

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

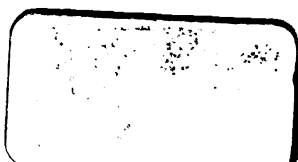
About Google Book Search

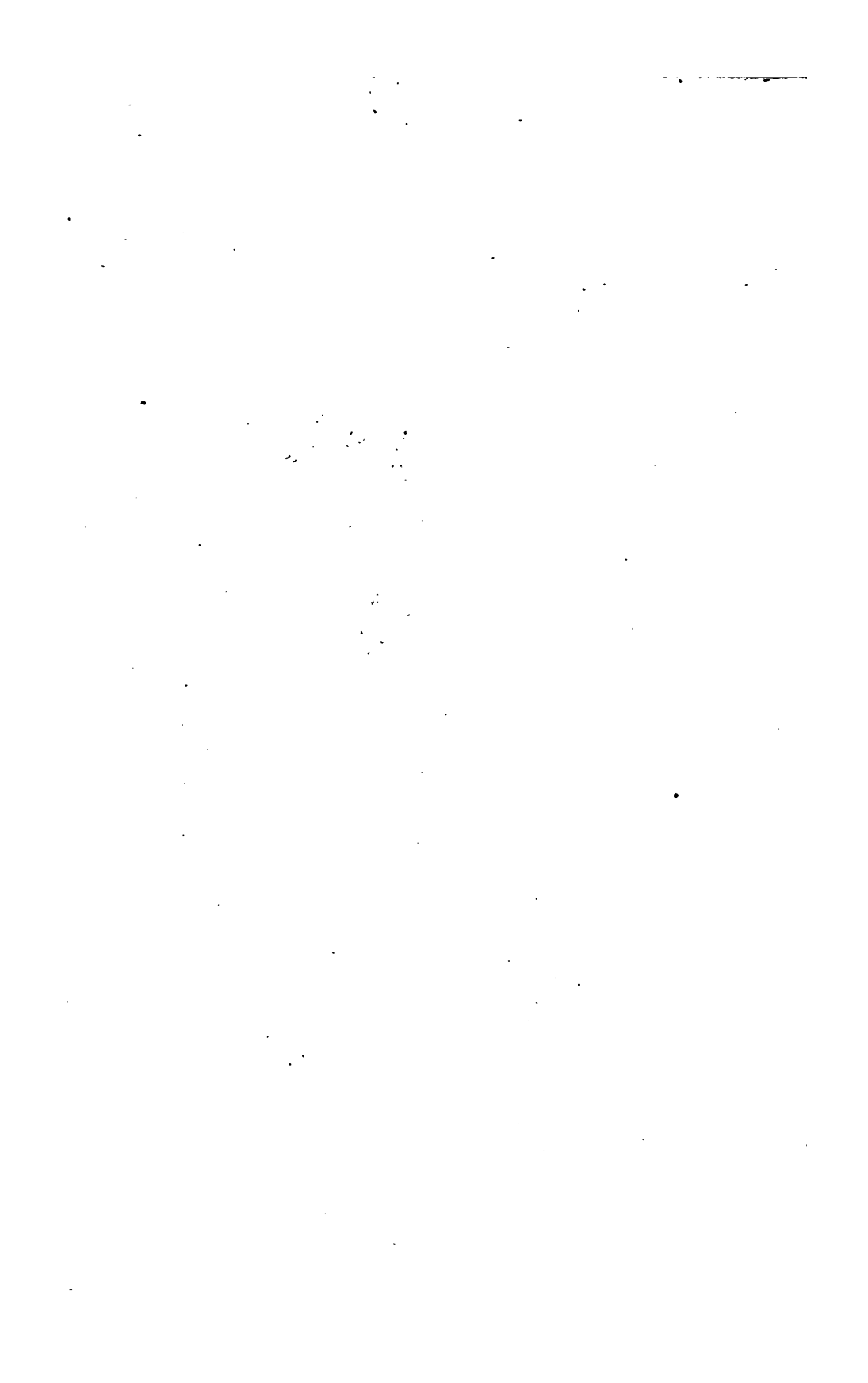
Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

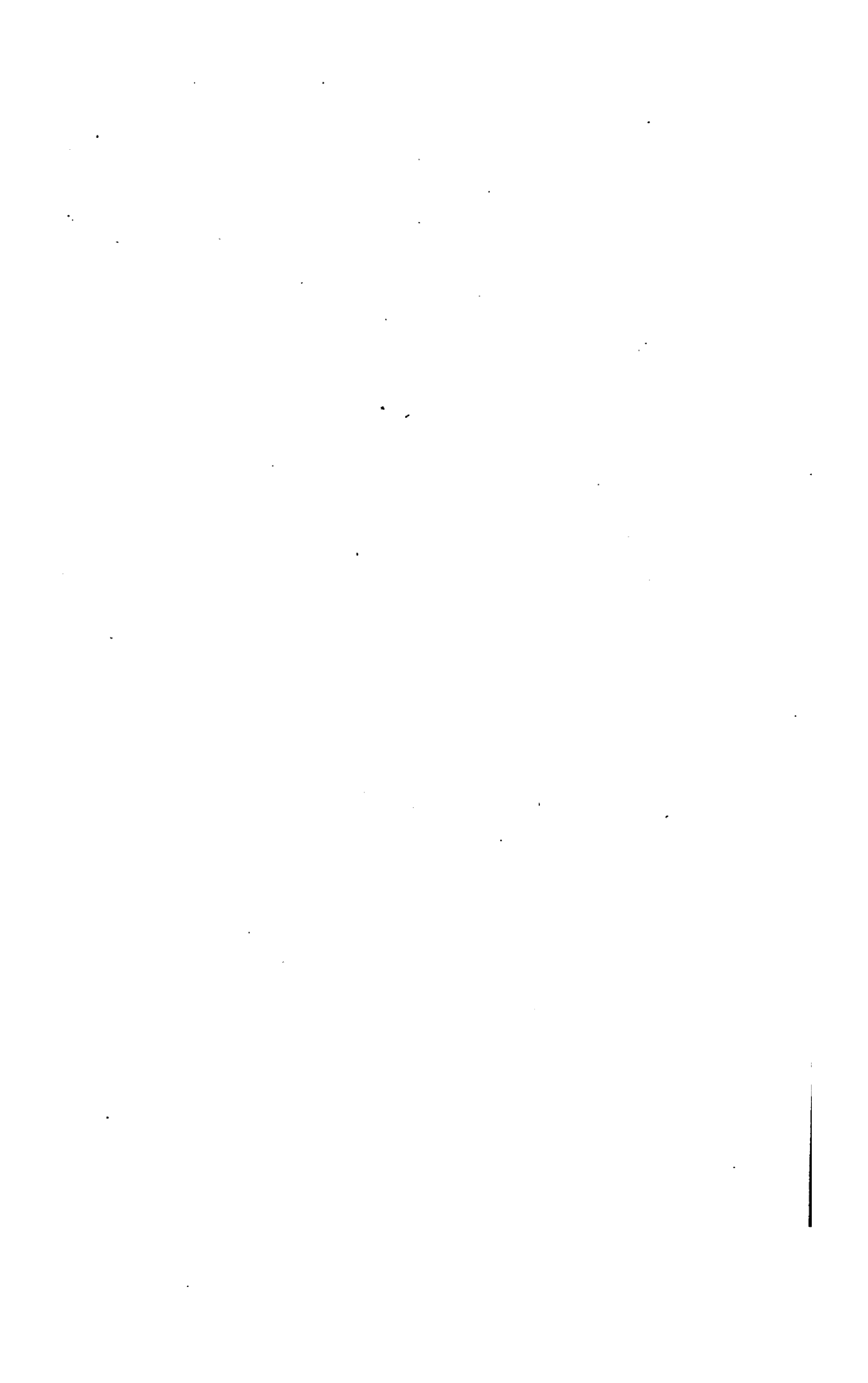

600018957-

IDATHI EPISCOPI

CHRONICON.

IDATHI EPISCOPI

Lemicensis

CHRONICON

CORRECTIONIBUS, SCHOLIIS ET DISSERTATIONIBUS ILLUSTRATUM

A

JOANNE MATTHAEO GARZÓN,

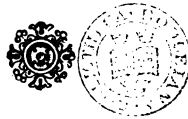
HISPANO, SOCIETATIS JESU THEOLOGO, GANDIENSIS ACADEMIAE OLIM
CANCELLARIO.

EX CODICE AUTOGRAPHO BIBL. REGIAE BRUXELLENSIS

EDIDIT

P. F. X. de Ram,

S. THEOL. ET SS. CAN. DOCT., COLLEGII HIST. REG. BELGII SOCIUS.

BRUXELLIS,

EXCUDEBAT M. HAYEZ, REG. ACAD. TYPOGRAPHUS.

1845.

221. f. 113.

MONITUM EDITORIS.

In praevia dissertatione satis superque pertractantur, quae ad Idatii vitam et scripta attinent ¹. Pauca tamen de ipsius chronico, quod Garzonius omnium optime illustravit, hoc loco praemonenda sunt.

¹ Vid. p. 9 et seqq.

Chronicon istud, inter praecipua historiae suae monumenta ab Hispanis habitum, decurrit ab anno aerae christianae CCCLXXIX ad annum ejusdem aerae CCCCLXIX ¹. Complectitur itaque a Theodosio ad Leonem annos fere nonaginta. Ab ipso auctore in duas partes ita divisum fuit, ut priorem quidem ab aliis sumptam ingenue fateretur; posteriorem vero, ab anno CCCXXVII ad finem, a se immediato teste conscriptam affirmaret ². Christianus Fredericus Roesler ait ³, scriptores quos Idatius in priori chronici parte secutus esse videri possit, Sulpicius fuisse atque Orosium, communes eorum temporum et scriptorum fontes, Hispanis etiam proxime notos. Inde autem a Valentiniani anno III, id est aerae christianae anno CCCXXVII, Idatius ipse fons esse incipit, e quo multi post prae sua satis profecto arida irrigarunt. In his nemo magis quam Isidorus tum Hispalensis tum Pacensis.

Ut oculatum veracemque inter optimos saeculi

¹ Sigebertus Gemblacensis ad annum 490 ait: *Idatius chronica hucusque perduxit*. Vossius recte observat, errasse Sigebertum, quod in aliquem incidisset codicem, ubi Idatiano textui aliquot anni ab alio adjecti fuissent. Cfr. Nicolai Antonii Hispalensis *Bibliotheca Hispana vetus*. Madriti, 1788, in-fol., tom. I, p. 259.

² Cfr. Idatii praefat., p. 50.

³ *Chronica medii aevi, argumento generaliora, auctoritate celebriora, usu communiora, post Eusebium atque Hieronymum res saec. IV, V et VI exponentia*. Tubingae, 1798, in-8°, p. 90.

quinti scriptores merito numerandum esse Idatium ; testatur Papirius Massonus ¹. Erat enim eo constitutus loco, ex quo multa accuratius poterat et circumspicere et judicare. Episcopatu non tantum multis annis perfunctus est, sed etiam ad legationes et officia publica adhibitus ². Rebus ipsis immixtus, quae propria didicit experientia, literis commendavit. In scribendo plerumque utitur stylo breviori, eoque barbaro ac difficili : neque hoc ob stare potest, quo minus summo in pretio habeatur Idatii chronicon. Enim vero non solum ab hoc fonte hausta sunt, inquit Sirmondus ³, quae de Gothorum, Suevorum, aliarumque gentium rebus in Hispania, Galliaque, per ea tempora gestis, apud Isidorum et alios scriptores non aliis ferme quam ipsius chronici verbis contexta leguntur ; sed alia praeterea tum ad sacram tum ad civilem historiam plurima hic docentur, quae ut caeteris omnibus intacta qui exstant, ipsi etiam nos, nisi ab Idatio prodita essent, ignorare cogeremur.

Nullus fortasse meliorum Chronicorum aut celebriorum superest, cujus tam rari sunt Codices MSS. In ipsa etiam Hispania vix obvios esse, et ex eorum collatione

¹ *Hist. calamit. Galliae*, p. 97.

² Cfr. *infra*, p. 16 et 74.

³ In praefat. ad Idatii chronicon.

nihil fere ad textus emendationem desumi posse, testatur Floresius ¹. Ut autem Idatius extra Hispaniam saepius describeretur, vix tulisse videtur insignis illa auctoritas qua Prosperi chronicon valuit.

Plures tamen tum fragmentorum tum integri Idatiani chronici exstant editiones ².

Excerpta quaedam ex hoc chronico a quodam collectore Gallo, Caroli magni aequali, primus publici juris fecit Henricus Canisius ³. Compendium illud in prima sua Eusebiani chronici editione retinuit Josephus Scaliger ⁴; legitur quoque in Andreae Schotti Hispaniae illustratae tomo quarto, a Francisco ejus fratre edito ⁵.

Post tres illas male breviati chronici publicationes, prodiit tandem integrum chronicon Ludovici S. Laurentii Cordubensis cura, Romae anno 1615, ex codice, ut ait ille, Parisiensi desumptum. Mox nova prodiit editio Parisiis ex officina Sebastiani Cramoysi, anno 1619, in-8°, opera eruditissimi viri Jacobi Sirmondi, qui eumdem MSS. codicem, unde romanus profecit

¹ *España sagrada*, tom. IV, p. 321.

² Roesler, op. cit., p. 92, et Bähr, *Die christlichen Dichter und Geschichtschreiber Roms*. Carlsruhe, 1836, in-8°.

³ *Lectionum antiq.*, tom. II. Ingolstad., 1602. Cfr. ejusd. op. edit. Amstelod., 1725, tom. II, part. I, p. 165.

⁴ *Thesaurus temporum*. Genevae, 1609, in-fol.

⁵ *Hispania illustrata, seu rerum urbiumque Hispaniae, Lusitaniae, Aethiopiae et Indiae scriptores varii*. Francof., 1603-1608, iv vol. in-fol.

editor, non quidem Parisiensem, sed vere Metensem, scilicet Metis scriptum, eumque antiquum archetypon se habuisse fatetur. Hujus MS. codicis meminit Labbeus ¹; alterum ad manus habuit ante annos septingentos exaratum Papirius Massonus ².

Romanam editionem, eodem aut sequenti anno quo prodiit, repetiit Prudentius Sandovalius, Benedictinus Pampilonensis episcopus. Sirmondiana vero editio saepius novis typis reddita est, in primis ab ipso Sirmondo ³, deinde ab Andrea Duchesnio ⁴, ab Alexandro Moro ⁵, ab editoribus *Bibliothecae Patrum* ⁶ et *Conciliorum Hispaniae* ⁷, a Bouquetio ⁸, a Floresio ⁹, a Roncallio ¹⁰ et a Roeslero ¹¹.

Librarium incuria evenit, ut pluribus in locis Idatiana chronologia vitiata fuerit. Praeterea ex uno exem-

¹ *Bibl. librorum MSS.*, p. 2.

² *Hist. calamitat. Galliae*, p. 98.

³ Anno 1629. Cfr. Sirmondi op. Venetiis, 1729, tom. II, p. 226.

⁴ *Hist. Franciae script.* Paris, 1636.

⁵ Scaligeri, *Thesaurus temp.*, nov. edit. Amstelod., 1658, in-fol., p. 17.

⁶ *Bibl. Patr. max.* Lugduni, 1677, tom. VII, p. 1231, et Gallandii *Bibl. Patrum*, tom. X, p. 323.

⁷ *Collectio max. Concil. Hispaniae*, tom. II, p. 168.

⁸ *Recueil des historiens des Gaules et de la France*, tom. I, p. 612.

⁹ *España sagrada*, tom. IV, p. 239-415.

¹⁰ *Vetust. Lat. Script. Chronic. ad MSS. codices emendata* Patavii, 1787, in-4°, part. 2.

¹¹ Op. cit., p. 84 et 131.

plari et MS. codice omnes fluxerunt editiones; itaque ex codicum MSS. comparatione Idatii textus plane emendari nondum potuit ¹.

In illustrando Idatio nemo diligentior fuit Floresio, qui Hispanico idiomate prolegomena et notas conscripsit ². Pagius in *Critica Baronii* saepe et multum usus est Idatio, atque etiam Petavius in *Doctrina temporum*. Horum prior chronici locis quam plurimis interpretatione, emendatione et notis succurrit. Sed Pagius, quemadmodum alii chronici editores, saepissime lapsus est, ita ut Matthaeus Aimerichius jure observaverit Garzonium in pluribus Pagium emendasse, et sexaginta eoque amplius Pagii errores circa Hispanorum praesertim res adnotasse in annis nonaginta chronici Idatiani ³.

Nostrum illum Garzonium Aimerichius praecipuis aetatis suae chronologis annumerat, hocque de eo et de opere, quod typis excudimus, testimonium tulit : « Chronicon, inquit ⁴, a Sirmondo inventum,

¹ Cfr. Roncallius ex praefat. op. cit., p. xxiv.

² *Idacio ilustrado con notas, correcciones, y distribucion mas exacta, que en las Ediciones anteriores. Anādidos dos chronicones ineditos : Fastos Idacianos, y Tablas de Olympiadas, consulados, y años de la fundacion de Roma, reducidos a los de Christo. Todo con nuevas observaciones.* Op. cit., tom. IV.

³ *Specimen veteris romanae litteraturae deperditae vel adhuc latentis.* Ferrariae, 1784, in-4°, part. I, p. xiv.

⁴ Op. cit., p. 173.

correctionibus, notis et dissertationibus illustravit sodalis olim et amicus meus Joan. Matthaeus Garzon Hisp., chronologus doctissimus. Hoc opus posthumum, quod jussu Cl. J. Santanderii Reg. Bibliothecarii, nuper defuncti, in regia bibliotheca asservatur Matriti, typis editum jam esset cum nostra *Historia naturali et OEconomica Cataloniae*, me curante utriusque editionis correctionem, ni Fortuna ludum insolentem ludere pertinax, repentino excitato turbine, totum negotium disturbasset. » Eo enim tempore, quo nova illa Idatiani chronici editio typis excudenda erat¹, in Hispania Societas Jesu suppressa fuit, ejusque alumni iniquo mulctati sunt exilio.

Garzonii codicem MS. Joannes Santander testamento suo legavit Carolo de la Serna Santander, Bibliothecae publicae Bruxellensis custodi. Quum viri illius clarissimi bibliotheca venalis proposita esset Bruxellis anno 1816, Carolus Van Hulthem die 19 mensis martii sibi comparavit illum Garzonii codicem qui nunc exstat in Regia Bibliotheca Bruxellensi, sub n° 17971 codd. MSS.

Ex hoc codice autographo descripsi, quod nunc in

¹ Ut typis excuderetur, die 30 septembris 1763, facultatem concesserat Petrus Navarro, Societatis Jesu praepositus provincialis in provincia Aragoniae. Eadem facultatem censores regii dederant.

lucem prodit Idatii chronicon illustratum. Quantum laborem, quantumque studium in adornando hoc opere Garzonius adhibuerit, intelligent omnes qui novissimam hanc Idatii editionem cum prioribus comparare voluerint.

Lovanii, die 16 mensis maii MDCCCXLV.

P. F. X. DE RAM.

LECTORI.

I. Ecce tibi, mi lector, Idatii episcopi Aquiflaviensis chronicon recensitum, perpetuis ferescholiis et notis brevioribus ad calcem cujusque paginae, fusioribus vero ad finem operis adjunctis, nonnullisque interdum correctionibus illustratum.

Post novissimas, inquires, Bouquetii atque Florii editiones? Ita enim vero : nec sine causa opinor atque aliquo operae pretio. Nam doctissimus Bouquetius non Idatii chronicon, sed indicem quemdam sive commentarium rerum Idatii tempore

gestarum nobis offert , siquidem chonologicas omnes notas, quibus Idatius opus suum in annales digessit, ab eo rescidit , novasque alias pro opinione sua obtrusit. Eruditissimus autem Florius characteres sane chronologicos , quos libri editi praeferunt, universos servavit ; sed tamen annos Abrahamiticos et Olympiadicis a locis , quibus insiti erant , avulsit et Imperatoriis ab auctore consignatis suos saepe adjunxit, ut eum, quia a vera chronologia aberrare existimavit, in viam reduceret. Utrique tamen, quod ipsorum ductu chronologicas antiquarum editionum salebras superare poterunt , multum Idatii lectores debebunt ; at Idatius ipse non ita : quia dum illi sospitalem manum admovere prae se ferunt , si licet dicere, Bouquetius rheda eum , quasi utroque pede claudum, scipione vero quasi altero tantum pede claudicantem Florius dovavit, quo quidem ejus ipsi aegritudinem immedicabilem esse denuntiarunt.

II. At mihi chronicon istud contextumque illius diligenter scrutanti longe aliter visum est. Nam in eo non ita chonologia perturbata est , ut si modo oculos ad illius verba adjicere, animumque ad totius scripti seriem advertere velimus, non inveniamus auctorem recta fere semper via incedere ; neque illis auxiliis, tanquam potis non sit, suis ambulare gressibus, indigere, quinimo quandocumque librariorum imperitia sive oscitantia factum est, ut ab aequali, cui insistit, cursu abducatur ; ipse per sese lectori suo ostendit illatam sibi vim esse, atque eum quodammodo deprecatur, ut ab injuria impacto-

que sibi vitio vindicatum se ire velit. Quod ut uno atque altero exemplo palam fiat, sume, lector, chronicon a Sirmondo editum atque ibi inter paragraphum *Asturius vir* (ad annum XXVI Theodosii atque Placidi Valent.) et paragraphum : *Secundo regni anno principis Marciani*, numeros chronologicos mutatos reperiēs. Quid igitur? Idatiusne aetate prope sexagenarius, dignitate episcopus et hucusque tam accuratus scriptor, redditus nunc est adeo indiligens, ut Theodosii atque Placidiae mortem unum post annum, quam quo reipsa evenit commemoret? Sed esto. Nescierit Idatius Theodosium atque Placidiam obiisse anno aerae vulgaris CCCCL, qui fuit ipsius Theodosii et Valentiniani XXVI; adscribiturque in editione Sirmondiana eidem §° *Asturius*, an ignorare potuit bellum Attilianum atroxque illud praelium, quo in campis Catalaunicis anno ejusdem Valentiniani XXVII, aerae communis CCCCLI pugnatum fuisse, quod cunctarum gentium linguis et litteris pervulgatum est? At si Idatius §° *Valentiniani imperatoris mater* annum ipsius XXVIII adnexuit, praelium illud in annum communis aerae CCCCLII conjecisse dicendus est. Verumtamen conjecturis neutiquam egemus, quandoquidem §° *In Gallæcia*, qui in editione Sirmondiana subjicitur anno XXVIII Valentiniani, diem quartum aprilis incidisse ait Idatius in feriam tertiam. Atqui hoc contigit anno aerae Dionysianae CCCCL, imperii Valentiniani XXVI, qui cyclo solis XI, litt. Domin. A insignitus fuit. Idatius igitur §^m illum *In Galæcia*

et quinque praecedentes sub eo anno XXVI consignavit; pessimeque cum eo actum est a librariis, qui annos duos XXVII et XXVIII Valentiniani eidem §º praeposuerunt, quos eidem postposuerat manifeste Idatius. Sed plura de his in notis.

III. Paulo post Idatius ad §^m *Romanorum XLIII*: hanc notam I apposuit, qua annum I Aviti designare voluit. Attamen librarii eandem notam non ut solius primi Aviti anni, sed ut novi etiam Olympiadici atque Abrahamitici signum accepere. Quasi Idatius ipse ad annum XVII Theodosii Magni non praemonuisset propter hanc quinti anni imperii adjectionem turbendam non esse, neque praeventendam Olympiadum seriem; quandocumque uno eodemque anno civili seu juliano et primus imperium adeuntis et ultimus decedentis ab eo principis designaretur. Id quod de Abrahamiticis etiam annis intelligendum est. Mentem hanc suam de illius notae significatione declarat evidentissime Idatius eodem loco, dum nullam ibi in annos Marciani mutationem inducit, sed eundem illum retinet, quem antea consignaverat §º *quarto regni anno*. Item dum statim post scribit: *Gaisericus... priusquam Avitus Augustus fieret, Romam ingreditur*, etc., quibus verbis clarissime significat se narrationem continuare illiusmet anni, quo occisus est Valentinianus, renuntiatique Maximus et Avitus, quorum successiones ut uno tempore redderet, irruptionem Gaiserici in urbem quae inter mortem Maximi et Aviti renuntiationem facta est, post hanc renuntiationem tradit, id ipsum ex-

presse admonens : admoniturus pariter ad annum praecedentem irruptionem illam pertinere, seque eam extra locum et tempus narrare, si ab illo §º I. *Romanorum XLIII* novum annum civilem scilicet CCCCLVI auspicaretur.

IV. Sed simile a librariis chronico illatum vitium longe manifestiusprehenditur §º *Theodoricus adversis*. Induxerat paulo antea Idatius Theodoricum post Rechiarii mortem, qui occisus fertur mense decembri, Emeritae civitatis depraedationem molientem, intereaque novus cum advenisset annus, eum consignavit §º *Avitus tertio anno* : atque Aviti et Marciani obitu, Leonisque ac Majoriani ad imperii fastigium ascensu cursim commemoratis, resumpsit iterum actorum Theodorici narrationem, quam sequitur a §º illo *Theodoricus adversis*, eique notam hanc 1 apponit, initium principatus Leonis atque Majoriani denotentem. Librarii autem nimis quam oscitanter haec legentes, novumque aperiri annum existimantes, numerum annorum civilium ibi adaugent, et Theodoricum sexdecim fere menses Emeritae cunctari faciunt; cum vix quatuor in ea urbe permansisse Idatianae narrationis ordo perspicue demonstrat.

V. Hi naevi sunt atque etiam alii, sed sane non multi, quibus a librariis Idatius devenustatus est. Ut miraculo proprius sit scriptorem hunc tam sui similem in unico Ms. (namque hucusque nullum aliud inventum est) conservari potuisse. Ergo pauculas istas labeas cum detegere possent viri clarissimi, qui

chronico isti illustrando operam navarunt; nescio cur suam potius chronologiam huc invehere, quam Idatianam restituere voluerunt. Sed contra fidem MS. inquierit, quis hoc audeat? Imo vero, quis non audeat, si de auctoris sententia certo constet? Majorne adhibenda fides est librariorum calamis, quam ipsorum auctorum verbis? quaenam rogo religio est, ut librario parcas, opem negare scriptori dignissimo, qui eam implorat, et quasi admota manu inflietum sibi vulnus indicat, ut ei mederi velis? Ego autem contrarium facere decrevi; atque in hac editione loca superius adducta ac alia nonnulla corrigam, germanamque Idatii lectionem restituam; eam expungens, quam librariorum sive incuria sive imperitia sive audacia invexit. Cumque nullum MS. suppetat, aliqua ex conjectura et historica veritate emendabo, quae paucissima erunt; plura ex ipso hujus chronici contextu, caetera vero aut ex Fastis ipsius Idatii, aut ex Isidoro aut ex excerptis, quae tomo IV *Hispaniae illustratae* excusa sunt, aut denique ex chronico Parvo, atque alio chronico Severo adscripto, quae Florius in lucem protulit tomo IV *Hispaniae sacrae*.

VI. Dum autem singula persequor, quibus has emendationes fieri posse quam probatissimas existimavi, nimius alicui, justoque diffusior fortasse videar. Sed advertat hic, quaeso, animadversiones illas, in quibus de notis numerorum, et quo quaeque loco ab auctore inscripta sit, agitur ad summam rei pertinere. Quotiescunque enim id sub

dubio maneat , atque sub lite, Idatii opus commentarius aliquis historicus dici poterit , chronicon dici non poterit. Istud igitur causa fuit , quamobrem ego , dum de numeris chronologicis quaestio orta est , argumenta cuncta protulerim , quae mihi visa sunt aliquid lucis genuinae lectioni restituendae allatura. Nec me pertaesum est , hanc in rem tempus et operam liberaliter impendere. Has autem atque alias ad historiam et ad Hispaniae laudem spectantes longiores annotationes ad calcem chronici amandavi ; ne si ipsius chronici contextui , ubi occurrunt , subjicerem , nimis illum discerperem , et lectoribus , qui Idatium festina volent lectione percurrere , interjectionibus hujus modi moras obtenderem.

VII. Ut autem de antiquis editionibus nihil lectori depereat , si quid in ista detractum est , aut inversum , id omne , ne una quidem litterula minus in scholiis exhibeo , simulque quid , quove loco vel additum vel expunctum vel immutatum est , indico. De epochis , quibus chronicon Idatius insignavit , dicam infra , cum de illius scriptis sequenti dissertatione agam. Christianam autem aeram aliis , quas ipse adhibet , ego adjunxi ; quia haec cum in usu communi omnium sit , et mihi et lectori commodior ac expeditior futura est ; compendii etiam causa , dum hac epocha utor , atque etiam dum aliorum scriptorum loca allego , Arabicas notas (sic vulgo appellari solent) saepe usurpo ; nam velocius scribo 450 , quam XXVI Theodosii et Valentiniani III

annorum ; velocius item 389 quam CCCLXXXIX.

VIII. Demum si hîc aliqua invenis, quae occupata prius fuerint a Bouquetio ; scito me nunquam eum vidisse, neque in nidulo, in quo nunc habito, videre licet. Quae autem de eo supra praelocutus sum, ex R. P. Florio didici. Sed neque scio, an quidquam omissurus sim, etiam si antequam haec in lucem proferam, opus illius nactus fuero. Ego enim haec ex publica silva collegi, nihilque Bouquetio debent.

DISSERTATIO PRAEVIA DE VITA ATQUE SCRIPTIS IDATII.

§ 1. *Idatii patria.*

I. Idatius, ut ipse de se testatur, *provinciae Gallaeciae in Lemica civitate* natus est. An *Lemica* vel *Limica* ab Idatio scriptum fuerit, divinare non possumus. Inter Durium et Minium Gallaeciae fluvios, flumen aliud est, quod Plinio ¹ et Melae ² *Limia*, Ptolomeo ³ *Limius*, Straboni ⁴ demum *Limaeca* dicitur, tertia vocali *li* non secunda *le* cunctis scribentibus. Ad haec inter decem civitates, quas recenset inscriptio, quae hodie ad Aquas flavias (vulgo Chaves) in ponte ad Tamagam fluvium visitur, quamque Gruterus ⁵ et alii exhibent, septimo loco Limici numerantur. Tempus, quo ea inscriptio posita est, ipsa per se prodit. En illius principium.

IMP. CAES VESP. AUG. PON.

MAX TRIB. POT. X IMP. XX P. P. COS. IX

IMP. VESP. CAES. AUG. FIL. PON. TRIB.

POT. VIII IMP. XIII. COS. VII.

Eadem profecto verba, quae lectoribus suis offert Panvinus ⁶, nisi quod apud eum consulatus Titi VII inscrip-

¹ Lib IV, c. 20.

² Lib III, c. 1.

³ Tab. II. Europæ.

⁴ Lib. III.

⁵ Pag. CCXLV, n° 2.

⁶ Lib. II in Fastos an U. C. DCCCXXXII

tus est; hic autem VI. Isti tamen lectioni consentiunt Fasti Idatiani, atque Graeci et liber Cuspiniani, qui ipso Panvinio teste insequenti anno urbis DCCCXXXIII consulatum Titi VII praefert.

II. Verum id modo nostra non refert. Haec autem omnia eo solum fine commemoravi, ut palam fieret verisimilius esse ante Idatii saltem tempora *Limicus* adjectivum a *Limia* tertia vocali, non autem secunda *Lemicus* efferri solitum fuisse. Quin etiam hodierna die flumen illud *Lima*, et tractus ipsi vicinus *Limia* appellatur. Quare quod nunc *Lemica* in Idatio legatur, ex librariorum forsitan errore natum est. Quid si exinde ille etiam derivatus est, ut Idatium Lamecensem episcopum plurimi scriptores fecerint. Porro si *Limica* in Idatio legeretur, Sigebertus Limicensem illum episcopum dixisset, non vero Lemicensem. Alii autem scriptores *Forum Limicorum* in Ptolomaeo, et *Limicos* in lapide Aquiflaviensi invenientes, aut cum Sigeberto episcopum Limicensem appellarent, aut saltem nichil commenti essent de episcopatu Lamecensi; quem Idatio tribuunt pari, ac Sigebertus Lemicensem, errore; sed qui plurimum insedit animis, penitiusque inhaesit non sine aliqua veritatis specie. Nam episcopatus Lamacensis etiamnum perseverat in ora Gallaeciae veteri vicina prope Durium flumen. At Lemica nullibi neque apud antiquos geographos, neque in ecclesiarum monumentis apparet. Caeterum urbem Lemicam vel Limicam, ubi natum se ait Idatius, in eo loco fuisse, ubi nunc vicus est vulgo *Puente de Lima* dictus, opinio fuit D. Nicolai Antonii. Sane Itinerarium Antonini XIX m. Bracara Tydem versus Limiam statuit, fluvium non oppidum, si Zuritae credimus. Sed nihil prohibet, quominus et urbem et fluvium Limiam inibi fuisse dicamus, sicuti

in aversa Hispaniae ora Sucro fuit et flumen et oppidum teste Plinio ¹ qui etiam oppidum et flumen Aerninium in vicina Lusitania memorat ².

§ II. *Ortus Idatii, peregrinatio in Palæstinam atque inde in Hispaniam reditus.*

III Quo anno natus fuerit Idatius etiam in incerto est; sed si datur conjectationibus locus, in annum circiter CCCXCIII natalem ejus incidisse non imprudenter statuam. Opinatus quidem est vir impense doctus et de Idatio optime meritus eum circa annum CCCXC natum fuisse; confectaque in Palestinam peregrinatione anno CCCC ad suos rediisse. Sed quod attinet ad regressum Idatii ex oriente, humanitus vir tantus deceptus est, uti Acta S. Porphyrii episcopi Gazensis apud Surium et Bollandum die 26 februarii certo nos decent. Namque ibi cap. 8 legimus, Joannem Caesareae Palaestinae episcopum anno CCCCI, die post Pascha 15, ex itinere Constantinopolitano Majumam appulsum, inde tertio post die Caesaraeam abiisse, sanum utique ac vegetum, ut qui media hieme mari se ac navigationi satis difficili commiserit. Cumque eo anno Pascha celebratum fuisset a Graecis die XIV aprilis, Joannes die II Maii ejusdem anni inter vivos erat. Atqui dum Idatius Palestinam lustrabat, Joanne vita functo, Caesariensem ecclesiam Eulogius regebat. Legesis Idatium ipsum ad annum XII Honorii, Christi CCCCVI, itemque ad annum ejusdem Honorii XIII, aerae communis CCCGVII ubi infantulum se et pupillum hunc eundem Eulogium Caesa-

¹ Lib. III, cap. 3.

² Lib. IV, cap. 19.

reae jam tum episcopum vidisse testatur. Neque, si dicam ideo Idatium ad hunc annum 407 Joannis Hierosolymitani, Eulogii Caesariensis et aliorum meminisse, quia eodem ipso anno factum est, ut eos viderit in Palestina, quemquam me erroris accusatum ire metuo.

IV. Existimavit praeterea idem Cl. vir Idatium, dum anno Theodosii et Placidi Valentiniani XI vulgaris aerae 435 ait: *Quo tempore SS. Joannes, Hieronymus et alii, quos supra diximus, obierint..... referentem sermo non edidit*, de his loqui, quos anno CCCCVI laudaverat; cumque inter eos commemoratus fasset et Epiphanius Salaminae in Cypro episcopus, tempus, quo hic obierit, ignorasse Idatium credidit, quia in Hispaniam ex Syriacâ peregrinatione se recepisset ante diem XII maii anno CCCCII, quo ab aliquibus obiisse dicitur Epiphanius. At imprimis multo probabilius est, Idatium ad annum 435 de iis loqui, quorum anno CCCCVII meminerat, inter quos non est Epiphanius. Deinde fieri non potuit, ut Eulogium in ecclesia Caesariensi episcopum videret, utque a Palaestina ipse ante Epiphanii mortem, si is obiit anno CCCCII, recesserit, nisi si Joannes Eulogii decessor statim a Constantinopolitano itinere vivere desierit; statim Eulogius in Joannis locum adlectus fuerit; Idatius jam tum in Palaestina navigaverit, atque ab ea provincia nulla interposita morâ recesserit. Quae omnia uno non integro mense fieri nemo sine tabulis, sine testibus sibi persuadeat.

V. Verum licet Epiphanius diem obierit extremum anno CCCCII aut CCCCIII, de quo disputant Baronius ¹, Pagius ², Papebrochius ³, et Valesius ⁴, non ideo conse-

¹ Anno 402, n. 25

² Eodem anno, n. 7.

³ In vita num. 42.

⁴ In Notis ad Socrat. lib 6, cap. 14.

quens erit Idatium illius obitum ignorasse, quia antequam eveniret, ab Oriente in Hispaniam reversus fuerit. Fieri enim potuit, ut etiamsi in Syria et praesertim in Palaestina celeberrimum fuisset Epiphanii nomen, dum viveret, nihil Idatius, quamdiu illic fuit, de illius morte audierit, quia videlicet tertio vel quarto ab Epiphanii excessu anno, id est CCCCVI aut CCCCVII, in Palaestinam advenerit, quando cuncti de Epiphanio sermones sopiti erant. Cumque juxta opinionem nostram decimum tertium aetatis annum numeraret tunc Idatius, verum se infantulum ac pupillum appellare potuit. Hieronymus profecto saepe se adolescentem, alicubi etiam pene puerum in eremum secessisse ait; et tamen juvenem vel etiam virum tunc fuisse apud omnes constat. Cornelius etiam Nepos, in vita Attici cap. 8, adolescentem appellat M. Brutum post illud tempus, quo ab ipso cum sociis occisus fuerat Caesar in senatu, et ipsum Atticum adolescentem vocat cap. 2, cum jam annum 23 ageret. Itaque hujusmodi verba nos saepe fallent, si ad praescriptas vulgo metas infantiae, pueritiae et adolescentiae reducantur. Quando vero finem chronico imposuit Idatius, non immerito extremum se vitae curriculum peragere scripsit in prologo; namque erat tunc fere octogenarius, ut infra videbimus.

§ III. *Deo se devovet, Episcopus fit; reliqua usque ad mortem.*

VI. Regressus ex Syria ante annum CCCCXII, quo obiit Theophilus Alexandrinus (nam cum illinc discessit, vivum reliquit Theophilum, uti ea ostendunt, quae scribit anno XI Placidi Valentiniani) Deo se devovet clericum,

monachum aut religiosum, quam antea vitam professus, anno aerae vulgaris 417 aut 418. Id nihilque aliud significant verba illa, quae in Chronico Parvo (sic illud appellare visum est editori Florio) post Constantii nuptias et Placidiae, ante Walliae mortem leguntur, scilicet : *Idatii ad Dominum conversio peccatoris*. Equidem Salvianus ¹ illius temporis scriptor eadem phrasi : *Si quis*, ait, *nobilium converti ad Deum cœperit*. Statimque, quid intelligat conversionis nomine declarans, inquit : *Si quis melior esse tentaverit* : rursumque : *Si honoratior quispiam religioni se applicuerit*. Similiter de Paulino Ausonius ² *Vertisti, Pauline, tuos, dulcissime mores*. Atque etiam Idatius ipse infra ad annum XXX Honorii : *Paulinus nobilissimus et eloquentissimus dudum conversione ad Deum nobilior factus*. De eadem re qui plura velit, legat eundem Paulinum ³ atque Sidonium ⁴.

VII. Anno deinde III Theodosii junioris et Valentiniani, aerae vulgaris CCCCXXVII creatus est episcopus Aquiflaviensis. Quod cum primus animadverterit Philippus Labbeus insignis Soc. Jesu scriptor, dum Fastos Idatianos integros publicaret, novissime multis confirmat doctissimus Florius. Urbem episcopatu dignam probat inscriptio apud Gruterum ⁵, in qua coloniae titulo honestatur. Sigebertus, ut supra inuui, Lemicensem, plures Lamecensem episcopum fecerunt, omnium pessime Paschasius Quesnellus Lucensem. Qui errores insuper accumulans Idatium metropolitam

¹ Lib. IV de gubernat. Dei.

² Epis. 25.

³ Epist. 39 ad militem.

⁴ Lib. IV, epist 24.

⁵ Pag. XXIII num. 10.

fuisse affirmat, idque Idatium ipsum significare ait, dum in prologo ad chronicon scribit se *summi praesulem creatum officii*. At Lucus Augusti metropolis honore non nisi multos post annos decoratus est. Sed neque summum praesulatus officium Metropolitae tantum, verum quemlibet etiam episcopum designat; siquidem de potestate ordinis, ut theologi et juris ecclesiastici interpretes loquuntur, sermo sit. Antiquus scriptor¹ de sanctis Castrense, Romo, Prisco et Tammaro episcopis Africae, non Metropolitanis, summi sacerdotii honore praeditos fuisse ait; et S. Gaudentius Brixienensis de se loquens sermone in die suae ordinationis et de suo episcopatu, *suscepi*, inquit, *summi sacerdotii munus*. Si vero de potestate jurisdictionis loquamur, nec Metropolitanis quidem summo sacerdotii officio gaudent, cum habent supra se patriarchas aut primates et summum pontificem. Haec necessaria adnotanda fuerunt, quia res nobis est cum implacabili ecclesiae supremique ejus capitis hoste.

VIII. Vixit in episcopatu Idatius, ut minimum annos XLII; nam chronicon suum usque ad annum 469 perduxit. Imo in eo nonnulla legimus, quae ab Idatio scribi non potuerunt ante annum 472, ut infra ostendam². Attamen necesse est eum ante annum 474 extremum diem obiisse, si sub Leone Augusto decessit, uti narrat S. Isidorus³, cui satius est credere quam Sigeberto, qui ad annum usque CCCCXC vixisse eum affirmat. Leo autem mense Januario an. 474 vitam finivit. Quare Idatius annos fere octoginta vitam produxisse ambigi vix potest.

IX. Ab eo vero tempore, quo episcopus factus est,

¹ Vita S. Castrensis, cap. 1, apud Bollandum 11 febr.

² Infra num. XXXIV.

³ De viris illust., cap. 9.

maximis laboribus, ingentibusque aerumnis in christianae patientiae gymnasio exercitus est. Nam atrocia continuo bella, et quae bellis annexa, incendia, rapinae, captivitates, caedes miseram Gallaeciam attriverunt. Hae tamen injuriae erant corporum atque bonorum. Angores animi multo acrius sanctum episcopum cruciabant, cum videret gregem suum huc atque illuc distrahi, dispergi, lupisque irruentibus, hoc est, haereticis Priscillianistis et Arianis saevissime dilacerari. Interea tamen principibus et populis charus erat atque venerabilis, ita ut legatione pro suis Gallaecis ad Aetium suscepta, hic precibus ejus victus Suevorum regem Hermericum ad ineundam cum Gallaecis pacem paulo post induxerit. Idatius vero nomen suum reticens pacem hanc interventu episcopali obtentam esse affirmat. At ista pluraque alia lector ex ipso chronico melius intelliget. Silentio tamen praeterire non possum verba S. Leonis Magni, quae Idatium nostrum maxime commendant. Agens enim vigilantissimus pontifex de generali concilio ex omnibus Hispaniae provinciis cogendo, ut Priscillianistarum furori occurreretur; haec inter alia ad Turibium Asturicensem scribit ¹: « Si autem aliquid, » quod absit, obstiterit, quominus possit celebrari generale » concilium; Gallaeciae saltem in unum conveniant sacerdotes; quibus congregatis fratres nostri Idatius et Ceperonius imminerebunt, conjuncta cum eis instantia tua, quo » citius vel provinciali conventu remedium tantis vulneribus afferatur. » Haec S. Leo, qui Idatium et Ceperonium nominatim appellasse videtur ex Turibii commendatione; nam et Turibius ipse ad eosdem de secta Priscillianistarum litteras dedit, quas apud Moralem ² reperiēs.

¹ Epistola mihi XCIII in fine.

² Lib. XI, cap. 26.

§ IV. *Idatii scripta.*

X. Duo Idatio scripta tribuuntur, Chronicon scilicet et Fasti consulares. Et Chronicon quidem omnium temporum ac eruditorum consensu; at de Fastis antiqui scriptores omnino tacent; posteriores vero alii dubitant, alii etiam incunctanter negant. Sed genuinum Idatii opus esse hos Fastos invictis, ni fallor, argumentis mox § XI evincam. Chronicon Parvum paucis abhinc annis publica donatum luce, cento est ab imperita manu ex integro chronico exsectus et male consutus. Liber contra Priscillianum, quem a nostro Idatio scriptum refert Trithemius, alterius Idatii seu potius Itarii est, qui teste D. Isidoro ¹ pluribus annis antiquior fuit hoc nostro Idatio episcopo Aquiflaviensi.

Post haec scripta venit in manus meas eruditi viri Francisci Girvesii de historia Priscillianistarum Dissertatio, ubi parte 1, num. 33 existimare se ostendit, Idatium nostrum diversum non esse ab eo, cujus in Biblioth. PP. tom. 5 opus exstat adversus Varimadum Ansanum. Sed cum Idatius noster ad extremum usque senium annumque 471 aut 472 a Gallaecia non recesserit, uti constat ex chronico, obieritque uno aut altero anno post; colligitur inde Idatium neutiquam scribere ea potuisse quae initio operis illius contra Varimadum leguntur: *Dudum in Neapoli urbe Campaniae constitutus*, etc.

¹ De Viris illust., cap. 15.

§ V. *De epochis chronico inscriptis et primum de aera Hispana.*

XI. Ut a chronico incipiamus, utilitatem ejus a magnis viris Sirmondo et Florio commendatam, non est, cur ego exaggerem. De chronologicis autem notis, quibus hoc opus suum insignivit Idatius, libere atque ingenue dicam nusquam epocham aerae Hispanae ab eo in chronico usurpatam fuisse. Quid enim? Continuandum suscepit chronicon Idatius ab Eusebio et Hieronymo, qui illud olympiadum atque Abrahami principumque annis consignaverant. Ergone novam ipse exterisque gentibus ignotam adjecisset epocham, quin de ea quidquam praefatus lectores suos admoneret? Nullumne verbum toto usquam chronico de hac novae epochae adjectione mutiret? Praeterea sic istud chronicon continuandum suscepit Idatius, ut in unum volumen, quasi unicum esset opus, et unius solius scriptoris labor, tres ejus partes compegerit, et ita compactum promulgaverit. Ita Labbeus testatur, qui in illo MS. collegii Soc. Jesu parisiensis Eusebii chronicon cum auctariis Hieronymi et Idatii uno continenter volumine reperiri affirmat. Verum potissima est Idatii ipsius auctoritas, tum in prologo, ubi haec scribit: *Quia ad nostri temporis cursum, ut superior lectio docet, descriptio defluxit annorum.* Nam verba ista *superior lectio* chronicon Eusebii et Hieronymi significavit Idatius praepositum in eodem volumine: tum etiam in chronico ad annum XIII Honorii, ubi haec leguntur: *Post suprascriptos sane Arianos, qui Hierosolymis ante Joannem episcopi fuerint, etc.* Inquire, lector, ab initio auctarii Idatii, ubinam ille de his episcopis Arianis mentionem

fecerit? Nullibi invenies; invenies autem in adjectionibus Hieronymi, anno I olympiadis 283. Quis igitur non videt Idatium non ita loqui potuisse, nisi cum Hieronymiano chronico librum suum quasi appendicem quandam in unicum volumen conjunxisset? Si autem conjunxit, credibilene est novae epochae caractere, et quidem lectore non praemonito, hoc suum auctarium a reliquo corpore discriminasse?

XII. Sed Hispanam aeram, inquires, semel atque iterum non in ora tantum libri, sed intra ipsa Idatii verba reperimus. Probe id scio; verum nec sic quidem mihi certo persuadeam duplicem illam aeram chronico insertam, alteram anno XV Honorii, alteram anno Leonis VI esse ab Idatii manu. Utraque primum libri aerae ab uno librario adscribi, et exinde transcribi ab alio potuit in operis Idatiani contextum. Porro in Fastis MSS. sub Coss. Augusto II et Paulo (lege Tullo) haec, eruditissimo Labbeo teste, habentur: *His Coss, aera prima. Cursus lunae inventus*. Anonymus autem Cuspinianeus consulatu L. Antonii et Isaurici, in quem forte primus aerae hispanae annus incidit, pro *aera prima* legit *luna prima*. Haec autem varietas argumento est, quantum sibi permiserint librarii, dum antiqua monumenta exscribebant, quando alter *aera prima* scripsit, alter *luna prima*. Atque prior ille Idatium describens aeram primam anno ante Christum 33 tribuit, quod non fecerit Idatius. Itaque quod evenit in Fastis, ut naevo illo *aera prima* a librario deturparentur; sic etiam contigisse chronico existimo duobus in locis, qui nobis obijciuntur. Denique distributio aerarum, quam in Chronico, sed in Fastis praecipue animadvertimus, quia nimis exacta, mihi suspecta valde est, ut infra dicam.

XIII. Ego equidem non modo non invite, verum libentissime manus darem his, qui Idatium Hispanae aerae characterismo chronicon distinxisse suum opinantur; praesertim quia satis certo constat hanc epocham in aliquo usu publico fuisse circa annum Leonis VI communis aerae CCCCLXII, ubi chronicon aeram D. exhibet. Quippe apud diligentissimum et eximii candoris virum Ambrosium Moralem ¹ hanc inscriptionem nulli non probatam legimus:

ALEXANDRIA CLARISSIMA FEMINA VIXIT
ANNOS PLUS MINUS XXV, RECESSIT IN
PACE DECIMO KAL. JAN. ERA DIII;
PROBUS FILIUS VIXIT ANNOS DUOS MEN. I.

Verumtamen argumenta supra exposita et S. Isidori ac Joannis Biclarensis exemplum, qui hanc aerae hispanae epocham in chronicis suis per annos principum digestis nunquam (nisi semel fortasse in fine Isidorus) usurpant, dissentire ab eis me viris cogunt. Maxime de aeris per singulos annos aerae chronici adjectis; nam de duabus aliis supra memoratis infraque chronici contextum reiectis, non est, cur tam constanter refragemur ab ipso Idatio illis in locis inscriptos fuisse.

§ VI. *De aera Abrahami.*

XIV. Reliqui characteres, nimirum anni Abrahami, imperatorum atque olympiadum ab Idatio profecto sunt. Et annos quidem Abrahami, Hieronymum, Idatiumque latinis scribentes ab januario auspicari argumento est,

¹ Lib. XI, cap. 31.

quod ab initio chronici annorum illorum notae continuo secus ac olympiadum lateri adscriptae sunt annorum principum, quos a capite ad calcem cum annis Julianis fluere vix in dubium verti potest. Sed tamen quisquis de hoc ambigat, legat hoc chronicon in ipsius fere vestibulo, nimirum ad annum IV et V Theodosii Magni; inveniet anno IV pacem Romanos inter et Gothos Idatium consignasse, quam in Fastis Idatius ipse perfectam fuisse ait quinto non. octob., assentiturque ei Pagius¹. Ab hac autem die ad XVII vel (ut demus id Pagio, ne de nihilo disputemus) ad XIV ante kal. insequentis februarii, cui inaugurationem Arcadii consignat, in iisdem Fastis transiens annum V praefigit. Unde a nemine negandum puto, Idatium annos abrahamiticos et imperatorios a januario auspicatum fuisse. Ad annum praeterea IV Majorani et Leonis idem observare licet. Nam ibi Idatium a februario ad novembrem, decem continuos menses, sub unius ejusdemque anni nota decurrit. Si autem ab octobri initium annorum sumeret, uti assidue inculcat Pagius, cum ad §^m *Idatius qui supra* pervenit, aut etiam antea, novum annum designasset. Sed id saepius recurret in notis.

XV. Nunc autem de Hieronymo dicamus, qui anno XX Constantii Constantini Magni filii haec scribit : *Julianus frater Galli Mediolani Caesar appellatur VIII Idus novemb.* subsignatoque mox anno XXI ejusdem Constantii ait : *Reliquiae Apostoli Timothei Constantinopolim invectae sunt.* Atqui Idatius in Fastis contigisse id testatur die kal. junii. Neque est, qui evectionem hanc longius protrahat; nisi Theodorus Lector², qui tamen in diem

¹ In Critica an. 481, num. 2.

² Lib. II Collectan.

XXIV ejusdem mensis junii illa refert. Hieronymus ergo a novembri in proximum junium procedens novum annum inchoavit. Quo igitur mense nisi januario ? Certe autumnum non exspectavit. Verum et Eusebium in latino chronico annorum principum exordium a januario capere clarissime constat. Siquidem Constantini Magni anno VII mortem adnectit Diocletiani. Verene an falso, quod disputat Pagius¹, nihil nunc refert, adnectit. Eam autem mortem evenisse narrat Idatius in fastis III non. dec. Narraturus deinde Eusebius nuncupationem trium Caesarum Crispi, Licinii et Constantini, quae, eodem Idatio teste, facta est die kal. martii proxime insequentis, annum ejusdem Constantini Magni VIII praescipit. Atque decembrem inter et martium duos tantum numeramus menses, januarium et februarium. Puto Eusebium principium illius anni VIII Constantini februario non illigasse. Haec pluribus confirmari possent; sed ea satis fore Petavio credam, qui de Eusebio probabile tantum ac verosimile esse scribit² annos ab autumno cum Syris inchoare.

XVI. Cum eruditissimo tamen Pagio non ita paucis agendum est mihi; quia et frequentius et asseverantius neque de solo Eusebio verum de Hieronymo etiam atque Idatio id ipsum incritica affirmat, exque hac sua opinione methodum praescipit³, « certum, ut ait, et facilem ad eusebianorum, hieronymianorum et idatianorum annorum ineundam rationem; et non tantum ad agnoscendos errores Eusebii, Hieronymi et Idatii, sed et eorum omnium, qui eosdem perperam citant. » Igitur hac ipse opinione imbutus, cum Idatium, quem quia non viderat Emin.

¹ In Critica an. 316, n. 3.

² Ration. p^{te} 2, lib. I, c. 10.

³ Dissert. de periodo graeco-romana, num. 79.

Baronius atque adeo annalibus suis non inseruerat, magna ex parte in sua critica describendum sibi esse censuit, saepe corrigat, suggillet ac sinistre interpretetur, propterque a me frequenter redarguendus sit; alius hanc de annorum idatianorum exordio disputationem repetere atque perspicuis argumentis definire nunc statui, ne cui postea videar ex lubricine potius viro doctissimo contradicendi, quam ex officioso Idatium defendendi studio illi frequenter refragari.

XVII. Igitur cum in chronico, quale illud habemus ab Hieronymo, annos Abrahami e regione annorum principum, neque latum unguem superius, aut inferius consignatos videamus; quis sibi a Pagio persuaderi patiatur latinum Eusebium (ne de graeco authographo disputemus) Hieronymum ac Idatium Abrahami annos ab octobri, principum vero a januario, ut demonstratum est, auspicari? Praesertim cum annos olympiadicis, quibus principum aliud dederunt, quam imperatoris, alio etiam loco vel antea vel posterius designasse perspicuum sit. Praeterea ita Idatius a multiplicandis in epochis, quas usurpat, annorum initiis abhorret, ut si quando principes imperium adeunt post januarium postque praenotatum in chronico currentem annum, aut novam aditi imperii notam non adhibeat; vel si eam adhibet, cum primum se dat occasio, supprimat; quippe recurrente proximo januario, etiamsi principatus expletus non sit annus primus, secundum designat. Cujus utriusque exempla habes in Placido Valentiniano, in Avito, Majorano et Leone. Prudens sane consilium quo cautum esse voluit, ne chronologiae, quae res est satis per se implexa, novae offunderentur tenebrae, quibus lector praepeditus in errorem laberetur. Non longe abibo, neque a via, cui insistere debeo, recedam, dum ostendo interpretationem

hanc de annis eusebianis, hieronymianis et idatianis ab octobri sive autumno incipientibus (praeterquam quod falsa est) sexcentorum errorum causam non solum tironibus sed etiam chronologis non indoctis futuram esse.

XVIII. Porro idem doctissimus Pagius, dum de hac re disputat, non sine aliqua erroris ac contradictionis specie locutus est. Nam testimonio Eusebii adducto ¹ scribentis: *Colliguntur omnes anni Abrahami usque ad Nativitatem Christi anni II. XV*: incluso scilicet in his anno primo Christi, subjungit: *Certum est anno juliano XLIII Eusebium primum incarnationis annum incepisse. Et nequis ita possit haec interpretari, quasi sensus sit Eusebium Christi ortum illi anno Abrahami alligasse, qui ab autumno anni XLIII juliani exordium sumpsit, continuo addit: Eusebium incarnationis principium ab anno juliano XLIII repetere.* Principium incarnationis (sumptâ incarnatione pro nativitate) prout nunc loquimur, diem Christi nati primum, aut aliquem illi proximum esse nemo non fatebitur, sicut nemo item est, qui nesciret annos julianos a kal. januarii initium capere. Cum igitur Eusebius, Graecos imitatus, alligaverit natalem Christi diei sextae januarii anni ejusdem Abrahami II. XV, potuitne Pagius sine erroris ac contradictionis specie scribere incarnationis initium ab anno juliano XLIII Eusebium arcessere? Nam dies illa VI januarii, Eusebius cui natalem Christi adscripsit, VI pariter erat dies anni XLIII juliani; siquidem iste inchoatus est die prima ejusdemmet januarii. Igitur quemadmodum etiam si Eusebius annum, cui adnectit incarnationem, ab octobri anni XLIII juliani auspiciatus fuisset, non propterea dici posset eum

¹ Dissert. de periodo graeco-romana, n° 78.

Christi natalem alicui ex tribus prioribus ejusdem anni mensibus octobri, novembri aut decembri, neque consulari Lentuli et Messallini adscripsisse ; quia et consulatus iste et tres illi menses finiti jam erant die sexta insequentis januarii ; ita neque affingi Eusebio potest eum anno XLIII juliano natalem Christi alligasse quandoquidem annus hic non minus ac tres illi menses consulatus Lentuli et Messallini eadem illa die sexta penitus effluxerat.

XIX. Ego sane non video, cur Pagius, qui in apparatu ad annales n° 146, cui inscriptus est annus julianus XLIII, dissertis verbis fatetur : *Eusebium existimasse Christum natum die sexta januarii sequentis anni*, quem ibidem n° 153 ipse XLIII ex julianis facit ; non, inquam, video, cur in critica ¹ Petavium corrigat, quod in eundem annum XLIII julianum Eusebium Christi natalem retulisse scribat. An quia Eusebius annos, quibus chronicon suum insignivit, ab autumno, ut existimat Pagius, inchoavit, annos julianos, quos nunquam usurpat, a suis finibus avellere potuit, efficereque, ne XLIII annus kal. ejusdem mensis januarii, cujus sextae diei natalem Christi annexuit, inchoatus fuerit ? Observaverat Petavius ¹ priusquam Pagius, verisimile esse annos eusebianos ab autumno exordium sumere : attamen, quia major eusebianorum pars cum julianis sequentibus concurrat, suadet ut in usu annus Abrahami exempli gratiâ II.XV, cum XLIV juliano conferatur, quorum per novem menses concurrat non vero cum XLIII cum quo praedicto anno Abrahami II.XV trium tantum mensium communitas est. Et haec quidem Petavius consultissime : nam quatenus,

¹ Ad ann. XIV, n° 6.

² Ration. pte 2, lib. I, cap. 10.

rogo, chronologiae confusio et perturbatio est, si aut annum Christi primum cum abrahamitico $\overline{\text{H.}}\text{XV}$ a die sexta januarii conjungens eundem sejungas ab anno juliano XLIV, qui sex prius diebus inchoatus fuit? aut Christum natum asserens consulatu Augusti XIII, natum esse neges eodem illo anno juliano XLIV, atque eos etiam carpas, qui hoc affirmant. Annon consulatus iste atque annus XLIV julianus eadem die initium habuere? Sed miseret me humanae imbecillitatis, dum video eundemmet Pagium idipsum, quod in Petavio hic reprehendit, alibi¹ probare, petavianaque regula utendum esse docere. Agens enim de anno II imperii C. Caligulae, haec scribit: Alter imperii Caligulae annus Christi potius 38, quam 39 est, cum 38 Christi annus correspondeat novem ejusdem secundi imperii anni mensibus, 39 vero tribus, 39 vero tribus tantum iisque incompletis.

XX. Auget deinde tenebras Pagius, inquiens²: In aera Dionysiana primus Christi annus inchoatur kal. januarii anni juliani XLVI. Namque annus julianus XLIII annis tribus a XLVI distat; et qui natalem Christi anno juliano XLIII adscribit, illum tres antea annos statuere censetur, quam qui eum consignat anno XLVI. Cum ergo dixerit Pagius Eusebium adligasse natalem Christi anno juliano XLIII, Dionysium vero anno XLVI, nemo ipsum audiet, quin sibi persuadeat natalem Christi eusebianum annis tribus dionysianum anteire. Sane doctissimo viro haec Pagii verba imposuerunt, ut crederet, quod modo inquebam, quodque ipse ita exposuit: «Eusebio anexo cl. año primero de Christo al año 43 juliano, y Dionysio al

¹ Prolog. ad dissert. Hyp. n° XV.

² Dissert. de periodo graeco-rom., n° 79.

46, como dize Pagi en la dissert : del periodo Greco-Rom. num. 78 y 79. En fuerza de esto elque de los años de Abraham quiera sacar los de Christo, segun nos otros los contamos, se ha de diferenciar en tres unidades, etc. » *Deceptus est vir cl. Pagium legens, et ex eo hausit natalem Christi eusebianum tribus annis dionysianum praevertere. Neque hic stetit error. Factum exinde est, ut haec labes in novam chronici editionem ab ipso ornatam derivaretur. Neque enim animadvertit vir doctissimus, Hieronymum non potuisse finem chronico suo imponere Abrahami anno 2395, imposuisse vero anno 2394. Vide infra n° XXVI et seqq. Quin etiam, quod valde mirandum est, Pagius qui in hunc errorem Florium induxit, eum ipse non contraxit; nam Idatii chronicon ab anno Abrahami 2395 exordiri existimare se ostendit, cum anno post ejus initium sexto annum 2400 adscribat.*

XXI. At Pagius, inquires, eodem illo loco contrarium expresse docuit; nam conceptis verbis edixit : « *Constat Eusebium annos incarnationis triennio ante aeram dionysianam inchoare.* » Audio equidem. Verum diversitate illa annorum eusebianorum et julianorum distentus ita scriptionem suam obscurat, ut ipse pugnantia loqui videatur; et lector, cujus modo memini, neque indoctus, neque indiligens, quique a Pagio de initio annorum idatianorum dissentit, quos non ab octobri, sed a januario fluere opinatur, in errorem propter ipsum lapsus sit. Itaque ut hos scopulos evitaret Hieronymus (nam verissime idem Pagius alibi scripsit ¹ : *Periodorum multiplicatio memoriae animoque onerosa est*) licet in chronico Eusebii annos abrahamiticos ab autumno deductos invenerit (quod

¹ Dissert. de periodo graeco-rom., n° 79.

in praesentiarum nihil attinet quaerere) eos atque etiam imperatorios cum julianis et civilibus annis Romanorum, quibus chronicon illud latinum faciebat, quibusque ignota erat Syrorum annos putandi ratio, a januario inchoavit, ne triplici periodo, altera Abrahami, altera olympiadis, tertia denique principum, quarum unaquaeque diverso ac alio mense annos suos auspicaretur, lectorum animos obrueret. Porro quantum sibi Hieronymus indulserit in vertendo Eusebii chronico disertis ipse verbis in praefatione professus est, dum ait, se esse et interpretis et scriptoris ex parte officio usum. Idatium autem Hieronymum imitatum fuisse, tam mihi certum est, ut chronicon Graecum, quale ab Eusebio prodiit, ne quidem legisse putem.

§ VII. *De annis Olympiadicis.*

XXII. De his aliter ac de abrahamiticis et imperatoriis statuendum est, incunctanterque asserendum Eusebium, Hieronymum et Idatium aestivo tempori olympiadum initium alligasse; idque ipsarum olympiadum positu atque consignatione testatum reliquisse. Quapropter in novissima Idatii editione non recte factum est, dum anni olympiadici cum abrahamiticis et imperatoriis ex aequo conferuntur; quasi illi non secus ac isti a januario numerandi sint. Non ita profecto connectendi fuerunt in chronico harum epocharum anni, sed sexto praeterpropter mense ab initio et fine aliorum incipere et desinere debuerant olympiadici. Id nos docet clarissime Idatius, dum in editione sirmondiana, quae expressa est ex unico Ms. quod superest, olympiadem CCXC non e regione anni II Theodosii, sed inferius medio utique spatio inter II et III ad § *Alexan-*

driae inscripsit. Quod reliquo deinceps chronico toties retinet, quoties librariorum incuria depravatus non est. In quo Eusebium et Hieronymum secutus est, qui in hoc ipsi praeiverunt. Nam Eusebius inter VII et VIII Diocletiani, et inter I et II Constantini annos aequali ab utrisque intervallo olympiades CCLXVIII et CCLXXII consignavit. Hieronymus etiam inter annos ejusdem Constantini XXV et XXVI atque XI et XII Valentis olympiades CCLXXVIII et CCLXXXIX inscripsit. Plurima sunt hujusmodi exempla toto sparsa chronico Venetiis anno 1483 et Basileae anno 1529 impresso. Sed ista tantum placuit adducere, quae nullum relinquunt vitiligationibus locum.

XXIII. Nec mirari debet lector, si annos abrahamiticos secus ac olympiadicos a januario initium ducere apud Eusebium et Idatium dixerim. Nam praeterquam quod id evincunt exempla superius adducta; annus ab autumno iniens, qualem vult Pagius, Syris, ut dictum est, tantum in usu erat, illisque solis notus; at annus olympiadicus ab aestate incipiens et in aestatem anno consequenti desinens, cunctis gentibus, qua late patebat Romanum imperium, erat notissimus, atque ab omnibus una eademque ratione putabatur. Quapropter aequale errandi periculum lectoribus crearetur, si annus olympiadicus in chronicon insertus esset cum anno juliano parili cursu fluens quam si inductus esset annus Abrahamiticus cum Syrorum civili anno decurrens. Sed haec certa cunctis esse debent. Silentio tamen ea praeterire nolui propter Pagium et Florium, quorum ille annos olympiadicos ab octobri, hic a januario numerandos esse in nostro chronico docent, cum eos a mense julio Idatius certissime auspicatus sit.

§ VIII. *Quoto Abrahami anno Idatius chronicon inchoaverit ?*

XXIV. Nunc autem quoniam, quae hucusque dicta sunt de initio anni olympiadici, deque illius tam apud Graecos quam apud Latinos usurpatione, nota sunt apud omnes, solius Censorini testimonium adducam, non ut rem indubiam confirmem; sed ut ex eo ad annum primum et ultimum Auctarii idatiani inquirendum transeamus. Igitur Censorinus: « Hic annus, ait, cujus velut » index et titulus quidam est Ulpii et Pontiani consularis, ab olympiade prima millesimus est et XIV ex diebus » tantum aetatis, quibus agon olympicus celebratur. A » Roma autem condita DCCCCXCI et quidem a Palilibus, unde urbis anni numerantur. Eorum vero » annorum, quibus julianis nomen est, CCLXXXIII » sed ex die kal. januarii. » Haec Censorinus. Ex quibus liquide constat annorum olympadicorum initium allegandum fuisse ab Hieronimo et Idatio diebus aetatis, ne novam atque insolentem eos numerandi rationem in chronicon inferrent. Atque exinde etiam demonstrari posse existimo, Hieronymum manum a chronico sustulisse anno Abrahami $\overline{\text{II}}.$ CCCXCIV, olympiadis CCLXXXIX anno tertio, mense hujus sexto labente, Christi vero juxta Eusebium CCCLXXX; proptereaque Idatium, qui sequenti anno calamum applicavit eidem chronico continuando, consignare in vestibulo operis sui debuisse annum Abrahami $\overline{\text{II}}.$ CCCXCV, olympiadis praedictae annum item III, Christi, si hac epocha juxta Eusebii opinionem usus fuisset, annum CCCLXXXI.

XXV. Itaque annum, quem tot characteribus designat Censorinus, eundem esse cum anno 238 aerae vulgaris, autumant hoc tempore plerique omnes. Ab eo autem anno usque ad finem chronici Hieronymiani CXL anni numerantur; siquidem illud finivit consulatu Valentis VI et Valentiniani junioris II, qui annum aerae dionysianae CCCLXXVIII aperuit. Atqui hoc anno numerasse necesse est Hieronymum CCCLXXX id est, duos amplius annos quam Dionysius, quotquot ab initio aerae Christi eusebiana dionysianam antevertit. Quisquis ergo antiquis hieronymianis chronici exemplaribus credidit, in quibus annus, quo desinit Hieronymus CCCLXXXI, Christi designatus est, falsus est vehementer. Namque ex epochis, quarum anni eodem dierum numero constant, neque plures una quam alia, neque pauciores in eodem spatio temporis numerare potest. Quare si ab anno primo aerae communis usque ad consulatum Valentis VI haec aera 378 annos numerat, eosdem non autem plures eusebianam putare necesse est. Quod si in chronico Hieronymi invenis annos CCCLXXXI, scito id sine subditiua unius anni intercalatione fieri non potuisse. Rursus si Hieronymus ab anno XV Tiberii et XXX Christi ad XIV Valentis, huiusque interitum CCCLI annos fluxisse affirmat¹ aut in hac summa XV Tiberii et XXX Christi annum includit, aut librariorum negligentia corruptus etiam est ille locus. Idatius profecto annos tantum CCCL numerat, ut statim demonstrabo; et argumentum ex tot characteribus certisque positionibus modo deductum summam illam CCCLXXXI annorum a natali Christi eusebiano ad exitum Valentis, sextumque illius consulatum manifestae falsi-

¹ In Praefat. ad chron. edit Basil. 1529.

tatis convincit, atque adeo et postremam hanc annorum CCCLI a XV Tiberii et XXX Christi ad ejusdem Valentis mortem; nisi si annus Tiberii XV et Christi XXX hanc eandem summam ingrediatur.

XXVI. Ubi semel demonstratum est Hieronymum chronico finem fecisse anno natalis Christi eusebiani CCCLXXX, non est, cur eruditissimus Florius illud absolvisse inficietur anno Abrahami II.CCCXCIV. Caeterum ad hoc ipsum comprobandum novum praebet nobis argumentum Censorinus, dum consulatum Ulpii et Pontiani incidisse ait in annum ex julianis CCLXXXIII. Nam si ex his subducas annos XLIII, qui ante natalem christi eusebianum decurrerant, habebis CCXL, his adde CXL, quos ex Fastis elicies a consulatu illo ad consulatum Valentis VI, summam conficies annorum CCCLXXX. Quibus taudem si annos Abrahami adjicias II. XIV, quos ante natalem Christi Eusebius numeraverat, conficient anni II.CCCXCIV. Hoc igitur anno Abrahami Hieronymus chronicon absolvit, atque insequenti II.CCCXCV Idatio illud continuandum dereliquit.

XXVII. Ut autem Florius crederet, Hieronymum ad annum usque Abrahami II.CCCXCV chronicon perduxisse, fefellerunt dictum virum tum libri editi, qui in fine Auctarii hieronymiani hunc numerum exhibent, tum Pagius, cujus verbis propter magnam viri auctoritatem sine discussione subscripsit. Caeterum Pagius de annis Abrahami ita disertis verbis pronunciat ¹ : « Epochā abortu Abrahae, » quam Eusebius, Hieronymus et Idatius in chronicis adhibent, auspicatur anno periodi graeco-romanae 3477 et » quidem a primo die octobris. » Igitur si spretis anni illius

¹ Dissert. de periodo graeco-romana, n° 78.

mensibus octobri, novembri atque decembri primum Abrahami annum anno insequenti, id est, periodi Graeco-Romanae 3478 illigasset Pagius (ut illigandum esse monuit Petavius, illigatque re ipsâ Florius), nunquam periodi Graeco-Romanae par annorum numerus epochae abrahamiticae numero, neque impar impari responderet. At si Hieronymus ad annum XIV Valentis, quo finiit chronicon, consignavisset annum Abrahami II. CCCXCV ; cum Pagius periodi Graeco-Romanae annum 5871, eidem anno Valentis XIV inscribat, par hujusmodi periodi numerus pari epochae abrahamiticae respondet, et impar impari, ut per se liquet. Restat ergo, ut Hieronymus anno Abrahami II. CCCXCIV non vero II. CCCXCV chronico suo finem fecerit. Id quod et cognovisse et approbasse condemnet Pagium, supra n° XX observatum est.

XXVIII. Sed jam ex ipso Eusebii chronico rem demonstramus. Igitur Eusebius in chronico annum Abrahami II. XX adnectit anno Augusti XLVII, qui fuit aerae vulgaris IV. Ergo necesse est, ut exinde decimus quisque annorum Abrahamiticorum in IV post decimum quemque ejusdem aerae vulgaris incidat. Ita annus Abrahami 2030 incidet in dionysianum 14; Abrami 2040 in dionysianum 24. Abrahami denique 2400 in annum aerae communis 384. Et sane Idatius ab eodem hoc anno Abrahami II. CCCC , qui ex decennialibus primus ipsi occurrit, ad II. CCCCLX decennia cuncta praedicto ordine distribuit. Neque hic ordo in chronico turbatus est, nisi postquam reliquae omnes numerorum notae extrema libri parte corruptae sunt. Hunc ordinem praefert editio Sirmondiana, qui nullo modo praevertendus erat, traductis, ut modo factum est, annorum abrahamiticorum decadibus in III post decimum quemque aerae dionysianae annum. Nam et Pagius

ipse hunc ordinem unice laudat in chronico, primamque illam decadem anno VI Theodosii Magni, qui Florio est aerae communis 484, adligavit. Jam ergo si anno dionysiano CCCLXXXIV respondet annus Abrahami II. CCCC, dionysiano 379, quo Idatius chronicon exorsus est, alius respondere non potest nisi Abrahami annus II. CCCXCV.

XXIX. Quapropter neminem deinde fallat regula, quam praescribit Pagius ¹ ad annos aerae dionysianae ex abrahamiticis eruendos. Nimirum ait subducendos esse ex abrahamiticis annos 2017, quique post hanc subductionem reliqui fient, exhibebunt annum dionysianum. At quoto mense illum exhibebunt? Octobri scilicet, atque adeo post novem illius menses jam elapsos. Exempli gratia, ex anno Abrahami 2018 detrahe 2017, restat I. Itaque elicitur annus primus Dionysianus, sed non tunc incipiens sed decimum mensem tum decurrens. Et haec quidem juxta Pagii opinionem, qui annos idatianos ab octobri auspiciatur. Caeterum qui eos a januario insequenti numeret, ut numerat quidem Florius, ex ea regula annum I dionysianum eliciens planissime decipietur. Namque Abrahami 2018 ab octobri inchoatus non nisi decimo mense annum primum dionysianum assequitur, quippe hic Pagii sensus est; annus idem abrahamiticus a januario sequenti incipiens annum eundem dionysianum nulla sui parte assequetur. Quare qui annos eusebianos, hieronymianos, idatianos a januario auspiciatur, ex eorum abrahamiticis, ut eliciat dionysianos, detrahenda debet 2016 non autem 2017, sicut ut eliciat annum primum Christi eusebianum subtrahenda debet 2014 non vero 2015.

¹ Dissert. de periodo graeco-romana, n. 79.

§ IX. *De anno Olympiastico, quo Idatius exorsus est chronicon.*

XXX. Nunc quod de anno Olympiastico, quo desiit Hieronymus, et unde Idatius exorsus est, asserui, paucis comprobabo. Porro quod ad Idatium attinet, ipse per se loquitur; nam post sesquiannum ab incepto chronico Olympiadem CCXC praefixit, uti ex editione sirmondianâ constat. Itaque de Idatio ambigi non potest a septimo circiter mense anni III Olympiadis CCCLXXXIX auctarium suum auspicatum fuisse. Hinc consequens est Hieronymum sexto ejusdem anni Olympiadici mense chronicon suum absolvisse. Quod etiam ipse aperte testatur cum ab Olympiade I ad consulatum Valentis VI fluxisse affirmat ¹ annos Olympiasticos MCLV, non quidem integros; hujus enim postremi anni sex tantum menses elapsi erant, cum clausulam chronico posuit. Sed hoc satis fuit, ut ab Olympiade prima usque ad annum illum Valentis, chronici ultimum, 1155 annos numeraret. Totidem namque deduces ex integris Olympiadibus 288, quater multiplicatis et tribus insuper annis Olymp. CCLXXXIX. Ex hoc autem testimonio Hieronymi, sed praecipue ex Idatio satis certo colligimus post utriusque tempora adhaesisse chronico Hieronymi labem illam, qua nunc imo vero a tempore Marcellini Comititis (si verum est, quod hic narrat in praefatione chronici sui) sordet, praeferendi in fine annos mundi V.DLXXIX sive Abrahami II.CCCXCV et Olympiadis M.CLVI, qualibet ex his epochis uno aucta anno.

¹ Ita in multis manuscriptis reperiri testatur Pontacus.

Quod etiam mendum irrepsit in Socratem, qui necem Valentis consignat anno olympiadis 289. Sed quidquid de occasione ac tempore, quo hoc vitium chronicon hieronymianum occupavit, a nemine tamen negandum esse puto, aut Idatium illud non offendisse, aut si offendit, correxisse, ut ex dictis abunde liquere existimo.

XXXI. Quod ut iterum clarius demonstrarem, non pigebit argumentum hic repetere deductum ex comparatione annorum olympiadicorum cum abrahamiticis. Igitur cum Eusebius olympiadi initium fecerit anno Abrahami 1240, cui primum olympiadis supposuit, necesse est, ut annum 1155 olympiadicum, qui fuit annus tertius olympiadis CCLXXXIX, anno Abrahami II. CCCXLIV, annum vero quartum ejusdem olympiadis (qui primus occurrit in Idatio) Abrahami anno II. CCCXCV supposuerit. Neque unquam in Eusebii chronologia fieri potest, ut per annorum olympiadicorum numerus a numero Abrahamiticorum pari, aut impar ab impari initium capiat. Quod cum non animadvertit recens Idatii illustrator, annum IV olympiadis CCLXXXIX, qui ab exordio olympiadum eusebianarum annus est 1156 anno Abrahami II. CCCXCVI illigat. Itaque in aditu chronici idatiani ita annorum notae ordinandae sunt, ut §° *Theodosius natione* apponatur annus I Theodosii et Abrahami II. CCCXCV et §° *Inter Romanos* Olympiadis CCLXXXIX annus IV, uti his, qui annorum rationes inire velint, evidentissime constabit.

XXXII. Verum enim vero si Censorinus anno aerae vulgaris CCXXXVIII adnectit olympiadis annum M et XIV, a diebus aestatis ejusdem anni dionysiani ineuntem post annos dein CXL, quot a 238 ad 378, ubi desinit chronicon hieronymianum, fluxerunt, annos tantum M. CLIV nume-

raturus erat. Atqui in Hieronymo et Idatio eadem illa aestate completus est annus M. CLIV ab olympiade prima et inchoatus M. CLV. Uno ergo anno Hieronymus et Idatius in computatione olympiadum Censorinum anteverunt. Ita quidem est. Nam Eusebius, quem Hieronymus et Idatius secuti sunt, olympiadis initium uno anno altius, quam Censorinus et reliqui vulgo scriptores desumpsit, exordium enim illius non cum anno Abrahami 1241, ut ait Petavius¹, sed ut ex ipso apparet chronico, cum anno 1240 conjunxit, qui cum anno confertur periodi julianae 3937. Censorinus vero alique fere omnes sequenti anno illigant olympiadis initium. Sed de hoc inter olympiadas eusebianas et communes discrimine jam antea Pagius et Florius egerunt. Illud etiam Petavio occurrit, et prius in mentem venerat, at rem noluit morosius examinare, neque in tricis diutius immorari, ut ibidem ait. Tandem silentio pretereundum non est, eum, qui Hieronymum absolvisse chronicon existimet anno Abrahami 2395, non recte in ejusdem chronici fine annum olympiadis 1155 putaturum, sed numerare debere 1156, quotquot ab anno Abrahami 1240, cui Eusebius annectit initium olympiadis, ad ejusdem Abrahami annum 2395 numerantur. Indequ olympiades eusebianae non una tantum, sed duobus annis olympiades vulgares anteverunt. Quippe consulatu Valentis sexto, in quo finit chronicon Hieronymi, olympiadis vulgaris numerabatur annus 1154. Hoc autem ratiocinio valide roborantur, quae hucusque dicta sunt de anno, quo finivit Hieronymus, et exorsus est Idatius chronicon.

¹ Ration. Temp. pte 2, lib. I, cap. 10.

§ X. *Quota Abrahami atque Olympiadis anno finem chronico fecerit Idatius.*

XXXIII. Historiam complexus est Idatius annorum 91. Unde manum a chronico sustulit anno Abrahami II. CCCCLXXXV, olympiadis CCCXII anno II, Christi secundum Eusebium anno CCCCLXXI, secundum Dionysium CCCCLXIX, Leonis Augusti anno XIII, Anthemii III. Caeterum observare diligenter oportet ab anno Leonis VIII, omnia perturbata esse in chronico, seu potius indiscreta; quia et hic annus VIII Leonis a sua sede amotus est, et reliqui omnes usque ad XIII, in quo desinit chronicon, jam inde ab Isidori aetate, ut ex ipso colligitur¹ omissi fuerunt; unde nescias quid huic, quid illi anno respondeat. Simile quid evenit in Fastis, namque ibi adnotato Olybrii consulatu, tres consequentes scilicet annorum CCCCLXV, CCCCLXVI et CCCCLXVII praetermissi sunt. Et post consulatum Anthemii Augusti, quem ille de more sumpsit anno CCCCLXVIII, consulatus etiam insequentis anni CCCCLXIX omissus est. Nimirum quatuor his annis cum nullus ex Occidente consul assumptus fuisset, Idatius in extrema Gallaecia constitutus, ac bellis quaqua versum strepentibus, quinam in Oriente consules renunciati fuissent, penitus ignoravit. Imo et de consulatu Olybrii nihil eum nisi aliquot post annos audivisse videtur. Siquidem Fastis adscriptus est his verbis; *Dño Olybrio*. Ex quo colligitur consulatum hunc adnotatum ibi non fuisse ante annum CCCCLXXII, cum antea Olybrius re-

¹ Lib. de viris illustr., cap. 10.

nunciatus non fuerit Augustus, ut *Dominus* dici posset. Ob eam epochae principis omissionem errores aliqui in Isidorum et alios derivati sunt, nobisque et annis Leonis IX, X et XI locum in chronico quaerendi et annum VIII in suam sedem revocandi labor relictus est. At cum in Fastis consulatus Anthemii, qui nomen dedit anno aerae Dionysianae 468 et in chronico tertius etiam ejusdem Anthemii principatus annus, qui in annum incidit CCCCLXIX adnotati sint; profecto ex eo, maximeque ex Olympiade CCCXII, sesquianno ante finem chronici etiamnum consignata, historiam in eo contineri deducitur annorum XCI, ab anno scilicet 379 ad 469; nam utrumque chronicon amplectitur.

XXXIV. Atque haec quidem ita statuenda sunt, quandoquaque notae numerales ultra hunc annum non excurrunt. Attamen cum in fine chronici Asparis exautoratio filiique ejus caedes memorentur, quae anno CCCCLXXI evenerunt; non temere scriptum est ab eruditissimo Labbeo¹ chronicon istud ab anno aerae Christianae CCCLXXIX ad annum ejusdem aerae CCCCLXXI decurrere. Verum ea de Aspare et filio vix dubium est, quin post absolutum chronicon ab Idatio aut ab alio margini adscripta fuerint; posteaque librarii operis contextui intulerint. Quod vero ad Isidorum attinet, dum ait: *Idatius ab anno primo Theodosii Augusti usque in annum imperii Leonis VIII sub-junctam sequitur historiam*²; certum nobis esse debet ultra Leonis VIII annum nullum alium, neque ipsius Leonis neque Anthemii, designatum invenisse eum in chronico. Nam postquam ea scripserat de Idatio, ex ipsius chronico

¹ Praefat. in Fast. Idatii, tom. I novae Bibl.

² Ubi supra.

verba describens¹ inquit: *Anno imperii Leonis VIII Euricus pari quo frater scelere succedit in regno.* Ista autem leguntur nunc in chronico ad annum I Anthemii, qui Leonis erat XI. Haec vero alia, quae ex eodem Idatio exscribit²: *Olysipona quoque ab eo* (a rege Suevorum) *occupatur, cive suo, qui illi praeerat, tradente Lusidio;* consignata nunc sunt prope finem chronici ad annum III Anthemii. Ex his autem omnibus duo profecto deduci posse videntur: I, Isidorum cuncta quae in chronico nunc habentur usque ad haec saltem verba: *Olysipona quoque*, etc., quae ad annum Anthemii III, Leonis XIII, aerae communis CCCCLXIX pertinent, vidisse. II, in exemplari, quo Isidorus usus est, Leonis VIII tantum annum, Anthemii vero omnino nullum consignatum fuisse; alioquin si chronicon ad annum usque III Anthemii deductum, et Euricum anno ipsius primo regnantem legeret; neutiquam scripsisset, Idatium usque ad VIII solummodo annum historiam secutum fuisse, et Euricum eodem octavo anno regnum invasisse. Sed an librarius in exemplari, quod habuit Isidorus, illorum annorum notas oblitus sit adscribere? An, sicut de consulatibus supra aiebam, Idatius, Severo Augusto mortuo, dubiusque, an Leo etiam tum in Oriente viveret, illas omiserit, posteaque vel ipse Idatius vel alius annos Anthemii adjecerit, quis divinet? Interim tamen major nobis libertas relicta esse videtur ordinandi notas chronologicas in postremo chronici quinquennio, utpote quas non certo constat ab Idatio esse. Verum hac ego libertate non utar, nisi in annis VIII, IX, X et XI Leonis digerendis, intactis penitus his notis, quae annos Anthemii referunt.

¹ Hist. Gothor.

² Hist. Suevor.

§ XI. *De Fastis, et quod sint Idatii opus.*

XXXV. Alterum Idatii opus, ut ego opinor, Fasti sunt consulares, qui in manuscripto codice Parisiensi chronico adjuncti sunt. Eos dum ederet ingentis doctrinae vir Sirmondus, ita praefatus est: *Hos Fastos Idatianos nominavimus, non tam quod in eodem codice Idatii chronico subjiciantur; quam quod.....* reliqua infra dabo. Verum quod hi Fasti chronico Idatii adjecti sint, nullum auctoris nomen praefidentes, non tam leve, quam Sirmondo visum est, sed potius grave mihi videtur argumentum idcirco ita factum, quia integrum illud volumen, quale in codice illo etiam nunc extare dicitur, ex Idatii officina prodiit, proptereaque auctoris nomen illis subditum non fuisse, quia praefixum jam fuerat initio chronici, quod praecedit.

XXXVI. Porro Fastos hos jam inde ab auctore suo in eum codicem, cujus exemplar Parisiis asservatur, collatos fuisse, ea profecto declarant, quae ibi habentur consulatu Veri III et Quadrati, scilicet: *In chronico passos legis.....* (caetera truncavit librarius). Nam auctoris laudati chronici nomen a Fastorum scriptore necessario designandum fuerat, nisi si idem chronicon Fastis praepositum, et in eo auctoris sui nomen expressum erat. Sed prorsus inscriptum ibi erat Eusebii nomen ejusque chronicon, in quo ad annum M. Aurel. Antonini VII, qui illi consulatu respondet, haec leguntur: *Persecutione orta in Asia, Policarpus et Pionius fecere martyrium.* In hunc locum auctorem Fastorum oculos intendisse nullum mihi dubium est. Atqui hunc morem observat Idatius, ut Eusebium appellat tacito ipsius nomine. Nam in prologo ad chronicon sub illis

verbis *in praecedenti opere*, et in ipso etiam chronico sub his *Post praedictos Arianos* Eusebianum chronicon ab Hieronymo auctum designat. Hinc non temere et Fastos et Chronicon ejusdem auctoris opus esse existimo; et ab eodem in unum volumen cum chronicis Eusebii atque Hieronymi cuncta simul conjecta fuisse.

XXXVII. Verum, inquires, in iisdem Fastis martyrium Polycarpi et Pionis consignatum supra legimus consulatu, ut ibi dicitur, Antonini V et Aurelii Caesaris. Ita sane; sed ea una labes est ex multis, quae hos Fastos inquinavere. Porro magnus Baronius in notis ad Martyrologium XXVI Januarii haec de Polycarpo scribit: « Passus est, ut scribit Eusebius, anno VII M. Aurel. Antonini et Lucii Veri Coss. Lucio Aurelio tertium et Quadrato. » Quare martyrium istud primum optime, utpote ab Idatio ipso sub his Coss. consignatum est. Deinde caecutiens aliquis librarius sex annos illud anticipavit. Inde postremo contigit, ut alius quispiam ad consulatum Veri et Quadrati his descriptis *In chronico, his Coss., passos legis.....* Polycarpi et Pionis nomina omiserit, quae sexto antea consulatu ex vitiatō exemplari descripserat. Sicut Polycarpi et Pionis sic etiam mors Ciceronis in iisdem Fastis his adnotata est errore pari, sed dispari vitio; nam primo loco recte, secundo perperam consignata est. Hi autem naevi in antiquis manuscriptis frequentes sunt, quos expertus non mirabitur lector. Hic monitum volo Pionis nomen additum fuisse ab Hieronymo; nam in graeco Eusebii chronico non invenitur, multosque postquam Polycarpus annos passus est sub Decio ¹. Itaque Idatius ex chronico Hieronymi latino, graeco inconsulto, haec in Fastis transcripsit.

¹ Vide Bohlandum, die 1 februarii.

XXXVIII. Sed multo efficacius argumentum de auctore horum Fastorum nobis praebet eorum finis, fini chronici, ut supra monui n° 33 longe simillimus. Nam ubi ad quinque postremos annos ventum est, utrobique pari, imo eadem gestorum extra Hispaniam ignorantia laborasse auctorem deprehenditur. Fasti carent consulibus, qui in ipsis annos distinguant, chronicon Leonis chronologia spoliatum est. Simile quid in ipso fere vestibulo utriusque operis observare quivis poterit; utrobique enim inauguration Honorii, qui in Occidente imperavit, silentio praetermittitur ad annum CCCXCIII. Incredibile autem est hujus modi sive ignorantiam sive oblivionem accidisse duobus diversisque scriptoribus iisdemque latinis, quorum neuter oblitus fuit ad annum CCCLXXXIII Arcadii, qui in Oriente semper fuit, ad ann. 383 inaugurationem adnotare. Ad haec si quis error reperitur in Chronico non quidem librarii sed auctoris, eundem in Fastis offendimus. Ita terraemotus, quibus conquassata est Palestina anno CCCCXIX, tam in chronico, quam in Fastis contigisse dicuntur episcopo Hierosolymorum Joanne, qui secundo aut tertio anno prius decesserat. Lege notam XXX. Quis igitur post haec neget Fastorum et Chronici eundem esse auctorem, nempe Idatium. Sed pergo. Sirmondus ut hos Fastos Idatio adjudicaret, hac, ut ipse fatetur, ratione motus est: « Quod rerum et verborum in utroque opere (in Fastis ipsis et in Chronico) affinitas et cognatio epocharumque ac temporum par observatio, totius denique scriptionis color idem ac genius eundem utriusque auctorem fuisse satis ostendant; tametsi auctoris nomen nullum praeferat inscriptio. » Haec Sirmondus in praefatione ad Chronicon et Fastos. At styli affinitatem, et quod idem sit utriusque scripti color et genius negant nonnulli, qui purius et

accuratius scriptum fuisse Chronicon, quam Fastos affirmant. Sed imprimis non est cur quispiam Idatii latinitatem nimis extollat, quae satis aetatem suam prodit. Praeterea Fastos forsitan privato usui sibi concinnavit. Quando vero quis privatim sibi scribit, nemo est, qui nesciat verbis eum uti consuevisse atque locutionibus vulgo tritis. Atque haec esse causa potuit, cur hos Fastos S. Isidorus non viderit, quia videlicet chronicon in publicam lucem emittens Idatius, Fastos domi inter schedas continuit. Postmodum vero vel amicorum importunitate, vel eo vita functo, quod in eodem volumine cum chronico conjuncti essent, fieri potuit, ut evulgarentur; quin hujusmodi exemplar, quod utrumque opus amplectebatur, tam late distraheretur quam Chronicon.

XXXIX. Major autem rerum copia, quam a Constantino ad Arcadium nobis hi Fasti exhibent, cum nuda ferme consulum nomina reliquo in opere designent; dum longe abest, ut diversum ab Idatio auctorem denotet, ut e contrario efficacissime ex eo comprobari existimem non nisi Idatium hujusmodi opus scribere potuisse. Quis enim praeter Idatium hos Fastos scriberet, et de rebus ante annum CCCC gestis tam multa narrare, praetermissis his, quae quinto, hoc est, quae suo tempore acta sunt? At Idatium ita sibi ipsi privatoque usui scribere recte conijcit, quia ab Arcadio et Honorio ad an. CCCLXIX, in quo finiunt Fasti, quae sibi digna visa sunt, ut posteritatem mandarentur, in Chronico tradiderat. Caeterum de rebus ante Magnum Theodosium nihil a Theodosio ad filios perpauca in eo narraverat. Fortasse etiam propter chronologiae studium, quae certior ex serie Consulum eruitur, Fastos conscripsit; ideoque ipsi in hoc opere consulatum sui temporis potior quam historiae cura fuit.

XL. Sed videamus jam quatenus in Fastis improbet, qui stylum causantes eos Idatio abrogant? Ista nimirum: *ad Fossatum, Romania, levatus est imperator*. Ad dunt praeterea auctorem Fastorum parum fuisse accuratum in eclipsibus notandis, Idatium vero in chronico diligentissimum. Verumtamen ut a *Fossato* incipiam, dum auctor Fastorum consulatu Valentis sexto ita scribit: *Profectus est Valens Augustus ex urbe ad Fossatum*; quid doctis viris displicet? verbumne hoc *Fossatum*, an constructio? Sed constructio quae potest, cum sit, ut ita dicam, latinissima? ergo vox *Fossatum*? Atqui Plinii historici aevi juris erat Latii, ut indicant variae lectiones codicum MM. SS. ipsi operi ¹ adscriptae. Si tamen testimonium istud non placet quia incertum, alia Idatio antiquiora exhibet Gothofredus comment.-in leg. I de *Limitaneis* Cod. Theod., qua in lege vox *Fossatum* reperitur; lataque illa est anno CCCIX, sexagesimo scilicet antequam Idatius Chronicon finiret.

XLI. Deinde *Romaniae* nomen vulgo usitatum erat Orosii tempore. Quod testatur ipse dum ait²: «Essetque, ut vulgari-ter loquar, Gothia quod Romania fuisset.» Possidius etiam, qui Idatio aliquanto fuit antiquior, eandem vocem usurpat³. Demum licet in nullo auctore, qui ante Idatium scripserit, ea locutio reperiatur *Levatus est* (sane ego non legi), attamen Anonymus Cuspinianus frequenter illa utitur. De tempore autem, quo is scribebat, auctor magnae diligentiae atque eruditionis vir Panvinus statuit⁴; *Incertus hic auctor procul dubio per haec tempora vixit*: nimi-

¹ Ad oram cap. 21, lib. XVIII in editione Lugdun. 1561.

² Lib. VII cap. 43.

³ In vita S. Augustini cap. 30.

⁴ In Lib. III Fastor.

rum circa annum aerae vulgaris CCCCLV. Atqui tunc vivebat Idatius, et quindecim ut minimum annos ulterius vitam produxit. Quare non est, cur illum loquendi modum indignum Idatii aevo et calamo reputemus. Quidquod qui hos Fastos Idatii esse negant, quia, ut aiunt, scriptionis hujus stylus ac genius recentioris sequiorisque eis esse videtur, in alium scopulum impingunt, quod nullam causam invenire, neque reddere possent, cur illorum auctor nullius ultra Idatii aetatem consulatus meminerit, nihilque fere de rebus quinti seculi tradiderit. Nonne si cum Marcellino comite, aut cum Cassiodoro, aut cum Mario Aventicensi vixisset, ex ipsis, vel unde ipsi plura alia Consulum paria, multaque de rebus gestis insequentium annorum excerpere potuisset?

XLII. Quod ad eclipses attinet; cum Idatius hos Fastos Chronico subjecisset. in quo eas satis accurate descripserat, Fastis rursus inserere supervacaneum duxit. Profecto defectum solis, quem anno VIII Honorii primum his verbis expressit : *Solis facta defectio III idus novemb. feria secunda*, cum consulatu Arcadii et Honorii V, qui in eum annum incidit, transcribere coepisset in Fastos, percursis primis verbis *Solis facta defectio III idus novemb. calamum stitit*, praetermissis duobus reliquis *feria secunda*. Quod ab eo non alia de causa factum existimo, nisi quia cum in Fastis talia praeterire decrevisset, propositi immemor, eclipsim illam ex Chronico coepit exscribere, propositique, antequam finivisset cuncta describere, recordatus, duo posteriora verba omisit.

XLIII. Ut finem tandem faciam; de aerae Hispanae notis per omnes Fastos digestis idem esto iudicium, ac de pauculis Chronico adjectis. Imo de his minus dubito Fastis ingestas fuisse post Idatii aevum. Tum quia ab aera X re-

liquae continuo et corrupte fluunt, quod in antiquis **MMSS.**
non solet; tum quia I aera intra Fastorum corpus reperta
cum caeteris non cohaeret; cohaereret autem, si ab Idatio
cunctae adnotatae in libro fuissent; quod si cunctae ab
Idatio non sunt neque ulla.

IDATII EPISCOPI CHRONICON.

Praefatio.

IDATIUS, servus Domini Nostri Jesu Christi universis fidelibus in Domino Nostro Jesu Christo, et servientibus ei in veritate salutem.

Probatissimorum in omnibus virorum studia, quos praecipue in fide catholica et conversatione perfecta testis veritatis divini cultus docet assertio, ut ornantur decore dictorum, ita et commendantur honore meritorum, ut miram in omni opere obtineant firmitatem. Verum Idatius provinciae Gallaeciae natus in Lemica ¹ civitate, mage divino munere, quam proprio merito, summi praesul creatus officii ², ut extremus plagae ita extremus et vitae, perexiguum informatus studio saeculari, multo minus docilis sanctae lectionis volumine salutari, sanctorum et eruditissimorum patrum in praecedenti opere suo ³, pro capacitate proprii sensus aut verbi secutus exemplar ⁴. Quorum primus Eusebius, Caesariensis episcopus, qui

¹ De nomine et situ hujus urbis egi supra in Dissert. praevia n. II.

² Episcopatum intelligit de quo in eadem Dissert. n. VII, et Dissert. de Priscill.

³ Chronicon scilicet Eusebii ab Hieronymo auctum, quod in eodem volumine suo cum appendice conjunxerat Idatius.

⁴ Protracta nimium est et suspensa oratio, neque unquam infra completur.

ecclesiasticas sui numeri libris scripsit historias, ab initio Nini Assyrii et sancti Abrahae Patriarchae Haebraeis, et reliquorum contemporales his annos regum in vicesimum Constantini Augusti, quo imperabat, annum, graeci sermonis chronographiae concludit historia. Post hunc successor syngrapheus perfectus universis factorum, dictorumque monumentis Hieronymus presbyter idem Eusebius cognomento, de graeco in latinum scripturae hujus interpret a vicesimo anno supradicti imperatoris in XIV Valentis Augusti annum subditam texit historiam: qui ¹ esto in sanctis, quibus deguit Hierosolymorum locis, a memorato Valentis anno in tempus quo in praesenti vita duravit, forte quam plurima de his quae sunt insecuta, subjecerit, quia haud unquam, dum valuit, a diverso styli opere cessavit; quem quodem tempore propriae peregrinationi in supradictis regionibus adhuc infantulus vidisse me ² certus sum. Qui post aliquot annos beato, ut erat, mansit in corpore, si tunc proprio operi, quod subdidit ³ aliqua subjunxerit; apud eos ad quos scriptorum ejus omne opus, vel summa pervenit, certa et plena cognitio est. Sed quoniam in cujusdam studii sui scriptura ⁴ dixisse eum constat: *debaecchantibus jam in Romano solo barbaris omnia haberi permixta atque confusa*: opinamur ex hujus indicio sermonis in hoc per se annorum volumine subdito ⁵ de successione temporum

¹ In aliis editionibus legitur *esto ut*, omisso *qui*; sed correctione ista aut simili alia indigere locum istum, nemo non videt.

² Vide chronicon ad annum 407.

³ Auctuarium, quod Hieronymus subjecit Eusebii chronico.

⁴ Haec ex fine praefat. Hieronymi in chronicon desumpta videntur; quanquam alibi similia in Hieronymo legisse me puto.

⁵ Cronicon Eusebio Hieronymianum, quod ad XIV usque Valentis annum historiam continet, quodque antea, nunc iterum, et paulo post per ea *super lectio* tertio testatur praepositum a se fuisse chronico

ab ipso nihil adjectum. Tamen quia ad nostri temporis cursum, ut superior lectio docet, descriptio defluxit annorum, cum membrana hujus historiae curam contigisset expertis, mentem monuit imperiti, ut de cognitis (etsi in omnibus impari gressu) vel vestigiis se substerneret praecessorum. Quae fideli suscipiens cordis intuitu partim ex studio scriptorum, partim ex certo aliquantorum relatu, partim ex cognitione, quam jam lacrymabile propriae vitae tempus ostendit, quae subsequuntur adjecimus; quorum continentiam gestorum et temporum qui legis ita discernes. Ab anno primo Theodosii Augusti in annum tertium Valentiniani Augusti Placidiae filii ex supradicto a nobis conscripta sunt studio, vel ex scriptorum stylo, vel ex relationibus indicantur. Exin immerito adlectus ad Episcopatus officium non ignarus omnium miserabilis temporis aerumnarum et conclusi in angustias Imperii Romani metas subdidimus ruituras. Et quod est luctuosius intra extremam universi orbis Gallaeciam deformem ecclesiastici ordinis statum creationibus indiscretis honestae libertatis interitum et universae propemodum in divina disciplina religionis occasum ex furentium dominantem¹ permixta iniquarum perturbatione nationum. Haec jam quidem inserta, sed posteris in temporibus, quibus offenderint, relinquimus² consummanda.

suo in eodem volumine. Hoc autem si quo modo ab Idatio emissum est in publicum ad nostra tempora pervenisset; non dubito, quin in fine Auctarii Hieronymiani Abrahami annus 2394, et sub ipso olympiadis 289 annus tertius consignatus reperiretur; nam quae in chronico Idatii subsequuntur chronologiae notae, eas Hieronymiano requirunt.

¹ Legerem *dominatum*, aut quod magis arridet *imminentem*.

² Alias: *relinquimus*.

4

IDATHI EPISCOPI CHRONICON.

=

IMP. ANNI.

OLYMP. CHRIST.

- Romanorum XXXIX ¹ Theodosius per Gratianum in consortium regni adsumptus, cum ipso et Valentiniano juniore regnat annis XVII.
- I. *Abrahae II. CCCXCV. Olympiadis* III. 379
 289 annus ab aetate praecedenti inchoatus.
 Theodosius natione Hispanus de provincia Gallaeciae civitate Cauca ² a Gratiano Augustus appellatur ³.
 Inter Romanos et Gothos multa certamina conferuntur. IV.
- II. Theodosius Constantinopolim ingreditur in primo consulatu suo, quem cum Gratiano agebat Augusto ⁴. 380

¹ Idatius ordinem servat chronici Hieronymiani, in quo proxime praecedit : *Valentinianus et Valens XXXVIII*. At Orosio et Paulo Diacono Theodosius XL est; Marcellino vero comiti XXXVIII.

² Non modo Idatius sed Zosimus etiam lib. IV Theodosium Caucae natum esse affirmat. At Marcellinus in chronico et Jornandes de Regnor. Success. Italicae ortum autumant. Vide infra notam I.

³ Sirmii Augustus renunciatus est Theodosius XIV kal. feb. Ita idemet Idatius in Fastis et Marcellinus in chronico. Eratque tunc Theodosius XXXIII annorum, ut ex Victore colligitur, et Paulus Diaconus diserte tradit.

⁴ Ingressus hujus diem designavit opinor in Fastis Idatius VIII kal. decemb., sed libreriorum negligentia factum est, ut pro VIII legatur nunc

Alexandriae XXI ¹ habetur episcopus Theophilus, vir eruditissimus, insignis, qui a primo consulatu Theodosii Augusti laterculum per centum annos ² digestum de Paschae observatione composuit.

- III. Athanaricus rex Gothorum ³ apud Constantinopolim XV die ⁴ ex quo a Theodosio susceptus erat, interiit. II. 381
- IV. ⁵ 420. VII Jobelaus, ex quo Dominus ascendit. 382

Gothi in foedera ⁶ Romanis pace se tradunt.

Ambrosius in Italia Mediolani episcopus, Martinus in Galliis Turonis episcopus, et vitae meritis et patratis miraculis virtutum habentur insignes. III.

XVIII. In vita sane S. Isaaci confessoris (30 maji) dicitur Theodosium ingressum fuisse Constantinopolim die 24 novemb. idque etiam colligitur ex lege XV de *petitionibus* Cod. Theod., uti observat Gothofredus.

¹ Prolepsi hic usus est Idatius loquens de Theophilo quasi jam nunc episcopo. Vid. notam II.

² Cyclus Theophili 437 annorum erat. Sed in Occidente visa tantum est excerpta ex eo periodus annorum C vel XCV a Cyrillo Theophili nepote. Meminit illius Leo epist. 64.

³ Visigothis nonnullis imperabat tunc Athanaricus. Alii ejus imperium detrectabant, seditionis auctore Fritigerno, sub quo sive regulo sive duce erant reliqui Visigothi.

⁴ Juxta Idatium in Fastis ingressus est Athanaricus Constantinopolim III Id Jan.; obiit ergo XXV die ejusdem mensis. Vid. not. III.

⁵ In aliis editionibus notae istae Hispanae aerae CCCCXX et Jobelaei VII margini adscriptae sunt e regione IV anni Theodosii, sicut e regione anni ejusdem VI Abrahami annus II CCCC. Sed cum duo tantum aerae octoque annorum Abrahami decades toto reperiantur chronico, visum est eas omnes a libri ora remove; nam neque aliis immisceri sine erroris periculo, neque ab eis separari possunt sine chartae dispendio.

⁶ Vulgati libri legunt *infida*, corrigo in *foedera* ex excerptis seu fragmentis, quae habentur tom. IV Hispaniae illustratae. Vid. notam IV.

IMP.		OLYMP. CHRIST.
V.	Theodosius Arcadium ¹ filium suum Augustum appellans regni facit sibi esse consortem.	383
VI.	Abrahami annus II. CCCC ² . Honorius nascitur filius Theodosii ³ . Legati Persarum ad Theodosium Con- stantinopolim veniunt ⁴ .	384 291
VII.	⁵ Priscillianus declinans in haeresim Gnosticorum per episcopos, quos sibi in eadem pravitate collegerat, Abulae ⁶ episcopus ordinatur. Qui aliquot episco- porum conciliis auditus ⁷ Italiam petit et Romam ⁸ ubi ne ad conspectum quidem SS. episcoporum, Damasi et Ambrosii receptus, cum his, cum quibus iverat,	385 II.

¹ Arcadius declaratur augustus die XVII kal. feb. ut tradit Idatius noster in Fastis. Refragatur Pagius sed immerito. Vid. not. V.

² Cum hoc Theodosii anno VI, aerae vulgaris 384 conjunxit Idatius annum Abrahami II. CCCC. Vid. dissert. prae. n.º XXVI.

³ Natalem Honorii consignat etiam Prosper et Marcellinus et chronicon Alexandrinum sub hujus anni consulibus. Diem adnotant Socrates lib. V, cap. 12, atque anonymus Cuspiniani auctior (in actis SS. Antwerpiensibus tom VI junii) V Idus sept. Verum anonymus annum anticipat designatque praecedentem.

⁴ De hac legatione vide notam VI.

⁵ Annum hunc VII Theodosii vacuum reliquit doctissimus Florinus. Editio Sirmondiana sub eo victoriam et §^m hunc *Priscillianus declinans* praefert. Separari debent, et alterum sub anno VII alterum sub VIII consignandum est, ut factum hic vides. Vide notam VII.

⁶ *Abylae* scribit Hieronymus lib. de script. Ecol. n. 131. Severus lib. II Hist. in *Labilensi opido*, lege *Abilensi*.

⁷ Hinc constat non unum tantum Caesaraugustanum concilium sed etiam aliquot alia contra Priscillianum in Hispania coacta fuisse, antequam is supplicio afficeretur anno 386.

⁸ Damasus obiit anno 384; ultra hunc annum iter istud differri non potest.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

redit ad Gallias. Inibi similiter a S. Martino episcopo et ab aliis episcopis haereticus iudicatus ¹, appellat ad Caesarem; quia in Galliis his diebus potestatem tyrannus Maximus ² obtinebat imperii.

VIII. ³ Greothingorum ⁴ gens a Theodosio superatur. 386

⁵ Priscillianus propter supradictam haeresim ab episcopatu depulsus et cum ipso Latronianus ⁶, aliquantique sectatores apud Treverim sub tyranno Maximo ⁷ caeduntur. III.

Exin in Gallaeciam Priscillianistarum haeresis invasit.

IX. ⁸ Arcadii quinquennalia celebrantur ⁹. 387
Romanae ecclesiae XXXVI ¹⁰ habetur episcopus Siricius. IV.

¹ In concilio Burdegalensi anno 385.

² Occiso Gratiano VIII kal. sep. anni 383, Maximus, ut tradunt Marcellinus et incertus Cuspiniani auctor, imperium arripuit. Prosper et Cassiodorus perperam hoc referunt in annum sequentem.

³ Praecedenti anno adligatum id est in editione Sirmondiana, restitui suo loco ex Fastis Idatii. Vide notam VII n° 2.

⁴ Greothingi Ostrogothorum erant portio. De his et de hoc bello nonnulla dabo nota VIII.

⁵ Ordine praepostero vulgati libri prius §^m *Arcadius* anno Theodosii VIII, deinde §^m *Priscillianus propter* anno IX subjectos offerunt. Verum ordinandos esse, sicuti hic eos exhibeo, ostendam nota VII n° 3 et 4.

⁶ Matronianum vocat Hieronymus de script. Eccl. n° 130. At Prosper et Severus Latronianum cum Idatio appellant. De sociis Priscilliani supplicio affectis, vid. notam IX.

⁷ Sententiam tulit Evodius consul et praefectus praetorio.

⁸ Vide supra ad notam 3.

⁹ Die XVII ante kal. febr., ut ait Idatius in Fastis, quem immerito corrigit Pagius.

¹⁰ Cum Idatio Prosper et Marcellinus XXXVI pontificem numerant Siri-

IMP.		OLYMP.	CHRIST.
x.	Maximus tyrannus occiditur per Theodosium tertio lapide ab Aquileia V. kalendas augustas ¹ . Et eodem tempore vel ipso anno in Galliis per Arbogastem comitem filius Maximi, nomine Victor, extinctus est.		388
	Cynegius Theodosii praefectus habetur illustris ² . Qui factis insignibus praeditus et usque ad Aegyptum penetrans, gentium simulacra subvertit.	292	
xi.	Theodosius cum Honorio filio suo Romam ingressus est ³ .	II.	389
xii.		390
xiii.	III.	391
xiv.	Aera CCCCXXX.	IV.	392
	Valentinianus junior apud Viennam scelere comitis Arbogasti occiditur ⁴ . Et		

cium, secuti Eusebium, qui a Lino numerare exorsus, et Cletum cum Anacleto, Marcellumque cum Marcellino confundens, Felicem praeterea, quia intrusum putavit, praetermittens, quem XL dicturus erat, XXXVI facit. Siricius creatus est pontifex anno 385 non autem 387, quo illius meminit Idatius. Quem Florius putat non adepti sed habiti episcopatus tempus respicere, dum in chronico Romanorum pontificum meminit.

¹ De loco et tempore necis Maximi eadem repetit Idatius in Fastis sub consulibus hujus anni. Socrates lib. V, cap. 14 necis diem designat VI kal. augusti. Incertus Cuspiniani V kal. sept. vide alia nota X.

² Plura de hoc illustri viro prodit Idatius in Fastis hoc eodem anno. Ea, si vis, lege nota XI.

³ Idatius ipse in Fastis Idibus junii Romam ingressum fuisse Theodosium prodit. Cui anonymus Cuspinianus suffragatur. Idatius addit Theodosium congiarium dedisse Romanis; ex quo intelligimus triumphum etiam tum egisse.

⁴ Idatius in Fastis eadem habet. Verum Cassiodorus in chronico *Valentinianus, ait, vitae taedio apud Viennam laqueo suspensus est. Ita quidem per summam calumniam ab interfectorebus vulgatum est. Rem ad*

IMP.		OLYMP. CHRIST.
	Eugenius tyrannus efficitur ¹ .	293
XV.	²	393
XVI.	Abrahami $\overline{\text{HCCCCX}}$.	II. 394
	Eugenius a Theodosio Augusto superatus ³ occiditur.	
XVII.	Theodosius in valetudine hydropis apud Mediolanum defunctus est anno regni sui XVII ⁴ . Et iste annus, qui Theodosii XVII, ipse Arcadii et Honorii in initio regni eorum ⁵ primus est. Quod ideo indicatur, ne Olympiadem quinque annorum turbet adjectio, in hoc loco propter regna tantum ⁶ inserta principum.	

unguem exponit Orosius lib. VII, cap. 35. Pressius ac significantius D. Hieronymus epist. 3. *Valentinianus*, inquit, *necatus est, et cadaver exanime suspendio infamatum*. Occisus est idibus maii pridie Pentecostes, uti ex Epiphanio observarunt jam alii.

¹ Eodem hoc anno Eugenius tyrannidem arripuit. Vide notam XII.

² Oblitus est hic adnotare Idatius Honorium hoc anno a patre in consortium regni assumptum. Vide notam XIII.

³ Victus est Eugenius, Arcadio III et Honorio II consulibus hoc scilicet anno. Ita Claudianus in IV consulatu Honorii v. 637, Idatius ipse in Fastis, Marcellinus, anonymusque Cuspiniani, qui diem adnotat 6 sept. Prosper et Cassiodorus sequenti anno victoriam de Eugenio non recte adscribunt.

⁴ Theodosius annum imperii XVIII non modo non explevit, sed neque attigit; siquidem appellatus est Augustus XIX jan. ann. 379, obiitque hoc anno XV ejusdem mensis juxta incertum Cuspiniani vel XVII juxta Socratem lib. VI, cap. 1. Idatius tamen omnes annos civiles seu Julianos quos regnando contigit, illi tribuit.

⁵ Primum appellat, quia vivente patre filii quamvis in imperio socii, nullam illius administrandi partem sortiti sunt, neque aetas ferebat. Caeterum in edendis quinquennialibus, decennialibus etc., ratio habebatur primaevae inaugurationis.

⁶ Reliqui libri habent in hoc loco tantum propter regnantium inserta principum. Vid. not. XIV.

IMP.	OLYMP. CHAIST.
I. Romanorum XL Arcadius et Honorius Theodosii filii, defuncto patre ¹ regnant annis XXX ² .	IV.
II.	294 396
III. (Romanae ecclesiae XXXVII habetur episcopus Anastasius) ³ .	397
IV.	II.
V. ⁴	398
VI.	399
VI. In provincia Carthaginensi in civitate Toleto synodus episcoporum contrahitur, in qua, quod gestis continetur, Sympho- sius ⁵ et Dictinius et alii Gallaeciae ⁶ pro- vinciae episcopi Priscilliani sectatores, haeresis ejus blasphemissimam cum ad- sertore eodem professionis suae sub- scriptione condemnant. Statuuntur quae-	IV. 400

¹ Iterum Idatius declarat se imperii Arcadii et Honorii annos ab hoc ipso auspiciari.

² Quomodo hi anni intelligendi sunt explico nota XV.

³ Sirmondus in prima editione ansulis haec conclusit, quae in Veneta diverso caractere expressa sunt. An quia chronico infarta censuit? Ut ut sit, Anastasius inter pontifices Romanos XLI pontificatum adeptus est anno 398 exeunte, non vero 397.

⁴ In Sirmondiana editione V huic anno subditus est §: *in provincia Carthaginensi*, et annus VI vacuus relictus est. E contrario fieri debuit. Vid. not. XVI.

⁵ Cum ex concilio ipso constet Symphosium jam tum senem fuisse, aliud procul dubio est ab eo Symphosio, de quo loquitur chronicon ad annum 433, sicut etiam aliud est hic Dictinius ab eo, de quo agitur anno 460.

⁶ Hinc apparet merito scripsisse Idatium anno 396 a Priscilliani morte ejus haeresim Gallaeciam invasisse. In universum affirmat olim Severus lib. II hist. in fine: *Priscilliano occiso, non solum non repressa est haeresis, quae illo auctore proruperat, sed confirmata latius propagata est.*

IMP.

OLYMP. CHRIST.

	dam etiam observanda de ecclesiae disciplina ¹ . Communicante in eodem concilio Ortigio episcopo, qui Caelenis ² fuerat ordinatus; sed agentibus Priscillianistis pro fide catholica pulsus factionibus exulabat.	295
VII.	³ Theodosius Arcadii filius nascitur.	II. 401
VIII.	Solis facta defectio III novemb. feria II ⁴ .	402
	Romanae ecclesiae XXXVII habetur episcopus Innocentius ⁵ .	III.
IX.	⁶	403
X.	Abrahami HCCCCXX.	IV. 404
	Constantinopoli Joannes episcopus praedicatur insignis, qui ob fidem catho-	

¹ Etiam nunc XX canones extant in hoc concilio confecti. De eo plura in dissert. de Priscillianistis, ibi fidem horum canonum contra Quenelium ostendam.

² Sensus est Ostigium tanquam legitimum Caelenarum episcopum sedisse in concilio, Aquae Caelenae, Antonino Caelenae, nunc *Orense*.

³ Verba ista in vulgatis libris perperam anno IX adscripta sunt. Vide notam XVI.

⁴ In Fastis feriam silentio praeterit Idatius, quam forsitan neque hic expressit. Porro cum alicujus eclipsis meminit chronicon, frequenter mensis aut hebdomadae diem male designat. Namque haec eclipsis feria III non autem II contigit, anno 418 feria VI non autem V. Anno 447 defectus solis evenit X kal. dec. pro quo habet chronicon IX kal. Quae omnia castigavit Doc^{mus} Florinus notis 5, 7 et 13 in Idatium. Denique Petavins Ration., p. 2, lib. IV, cap. 13, pro V kal. octob. quem diem praefert chronicon, defectum lunae narrans anno 451 legendum esse ait VI kal.

⁵ Innocentius in ordine Romanorum pontificum XLII est renunciatus initio anni aerae vulgaris CCCCII.

⁶ Hoc loco vulgati libri natalem Theodosii exhibent quem dedi an. VII. Vide notam XVI.

IMP.	OLYMP. CHRIST.
licam Eudoxiam Arcadii uxorem infestissimam patitur ¹ arrianam.	296
XI. 405	
XII. Hierosolymis Joannes, Caesarea Eulogius, Cypro Epiphanius ² Alexandria Theophilus, qui supra ³ , episcopi habentur insignes.	406
Hieronymus presbyterio praeditus in Bethlehem Judae vicinia consistens praecipuus habetur in cunctis.	III.
XIII. Post supradictos ⁴ sane arrianos, qui Hierosolymis ante Joannem episcopi fuerint ⁵ , Idatius, qui haec scribit, scire non potuit. Hunc vero sanctum cum sanctis Eulogio, Theophilo et Hieronymo vidit ⁶ et infantulus et pupillus.	407
XIV. ⁷ 297 408	
XV. Alani et Wandali et Suevi ⁸ Hispanias 409	

¹ Sicut Justina Ambrosium, ita etiam Eudoxiam fidei causa persecutam fuisse Chrysostomum credidit Idatius; et in Occidente forsitan ita pervulgatum est. At Eudoxia non ariana sed catholica fuit.

² Epiphanius hoc anno inter vivos non erat; namque antea obiit.

³ Anno 380 de Theophilo locutus est et nunc eo respicit.

⁴ Arianos episcopos intelligit, quos Hieronymus commemorat anno XI filiorum Constantini Magni, quos ideo *supradictos* ait, quia in eodem volumine chronicon suum cum Eusebio-Hieronymiano Idatius conjunxit, ut observatum est in diss. praevia n° XI, confirmatque Isidorus de Viris Ill. c. 9, dum historiam Idatii chronico Hieronymi subjectam esse innuit.

⁵ Omnino scire non potuit, quia nullus alius praeter eos, quos recenset Hieronymus, episcopatum illum tenuit Arianus. Vid. not. XVII.

⁶ Horum omnium meminisse videtur nunc Idatius, quia hoc anno factum est, ut eos videret cum infantulus peregrinaretur per Palestinam.

⁷ Hoc anno Arcadius kal. maji decessit, successore relicto filio Theodosio.

⁸ De his gentibus nonnulla dicemus dissert. de Gothia.

IMP.

OLYMP. CRIST.

ingressi ¹ aera CCCCLVII alii quarto kal.
alii III. Idus octob. memorant die, tertia II.
feria, Honorio VIII et Theodosio Arcadii
filio III consulibus.

² Alaricus, rex Gothorum, Romam ingressus cum intra et extra urbem caedes agerentur, omnibus indultum est, qui ad Sanctorum limina confugerunt ³.

Placidia, Theodosii filia, Honorii imperatoris soror, a Gothis in urbe capta ⁴.

xvi. ⁵ Alaricus moritur, cui Ataulfus succedit in regno. 410

Barbari, qui in Hispanias ingressi fuerant, caede depraedantur hostili. Pestilentia suas partes non segnus operatur.

⁶ Debaecchantibus per Hispanias Barbaris, et saeviente nihilominus pestilentiae malo, opes et conditam in urbibus

¹ Suspecta mihi sunt quae sequuntur usque ad finem §. Idatius has et similes notas ubique omittit, nisi ubi de defectibus solis aut lunae agit, tum enim diem et feriam designare solitus est. Vide notam XVIII.

² Cl. Florius hoc loco annum Honorii XVI consignat. Sirmondus vero MS. secutus, eum annum praefert §. *Debaecchantibus*. Medium inter utrumque tenere mihi visum est, et Idatium tenuisse verosimilius est. Vide notam XIX n° 1; ubi de anno excidii urbis agitur.

³ Verissime scriptum id ab Idatio; haud enim una tantum ecclesia sed plures asylo Romanis fuerunt. Vide not. XX, ubi de Gothorum moderatione in ea urbis irruptione.

⁴ Capta est Placidia anno 409. Vide not. XIX, n° 5.

⁵ Huc a §. *Debaecchantibus* hanc anni XVI notam retraxi. Vide notam XXI, ubi de Alarici morte et Ataulfi successione agitur.

⁶ Hoc loco Sirmondus ex MS. annum expressit Honorii XVI, quem ego supra ad illa *Alaricus moritur* apposui, ductus Isidori auctoritate, qui initium regni Ataulfi anno CCCCX adligat, quo etiam necesse est obiisse Alaricum; et haec est communis omnium sententia.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

substantiam tyrannicus exactor diripit, III.
et miles exhaurit.

Fames dira grassatur adeo, ut humanae carnes ab humano genere vi famis fuerint devoratae, matres quoque necatis vel coctis per se natorum suorum sint pastae ¹ corporibus. Bestiae occisorum gladio, fame, pestilentia, cadaveribus adsuetae, quosque hominum fortiores interimunt, eorumque carnibus pastae, passim in humani generis efferuntur interitum. Et ita quatuor plagis, ferri, famis, pestilentiae, bestiarum, ubique in toto orbe saevientibus praedictae a Domino per Prophetas suos adnuntiatio- nes implentur.

xvii. Subversis memorata plagarum gras-
satione Hispaniae provinciis, Barbari ad
pacem ineundam, Domino miserante,
conversi, sorte ² ad habitandum sibi
provinciarum dividunt regiones. iv.

411

Gallaeciam Wandali occupant ³ et

¹ Rem distinctius narrat Olympiodorus inquam: *Mulier una quatuor liberorum mater omnes devoravit, ad singulos praetereans reliquos se alere et salvare velle; donec omnibus absumptis, lapidibus a plebe obruta est.* Hoc ipso anno Romani fame ac peste conflictati, circo tamen vacabant, ibique feralis illa vox audita est, *pone pretium carni humanae.* Ita Zosimus.

² De hac inter barbaros provinciarum sortitione meminit Orosius, lib. VII, cap. 40 scribens: *Actis aliquandiu magnis cruentisque discursibus, post graves rerum atque hominum vastationes, quarum ipsos quoque modo poenitet, habita sorte et distributa usque ad nunc possessione consistunt.*

³ Wandali regi Gunderico parebant, filio Godigiseli sive Godagisci sive

Suevi ¹ sitam in extremitate Oceani maris occidua; Alani Lusitaniam et Carthaginensem provincias ²; et Wandali, cognomento Silingi ³ Baeticam sortiuntur. Hispani per civitates et castella ⁴ residui a plagis Barbarorum per provincias dominantium se subjiciunt ⁵ servituti.

Constantinus ⁶ post triennium invasae tyrannidis ab Honorii duce Constantio intra Gallias occiditur ⁷.

xviii. Jovinus et Sebastianus fratres intra Galliam, et in Africa Heraclianus pari tyrannidis inflantur insania. 412
Augustinus Hipponensis episcopus 298

Gudegiscli (namque ita nomen ejus variant auctores) sub quo Wandali Rhenum transire aggressi sunt, Sed ibi, Godigisclo a Francis occiso, ut ex Frigerido narrat Gregorius Turonensis lib. II, cap. 9. Gundericus primus in Hispania Wandalorum rex fuit, ut recte in eorum historia prodit Isidorus. Quare corrigendus est Procopius, qui lib. I de Bello Wandalico Godigiselum in Hispaniam venisse affirmat.

¹ Suevi regem habebant Hermericum, cujus apud Idatium crebra deinceps mentio.

² Atax rex erat Alanorum, meminit illius Idatius infra anno 418

³ Cum Fredibalum regem Wandalorum appellet Idatius anno 416, Wandalos Silingos intelligo; nam reliquis imperabat Gundericus.

⁴ Gentes, quae Hispanias irruerant, loca aut natura aut arte munita obaidione cingere et machinis expugnare admotis nesciebant. Ideo Hispani ad ea loca confugerunt.

⁵ De hac servitute dicam nota XXII.

⁶ De eodem Constantino Idatius noster in Fastis sub consulibus hujus anni ait: *Constantini tyranni in conto caput adlatum est XIV kal. octob.* Anno igitur 408 tyrannidem arripuit.

⁷ Prosper victum et captum ait Arelate (Orosius addit occisum) per duces Honorii Constantium et Ulphilam. Hujus etiam meminere Sezomenus et Olympiodorus.

habetur insignis. Inter cujus studia magnifica Donatistas ab eo Dei adjutorio superatos probata fides demonstrat actorum ¹.

xix. Jovinus et Sebastianus oppressi ab Honorii ducibus ² Narbona interfecti sunt.

413

Gothi Narbonam ingressi vindemiae tempore ³.

Heracianus ⁴ movens exercitum de Africa adversus Honorium, Utriculo in Italia in conflictu superatus effugit in Africam, caesis in loco supradicto L milibus ⁵ armatorum. Ipse post Carthaginem in aede Memoriae per Honorium percussoribus missis occiditur.

xx. ⁶ Abrahami II. CCCCXXX.

414

¹ In vulgatis libris legitur *auctorum*; sed constat manifesto legendum esse *actorum*. Saepe enim Augustinus cum Donatistis disputavit, collationumque harum acta a notariis excepta deinde in publicum emissa sunt. Horumque fidem appellat hic Idatius.

² Marcellinus in chronico tyrannidis et necis Jovini et Sebastiani meminit anno praecedenti. De iis vide notam XXIII.

³ Adventum Gothorum in Gallias recte Prosper et Cassiodorus anno superiori illigant; neque adversantur Idatio, quia Ataulfus Gallias ingressus Narbonam non contendit perpeti cursu. Qui poterat, cum parvulorum, senum, feminarumque populum secum duceret, quibus annonam providere atque etiam saepe armorum vi aperire sibi viam necesse habuit? Olympiodorus sane Massiliam obsedisse in itinere Ataulfum et ab Bonifacio inde repulsum testatum reliquit.

⁴ Orosius lib. VII, cap. 42 tyrannidem Heracliani, irruptionem ejus in Italiam atque supplicium exponit, additque expeditionem adornasse instructa 3700 navium classe.

⁵ Numerum occisorum ad Utriculum non L sed XX millia praefert chronicon parvum, quod fortasse verius est.

⁶ Novus hoc loco annus ab Idatio designatus evidens argumentum est ipsum a Januario annos aspicari.

Ataulfus apud Narbonam Placidiam duxit uxorem ¹. In quo prophetia Danielis putatur impleta ², qui ait filiam regis Austri sociandam regi Aquilonis, nullo tamen ejus ex ea semine subsistente ³. III.

XXI. Hierosolymis Joanne, de quo supra ⁴, episcopo praesidente, sanctus et primus post Christum Dominum martyr Stephanus revelatur ⁵. 415

Hieronymus, qui supra ⁶ praecipuus in omnibus, elementorum quoque peritissimus Hebraeorum, in lege Domini, IV. quod scriptum est, diurna nocturnaque meditatione continuus, studia operis reliquit innumera. Ad ultimum Pelagianorum sectam ⁷ cum ejusdem auctore adamantino veritatis malleo contrivit.

¹ De his nuptiis nonnulla ex Olympiodoro describam nota XXIV.

² Daniel cap. XI de rege Aegypti Ptolemaeo Philadelpho vaticinatur, qui filiam suam Berenicem nuptui dedit Antiocho, qui Theos cognominatus est, Syriae regi. Laodice autem prior Antiochi uxor, repudiatam se dolens, necem ipsi Antiocho, Berenici et utriusque filio intulit, et Callinicum suum ex eodem Antiocho filium regem constituit. Rem fusius narrant Hieronymus, Apianus et Justinus.

³ Sicut ex Berenice nullus superstes filius Syriae regnum obtinuit; ita neque ex Placidia et Ataulfo natus filius, Theodosius nomine, in regno parentibus successit; obiitque paullo postquam natus est, et in templo juxta Barcinonem argentea capsula cum ingenti utriusque parentis luctu asepultus est.

⁴ Supra anno 406 et 407.

⁵ Eadem habet Marcellinus in chronico. Idatius vero in Fastis nonnulla addit, quae videre potes nota XXV, ubi de patria Pauli Orosius inquiritur ex conjectura.

⁶ Supra anno 406 et 407.

⁷ Hieronymus primum epistola ad Ctesiphontem, quae justi voluminis

Adversus hos et alios haereticos extant
ejus probatissima monumenta.

xxii. Ataulfus a patricio Constantio pulsa-
tus, ut relicta Narbona ¹ Hispanias pe-
teret, per quemdam Gothum ² apud
Barcinonam inter familiares fabulas ³ ju-
gulatur. Cui succedens Wallia ⁴ in regno
cum Patricio Constantio, pace mox facta ⁵,
Alanis et Wandalis Silingis in Lusitania
et Baetica sedentibus adversatur.

416

Alexandrinae ecclesiae post Theophi-
lum quis praesederit ⁶ ignoravi haec scri-
bens.

Constantius Placidiam accipit uxo-
rem ⁷.

librum conficit, Pelagium exagitavit, deinde tres contra ipsum dialogo-
rum libros conscripsit, et utrumque opus etiamnum extat.

¹ Ataulfus anno superiori Narbonam relinquens, Barcinonam devenit,
ubi hoc anno, qui fuit aerae communis CCCCXVI occiditur. Vide notam
XXVI n° 1.

² Interfectorem Ataulfi Olympiodorus Dobbium, Jornandes Vernu-
lum vocat. Vide notam eandem.

³ In stabulo occisum ait Olympiodorus.

⁴ Orosius lib. VII, c. 43, Jornandes in Geticis, n° 45, Isidorus et alii
Sigericum successorem Ataulfi faciunt. At Idatius et Prosper Sigericum
silentio praetereunt; quia, ut refert Olympiodorus, septem dies cum im-
perasset, interfectus est.

⁵ De tempore confectae hujus pacis sententia Pagii refutatur nota
XXVII. Ubi ad quos pertineat lex XIV cod Theod. de *infirmis*, quae
sub *tyrannis*, indico.

⁶ Seriem episcoporum Alexandrinorum chronico suo innectere vo-
luisse Idatium, uti ab Hieronymo et Eusebio factum fuerat, ex hoc loco
intelligimus. Sed non hos tantum, verum et Hierosolymitanos Antioche-
nosque omisisse videtur, quia eorum scire non potuit successiones.

⁷ Diei primo sequentis anni adligat has nuptias Olympiodorus. Vide
notam XXVIII.

- ¹ *Fredibalum regem gentis Wandalarum* ² *sine ullo certamine ingeniose captum ad imperatorem Honorium destinat*³.
- xxiii. Wallia, rex Gothorum, Romani nominis causa, intra Hispanias caedes magnas efficit Barbarorum. 417
- xxiv. Solis facta defectio die XIV kal. Augusti, qui fuit feria V ⁴. 418
- Romanae ecclesiae XXXIX praesidet ⁵ Zosimus.
- ⁶ *Durante episcopo, quo supra, etc.*
Wandali Silingi in Baetica per Walliam regem omnes ⁷ extincti.
- Alani, qui Wandalis et Suevis potentabantur, adeo caesi sunt a Gothis, ut extincto Atace ⁸ rege ipsorum, pauci, ^{III.} qui superfuerant, abolito regni nomine ⁹,

¹ Editio Sirmondiana lineolis circumclusa ista exhibet. An subditiua visa sunt Sirmondo? Sane chronicon parvum ea omittit et eorum loco haec habet: *Idatii ad Dominum conversio peccatoris*. Isidorus quoque illa de Fredibalo praeteriit. At Sigonius lib. XI de Occidentali imperio, Jornandi tribuit in annalibus, sed nullibi in Jornande a me reperta sunt.

² Wandalos Silingos intelligit; namque aliis imperabat Gundericus.

³ Destinatus Constantius, a quo captus est Fredibalus.

⁴ Lege feria VI, uti supra ad annum 402 adnotatum est.

⁵ Praesidet ab initio CCCCXVII inter Romanos pontifices XLII.

⁶ Nodus hic occurrit, qui necesse est, ut scindatur, cum nullo modo solvi possit. Itaque traducendus est *¶ Durante episcopo, etc.*, invenies post duos sequentes *Wandali* et *Alani*, et cum eo traducendae etiam sunt hae notae XXV. Vid. not. XXIX.

⁷ Chronicon parvum verbum *omnes* omittit.

⁸ Ex quatuor regibus barbarorum, quos supra ad annum 411 distinxi, Atace nunc extincto, et anno 416 Fredibalo, duo tantum relictos sunt, scilicet Hermericus Suevorum et Wandalarum Gundericus.

⁹ In aliis editionibus legitur: *abolito regni nomine de Gunderici re-*

Gunderici regis Wandalorum, qui in Gallaecia resederat, se patrocínio subjugarent.

xxv. ¹ Durante episcopo, quo supra ², gravissimo terrae motu sancta in Hierosolymis loca quassantur. Et caetera ³ de quibus in Gestis ejusdem episcopi.

419

Gothi, intermisso certamine, quod agebant, ⁴ per Constantium ad Gallias revocati, sedes in Aquitanica ⁵ a Tolosa usque ad Oceanum acceperunt.

Wallia eorum rege defuncto ⁶ Theodores ⁷ succedit in regno.

⁸ Inter Gundericum Wandalorum et

gis, etc.; erasi praepositionem *de*, quae contra leges grammaticae irrepsit.

¹ Omnino consignandus hic fuit ex mente Idatii, exque ipso rerum gestarum ordine § iste *Durante* cum anno XXV Honorii, uti ostensum est nota XXIX.

² Supra anno 415 meminit Idatius Joannis, eundemque nunc designari ex Fastis ejus discimus. At Joannes secundo aut tertio abhinc anno decesserat. V. notam XXX.

³ Ea innuit Marcellinus in chronico sub consulibus hujus anni.

⁴ Bellum intelligit cum Wandalis et Alanis, de quo antea.

⁵ Lege ex chronico parvo *Aquitania* vel ex Isidoro *secunda Aquitania*, cujus caput Burdegala, quaeque cum aliis quibusdam civitatibus confinium provinciarum, ut ait Prosper, ab Honorio hoc anno Gothis data est. Ex confinibus provinciis Novempopulana et Narbonensi prima, in qua Tolosa, pars certo Walliae attributa fuit.

⁶ Isidorus in hist. Gothor. aerae 457 mortem Walliae annectit. V. notam XXXI.

⁷ Quem Theodorem vocat Idatius, Teudoredus, Theodores, Theodoridus, Theodoricus et Theudo dicitur ab aliis. Ab Hispanis vulgo *Theodoredus* appellatur. De ejus genere not. XXXII.

⁸ Consignatum hoc loco offerunt aliae editiones, una excepta Florianae, annum XXV Honorii, sed adscribendum fuisse § *Durante* supra demon-

Hermericum Suevorum reges certamine
orto, Suevi in Nervasii ¹ montibus obsi-
dentur a Wandalis.

Valentinianus ² Constantii et Placidiae
filius nascitur.

In Gallicana regione, in civitate Biter-
ris multa signa effecta terrifica Paulini
epistola ejusdem civitatis episcopi enar-
rat ubique directa.

xxvi. Wandali Suevorum obsidione dimissa, 420
instante Asterio ³ Hispaniarum comite,
et sub vicario ⁴ Maurocello, aliquantis
Bracaræ in excitu suo occisis, relicta
Gallaecia ad Baeticam transierunt.

(Romanae ecclesiae XL ⁵ praesidet epis-
copus Bonifacius).

Honorius apud Ravennam Constan- 300

stratum est, simulque eum §^m loco suo restitui, nihil veritus, ne quis
correctionem impropere, aut eam ex Idatii mente esse neget.

¹ Ptolomeus Tori Nabassorum meminit in Europae tabula II, quam
urbem collocat Ortelius ad Durium amnem Hinc Idatii tempore Nerva-
sius sive Nabassus mons dictus est, qui olim Herminius dicebatur, non
longe ab hodierna civitate Roderici. Morales et Mariana aliter opinantur
et Nervasios montes, de quibus hic loquitur Idatius, eos esse existimant,
quos nunc Arvas appellamus Legionem inter et Ovetum.

² Hoc anno natus est profecto Valentinianus, cum prius nata esset
Honorio. Nota XXXIII.

³ Asterius sive Asturicus, utroque enim nomine ab Idatio et ab aliis
appellatur, vir fuit comitiva, magisteria utriusque militiae, consulatu
demumque patriciatu insignis. De eo plura ad annum 449.

⁴ Ex hoc loco discimus per vicarium PP. Galliarum Hispanias hoc tem-
pore administratas fuisse

⁵ Anno 418 exeunte, electus fuit Bonifacius Romanae ecclesiae pon-
tifex XLIV. Haec autem (sicut et illa, quae de Anastasio supra anno 397
et de Leone infra 441 leguntur) adjecta fuisse Idatio videntur.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

tium consortem ¹ sibi facit in regno ².
Constantius imperator Ravennae moritur
in suo tertio consulatu.

XXVII.	³	II.	421
XXVIII.	Castinus magister militum cum magna manu et auxiliis Gothorum bellum in Baetica Wandalis infert ⁴ ; quos cum ad inopiam vi obsidionis arctaret, adeo ut se tradere jam pararent, inconsulte pu- blico certamine confligens ⁵ auxiliorum fraude deceptus ⁶ , ad Tarraconem victus ⁷ aufugit.	III.	422
	Bonifacius palatium deserens ⁸ Afri- cam invadit.		
XXIX.		423

¹ Constantii inaugurationem Prosper et Cassiodorus huic anno adscri-
bunt, quibus et Idatio major prae Orientali Theophane habenda est fides,
qui in annum sequentem eam differt.

² Libri editi hoc loco annum Honorii XXVII exhibent contra claris-
sima Idatii verba, quae nos cogunt ejus anni notas hinc abjicere. V. no-
tam XXXIV.

³ Vacuum reliqui hunc annum, quia sub ipso praeferunt aliae editio-
nes, quae ad praecedentem annum, ut dictum est, pertinent.

⁴ Eodem hoc anno Cassiodorus hujus belli meminit. Meminit etiam
Prosper, qui tum hic tum anno 425 sub Consulibus Theodosio XL et
Valentiniano pluscula alia addit de Castino.

⁵ Quas ob causas expeditio ista male cesserit, ex Prospero et Salviano
disces nota XXXV.

⁶ Nihil de hac fraude Prosper, nihil Salvianus. Superbiens Castinus
sibique praefidens temere confligit et exercitum perdidit; nam XX millia
suorum occisa sunt, si Prospero Pithaeano credimus.

⁷ Romanos tum temporis Hispaniam citeriorem, excepta Gallaeciae
provincia, retinuisse ex hoc atque aliis Idatii locis apparet.

⁸ Bonifacium a Castino discedentem primum in Italiam, deinde in Afri-
cam devenisse docet Prosper. V. not. XXXV, n° 2.

INF.

OLYMP. CRIST.

xxx. Abrahamai HCCCCXL.

iv.

424

Honorius actis tricennialibus suis Ravennae obiit ¹.

Paulinus nobilissimus et eloquentissimus, dudum conversione ad Deum nobilior factus, vir Apostolicus, Nola Campaniae episcopus habetur insignis; cui Therasia de conjuge facta soror testimonio vitae beatae aequatur et merito. Extant operis ipsius egregii studia praedicanda.

Romanorum XLI Theodosius Arcadii filius ante aliquot annos regnans ² in partibus Orientis, defuncto patre, post obitum Honorii patrui monarchiam tenuit imperii ³, cum esset annorum XXVI ⁴.

Joannes arripit tyrannidem ⁵.

¹ De Honorii obitu Idatius noster in Fastis sub consulibus Asclepiodoto et Maximiano ait: His consulibus Honorius Augustus recessit Ravennae. Eidem anno, qui fuit aerae Dionysianae 423, Honorii mortem adligant Prosper, Marcellinus, Cassiodorus. Socrates lib. VII, cap. 22 mortis diem designat 15 augusti, Olympiodorus 27; quod fortassis verius est, etiamsi Socrati adstipuletur Theophanes. Aquae intercutis morbo interiisse Olympiodorus et alii tradiderunt. Tricennalia agere non potuisse post annum 423 evidens est, namque eo vita excessit. Cur ergo Idatius, qui id non ignoravit, et obitum et tricennalia ipsius huic anno 424 adligavit? Conjecturam meam exponam nota XXXVI.

² A kalendis maji anno 408; eo enim die obiit Arcadius pater.

³ *Monarchiam tenuit*; quia solus ipse legitimus erat princeps; Joannes autem tyrannus erat.

⁴ Librarius ex XXIV, quod scripsit certissime Idatius, XXVI fecit, unitatis notam I facili lapsu notae V postponens, cum ante ponere debuisset. Vide not. XXXVII.

⁵ Joannes ex Primicerio notariorum tyrannidem arripuit vel desinente anno 423, quo Prosper; vel ineunte 424, quo Idatius et Marcellinus illius

1. ¹ Theodosius Valentinianum suae am- 425
tae Placidiae filium ² Constantinopoli
Caesarem facit et contra Joannem mittit.

Sub quo a ducibus, qui cum eo per II.
Theodosium missi fuerant, apud Raven-
nam primo anno invasae tyrannidis occi-
ditur ³. Et Felix Patricius ordinatur ⁴ ex
magistro militum.

Valentinianus, qui erat Caesar Romae⁵,
Augustus appellatur.

Wandali Balearicas insulas depraedan-
tur ⁶. Deinde Carthagine Spartaria ⁷ et

meminere. Adjuutores perduellionis illi fuerunt Castinus et Aetius, teste Prospero.

¹ Hinc Idatius simplici numerali nota non tantum Theodosii, ut plures sentiunt, nec solius Valentiniani, ut autumat Florius, sed utriusque annos designat, ut ex initio et fine hujus epochae perspicuum sit, siquidem initio illius Valentinianus nondum factus fuerat Augustus et in fine Theodosius jamdiu obierat.

² Thessalonicae Caesarem renunciatum fuisse tradit Olympiodorus. Vide notam XXXVIII.

³ Expeditionem hanc multis narrat Socrates lib. VII cap. 23, et Olympiodorus atque Philostorgius, quos, si libet, leges. Praecipui in ea duces Ardaburius, Aspar, Candidianus et Holion fuere. Vide notam XXXIX.

⁴ Florentio et Dionysio consulibus, id est, anno CCCXXIX Felicem Patricium factum scribit Prosper.

⁵ Ravennae ait Marcellinus in chronico; sed fallitur. Vide notam XL.

⁶ Ex hoc Idatii loco maximeque ex Isidoro in historia Wandalorum, ubi easdem insulas circa annum 411 Wandalos Silingos depraedatos esse scribit, ostenditur non undequaque verum esse, quod de Wandalis tradit Prosper sub consulibus Hierio et Ardaburio, scilicet usque ad transitum in Africam, qui anno 429 contigit, navibus eos uti nesciisse.

⁷ Major huic urbi illata clades est, quam Hispali. Ita quae de Hispali narrantur anno 428, ostendunt. Neque dubito, quin eversa penitus fuerit tunc Carthago.

IMP.	OLYMP. CHRIST.
Hispani eversa, et Hispaniis depraedatis, Mauritaniam invadunt ¹ .	
II. Romanae Ecclesiae XLI ² praesidet episcopus Caelestinus.	426
III.	427
IV. Gundericus rex Wandalorum, capta Hispani ³ , cum ipse elatus manus in ecclesiam civitatis ipsius ⁴ extendisset, mox Dei judicio daemone correptus interiit ⁵ . Cui Gaisericus frater ⁶ succedit in regno. Qui, ut aliquorum relatio habet, effectus Apostata de fide catholica in Ariam dictus est transiisse perfidiam.	428
V. Gaisericus rex de Baeticae provinciae littore cum Wandalis omnibus ⁷ eorum-	302

¹ Invadunt praedandi non vero manendi ibi causâ; id enim quarto deinde anno evenit.

² Caelestinus ordine XLV creatur Pontifex anno 426 mense septembri.

³ Igitur tertio retro anno cum iidem Wandali Hispalim irruperunt, neque eam penitus vastarunt, neque sibi retinuerunt. Mansit ergo sub Romanis, sub quibus ipsa sicut etiam Carthago ante illud tempus erat.

⁴ S. Isidorus in hist. Wandal. ecclesiam hanc martyri Vincentio dicatam fuisse tradit.

⁵ Gundericus XLIX annos regnavit juxta Isidorum ubi supra, quos non ab ingressu barbarorum in Hispanias anno 409 sed a sortitione provinciarum ab illis facta anno 411 numerare videtur. At cum de Hermerico rege Suevorum agit regni ejus initium ab anno 409 desumit.

⁶ Gaisericus Victori Vitensi Geisericus est, reliquis fere omnibus Genserius. Filius fuit Godigeli et Gunderici frater, sed ex impari matre, uti observat Procopius lib. I hist. Wandal. cap. 3, et si Sidonio credimus, servâ; nam de eo in Paneg. Anthemii vers. 368 loquens ait :

*Incertum crepat ille patrem, cum serva sit illi
Certa parens.....*

⁷ Numeratâ Gaiserici jussu Wandalorum multitudine, quam secum ferebat, qui reperti sunt (ait Victor initio libri I) *senes, juvenes, parvuli, servi domini octoginta millia numerati.*

que familiis mense majo ad Mauritani-
 am et Africam relictis transit Hispaniis ¹.
 Qui priusquam pertransiret admonitus
 Hermigarium Suevum vicinas in transitu
 suo provincias depraedari, recursu cum
 aliquantulis suis facto, praedantem in
 Lusitania consequitur. Qui haud procul
 de Emerita, quam cum sanctae martyris
 Eulaliae injuriâ spreverat, multis per
 Gaisericum caesis ex his, quos secum ha-
 bebat, arrepto, ut putavit, Euro velo-
 cius fugae subsidio, in flumine Ana di-
 vino brachio praecipitatus interiit. Quo
 ita extincto, mox quo caeperat, Gaiseri-
 cus enavigavit.

II.

VI. Suevi sub Hermerico rege ² medias
 partes Gallaeciae depraedantes per ple-
 bem, quae castella tutiora retinebat ³
 acta suorum partim caede partim capti-
 vitate, pacem, quam ruperant, familia-
 rum, quae tenebantur, redhibitione in-
 staurant.

430

Per Aetium comitem non procul de
 Arelate quaedam Gothorum manus extin-

¹ Gaisericus regnum Africanum hoc anno auspicatus est, quo, ut narrat Idatius, Africam invasit. Vide notam XLI.

² Hermericum hunc regem fuisse Suevorum, supra, anno 411, adnotatum est, regnavitque solus et cum filio Rechita usque ad annum 441, et saepe repetit Idatius. Quare Hermigarium, de quo paulo ante, ducem aliquem seu praefectum Suevorum fuisse oportet. Florius Hermigarium regem facit eique successisse Hermericum falso asserit, tom. 13 pag. 82.

³ Hispanos in ingressu barbarorum ad urbes et castella confugisse, ubi suam adversus hostium incursus tuebantur libertatem, saepe meminit Idatius, et notâ XXII declaratum est.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

guitur ¹, Anaolfo optimate eorum capto.

Juthungi per eum similiter debellantur ² et Nori. III.

Felix, qui dicebatur patricius, Ravennae tumultu ³ occiditur militari.

VII. Aetius dux utriusque militiae Noros edomat rebellantes. Rursus Suevi initam cum Gallaecis pacem libata sibi occasione conturbant. Ob quorum depraedationem Idatius episcopus ⁴ ad Aetium ducem, qui expeditionem agebat in Galliis suscipit IV. legationem ⁵. Vetto ⁶, qui de Gothis dolose ad Gallaeciam venerat, sine aliquo effectu redit ad Gothos.

VIII. Superatis per Aetium in certamine Francis et in pace susceptis, Censorius ⁷ 433 comes legatus mittitur ad Suevos, supradicto secum Idatio redeunte.

Bonifacius in aemulationem Aetii de

¹ Bellum istud sex annos antehac non bene consignat Prosper. Isidorus de eo quaedam addit. V. not. XLII.

² Meminit hujus belli Sidonius in Aviti panegyrico versu 233 inquit: *Nam post Juthungos et Norica bella subacto Victor Vindelico, etc.* Vide Sirmondum ad eundem locum. Interim ne mireris, quod finito bello Gothico initio hujus anni aliud cum Juthungis aestate et deinceps gestum sit.

³ Felicem hunc virum fuisse improbum ea ostendunt, quae narrat Prosper de Patroclo, episcopo Arelatensi et Tito Romano diacono illius jussu occisis. V. not. XLIII.

⁴ Auctor hujus chronici.

⁵ Ex numero sequenti apparet expeditionem istam susceptam fuisse adversus Francos, quos Aetius ultra Rhenum trusit. De ea praemature agit Prosper. Vide notam XLIV.

⁶ Quos dolos struxerit Vetto, tacente Idatio, divinare non possumus.

⁷ Censorius Romanarum partium comes fuit, qui non unica ad Suevos legatione functus fuit. Meminit illius Idatius annis 433, 437 et 448.

Africa per Placidiam evocatus in Italiam 303
ad Palatium redit ¹. Qui depulso Aetio in
locum ejus succedens, paucis post men-
sibus inito adversus Aetium conflictu, de
vulnere, quo fuerat percussus, interiit.
Cui Sebastianus gener substitutus per
Aetium de palatio superatus expellitur ².

IX. Regresso Censorio ad palatium, Her- 433
mericus pacem cum Gallaecis, quos prae-
dabatur assidue, sub interventu episco-
pali datis sibi reformat obsidibus.

Symphosius episcopus, per eum ad
comitatum legatus missus, rebus incas-
sum frustratur arreptis ³.

II.

In conventu Lucensi contra voluntatem
Agrestii episcopi Lucensis ⁴, Pastor ⁵ et
Syagrius episcopi ordinantur.

¹ Bonifacius in multis vir egregius fuit, et erga Placidiam eximiae fide-
litate, teste Olympiodoro. De eo plura, si vis, vide notam XLV.

² Sebastianus non isto sed secundo post anno ab Aetio palatio exactus
est, ut ibi narrat Idatius. At nunc cum de Socero Bonifacio locutus fuis-
set, haec de Sebastiano adjecit, ut quae uterque ab invidentia Aetii pas-
sus est, oculis lectorum simul exponeret.

³ Cum inter Censorium et Hermericum de pace non convenisset, illo
discedente, et episcopis provinciae adniventibus, pax tandem constituta
est, tradentibus Gallaecis Hermerico aliquos obsides. Ut autem Romano-
rum nomine firmaretur, missus est ab Hermerico episcopus Symphosius
ad comitatum; sed frustra. Spes ibi de pace penitus abrupta est. Ita quod
duobus hisce §§ ait Idatius, capio. An ipsum non capio? Pro *arreptis* lege
abruptis. Et hunc Symphosium diversum esse ab eo, cujus mentio fit
anno 400, ubi de synodo Toletana, scito.

⁴ In Agrestii dioecesi, licet metropolita non esset, extraneus episcopus
absque illius consensu id praestare non poterat. Quare perperam Ques-
nellus ex hoc Idatii loco Lucum metropolim tunc fuisse infert.

⁵ An Pastor is est, de quo Gennadius de Script. eccles. n. 76 agit? Libri
argumentum Hispano episcopo tempus ipsum huic etiam congruit.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

Aetius dux utriusque militiae Patricius appellatur.

x. Abrahami $\overline{\text{MCCCCL}}$. 484

Sebastianus exul et profugus effectus, .

¹ navigat ad palatium Orientis.

Romanae ecclesiae XLII ² habetur episcopus Xistus. III.

xi. Hierosolymis Juvenalem episcopum praesidere ³ Germani presbyteri Arabicae regionis exinde ad Gallaeciam venientis et aliorum Graecorum relatione comperimus, adjicientibus Constantinopolim eum cum aliis et Palaestinae provinciae et Orientis episcopis evocatum sub praesentia Theodosii Augusti contracto episcoporum interfuisse concilio ⁴ ad destruendam Hebionitarum haeresim ⁵, quam Nestorius ejusdem urbis ⁶ episcopus pravo 485

¹ Expulsum ab Aetio Sebastianum praemisit supra Idatius. Idipsum nunc repetit, quia re ipsa hoc anno in Orientem aufugit. Rem ex Prospero lege nota XLVI.

² Xistus sive Sixtus XLVI pontifex Romanus renunciatus est anno 432 mense maio.

³ Praesidebat quidem hoc anno Hierosolymitanae ecclesiae Juvenalis, idque vere narrat Idatius; at longe antea episcopatum illum obtinuerat. De quo dictum est nota XXX.

⁴ Concilium istud habitum est Ephesi anno 431. Quare aut Germanus aliique Graeci tempus, quo coactum est, Idatio non indicarunt, aut Idatius cum haec scriberet, illius oblitus erat. Ad illud accessit Juvenalis intra octavas Pentecostes; ibique partes ecclesiae suae (forsan ultra quam per erat) strenue egit.

⁵ Ebionem eum haereticum appellat etiam Nestorium Cassianus lib. I de Incarn. Verum non Ebionem modo, sed et Paulum Samosatenum et duos Theodoros Mopsuetenum et Tarsensem suae haeresis magistros habuit.

⁶ Nimirum Constantinopolis.

stultissimae sectae resuscitabat ingenio.

Quo vero tempore sancti Joannes ¹,
Hieronymus ² et alii, quos supra diximus, IV.

³ obierint; vel quis Joanni ante Juvenalem successerit, sicut et fecisse cognitum est in brevi ⁴ seniore quemdam referentum sermo non edidit.

XII. Narbona obsideri coepta per Gothos. 436
Burgundiones, qui rebellaverant ⁵, a Romanis duce Aetio debellantur.

Uno eodemque tempore Alexandriae 304
Cyrillum episcopum praesidere et Constantinopoli Nestorium haeticum Hebionaeum ⁶, Cyrilli ipsius ad eundem epis-

¹ De anno mortis Joannis vide not. XXX.

² De Hieronymo Prosper ad annum 420. *Hieronymus*, inquit, *presbyter moritur anno aetatis XCI prid. kal. octob.* De anno emortuali Hieronymi nullum, de aetate aliquod dissidium est. Vide Pagium anno 420 n. 21.

³ Praeter Joannem et Hieronymum duos alios laudavit supra Idatius anno 407, Eulogium Caesariensem et Theophilum Alexandrinum. Theophilus obiit anno 412 Id. octob. Ita Socrates lib. VII cap. 7. De Eulogia primas tenuisse constat in synodo Diospolitana, quae habita est post diem XX decemb. anno 415. Quamdiu post illam vixerit Eulogius, nondum scire potui.

⁴ Senior, qui Joanni successit in ecclesia Hierosolymitana, Praylius fuit. Nomen ignoravit Idatius, at illum *brevis* obiisse diserte testatur. Unde opinio Papebrochii de excessu Praylii ante annum 421 contra card. Norisium et Pagium confirmatur. Vid. not. XLVII.

⁵ Prosper et Cassiodorus rebellionem hanc sub consulibus anni 435 designant; sed forsan eo anno incepit, isto finivit.

⁶ Ita quidem tribus annis et tribus fere mensibus ab initio aprilis anni 428 ad exitum julii anni 431 Cyrillus et Nestorius, hic Constantinopoli, ille Alexandriae episcopatum eodem tempore gesserunt. At hic sextus erat annus, ex quo Nestorius ab ecclesia Constantinopolitana ejectus fuit.

tola et haeresim destruentis et regulam fidei exponentis ostendit. Haec cum aliis¹ habentur allata.

XIII. Narbona obsidione liberatur² Aetio³ 487
duce et magistro militum. Burgundio-
num caesa⁴ XX millia.

Rursus Censorius et Fretimundus le-
gati mittuntur ad Suevos.

II.

Gothorum⁵ caesa octo millia sub Aetio
duce. 488

Suevi cum parte plebis Gallaeciae, cui
adversabantur, pacis iura⁶ conficiunt.

Hermericus rex morbo oppressus,
Rechilam filium suum substituit in re-
gnum.⁷ Qui Andevotum cum sua, quam

¹ De his Cyrilli scriptis vide notam XLVIII.

² De Narbonensis civitatis liberatione sub consulibus anni 486, quo, ut adnotavit Idatius, obsideri coepta est, Prosper, *Gothi, inquit, pacis placita perturbant, et plurima municipia sedibus vicina suis occupant, Narbonensi oppido maxime infesti, quod, cum deus obsidione et fame laboraret, per Litorium comitem ab utroque periculo liberatum est.*

³ Non Aetio duce sed Litorio, ut ait Prosper, Narbona liberata est, quod non ignoravit Idatius. Locus itaque sic est interpungendus, ut ea, *Aetio duce* cum sequentibus, non autem cum praecedentibus conjungantur.

⁴ Rursus Burgundio rebellat bellumque infert. V. not. XLIX.

⁵ Gothi ab obsidione Narbonae non a bello discesserant. Dum ergo cum Aetio pugnant, octo eorum millia occisa sunt.

⁶ Inter Suevos et Gallaecos pax nunquam stabilis, breves aliquando induciae erant. Censorius et Fretimundus, qui anno superiore legati a Romanis ad Suevos venerant, hanc inter utrosque qualemcunque pacem composuisse videntur.

⁷ Isidorus in hist. Suev. eadem habet, praetereaue Hermericum morbo antea tentatum pacem cum Gallaecis, de qua modo Idatius, fecisse tradit. Adnotat insuper Andevotum Romanae militiae ducem fuisse. Unde Romani tunc temporis praeter oppida et castella, quae in Gallaecia

IMP.

OLYMP. CRRIST.

habebat manu, ad Singilionem ¹ Baeticae fluvium aperto Marte prostravit, magnis ejus auri et argenti opibus occupatis.

xv. Carthagine fraude decepta ² XIV kal. novemb.; omnem Africam rex Gaisericus invadit.

439

IV.

Bello Gothico sub Theodore rege apud Tolosam Litorius Romanus dux inconsultius cum auxiliari manu irruens, caesis his ³, ipse vulneratus ⁴ capitur et post dies paucos occiditur.

⁵ Inter Romanos et Gothos pax efficitur. Gaisericus elatus impie episcopum clerumque Carthaginis depellit ex ea ⁶. Et juxta prophetiam Danielis ⁷ demutatis

sub eorum nomine ab indigenis tenebantur; reliquas Hispaniae provincias sub se habuisse videntur; nisi si ex Lusitania jam tum aliqua Suevi decerpserant.

¹ Singilio Hispanis nunc est *Genil*.

² Marcellinus perperam eversionem Carthaginis adscribit diei X kal. octob.; nam Prosper eundem ac Idatius diem praefert, doloque captam urbem affirmat. Idatius excidium ejus anno 439 consignat, non autem 438, ut ait Pagius. Vide notam L.

³ Hunnos intelligit, quos secum in auxilium ducebat Litorius, ut exprimit hoc anno Prosper.

⁴ Latius haec exponuntur ex Prospero et Salviano. Vide notam LI.

⁵ Pacem hanc petiisse et impetrasse Romanos, contra quam Prosper narrat, ostendo nota LII.

⁶ Crudelitatem Gaiserici in catholicos graphice depingit Victor Vitenensis toto lib. I de persecutione Wandalica. Episcopus erat Quodvuldeus, quem ejectum sua ecclesia hoc anno locus hic Idatii invictae probat.

⁷ Abominationem desolationis intelligit, quam vaticinatus est Daniel cap. XI v. 31; quamque Antiochum Hierosolymitano templo intulisse, legimus lib. II Machab. cap. 6.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

ministeriis, sanctorum ecclesias catholicas tradit Arianis.

Rechila rex Suevorum Emeritam ¹ ingreditur.

- xvi. Gaisericus Siciliam deprædatus, Panormum diu obsedit ²; qui damnati a catholicis episcopis Maximini ³ apud Siciliam Arianorum ducis adversus catholicos præcipitatur instinctu, ut eos quoque pacto in impietatem cogeret Arianam. Nonnullis declinantibus, aliquanti durantes in fide catholica consummare martyrium. 430 305

Censorius comes, qui legatus missus fuerat ad Suevos ⁴ residens Myrtili ⁵, obsessus a Rechila, in pace se tradit.

- xvii. Rex Suevorum diuturno per annos septem morbo afflictus moritur Hermericus ⁶. 441

¹ Apparet Rechilam strenuum ac bellatorem fuisse, qui Romanis tot provincias, scilicet Lusitanam, Baeticam et Carthaginensem ademerit. Vide infra anno 441. Isidorus usurpatam nunc Emeritam sibi in posterum retinuisse affirmat.

² Ex quo Gaisericus Carthaginem expugnavit, continuo maritimas omnes utriusque imperii provincias incursionibus vexavit. V. not. LIII.

³ Hic, ut opinor, Maximinus est, cum quo Augustinus Hippone regio disputationem illam habuit, quæ inter ipsius Augustini opera reperitur. V. not. LIV.

⁴ De hac legatione Idatius supra anno 437. Ea autem obita, Censorius in Hispania resedit.

⁵ Oppidum est Lusitaniæ ad ulteriorem Anæ fluminis ripam, quod nunc parum immutato nomine Mertola dicitur.

⁶ In historia Suevorum eadem narrat Isidorus, adnotatque Hermericum XXXII annos regnasse; qui cum hoc anno obierit; id enim testatur Idatius, qui inter Suevos degebat, quemque Isidorus exscribere solet;

Rex Rechila, Hispali obtenta, Baeticam et Carthaginensem ¹ provincias in suam redigit potestatem.

Romanae ecclesiae XLIII praesidet episcopus Leo ².

Sabino episcopo de Hispali factione depulso ³ in locum ejus Epiphanius ordinatur fraude, non jure.

Asturius ⁴ dux utriusque militiae ad Hispanias missus Tarraconensium caedit II. multitudinem Bacaudarum ⁵.

XVIII. Cometae sidus apparere incipit mense decembri ⁶, quod per menses aliquot vi-

442

illius regnum necesse est anno CCCCLIX exordium, anno vero CCCCLXI finem accepisse. Quapropter initio Saevice historiae aera CCCCLVII et in morte Hermerici aera CCCCLXXIX consignandae erant, et non aliae, ut jam antea animadvertit Florius tom. VI, Hispaniae sacrae pag. 526.

¹ Easdem provincias retinet anno 446.

² Cum Leonis pontificatus iterum adnotatus sit infra ad annum 447, ista certo ab alio quam ab Idatio scripta sunt et chronico subdita; nam de hac Leonis electione nihil Idatium scivisse currente anno 446, denotant praecipue verba, quae ibi leguntur, videlicet: *per episcopum Romae tunc praesidentem, etc.* Sane si scivisset pontificis nomen, non ita loqueretur, sed diceret: *per Leonem, etc.*

³ Chronicon P. de hoc Sabino sub aera 495 ait: *post annos XX, quam certaverat, expulsus de Gallis, ad propriam rediit ecclesiam.* Si ergo eiectionis fuit hoc anno, redire non potuit ante aeram 499.

⁴ Quem anno 420 Astericum vocat, nunc Asturium appellat, itemque annis 443 et 449.

⁵ De Bacaudarum factione vide notam LV.

⁶ Meminit de hoc cometa Marcellinus sub consulibus Eudoxio et Dioscoro. Ex hoc loco denuo discimus Idatium annos deducere non ab octobri in octobrem, sed a januario in januarium. Siquidem december anni Abrahami 2458, cui adnectit Idatius hunc cometam anno 441, nisi is a januario incipiat, concurrere non potuit cum decembri anni 442 aerae vulgaris, quo hi consules fuerunt.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

sum subsequens in pestilentia plagae, quae fere in toto orbe diffusa est, praemisit ostentum.

Constantinopolitanae ecclesiae, depulso Nestorio, praesidet episcopus Flavianus¹. III.

XIX. Asturio, magistro utriusque militiae, gener ipsius successor ipsi mittitur Merobaudes, natu nobilis et eloquentiae merito vel maxime in poëmatibus studio veteribus comparandus, testimonio etiam provehitur statuarum². Brevi tempore IV. potestatis suae Aracellitanorum³ frangit insolentiam Bacaudarum. Mox nonnullorum invidia perurgente ad urbem Romam praeceptione evocatur.

XX. Abrahami H. CCCCLX. 444
Sebastianus illic, quo confugerat, deprehensus sibi adversa moliri, e Constantinopoli fugit admonitus, et ad Theodorem regem Gothorum veniens, conquisi-

306

¹ Ecclesiae Constantinopolitanae nondum hoc tempore praecerat Flavianus, qui Nestorio ab ea exturbato anno 431 non proxime successit. Nam post Nestorium primum Maximianus annis III, deinde Patroclus XIII ecclesiam illam rexerunt. Postremo Flavianus anno 447 episcopatum illum tenuit.

² Haec de nostrate Merobaude confirmata reperies not. LVI.

³ Plinius lib. III, cap. 3, meminit Arocelitanorum, quos conventui Caesarangustano attribuit, et stipendiarios fuisse affirmat. An Arocelitani Plinii, Arracillum Flori, Aracillum Orosii, et quod Aracaelim vocat Antoninus, idem omnino sint, ac quos Aracellitanos hic vocat Idatius, incertum est. Sed verisimile valde est de eodem cunctos loqui oppido, quod nunc etiam extare et *Araciel* vulgo appellari censet Zurita.

tam sibi, qua potuit, Barcinonam ¹ hostis ingreditur.

xxi. In Austuricensi urbe Gallaeciae quidam ante aliquot annos latentes Manichaei gestis episcopalibus deteguntur, quae ab Idatio et Toribio ² qui eos audierant, ad Antonium Emeritensem episcopum directae sunt.

445

Wandali, navibus Turonio ³ in littore Gallaeciae repente advecti, familias capiunt plurimorum.

11.

Sebastianus de Barcinona fugatus migrat ad Wandalos ⁴.

Per episcopum, Romae tunc praesidentem ⁵, gesta de Manichaeis per provincias ⁶ diriguntur.

¹ Decimo abhinc anno Sebastiani aufugium in palatium Orientis narravit Idatius. Illinc anno 440 in Africam transmisisse, refert Prosper, cum Idatius ex Oriente ad Aquitaniam venisse hoc anno et insequenti ex Hispania in Africam commigrasse affirmet. Vid. not. LVII.

² Idatius et Turibius haec gesta efficiunt Leonis exemplo provocati. An ea ad Antonium Emeritensem miserunt tanquam metropolitam? Vide notam LVIII.

³ Meminit Turonli hujus divisionis episcopatum concilio, ut fertur, Lucensi, aera 607 celebrato, annexa, quae inter Paraecias Tudensis episcopatus Turonium numerat. Anno 1171 comes Urgellae dominans in Limia et Toronio confirmat privilegium, quod describit Florius tom. 16 Hispaniae sacrae. Nomen illi erat Armengaudus, obiitque anno 1184, uti narrant Zurita et Mariana.

⁴ Sebastianum praecipitem vocat Sidonius carm. IX, v. 277, quia varia et subita consilia secutus non diu in eodem animi proposito permanere visus est.

⁵ Leo Magnus erat.

⁶ Causa cur Leo haec gesta ad provincias miserit, prodit Prosper anno superiori, iniquens: *Confessionibus in Urbe captorum Manichaeo-*

- xxii. Vitus, magister utriusque militiae factus, ad Hispanias missus, non exiguae manus fultus auxilio¹, cum Carthagenenses vexaret et Baeticos, succedentibus cum rege suo illic Suevis, superatis etiam in congressione, qui ei ad praedandum in adiutorium venerant, Gothi², ter- ritus miserabili timore diffugit. Suevi exin illas provincias magnas depraedatione subvertunt. 446
- xxiii. Romanae ecclesiae XLIII³ praesidet episcopus Leo. Hujus scripta per episcopi Turibii diaconum Pervincum contra Priscillianistas ad Hispanenses episcopos deferuntur. Inter quae ad episcopum Turibium de observatione catholicae fidei et de haeresum blasphemiis disputatio plena dirigitur⁴, quae ab aliquibus Gallaecis subdolo probatur arbitrio. 447
- Solis facta defectio die IX kal. jan.⁵, qui fuit III feria.

rum, qui doctores eorum, qui episcopi, quive presbyteri, in quibus provinciis vel civitatibus degerent, patefactum est. Detecti ergo Manichaei provinciis denuntiantur, ut ab illis has caveant.

¹ Vitus a Valentiniano missus, ut Hispanias a Suevico jugo vindicaret, ipse e converso eas depopulatus est.

² Gothos ex foederatis intelligo, qui ea tempestate plurimi inter Romanos militabant, quique Viti exemplum secuti, ipsi pariter provincias, quibus auxilio venerant, depraedabantur.

³ Leo ab anno CCCCXL mense julio Romanae ecclesiae praerat ordine XLVIII.

⁴ Multa hic praestringit Idatius, quae brevi scholio explicari nequeunt. Vide ergo notam LIX.

⁵ Ad annum 402 monui legendum esse X kal. jan. non vero IX kal.,

- xxiv. Rechila, rex Suevorum, Emeritae gentilis moritur mense augusto, cui mox filius suus catholicus Rechiarius ¹ succedit in regnum, nonnullis quidem sibi de gente sua aemulis, sed latenter. Ob- tento tamen regno, sine mora ulteriores regiones invadit ad praedam. 448
- Pascentium quemdam urbis Romae ², qui de Asturica diffugerat, Manichaeum Antoninus episcopus comprehendit, au- ditumque etiam de provincia Lusitana ³ facit expelli.
- Per Ajulfum ⁴ Hispali Censorius jugu- latur.
- xxv. Rechiarius accepta in conjugium Theo- doris regis filia ⁵, auspicatus initium regni 449

quia re ipsa eclipsis hoc anno contigit die XXIII decemb., qui incidit in feriam III designatam ab Idatio; dies autem XXIV feria IV fuit. Corri- gendi item sunt Pagius et Calvisius. De quibus not. LX.

¹ Suevi ethnici erant. Rechiarius fidem catholicam primus ex eorum regibus professus est. Verum post ejus obitum ab Atace quodam Galata seducti, in Arianam impietatem prolapsi sunt anno 486, ut ibi narrat Idatius. Eam tandem sub Theodomiro rege anno circiter 560 ejurarunt et catholici facti sunt praedicatione S. Martini Dumiensis. Ita Isidorus in historia Suevorum.

² An hic Pascentius Roma aufugit, dum ibi Leo, Asturica vero dum in ea Turibius et Idatius in Manichaeos inquirebant?

³ Observa jus et antiquam consuetudinem episcoporum agendi contra haereticos.

⁴ Agiulfum vocat chronicon parvum. Jornandes in Geticis, n° 74, *Athiulfum Varnorum stirpe genitum longe a Gothici sanguinis nobilitate sejunctum* fuisse scribit. Suevis hoc tempore adhaesisse videtur. Inter quos cum esset Censorius, qui Myrtili regi eorum sese dederat, potuit (jure an injuria quis statuat?) ab Ajulfo jugulari.

⁵ Nomen filiae hujus Theodoris nusquam, quod sciam, proditur, sicut neque annus, quo nupsit Rechiario.

Vasconias depredatur mense februario.

Basilius ¹ ob testimonium egregii ausus sui, congregatis Bacaudis in Tyriassone foederatos ² occidit. Ubi et Leo, ejusdem ecclesiae episcopus, ab iisdem, qui cum Basilio aderant, in eo loco obiit vulneratus.

Recharius mense julio ad Theodorem socerum suum profectus, Caesaraugustam regionem cum Basilio in reditu depredatur. Irrupta per dolum Ilerdensi urbe, acta est non pauca ^{*} captivitas.

³ Asturius vir illustris ⁴ ad honorem provehitur consulatus.

xxvi.

⁵ Sebastianus ⁶ exul factus ad perni-

450

¹ Basilium fortasse ex imperii perduelle Bacaudarum dux evasit, cujus andax factum fuerit, quod ex saltibus, fragosisque ac praeruptis montium jugis in aperta et plana loca descenderit, bellumque urbibus et provinciis intulerit. Sed haec conjecturae sunt.

² An foederatos pro militibus, qui ita appellabantur, accipiat Idatius, an simplicius pro populo in ecclesia congregato? quis statuat? Primum videtur verisimilius; nam neque caedem istam factam in ecclesia fuisse ait expresse Idatius, neque plebem ac cives foederatorum nomine appellaturus videtur. Tyriasso, aliis Turiaso est, aliis Turiasso; sed in nummis *Turiaso* constanter legitur. Vulgo nunc *Tarassone* appellatur.

³ Hic etiam, sicut supra, dum consulatum Constantii meminit Idatius, librarius notam chronologicam anticipavit. Utrobique enim lecto consulatus nomine, quasi novus aperiretur annus, novum numerum inscripsit; cum tamen utrobique uno post versu consignandus esset. Neque aliter scriptum fuisse ab Idatio quemquam dubitaturum existimo, et ideo neque ego utrumque locum corrigere dubitavi.

⁴ De Asturio aliqua dixi ad annum 420. Vid. not. LXI.

⁵ Annus *XXVI*, quem librarius § *Asturius* ante tempus apposuit, hic certissimo, aut insequenti § *de Gallis* consignatus est ab Idatio. Vide not. LXIII, n° 2.

⁶ De Sebastiano vide notam LXII.

^{*} Alias non parva.

ciosam sibi, sicut post exitus docuit, Gaiserici confugit potestatem, parvo post tempore ¹ quam venerat, per eum iubetur occidi.

De Galliis ² epistolae deferuntur Flaviani episcopi ad Leonem episcopum ³ missae ⁴ (cum scriptis Cyrilli episcopi Alexandrini ad Nestorium Constantino-
polititanum) de Eutychete Hebionita haeretico ⁵ et Leonis episcopi ad eundem responsa ⁶, quae cum aliorum episcopo-

¹ Sebastianus quinto abhinc anno ad Gaisericum confugit. Si ergo parvo post tempore occisus est, ante hunc annum occidendus fuit.

² S. Leo per Gallias haec ad Hispanias scripta misit. Exinde insulse Quesnellus occasionem arripuit extollendi episcopos Gallos et Hispanos deprimendi. Vide not. LXIII, n° 1.

³ Binae literae sunt, quae inter Leoninas post VIII reperiuntur in veteribus editionibus.

⁴ Haec parenthesi conclusi, ne cum sequentibus conjungantur; nam ad superiora certe pertinent, quibus ita sunt connectenda: *de Galliis epistolae deferuntur Flaviani episcopi ad Leonem episcopum missae de Eutychete, etc.* siquidem Cyrilli scripta Nestorium impugnabant, non autem Eutychem. De his Cyrilli scriptis egi nota XLVIII.

⁵ Cur Eutyches Hebionita dicatur penitus ignoro. Ab Hebionis enim haeresi, quae Christum purum hominem esse docebat, tam longe abfuit Eutyches, ut in oppositum Apollinaris errorem declinaverit, qui in Christo hominem negavit; quamquam Flavianus de eo loquens, *Nestorii, inquit, impietatem confirmabat et succingebatur pro Nestorio militare in pugna.* Haec Idatium in errorem ducere potuerunt; nam Nestorius Hebionita fuit. Sed et Avitus Viennensis post Idatium Nestorii errores Eutycheti applicuit epistola 2.

⁶ Leo Flaviano respondit celeberrima epistola *Lectis dilectionis tuae, etc.*, de fide Incarnationis, quam ipsi cardinalis Norisius nimis quam immerito obrogat, ut Prospero adjudicet. Vide notam LXIII, numeris 3 et 4.

rum et gestis et scriptis ¹ per ecclesias diriguntur.

² Theodosius imperator moritur Constantinopoli anno aetatis suae quadragesimo octavo ³.

Post quem XLIII ⁴ statim ⁵ apud Constantinopolim Marcianus a militibus et ab exercitu, instante etiam sorore Theodosii Pulcheria regina ⁶, efficitur imperator; qua sibi in conjugium ⁷ assumpta, regnat in partibus Orientis.

⁸ Placidia moritur apud Romam.

¹ Horum gestorum meminere Flavianus epist. I alias II et Leo ep. olim 16.

² Inscriptam hoc loco notam XXVII contra manifestam Idatii mentem, ut ostendi in prologo et mox iterum demonstrabo, incunotanter erasi.

³ Theodosius aetatis anno XLIX expleto obiit. Nota LXIV.

⁴ XLI transit ad XLIII praetermisso XLII, parum hoc refert, sed tamen notandum est.

⁵ Auctor chronici Alexandrini sub hujus anni consulibus initium assumpti a Marciano imperii consignat his verbis : *Marcianus in Hebdoma ab exercitu mense Augusto VIII kal. septemb. die Jovis imperare jussus est*. Ubi tamen aut in mensis aut in septimanae die errat; nam hoc anno dies XXV Augusti non V sed VI feria erat.

⁶ Reginam appellat Pulcheriam illius aevi more. Ita enim vulgo appellabantur filiae aut sorores Augustorum. Cyrillus Alexandrinus ad eandem Pulcheriam et sorores duos libros misit, quos de *Fide ad reginas* inscripsit. Quin etiam Claudianus, si male non memini, Serenam Honorii fratris Theodosii Magni filiam reginae nomine alicubi honorat. Caeterum Pulcheria a fratre Theodosio Augusta renunciata est anno 414, ut tradunt Marcellinus et auctor chronici Alexandrini.

⁷ Data Pulcheriae fide de ipsius virginitate non temeranda, quam Deo devoverat.

⁸ In aliis editionibus ita legitur : *XXVIII Valentiniani imperatoris*

In Gallaecia terrae motus assidui; signa in coelo plurima ostenduntur. Nam pridie nonas aprilis tertia feria ¹, post solis occasum, ab Aquilonis plaga coelum rubens sicut ignis aut sanguis efficitur, intermixtis per igneum ruborem lineis clarioribus in speciem hastarum rutilantium deformatis ². A die clauso usque in horam fere tertiam signi durat ostensio, quae mox ingenti exitu ³ perdocetur.

xxvii. 1. ⁴ Gens Hunnorum, pace rupta, depredatur provincias Galliarum. Plurimae civitates effractae ⁵. In campis Catalaunicis ⁶ haud longe de civitate, quam

451

mater Placidia moritur apud Romam. Notam chronologicam et tria priora verba delevi vide notam LXV n° 1.

¹ Haec manifeste declarant Idatium anno Dionysiano CCCCL, Valentiniani XXVI eadem subjecisse; nam eo anno dies IV aprilis incidit in feriam tertiam; habuit enim cyclum solis XI litteram Dominicam A.

² Ostenta et signa huiusmodi quid divinitus portendere existimavit antiquitas; neque falsam semper fuisse hanc interpretationem credere nos cogit auctor lib. II, Machab. cap. 5. Nunc etiam nihil prohibet, quominus hisce signis praemonstrare voluisse Deum dicamus dirum ac ferale illud Attilae bellum, ut innuit Idatius, et cum eo Isidorus. At si quis portentum hic nullum agnoscere velit, recurratque ad auroram, ut dicunt, Borealem, suo fruatur iudicio.

³ Pugnam Attilianam intelligit.

⁴ Notas has XXVII. I. hoc loco inscripsit Idatius, easque perperam librarii ad §^m, *Placidia* retro traxerunt. Vide notam LXVI.

⁵ Multa de hoc Attiliano bello apud Paulum Diaconum lib. XV, et Jornandem n° 60. Praeterea in actis fusioribus S. Lupi episcopi Tricassini die 29 julii non pauca invenies de provinciis ab Attila vastatis, de urbibus direptis aut etiam excisis. Quae omnia pleraque alia collegit Hadrianus Valesius, tom. 1 Rerum Franciae, lib. IV.

⁶ Gregorius Turonicus Mauriacos vocat hos campos. Utrumque nomen habuerunt teste Jornande n° 6 De eorum situ vide notam LXVII.

effregerant, Mettis, Aëtio duci¹ et regi^{iv.} Theodori, quibus erat in pace societas² aperto Marte configens, divino caesa superatur auxilio. Bellum mox intempesta diremit. Rex illic Theodores prostratus³ occubuit; CCC ferme millia hominum⁴ in eo certamine occisa memorantur.

Multa anno signa procedunt. Quinto kal. octob.⁵ a parte Orientis luna fuscatur. In diebus sequentis Paschae⁶ visa quaedam in coelo in regionibus Galliarum epistola de his Eufronii Augustodunensis

¹ In chronico parvo ita legitur : *Cum gente ejus ducis gens regis Theodori* etc.; puto germanam lectionem fuisse : *Cum gente Aëtti ducis et regis Theodori, quibus*, etc., nam configere *cum gente* dicimus, non autem configere *genti*.

² Idatius Gothos tantum Aëtti in hoc praelio socios numerat. Sidonius insuper Francos cum Attila fuisse diserte tradit. Itaque improbabilia narrant Pagius et alii scriptores Galli, qui Meroveum Francorum regem cum suis Aëtio adhaesisse eodemque reportatae de Attila victoriae partem magnam vel etiam praecipuam fuisse jactant. Vide notam LXVIII.

³ De Theodori morte, regno atque filiis nonnulla dabo nota LXIX.

⁴ Enormis visus est aliquibus occisorum hic numerus. Apud auctorem Miscellae et Jornandem ad CC millia non ascendit. Isidorus Idatium exscribit.

⁵ Istic dies corrigendus est ut ad annum 403 docui, et ex Petavio pro V kal. reponendum VI kal. esse monui. Hic autem solis defectum novum suppeditat nobis argumentum, quo librariorum negligentiam demonstramus. Incredibile enim est, Idatium, qui accuratissime annos eclipsium adnotavit, hanc Valentiniani anno XXVIII, Christi CCCCLII subjecisse. Itaque anno XXVII Valentiniani, Christi vero CCCCLI eam consignavit.

⁶ Vereor, ne *praecedentis Paschae* Idatius scripserit; nam si hoc ad consequentem annum pertineret, ut quid praesenti anno illud subdividisset? De Eufronio nonnulla dicam nota LXVII.

episcopi ad Agrippinum comitem facta evidenter ostendit. Stella cometes a XIV kal. jul. apparere incipit, quae III kal. diluculo ab Oriente visa post occasum solis ab occidua parte mox cernitur; kal. Augusti a parte Occidentis apparet.

Occiso Theodore, Thorismo filius ejus succedit ¹ in regno.

Hunni cum rege suo Attila, relictis Galliis post certamen, Italiam petunt.

XXVIII. II. ² (id est, *secundo regni anno principis Marciani*) Hunni, qui Italiam praedabantur, aliquantis etiam civitatibus irruptis, divinitus partim fame, partim morbo quodam, plagis coelestibus feriuntur, missis etiam per Marcianum principem, Aëtio duce, caeduntur auxiliis; pariterque in sedibus suis et coelestibus plagis et per Marciani subjugantur

452

¹ Theodores, ait Jornandes, *quatuor filiis domi dimissis, Frederico et Turico (lege Eurico) Rotemero et Himmerit, secum tantum Thorismund et Theodoricum participes laboris assumit*; id est, secum duxit in bellum contra Attilam. His docemur Thorismundum aetatis praerogativâ patri ex electione tamen successisse. Regnum illi delatum est inter fremitus exultationesque militum; nam eodem ipso tempore, ut narrat Jornandes, n° 6, Theodori *adhuc justa solventes Gothi, armis insonantibus, regiam deferrebant Thorismundo majestatem*. Hic observa; hunc, qui Thorismo est Idatio, Thorismodum Prosper, Thorismund Jornandes, Isidorus Thorismundum appellant.

² Nunquam alias nisi numeralibus tantum notis annos principum designat Idatius. Unde neque annum I Marciani, expressis id genus verbis, adnotasse videtur, alioquin in tanta luce annus ille I effugere non potuisset librariorum oculos, ut sane effugit, quandoquidem designatum eum in chronico non reperimus. Ergo ista subditiua sunt atque hoc et consequentibus annis expungenda erant repositis numeralibus notis. At

exercitum ¹; et ita subacti, pace facta cum Romanis, proprias repetunt sedes. Ad quas rex eorum Attila mox reversus ² interiit.

Ad Suevos Mansuetus comes Hispaniarum ³, et Fronto ⁴ similiter comes, legati pro pace mittuntur et obtinent 308 conditiones injunctas.

Thorismo rex Gothorum, spirans hostilia ⁵, a Theodorico et Frederico fratribus jugulatur ⁶, cui Theudoricus succedit in regno.

XXIX. III. ⁷ (*id est, tertio regni anno principis*)

453

notas ego reposui, sed verba etiam servavi, ne antiquis editionibus quidquam detraherem.

¹ Ex his apparet bellum hoc anno cum Hunnis et in Pannonia et in Italia gestum fuisse auspiciis Marciani.

² Immanis generis humani hostis Attila non tam armis militum, quam coelesti vi victus et interfectus est, ut indicat Idatius. Vido notam LXX.

³ Comes erat Mansuetus Hispaniarum, qua haec Romanis parebant.

⁴ De hoc Frontone iterum Idatius anno 456. Arvernus erat, laudaturque a Sidonio, lib. IV, epist. 21.

⁵ Tyro Prosper sub Consulibus insequentis anni inquit: *Apud Gothos intra Gallias consistentes inter filios Theodori regis, quorum Thorismodus maximus natu patri successerat, orta dissensio est. Et cum res ea moliretur quae et Romanae paci et Gothicæ adversarentur quieti, a germanis suis, quod noxiis dispositionibus irrevocabiliter instaret, occisus est.* Gregorius Turonensis Hist. Franc. l. 2 c. 7 narrat, Thorismundum Alanos bello domuisse.

⁶ De anno mortis Thurismundi agam nota LXXI.

⁷ E regione anni III Marciani exhibent libri editi annum Abrahami 3470, nimirum aucto numero annorum principum supra 5^m Theodorus imperator, consequens fuit, ut citius, quam par erat ad eum Abrahami annum perveniretur.

Marciani) regina moritur Pulcheria
mense julio ¹.

11

Per Fredericum Theudorici regis fratrem Bacaudæ Tarraconenses caeduntur ex auctoritate Romana ².

In Gallaecia terraemotus et in sole signum in ortu, quasi altero secum concertante, monstratur.

XXX. IV. Abrahami II. CCCCLXX.

454

³ Aëtius dux et patricius fraudulenter singularis accitus intra palatium manu ipsius Valentiniani imperatoris occiditur ⁴. Et cum ipso per spatarium ejus aliqui singulariter intromissi jugulantur honorati.

¹ Divam Pulcheriam diem suum obiisse hoc anno, Vincomalo et Opilione consulibus, testantur etiam Marcellinus et chronicon Alexandrinum. De mense cardinalis Norisius et Pagius immerito ab Idatio dissentiunt. Vide notam LXXII.

² Quia auspiciis Romani Imperii non autem Gothico nomine hoc bellum gessit Fredericus, ideo auctoritate Romana Bacaudas cecidisse dicitur.

³ Hoc loco has excidisse notas XXX. IV designantes trigesimum annum Valentiniani et quartum Marciani ostendam nota LXXIII, neque mihi religio fuit eas huc revocare, licet in reliquis editionibus omittantur.

⁴ Procopius lib. I de Bello Wandal. narrat Valentinianum deceptum ab Eunuchis (unum tantum tantum Heraclium exprimit Prosper sub consulibus hujus anni, ejusdemque meminit Marcellinus sequenti consulatu) credidisse Aëtium sibi insidias struere. Fraudis hujus auctorem accusat Maximus; quod etiam infra innuit Idatius affirmatque expresse Marcellinus. Porro Sidonius carm. V, vers. 203. Aëtium ejusque conjugem, quam Gethico et regio sanguine ortam affirmat, Gaudencio filio Imperium concupivisse prodidit. Joannis insuper tyrannidi Aëtium favisse Prosper suo loco commemorat. Denique hoc eodem tempore, ut altera ex filiabus Valentiniani filio suo nuberet, instantur urgebat. Caetera Aëtium virum fuisse bello et pace clarissimum, quis neget?

IMP.

OLYMP. CHRIST.

His gestis legatos Valentinianus mittit ad gentes, ex quibus ad Suevos venit Justinianus.

III

XXXI. V. ¹ Per duos barbaros Aëtii familiares ² Valentinianus Romae imperator occiditur in Campo ³ exercitu circumstante, anno aetatis suae XXXVI ⁴ et regni XXXI. Post quem mox Maximus ex consulibus XLIII Romae Augustus appellatur. Qui cum imperator factus relictam Valentiniani sibi duxisset uxorem, et filio suo ex priore conjuge Palladio, quem Caesarem fecerat, Valentiniani filiam ⁵ in conjugium tradidisset, magnorum motuum, quos verebatur, perturbatione distortus; et quia in occisorum per Valentinianum, et in ipsius interitum Valentiniani, ambitu regni consilia scelestia patrata contulerat; cum imperium deserere vellet ⁶ et

455

¹ Libri editi sic habent: XXXI. Quarto regni anno principis Marciani. Verba haec deleui et notam V addidi; quia ex dictis constat annum hic quintum Marciani Idatium adscripsisse.

² Hos barbaros Optilam et Transtillam vocat Marcellinus; a quo nihil fere discrepat Jornandes de Regn. et Regum success.

³ In campo Martio, ut expressit Marcellinus sub hujus anni consulibus.

⁴ Incertus Cuspiniani levatum fuisse ait Maximum XVI kal. aprilis et Marianus Scotus Valentinianum uno ante die occisum esse tradit, id est 16 martii. Vixit igitur Valentinianus annos 36 menses 8 dies 15; agebat principatus annum 30 a die X kal. novemb. praecedentis anni. Card. Norisius hist. Pelag. lib. II, cap. 13 minus exacte, quam tantum decebat chronologum, ista recenset. Idatius autem ex V non integris principatus mensibus duos annos I et XXXI fecit, quod praestitit etiam in Avito.

⁵ Utram? Placidiam an Eudociam? nemo explicat. Vid. not. LXXIV.

⁶ In eamdem sententiam Sidonius lib. II, cap. 13 de Maximo ait: *Quamdam potestatis immensae vertiginem sub corona patiebatur. Nec sustinebat Dominus esse, qui non sustinuerat esse sub Domino.*

Romam, vix quatuor regni sui mensibus expletis, in ipsa urbe tumultu populi et seditione occiditur militari ¹.

Ipsa anno in Galliis Avitus, gallus civis ², ab exercitu Gallicano et ab honoratis primum Tolosae ³, dehinc apud Arelatem ⁴, Augustus appellatus, Romam pergit et suscipitur ⁵.

1. ⁶ Romanorum XLIII ⁷ Marcianus ⁸

¹ Idem Sidonius carm. VII v. 441 de nece Maximi haec scribit :

*Interea incautam furtivis Vandalus armis
Te capit (Romam) infidoque tibi Burgundio ductu
Extorquet trepidas mactandi principis iras.*

Ubi Burgundionis alicujus ductu sive manu periisse Maximum innuit. Aliter alii narrant. Not. LXXV.

² Nempe Avitus Arvernus erat

³ Sidonius carm. VII Theodoricum Visigothum Avito, cum hic Tolosae in illius regia esset, auctorem fuisse narrat sumendi imperii, quod invitum suscepisse ait, ut illius regis ope, atque auxilio reipublicae subvenire posset. Sed par erat ut gener soceri ambitum teneret, et cuncta sileret, quae Avitus egit, ut a Gallicano exercitu Gothis consentientibus Augustus renunciaretur. *Levatus autem est* (ut loquitur Anonymus Cuspinianus) *die VI Id. Julias.*

⁴ De haec Aviti nuncupatione Sidonius carm. VII, v. 571 inquit :

*Fragor atria complet
Ugerni, quo forte loco pia turba senatus
Detulerat vim, vota, preces. locus, hora, diesque
Dicitur imperio felix.*

Ugernum autem castrum erat Arelatensium. Ideo Idatius Arelate Augustum renunciatum esse ait.

⁵ Avitum a Romanis susceptum, ut Idatius narrat, probat Panegyris ipsi dicta Romae a Sidonio.

⁶ Haec nota I non initium novi anni, sed imperii Aviti designat. Nota LXXVI.

⁷ Tertium jam nunc numeratus est XLIII imperator.

⁸ Perperam vulgati libri pro *quinto* praeferunt *quarto anno*.

quinto jam regni sui anno obtinet monarchiam.

Per Avitum, qui a Romanis et vocatus et susceptus fuerat imperator, legati ad Marcianum pro unanimitate mittuntur imperii.

Gaisericus sollicitatus a relictis Valentiniani, ut malum fama dispergit¹, priusquam Avitus Augustus fieret², Romam ingreditur, direptisque opibus³ Romanorum, Carthaginem redit, relictam Valentiniani et filias duas et Aëtii filium Gaudentium nomine secum ducens.

Suevi Carthaginienses regiones, quas Romanis reddiderant⁴, deprædantur. Marcianus et Avitus concordēs principatu utuntur imperii.

II. VI. ⁵ Per Augustum Avitum Fronto comes

456

¹ Ita etiam narrant Marcellinus in chronico, Jornandes lib. de Regnor. success. et Paulus diaconus lib. XV atque etiam alii.

² Haec perspicue denotant Idatium etiam nunc gesta anni CCCCLV et V Marciani narrare; quibuscum I Aviti annum conjunxit; uti supra I Arcadii et Honorii cum XVII Theodosii copulavit. Sed de his actum est memorata nota LXXVI.

³ De hac turbis direptione Prosper : *Post XIV dies secura et libera scrutatione omnibus opibus suis Roma vacuata est multaque millia captivorum, prout quique aut ætate aut arte placuerunt, cum regina et filiabus ejus Carthaginem abducta sunt.* Haec Prosper, quae auctor Miscellæ transcripsit lib. XV; regina Eudoxia, filiae Eudocia et Placidia vocabantur.

⁴ Isidorus in hist. Suevor. Rechilam hæc provincias Romanis reddidisse tradit. Rechila autem anno 448 obiit.

⁵ Ineunte novo anno civili, qui fuit ærae vulgaris 456, Idatius VI Marciani annum et Aviti II (nam utriusque imperatoris annos conjungere, ubi primum se dat occasio, mos illius est) designavit. Et quidem

legatus mittitur ad Suevos. Similiter a rege Gotho Theodorico, quia fidus Romano esset imperio, legati ad eosdem mittuntur; ut tam secum, quam cum Romano imperio, quia uno essent pacis foedere copulati, jurati foederis promissa servarent ¹. Remissis legatis utriusque partis, atque omni juris ratione violata, Suevi Tarraconensem provinciam, quae Romano imperio deserviebat ² invadunt.

De Erulorum gente ³ septem navibus in Lucensi littore aliquanti advecti, viri ferme CCCC expediti, superventu multitudinis congregatae, duobus tantum ex suo numero effugantur occisis. Qui ad sedes proprias redeuntes, Cantabriorum ⁴ et Varduliarum ⁵ loca maritima crudelissime deprædati sunt.

hoc eodem loco annum VI Marciani retinet chronicon parvum. Vide notam LXXVII.

¹ Avitum non solum Marciani, sed aliorum quoque principum amicitias sollicitè sibi quaesivisse, Theodorico juvante, clare ista ostendunt.

² Ex his evidenter colligitur Idatium a §o *Per Augustum Avitum* res gestas anno aerae communis 456 atque adeo VI Marciani narrare incepisse. Sed et quae narrat usque ad §m *Mos Hispanias* idipsum etiam evidentiùs demonstrant. Nam tot tantaeque res confici non poterant a die X julii anno 455, quo Avitus factus est imperator ad finem illius anni. Itaque mirum est annum ipsius II, qui totus cum VI Marciani decurrit, potuisse a librariis tanto post ad §m *Rechiarius* transferri.

³ De Erulis paucula nota LXXVIII.

⁴ Antiqui scriptores Cantabros, Vardulos, Vasconos dixere, non autem Cantabrias, Vardulias, Vasconias; haec enim nomina deterioris sunt aetatis. Plinius lib. III, cap. 3 : *Ad Oceanum*, inquit, *reliqua vergunt, Vardulique ex praedictis et Cantabri*.

⁵ Vardulorum civitas et portus Flaviobriga fuit Idem Plinius lib. IV,

Legati Gothorum rursum veniunt ad Suevos. Post quorum adventum rex Rechiarius cum magna suorum multitudine regiones provinciae Tarraconensis invadit ¹, acta illic depredatione et grandi ad Gallaeciam captivitate deducta.

Mox ² Hispanias rex Gothorum Theudoricus cum ingenti exercitu suo ³ et cum **309** voluntate et ordinatione Aviti imperatoris ⁴ ingreditur. Cui cum multitudine

cap. 3. Flaviobrigam autem eam esse urbem, quae nunc Hispania *Bilbao* dicitur, multorum opinio est.

¹ Rursus postquam Avitus imperator renunciatus est, legati Gothorum veniunt ad Suevos, ut hos de irruptione in provinciam Tarraconensem arguerent. Sed nihil hac expostulatione profecerunt; imo Suevi eandem provinciam secundo invasere. Hinc luce clarius ostenditur duplicem hanc Gothorum legatione Suevorumque irruptionem, nisi caecus penitus esset Idatius, in annum CCCCLV post Aviti nuncupationem congerere nequivisse.

² Rerum gestarum hoc tempore hic ordo fuit. Desinente anno 455 concordia Marcianum inter ac Avitum stabilita, hic Frontonem legatum suum cum legatis Theudorici ad Suevos mittit initio anni 456. Sed Suevi, nulla datae fidei ratione habita, Tarraconensem provinciam invadunt. Quod cum audivisset Theudoricus, secundam ad Rechiarum legationem direxit. Nihil tamen profecit; Suevique iterum in Tarraconensem irrupunt. Interea annus 456 in autumnum vergebat, cum Theudoricus contra Rechiarum in Hispanias venit, uti narrat hoc loco Idatius.

³ Eadem habet Isidorus in hist. Gothor. eaque adligat anno V regni Theudorici. Annum autem I ipsius conjunxit cum anno II Marciani. Unde liquet haec adscripta fuisse anno VI Marciani ab Idatio, atque adeo anno 456. Jornandes in Geticis, n° 74, narrat Burgundionum reges Gundiaccum et Hilpericum cum Theudorico in Hispanias venisse.

⁴ Isidorus laudato loco: *Theudoricus*, ait, *in Hispaniam cum ingenti multitudine exercitus, et cum licentia Aviti imperatoris ingreditur anno V regni*. Unde Theudoricus aequo jure Hispaniarum regnum a Suevis extorsisse sibi que comparasse constat.

Suevorum rex Recharius occurrens, duodecimo de Asturicensi urbe milliario, ad fluvium nomine Urbicum ¹ III non. octob. die quarta * feria inito mox certamine superatur. Caesis suorum agminibus, aliquantis captis, plurimisque fugatis, ipse ad extremas sedes Gallaeciae plagatus vix evadit ac profugit.

Theudorico rege cum exercitu ad Bracaram extremam civitatem Gallaeciae pertendente V kal. novemb. die Dominico ², etsi incruenta, fit tamen moesta et lacrymabilis ejusdem direptio civitatis. Romanorum ³ magna agitur captivitas captivorum; sanctorum Basilicae effractae, altaria sublata atque contracta; virgines Dei exin quidem abductae sed integritate servata ⁴. Clerus usque ad nuditatem pudoris exutus; pro-

¹ Hodie *Orbigo* vulgo appellatur et ab Euro Asturicam respicit. Praelium istud ad oram chronici Victoris Tunensis anonymus adnotator sed antiquus contigisse ait in campo *Paramo juxta flumen Orbicum*. Unde duo colligimus, I^o flumen illud *Orbicum* et *Urbicum* dictum frequenti u in e et e converso facta commutatione, II° Sepontiam Paramicam Ptolomaei in hoc fuisse tractu ab urbe, quae nunc *Miranda de Duero* dicitur, satis dissitam.

² Dies ista 28 octob. in Dominicam, et dies 5 ejusdem mensis, de qua paulo antea in feriem quartam inciderant anno 456. Quare nullum dubium relinquitur, Idatium acta hujus anni nunc persequi, recteque supra annum VI Marciani et II Aviti inscriptos esse.

³ Scilicet Gallaecorum, qui sub Romanorum imperio aut protectione erant.

⁴ Gethorum pudicitiam mirifice laudat Salvianus lib. VI de Providentia.

* Alias *sexta*.

miscui sexus cum parvulis, de locis refugii sanctis populus omnis abstractus; jumentorum, pecorum, camelorumque horrore locus sacer impletus; scripta super Hierusalem ex parte coelestis irae¹ revocavit exempla.

² Rechiarius ad locum, qui Portucale³ appellatur, profugus, regi Theudorico captivus adducitur. Quo in custodiam redacto, caeteris, qui de priore certamine superfuerant, tradentibus se Suevis, aliquantis nihilominus interfectis, regnum destructum et finitum est⁴ Suevorum.

Iisdem diebus Rechimeris comitis circumventionem magna multitudo Wanda-

¹ Danielis cap. IX, v. 24; Math. cap. XXIV, v. 15.

² Non nisi per summam librariorum insecitiam aut negligentiam fieri potuit, ut istuc annus II A. viti translatus fuerit.

³ Ad Durii ripam propeque illius ostium castrum hujus nominis unicum erat Idatii tempore; nam si duplex fuisset, utique distinxisset, ut sciremus quodnam illorum fuit, ad quod devenerat Rechiarius. Procedente vero tempore, novum castrum erectum est Portucale etiam dictum a *Cale* vico utrique vicino. Postremum hoc episcopali sede coonestatum, antiquum episcopo Coimbricensi subjectum fuit, ut constat ex divisione sedium episcopalium, quae sub nomine Concilii Lucensis fertur. Hinc itaque apparet ascendentibus a mari per Durium, castrum novum ad laevam, ubi nunc est civitas Portuensis, vetus autem ad dextram occurrere atque huc, quia eo tempore unicum erat, appulisse Rechiarium.

⁴ Isidorus in historia Gothorum sic ista legit: *Pro majori parte destructum est, finitumque Suevorum regnum*; in historia vero Suevorum: *Pene destructum est finitumque*. An perdita sunt in Idatio illa *pro majori parte* aut illud *pene*? Sane Suevorum reges et regnum toto deinceps chronico legimus.

lorum, quae se de Carthagine cum LX navibus ad Gallias vel ad Italiam moverat, regi Theodorico nunciatur occisa per Avitum.

Hesychius tribunus legatus ad Theudoricum cum sacris muneribus ¹ missus ad Gallaeciam venit, nuncians ei, id quod supra, in Corsica caesam multitudinem Wandalorum et Avitum de Italia ad Gallias Arelate ² successisse. Orientalium naves Hispalim venientes per Marciani exercitum ³ caesas nunciat.

In conventus parte Bracarensis latrocinantium depraedatio perpetratur.

Ajulfus deserens Gothos in Gallaecia residet.

Suevi, qui remanserant in extrema parte Gallaeciae, Massiliae filium nomine Maldram sibi regem constituunt.

Theudoricus Emeritam depraedari volens Beatae Eulaliae martyris terretur ostentis.

¹ Sacra vocat, quia missa ab imperatore.

² Observare hoc loco maxime oportet ordinem, quem tenet Idatius in his, quae hoc anno gesta sunt, narrandis. Nam ex eo quivis intelligere poterit res ea continuatione et tenore processisse, quo ab Idatio narrantur. Atque inde ulterius certi aliquid de tempore, quo Avitus ab imperio dejectus est, eliciemus. Vide notam LXXX.

³ Tam inepte librarii hunc locum immutaverunt, ut nullus in eo sensus sit. Quare ex Fragmento secundo Hispaniae illustratae sic legendum existimo: *Orientalium naves Hispalim venientes pro Marciano exercitum caesum nunciant*; nimirum Gaiserici exercitum, qui in Corsicam descenderat. Vid. not. LXXXI.

III. VII. ¹ Avitus postquam a Gallis et a Gothis factus fuerat imperator, caret imperio ², Gothorum promisso destitutus auxilio ³ caret et vita.

457

In Orientis partibus VII anno imperii sui ⁴ moritur Marcianus.

Romanorum XLIV Majorianus in Italia et Constantinepoli Leo ⁵ Augusti appellantur.

I. ⁶ Theudoricus adversis sibi nunciis territus, mox post dies Paschatis, quod

¹ Chronicon a Sirmondo editum hunc locum ita exprimit : *III. Avitus tertio anno postquam a Gallis, etc.* At Henricus Valesius, qui manuscriptum Sirmondi viderat, ita in eo legi testatur in notis ad lib. II, Evagrii cap. 7 : *Tertio anno Avitus septimo mense postquam a Gallis etc.* atque hanc lectionem in editione sua offert doctissimus Florius. At germanam lectionem hanc esse, quam nos damus, demonstrabitur nota LXXXII.

² Exutus purpura a Rechimere, ut dictum est nota 80. An ad Avitum dejiendum decretum senatus exquisierit Rechimer? Valde dubito.

³ Avitum ordinatum fuisse Placentiae episcopum post imperii abdicationem tradunt Gregorius Turonensis et Victor Tunensis, qui multis post annis vixerunt. Coaevi autem scriptores de Aviti episcopatu non meminere; quin imo Idatius, dum Aviti in Gallias adventum et legationem ab eo ad Theudoricum missam narrat hujusmodi episcopatum negare mihi certo videtur. Vide notam LXXX, n° 5.

⁴ Marcianus imperium tenuit a die XXIV aut XXV Augusti anni CCCCL ad initium februarii anni CCCCLVII. Itaque recte Marcellinus regnasse cum ait annos VI menses VI, nisi quod pauculos dies praeteriit; Idatius more suo aliter numerat, ut saepe dictum est.

⁵ Utrumque hoc anno imperium adeptum fuisse Marcellinus et Cassiodorus aliique testantur. Majorianus, ut ait incertus Cuspiniani, *levatus est kal. aprilis* : Leo VII Idus Febr., teste chronico Alexandrino.

⁶ Tantum Leonis et Majoriani epocham designat haec nota I, chronologiam vero regit illa, quae supra adscripta est ad tertium Aviti annum. Vide notam LXXXIII.

fuit II ¹ kal. aprilis de Emerita egreditur, et Gallias repetens, partem ex ea, quam habebat multitudine variae nationis ², cum ducibus suis ad campos ³ Gallaeciae dirigit. Qui dolis et perjuriis instructi, sicut eis fuerat imperatum, Asturicam (quam jam praedones ipsius sub specie Romanae ordinationis ⁴ intraverant) mentientes ad Suevos, qui remanserant, jussam sibi expeditionem, ingrediuntur pace fucata solita arte perfidiae. Nec mora promiscui generis reperta illic caeditur multitudo; sanctae effringuntur ecclesiae, altaribus direptis et demolitis, sacer omnis ornatus et usus aufertur. Duo

¹ In vulgatis libris legitur V kal., correxi II kal., non tantum quia Pascha hoc anno XXXI martii celebratum est; nam potuisset ex oblivione errare, sed quia verosimilius est librarium ex hac nota II, quam Idatius, hanc aliam V fecisse. Insuper in vulgatis legitur *Paschas* quod, correxi ex grammaticae regulis *Paschatis*, quo nomine utitur infra Idatius §o *Frantanes*.

² Burgundiones cum Theudorico in Hispanias venisse adnotavi supra ex Jornande.

³ *Ad campos* ait, vel quia Suevi aperta tantum planaue loca possidebant; vel potius quia ad tractum illum, quem nunc *Tierra de Campos* dicimus, milites suos direxit Theudoricus. Campi siquidem Palentini ab Orosio laudantur lib. VII cap. 40, ubi tamen pro *Palatinis campis*, *Palentinis* cum Livio aut *Palantinis* cum Strabone legendum est.

⁴ Quod jam alias dictum est, Gallaeci, qui anno 409 irruentibus in provinciam barbaris, in loca tutiora se receperunt, sub Romanorum nomine etiam nunc censebantur; quod significavit paulo antea Idatius, dum Bracarae magnam *Romanorum captivitatem* factam fuisse affirmat. Sed ergo causae fuit, cur Asturica, Palentia, aliaque oppida Gothos, qui pro Romano Imperio atque ex imperatoris ordinatione bellum gerere prae se ferebant, intra moenia receperunt.

IMP.

OLYMP. CHRIST.

illic episcopi inventi cum omni clero abducuntur in captivitatem; invalidior promiscui sexus agitur miseranda captivitas; residuis et vacuis civitatis domibus datis incendio. Camporum loca vastantur ¹. Palentina civitas simili, quo Asturica, per Gothos periit exitio. Unum Coviace ² castrum tricesimo de Asturica milliario a Gothis diutino certamine fatigatum, auxilio Dei hostibus et obsistit et praevallet. Quamplurimis ex eorum manu interfectis, reliqui revertuntur ad Gallias.

Ajulfus, dum regnum Suevorum spirat, Portucale moritur ³ mense julio.

Suevi in partes divisi pacem ambiunt Gallaeciarum ⁴. E quibus pars Frantanem, pars Maldram ⁵ regem appellant. Solito

¹ Theudoricus ob Aviti ab imperio dejectionem in Gallaecos, qui partes Romanorum sequebantur, desaevit. Vide notam LXXXIV.

² Anno aerae christianae 1050 habitum est concilium in castro Coya-censi, quod aliud non est, quam cujus hic meminit Idatius. Situm est in agro Ovetensi, vulgoque nunc *Valencia de D^a Juan* appellatur.

³ Ajulfum neque praepositum Suevis a Theudorico neque hujus imperio occisum fuisse (quod tradit Jornandes, n° 74 in Geticis) apparet ex his, quae Idatius testis oculatus scribit. Nam Ajulfus antequam Theudoricus a provincia discederet, Gothos deseruit; et mortuus, non autem interfectus hic dicitur. Ipsum regno inhiasse non dissimulat Idatius; attamen ambire potuit regnum sine Theudorici injuria, qui Suevis potestatem fecerat eligendi sibi regem.

⁴ Nempae Gallaecorum, qui libertate gaudebant, neque barbaris subjiciebantur.

⁵ Maldrae electionem anno superiore consignavit Idatius; sed aliquanto post, dissensione orta inter Suevos, nonnulli alium sibi regem, scilicet Frantanem constituunt. Rem dilucide exposuit Isidorus in hist.

more perfidiae Lusitaniam depraedatur
pars Suevorum Maldram sequens. Acta
illic Romanorum caede praedisque con-
tractis civitas Ulyxipona sub specie pa-
cis intratur.

11. ¹ Frantanes moritur per Pascha et
Pentecosten. Jubente Maldra, Suevi in
solitam perfidiam versi, regionem Gal-
laeciae adhaerentem flumini Durio de-
praedantur. Quinto ² Idus Junias die IV
feria ab hora quarta in horam sextam ad
speciem lunae quintae vel sextae sol de
lumine orbis sui minoratus est.

458

³ Gothicus exercitus duce suo Cyrila a
Theudorico rege ad Hispanias missus,
mense julio succedit ⁴ ad Baeticam. Le-
gati Gothorum et Wandalorum pariter ad
Suevos ⁵ veniunt et revertuntur.

Suevor., ubi haec scribit : *Suevi Maldram Massiliae filium sibi regem
constituunt. Mox bifariam divisi pars Frantanem, pars Maldram regem
appellant.*

¹ Hic ex §º sequenti annum II Majoriani et Leonis retraxi. Nota
LXXXV.

² *V kal. junias* non autem *V Idus* scribendum esse docent Petavius et
Ricciolus et nos alias monuimus.

³ Libri editi annum hic II Majoriani exhibent vitio librariorum, nam
Idatius hanc notam supra, ut demonstratum est nota 85, ad §^m *Franta-*
nes consignavit.

⁴ Hinc rursus intelligimus Idatium acta anni 458 a §º praecedente
narrare exorsum fuisse, et illic quae mense majo, hic, quae mense julio
gesta sunt, eodem anno tradere.

⁵ Quo tenderent istae legationes, quid Gothi, Wandal et Suevi moli-
rentur, eventus ipse docuit. Omnes enim communi consilio in Romanos
arma verterunt, quos privatis odiis dissidiisque inter se certantes, fa-
cillime vinci posse animadverterant. Theudorici tunc odium in Suevos

Theudoricus cum duce suo Sunierico exercitus sui aliquantam ad Baeticam dirigit manum. Cyrilla revocatur ad Gallias. Suevi nihilominus Lusitaniae partes cum Maldra, alii cum Remismundo ¹ Gallaeciam depraedantur.

Eruli maritima conventus Lucensis loca nonnulla crudelissime invadunt ad Baeticam pertendentes.

Maldras germanum suum fratrem interficit, et Portucale ² castrum idem hostis invadit.

Inter Suevos et Gallaecos, interfectis aliquantis honestis natu, malum hostile miscetur.

Legati a Nepotiano ³ magistro militum,

extinctum erat, occiso aut mortuo Avito, cujus causa in eos bellum susceperat, atque interfecto Rechario, quem licet affinem privatim oderat ob ea quae narrat Jornandes in Geticis n° 73.

¹ In historia Suevorum D. Isidori Recchimundum et Remismundum reperimus. Sed cum neque in omnibus illius historiae exemplaribus, neque in Idatio Recchimundi nomen unquam legatur, unicuique tantum eumque Remismundi nomine Suevorum regem fuisse hoc tempore puto. In aliquibus praeterea Gothicae historiae ejusdem Isidori editionibus Remismundus dicitur *Maldras filius*; at in Labbeana haec verba desunt; et Idatius diversarum partium reges Maldram et Remismundum facit. Ideo verius existimo Remismundum non fuisse Maldras filium.

² Penes Gallaecos hoc castrum eo tempore fuisse existimo. Not. LXXXVI.

³ Nunc primum apud Gothos comites et magistros militum lego. An re ipsa tales erant Nepotianus et Suniericus? an Idatius a Romanis hos titulos in eos transtulit? Sane Suniericum Gothum fuisse non dubito. Et licet Nepotiani nomen Gothicum non sit, sub Theudorico militasse testatur infra Idatius; attamen adhaeruisse Gothis potuit post Aviti interitum, sicut etiam Suniericus, atque hic oemittivae, ille magisteriae hono-

et a Sunierico comite missi veniunt ad Gallaecos, nunciantes Majorianum Augustum et Theudoricum regem firmissima inter se pacis jura sanxisse, Gothis in quodam certamine ¹ superatis.

IV. Maldras in fine februarii ² jugulatus 460
merito periit interitu.

Per Suevos Luco habitantes in diebus Paschae Romani aliquanti cum rectore suo honesto natu repentino (securi de reverentia dierum) occiduntur incursu.

Mense majo Majorianus Hispanias ingreditur imperator. Quo Carthaginensem provinciam pertendente, aliquantas naves, quas sibi ad transitum adversus Wandalos praeparabat, de littore Carthaginensi ³ commoti Wandalii per prodi-

rem, quam apud Romanos adepti erant, inter Gothos retinere. Ostrogothus Theodoricus hujusmodi honoris gradus paulo post in Italicum suum regnum inexit; apud Visigothos non nisi longe serius invenimus.

¹ Ubiam gestum sit hoc bellum, in quo Gothi a Romanis victi sunt, non exprimit Idatius. In Gallia pugnatum inter utrosque fuisse ex Sidonio colligitur. Not. LXXXVII.

² Ex tempore, quo Maldras regnasse constat, liquet Idatium ista ad annum Abrahami 2476 retulisse, qui cum anno aerae vulgaris 460 concurrat. Not. LXXXVIII.

³ De littore non de portu Carthaginensi abreptas a Wandalis naves fuisse ait Idatius. Atqui littus longius se extendit, ad oram scilicet maritimam totius provinciae. Quamobrem verum esse existimo, quod Marius Aventicensis pressius scribit, dum ait prope Illicem ista contigisse. Porro in illa ora promontorium est, cujus nullam apud antiquos geographos mentionem invenio, nunc autem nostratibus *Cabo de Santa Pola* dicitur; duplicemque praebet stationem, alteram ad ortum, ubi Alona, alteram ad occasum, ubi castrum est et viculus vulgo *Lugar nuevo*, utramque satis navibus fidam atque opportunam.

tores abripiunt. Majorianus ita a sua ordinatione frustratus ad Italiam revertitur.

Pars Gothi exercitus, a Sunierico et 310
Nepotiano comitibus ad Gallaeciam directa, Suevos apud Lucum depraedantur¹; quae Dictinio, Spinione et Ascanio delatoribus, spargentibusque ad terrorem propriae venena perfidiae² indicata³ recurrit ad suos. Ac mox iisdem delatoribus, quibus supra, Frumarius cum manu Suevorum, quam habebat, impulsus, capto Idatio episcopo VII kal. augusti in Aquae flaviensi⁴ ecclesia, eundem conventum grandi evertit excidio.

Remismundus vicina pariter Auregensium⁵ loca et Lucensis conventus maritima populatur.

Inter Frumarium et Remismundum oritur de regni potestate dissensio.

¹ In editione veneta anno 1728 haec ita in Ms. reperiri adnotatur: *Suevos apud Lucum depraedatur habitantes, etc*, quam lectionem germanam Idatii esse puto. Habetur id in praefatione, tom. II, Oper. Sirmondi.

² Apparet Dictinium, Spinionem et Ascanium homines fuisse perfidos, qui nunc Suevos, nunc Gallaecos prodiderunt, illos Gothi, hos Suevis.

³ Suspectum mihi est verbum illud. In Sandovalii Idatio lacuna hoc loco cernitur.

⁴ Quod in Aquiflaviensi ecclesia inventus fuerit Idatius a Frumario et ad eandem post tertium mensem redierit, illius ecclesiae episcopum fuisse affatim declarat.

⁵ An quos hic Auregenses vocat Idatius, iidem illi sunt, qui in lapide Aquiflaviensi Aobrigenses dicuntur? Sane nomen non multum abludit. Et si Auregensium civitas eadem est ac quam nunc *Orense* vulgo dicimus; et ad conventum Lucensem procul dubio pertinuit, et ponti Aquiflaviensi.

Gallaecorum et Suevorum pacis quaedam umbra conseritur.

A Theudorico legati ad Suevos veniunt et revertuntur.

Suniericus Scalabim¹, cui adversabatur, obtinet civitatem.

Idatius, qui supra, tribus mensibus captivitatis impletis, mense novembri² miserantis Dei gratia contra votum et ordinationem supradictorum delatorum³ redit ad Flavias⁴.

De rege Theudorico legati gentis perfidae⁵ revertuntur.

Gaisericus rex a Majoriano imperatore per legatos postulat pacem⁶.

flaviensi construendo ob vicinitatem opem ferre et potuit et debuit. Joannes Biclarensis anno VII Leovigildi meminit etiam montes Arengenses.

¹ Scalabis nota nunc est Lusitaniae civitas sub nomine *Santaren*. Ptolemaeo colonia, Plinio municipium civium Romanorum fuit.

² Annon clarissime ostendit nunc Idatius se a Januario non autem ab octobri annum auspicari, cum a mense augusto ad novembrem transeat sub eadem nota chronologica, qua IV annum Majoriani designavit?

³ Dictinium, Spinionem et Ascanium intelligit, Idatio, ut apparet, maxime infestos.

⁴ Morales et Mariana *Flavias* in Iriam Flaviam commutaverunt decepti a Roderico Toletano, qui dum haec narrat, Flaviam pro *Aquis Flaviis* scribit. Isidorus etiam non Aquas Flavias sed urbem Flaviensem nominavit. Morales et Mariana Idatium non viderant.

⁵ Suevorum scilicet gentis.

⁶ Gaisericus equidem expeditionem Majoriani in Africam, direpta illius classe in litore Carthaginensi, disturbaverat; sed tamen fortem strenuumque imperatorem subvereri coeperat, ideoque pacem ab eo postulat.

IMP.

OLYMP. CHERST.

- v. ¹ Majorianum de Galliis Romam redeuntem et Romano imperio vel nominis res necessarias ordinantem Rechimer, livore percitus et invidiorum consilio fultus, fraude interficit circumventum ².

461

Romanorum XLV Severus a senatu Romae Augustus appellatur ³ anno imperii Leonis quinto.

- vi. i. ⁴ Suniericus redit ad Gallias. Nepotianus, Theodorico ordinante, Arborium accipit successorem.

462

In provincia Gallaeciae prodigiorum videntur signa diversa. Aera D. VI. no-

¹ Vulgati libri hoc in loco notas praefereunt duas V et I, annum Leonis quintum et primum Severi significantes. Verum Idatii perpetuus mos est, ut nullius principis annos adnotet, quin prius ejusdem inaugurationem enunciet. Atqui ita res ipsa postulat; cum agnoscere nequeat lector cujusnam principis epocham denotet novus numerus, si nondum novus princeps in chronico apparuit. Praeterea cunctis retro principibus adjudicavit Idatius annum illum, quo vita functi sunt, etiamsi initio ejus excesserint. Igitur unicam hanc notam V hic affixit, annum quintum Leonis et Majoriani significantem, qui labente anno obiit.

² Anonymus saepe laudatus sub Consulibus hujus anni: *Majorianus depositus est a patricio Ricimere Dertonas VI non. Aug. et occisus est ad fluvium Hyram VII Idus Augusti*. Cassiodorus eundem annum, Marcellinus eundem et annum et locum necis designat; diem neuter exprimit.

³ De Severo idem Anonymus: *Levatus est Imperator XIII kal. decemb.* Eidem huic anno adligant nuncupationem Severi Marcellinus et Cassiodorus, quam Ravennae factam fuisse ait Marius Aventicensis. At Idatius res suo tempore gestas narrat, non ita nunc Marius.

⁴ Ad VI Leonis annum, quocum currebat aerae vulgaris CCCCLXII Severi annum II et Abrahami 2480, praefereunt libri editi. Sed Severi annus I hic consignandus est, Abrahami vero 2480, secundo post anno, quod ex dictis supra consequitur.

nas Martias pullorum cantu ab occasu solis luna in sanguinem plena convertitur. Idem dies sexta feria fuit ¹.

Antiochia major Isauriae ² inobediens monitis salutaribus ³ terra dehiscente demergitur ⁴, tantum ipsius civitatis aliquantis, qui ea, obaudientes timori Domini sunt secuti, de interitu liberatis, turrium etiam solis cacuminibus extantibus super terram.

Gaisericus Valentiniani relictam Constantinopolim remittit ⁵. Filiae suae una Gentoni ⁶, Gaisericus filio, alia Olybrio senatori urbis Romae jure matrimonii copulantur.

Agrippinus ⁷ Gallus et comes et civis Aegidio comiti, viro insigni, inimicus, ut Gothorum mereretur auxilia, Narbonem tradidit Theudorico.

VII. II. ⁸ Adversus Aegidium comitem utrius-

463

¹ Ex hoc loco apparet Idatii chronologiam a librariis fuisse perturbatam. Vide notam LXXXIX, ubi alia etiam invenies.

² Haec dubio procul ita scripsit Idatius : *Antiochia majoris Syriae inobediens monitis salutaribus aliquantis, qui ea (monita) obaudientes timori Domini, etc.* V. Not. XC, n° 1.

³ Quae monita dederit hoc tempore Antiochenis S. Simeon Stylita. Vide eandem notam XC, n° 2.

⁴ De anno, quo hic terrae motus contigit, eadem nota, n° 3.

⁵ Una cum Eudoxia Augusta remissa est Constantinopolim filia Placidia et quidem hoc anno, quod perperam negat Pagius. Vide notam XCI.

⁶ Alii Hunnerico, alii Trasimundo Eudociam, alteram Eudoxiae filiam nupsisse affirmant: Not. XCII.

⁷ De Aegidio et Agrippino agam nota XCIII.

⁸ Explorete has notas hoc loco affixi, licet eas omittant reliqui vul-

que militiae virum , ut fama commendat,
Deo bonis operibus placentem ¹ , in Ar-
moricensa provincia ² Fredericus frater
Theudorici regis insurgens cum his , cum
quibus fuerat , superatus occiditur ³ .

⁴ Cum Palegorio viro nobili Gallaeciae,
qui ad supradictum fuerat regem , Cyrila
legatus ad Gallaeciam veniens , euntes

gati libri ; nam ut supra demonstravi , annus I Severi inscribendus fuit
§o *Suniericus redit* , cum ergo §o *Nepotianus recedit* , qui multo post se-
quitur , adiectus sit annus III ejusdem Severi , nullibi melius , quam isto
loco consignari potest annus illius II. Praesertim cum Marius Aventicen-
sis hoc Aegidii cum Frederico praelium sub Consulibus Basilio et Viviano,
qui hoc anno consulatum gesserunt , contigisse testetur. Quod si quis
praecedenti §o *Agrippinus* has notas adscribendas esse velit , non admo-
dum contendam , si modo mihi assentiatur alteri ex his duobus §§ eas
consignandas esse. Et sane potuit Narbona Gothis ab Agrippino tradi
eodem hoc anno 463.

¹ Aegidii prohibiti alii etiam testimonium praebent. Quare falsum
puto , quod nonnullus de eo narrat , probante Pagio , per calumniam
scilicet Agrippinum accusasse perduellionis apud imperatorem. Vide
quae dicta sunt nota XCIII.

² Ventum est ad pugnam , ut scribit Marius Aventicensis sub Consu-
libus hujus anni inter Ligerim et Ligericinum ; cum autem Ligericius
seu Ligerulus *una tantum exigua leuca ab Aurelia oriatur , cursumque*
habeat paris longitudinis aut paulo majoris , ut tradit Masson de Flumi-
nibus Galliae , pag. 57 , pugnatum fuisse dicimus duobus aut tribus mil-
liaribus ab ea urbe. De hoc bello vide notam XCIV.

³ Ita Frederici nomen expressi constantiae causa , quia supra anno 462
et 463 , *Fredericus* legitur non vero *Fridericus* , ut modo in vulgatis le-
gitur. Frater regis erat , non autem rex , ut falso narrat Marius Aventi-
censis. *Fredericum magnificum virum filium nostrum* appellat Hilarus
Papa , et literas ab eodem accepisse significat in epistola ad Leontium
Arelatensem.

⁴ Sensus est : Cyrila a Theudorico ad Remismundum regem Suevorum
legatus , cum Palegorio , qui ex Gallaecia ad Theudoricum *erat* (sic enim

ad eundem regem legatos obviat Remismundi. Qui regressi in celeri revertentem Cyrilam in Lucensi urbe suscipiunt. Post
 IV. cujus mox egressum de Gallaecia Suevi, promissionum ut semper fallaces et perfidi, diversa loca infelicis Gallaeciae solito depraedantur.

Per Theudoricum ad Suevos Remismundus ¹ et Cyrila cum aliquantis Gothis, qui prius venerant, remittuntur. Cyrila in Gallaecia remanente, Remismundo mox recurrente ad regem, inter Gallaecos et Suevos indisciplina perturbatio dominatur.

Romanae ecclesiae XLIV ² praesidet episcopus Hilarus.

VIII. III. ³ Abrahami II. CCCCLXXX.

464

Nepotianus recedit e corpore.

Frumario mortuo ⁴, Remismundus omnibus Suevis in suam ditionem regali

legendum esse videtur, non autem *fuerat*), Tolosa praefectus obvius habuit legatos, qui a Remismundo ad Theudoricum eodem tempore mittebantur. Hi legatione cito obita et Tolosa ad Gallaeciam redeuntes, Cyrilae, qui legatione itidem functus, Tolosam properabat, in civitate Lucensi occurrunt, eumque in ipsa excipiunt. Nisi haec ita interpreteris, vix ac ne vix quidem intelligere poteris.

¹ Gothum oportet fuisse hunc Regismundum, ut qui Gothorum regi Theodorico parebat. Sane distinctus omnino, necesse est, ut sit a Remismundo regi Suevorum.

² Hilarus XLVIII Pontifex Romanus renunciatus est, anno 461 exeunte.

³ Hoc loco annus Leonis VIII adnotandus erat; sed cum librarius supra ad §m *Adversus Aegidium* consignare omisisset annum VII, huc illum transtulit, eumque hic offerunt lectoribus libri editi. Vide notam XCV.

⁴ Frumarii mortem Isidorus in hist. Suevor. aerae DII adnectit. Quare dubitandum non est, consignatum hic fuisse ab Idatio, Isidorumque

jure revocatis, pacem reformat elapsam.

Mense majo supradicti viri Aegidii ¹ legati per Oceanum ad Wandalos trans-eunt, qui eodem cursu septembri mense revertuntur ad suos.

Decimo tertio kal. aug. die II feria ² in speciem lunae quintae sol de lumine suo ab hora tertia in horam sextam cernitur minoratus. 311

Legatos Remismundus mittit ad Theudoricum, qui similiter suos ad Remismundum remittit cum armorum adjec-tione vel munerum, directa et conjuge ³, quam haberet.

Wandali per Marcellinum ⁴ in Sicilia caesi fugantur ex ea.

consignatum reperisse eum principatus annum, qui Hispanam hanc aeram et aerae communis annum CCCCLXIII referret.

¹ Aegidium auspiciis suis non vero imperatoris Severi auctoritate provinciam seu partem illam Galliarum, quam regebat, administrasse perspicue haec ostendunt Nec mirum, si, cum vir esset egregius ac fortis, immani Rechimeris, qui insignes quoque viros conculcabat, tyrannidi sese submittere noluit.

² Ita quidem contigit, ut anno VIII Leonis vulgaris aerae CCCCLXIV dies XX julii in feriam secundam iuciderit, cum litera dominica esset E. D. Eadem die solem obscuratum fuisse adnotavit Petavius in Rationario Temporum p^{te} 2, lib. IV, cap. 13, et lib. VIII, de Doctrina Temporum, pag 848, ubi eundem diem XX julii designat, non autem XXII, ut male refert Pagius ad annum 464. Itaque certum nobis esse debet, Idatium anno Abrahami 2480 et anno Leonis VIII ista adligasse.

³ Conjugem Remismundo missam a Theudorico hujus filiam fuisse tradunt Mariana et alii. Verisimile sane est; verum tacentibus Idatio atque Isidoro affirmare non audeo.

⁴ De Marcellino nonnulla ex Prisco protuli nota 94; de eodemque agam iterum nota 104. Natione erat Dalmata, et, ut ait Marcellinus in chronico, patricius Occidentis atque paganus; tantaque crevit potem-

IMP.

OLYMP. CHAIST.

- IX. IV. ¹ Aegidius moritur ², alii dicunt insidiis alii veneno deceptus. Quo desinente, 465
 mox Gothi regiones invadunt, quas Romano nomine tuebatur.

Suevi Conimbricam dolose ingressi familiam nobilem Cantabri spoliant, et 11.
 captivam abducunt matrem cum filiis.

Legati eodem anno duabus vicibus a rege Suevorum mittuntur ad regem Theudoricum. Ad quem et Arborius proficiscitur ³ evocatus.

- X. ⁴ Reversi legati Suevorum obiisse nunt. 466

tia, ut utrique imperio magno metui esset. Novis studuisse rebus indicat Procopius, lib. I, de Bello Wandal. Apertius loquitur Sidonius lib. I, epist. 11, dum ait: *Cum de capessendo diademate conjuratio Marcelliana coqueretur.* Sed valde vereor, ne calumniam hanc passus sit a Rechimere, qui, teste Prisco, hominem pessime oderat.

¹ Hae notae annum IX Leonis et IV Severi significantes desunt in libris vulgatis. Nota XCVI.

² Chronicon Virdunense ait: *Childericus filius Merovei, expulso Aegidio dace Romanorum de regno atque interfecto, regnum invadit anno ab Incarnatione Domini 466.* At Gregorius Turonensis, lib. II, cap. 18, Rorico lib. I, de Gest. Francor. et Aimonius non occisum sed mortuum fuisse aiunt. Quod utique necesse est, ut de veneno, quod ait Idatius, rumor spargeretur; nam si in acie cecidisset, quodnam esse poterat de genere mortis dubium? Caetera quae refert illud chronicon, discutiam nota XCVII Quod regiones ait Idatius Aegidium Romano nomine tuitum fuisse, non sic capias, ut credas, ipsum obedivisse tum Romano imperatori; neque enim ita est. Sed ita loquitur Idatius, quia Aegidius pro imperio se stare jactabat, licet principibus, quos illegitimos habebat, sese nollet subdicere.

³ Sulpitius Severus et Fortunatus in vita S. Martini Arborii cujusdam viri Praefectorii meminere, qui hujus Arborii pater, vel potius avus esse potuit; namque utrumque Aquitanum fuisse existimo.

⁴ Haec Idatii verba satis clare significant post annum IV Severi ea Idatium scripseisse, alias is simpliciter dixisset: *Obiit Severus* vel *Lega-*

ciant Severum imperii sui anno quarto.
Qui supra remittuntur ad Conimbricam.

Ajax, natione Galata¹, effectus apostata
et senior² inter Suevos, regis sui auxi-
lio hostis catholicae fidei et divinae Tri-
nitatis emergit³. De Gallicana Gothorum
habitatione hoc pestiferum inimici homi-
nis virus advenit.

Suevi adversum Aunonensem saeviunt
plebem. Qua de causa legati a Theudorico
ad Remismundum mittuntur incassum,
spretique ab eo mox redeunt.

XI.

⁴ De Constantinopoli a Leone Augusto

467

ti obisse nunciant Severum. Ita enim debuit loqui, si mors Severi in
annum, quem decurrit, incidisset. Quapropter nullibi melius Leonis
annum X consignare possumus (siquidem chronologiam, quam ab anno
illius VIII deseruit Idatius, continuare velimus) quam hoc post Severi
mortem loco, quae anno superiore certo contigit. Vide notam XCVIII.
Deinde cum ea, quae praecedenti §o *Legati eodem anno* scribit Idatius ad
annum Leonis IX et Severi IV, attinere demonstraverim nota 96, nunc
si novus hic annus designandus est, non Leonis IX sed X, proculdubio
est.

¹ An Galatam Ajacem vocat Graecorum more, cum Gallum eum esse
significare velit? An potius Galatam dixit, id est, Graecum, sicut in
vita S. Epiphanii Ticinensis Ennodius Anthemium imperatorem Galatam
appellat? Sane si ex Gallaecia originem duceret, Idatius Gallaecum eum
nominasse, non Galatam. Quare perperam Orsius Gallaecum hunc facit.
Illius omnes Hispani historici meminere, quia ab eo primum Suevorum
gens Arianæ haeresis veneno infecta est, cum antehac immunis hujus
labris puraque vel etiam inter Wandalos permanserit.

² Noluit eum presbyterum appellare.

³ In manuscripto ita haec scripta feruntur: *Ad Gallicanam Gothorum
habitationem hoc pestiferum, etc.* Sed cum in historia Suevorum D. Isi-
dori eodem modo ista legantur, ac in editione prima Sirmondiana reti-
nenda est a summo viro scite adhibita emendatio.

⁴ Cum haec ad annum 467 pertineant, chronographi Cuspiniani, Mar-

Anthemius frater ¹ Procopii cum Marcellino aliisque comitibus viris electis, et cum ingenti multitudine exercitus copiosi ad Italiam, Deo ordinante, directus ascendit.

Romanorum XLVI Anthemius octavo ² IV. milliario de Roma Augustus appellatur (anno Leonis imperii octavo ³ mense Augusto ⁴).

I. ⁵ Expeditio ad Africam adversus Wandalos ordinata ⁶ metabolorum ⁷ commu-

cellini, Cassiodori et communi scriptorum omnium testimonio conscribendus hoc loco fuit annus XI Leonis, qui cum eo concurrir.

¹ Nullus dubito, quin pro *frater Procopii* legendum sit filius Procopii. Vide notam XCIX.

² Tertio ab urbe milliario in loco Brontotas ait Cassiodorus. Nec facile statuas, utri potius credas Cassiodoro an Idatio.

³ Prorsus afflicta sunt Idatio haec verba: *Anno Leonis imperii octavo*, ex quo ad Isidorum transierunt, ut mox dicam. Error inde ortus est, quod Idatius octavum Leonis annum tantummodo in chronico designavit, ut saepe alias animadversum est. Librarius autem haec addidit, ut memoriam lectoris juvaret, si forte oblitus fuerat Idatium etiamnum res gestas narrare anno Leonis VI; ipse enim ita existimavit, cum post annum hunc VIII, nullum alium designatum in chronico reperiret.

⁴ Incertus Cuspiniani sub Consulibus hujus anni *Anthemius*, inquit, *levatus est imperator Romae pridie Idus April.* De loco, ut vides, neque cum Cassiodoro neque cum Idatio illi convenit. Ab Idatio de mense etiam dissentit.

⁵ Multiplici errore annum Leonis IX, cum I Anthemii conjunctum praeferunt hoc loco libri editi; at in eo Anthemii annum I, quem ipse habente Leonis XI et vulgaris aerae CCCCLXVII, auspicatus est, consignandus tantum erat, uti in hac editione factum vides nota C.

⁶ Parari coepta est hoc anno expeditio in Africam, peracta tamen non est nisi anno sequenti. V. not. CI.

⁷ Isidorus in Glossario *metabulum* ait prosperam navigationem significare; et in hoc sensu, vel affini huic aliquo, scilicet pro tempestivo

tatione et navigationis inopportunitate revocatur.

Per Theudoricum Sella * legatus mittitur ad Remismundum regem Suevorum, qui, reversus ad Gallias, eum a fratre suo Eurico reperit interfectum ¹.

Euricus pari scelere, quo frater, succedit in regnum ²; qui honore proventus ac crimine legatos ad regem dirigit Suevorum. Quibus sine mora a Remismundo remissis, ejusdem regis ³ legati ad imperatorem, alii ad Wandalos, alii diriguntur ad Gothos.

De Aunonensi plebe, cui Suevorum adversabatur hostilitas, Opilio cum viris

navigationi tempore *metabulum* sumit Idatius, quae tamen vox mutationem alioquin, aut conversionem latine significat.

¹ Caedes Theudorici anno Leonis XI, Anthemii I, aerae communis 467 contigit; nam illam Idatius subjicit Anthemii nuncupationi, quae hoc anno certissime facta est. Proinde Theudoricus regnavit annos XIV, et quidem integros, atque completos, attigitque etiam XV. Aliter numerat Isidorus. Vide notam CII.

² Nimirum quia sicut Theudoricus per Thorismundi fratris necem ad regnum ingressus est, ita etiam Euricus regnum usurpavit, illata a se necesse Theudorico fratri.

³ Dubium est, ad quem ista *ejusdem regis* referantur, an ad Euricum, an potius ad Remismundum. Idatius dum de eodem rege ait ipsum legatos misisse ad imperatorem, ad Wandalos et ad Gothos de Remismundo loqui videtur; nam Gothus rex legatos ad se non mitteret. At Idatius paulo post legatos ad Wandalos Gothum misisse prodit, Idatiumque describens Isidorus Euricum statim ac regnum adeptus est, legatos ad Leonem imperatorem direxisse narrat. Quamobrem judico Isidorum haec tantum in Idatio legisse: *ejusdem regis* (Eurici) *legati ad imperatorem alii, ad Wandalos alii diriguntur*, et duo illa verba *ad Gothos* post Isidori aevum subdita fuisse et adjecta Idatio.

* Alias *Salla*.

secum a rege profectis et cum aliquantis, qui cum ipso missi fuerant, revertitur.

Gothi, qui ad Wandalos ¹ missi fuerant, supradictae expeditionis rumore perterriti, revertuntur in celeri ². Pariter et Suevi, qui post legatos more solito per diversa loca in praedam dispersi fuerant, revocantur. Sed paucis post mensibus ipse rex Suevorum ad Lusitaniam transit.

XII. II. ³ Conimbrica in pace decepta ⁴ diripitur. Domus destruuntur cum aliqua parte murorum, habitatoribus captis atque dispersis et regio desolatur et civitas.

468

Legati de Gothico reversi ⁵ *nunciant*

¹ En quod antea dicebam Gothorum regem Euricum legatos suos ad Wandalos misisse, atque adeo de illo intelligenda esse illa *ejusdem regis*.

² Hinc discimus 1° expeditionem in Africam anno 467, apparari coeptam fuisse famaque vulgatum, classem in Wandalos eodem anno immittendam esse, quod supra observatum jam est; 11° non solum Wandalos sed etiam Gothos atque Suevos timore perculsos et animis suspensos fuisse, dum quem finem tantus belli apparatus habiturus sit, exspectant.

³ In vulgatis libris Leonis quoque XII annus desideratur. Eum tamen atque etiam XIII, qui pariter omissus est, adjeci, non quod illis opus esset ad chronologiae continuationem, ut sane opus fuit X et XI, quando interregnum erat in Occidente; sed quia his et aliquot post annis Leo imperium tenuit, illudque ab initio adnotare coeperat Idatius.

⁴ Conimbrica, Scalabis, Olisipo item Lucensium Auregensium et Aunonensium civitates et oppida in Lusitania et Gallaecia a Gothis et Suevis per haec tempora hostili invasione direpta argumento sunt multa etiamnum oppida sub Provincialium jure ac potestate fuisse.

⁵ Cum magna ex parte hunc § exscribat Isidorus in historia Gothorum, ostentum tamen de duplici sole, quod primis versibus narrare videtur Idatius, penitus ille omittit. Sed neque aliunde caetera, quae desunt, supplere possumus nisi hoc tantum verbum *nunciant*, aut aliud simile, quod in chronico scriptum fuisse res ipsa et grammatica docent.

portenta in Galliis visa aliquanta in conspectu ¹..... similem ipsi de continuo 312
paruisse solem, alium visum.....
solis occasu; congregatis etiam quodam
die ² concilii sui Gothis, tela, quae habebant in manibus, a parte ferri vel
acie, alia viridi, alia roseo, alia croceo,
alia nigro colore naturalem ferri speciem
aliquandiu ³ habuisse mutatam; medio
Tolosae civitatis iisdem diebus e terra
sanguinem erupisse totoque diei fluxisse
curriculo.

XIII. III. ⁴ Legatorum Suevorum ⁵ reditum aliquanta Gothorum manus insequens Emericitam petit. 469

¹ Livius lib. XXVIII, cap. 11, Antii cruentas spicas et Albae duos soles visos esse narrat anno urbis DXLIV. Simileque prodigium meminit Plutarchus in Marcello.

² Rodericus Toletanus lib. II, cap. 10, et Morales lib. XI, cap. 34 evenisse haec ajunt Arelate; quod neque Idatius neque Isidorus prodiderunt. Decepit viros doctissimos idem Isidorus, qui ea narrat, postquam Arelatem et Massiliam ab Eurico captas fuisse commemoraverat, quod longe post hunc annum evenit. Sed ex verbis etiam ipsius Isidori aperte colligitur, se, quoto Eurici anno portentum hoc contigerit, designare nolle, cum indiscriminatim scribat: *Iste quodam die* et caetera, quae statim dabo.

³ In vulgatis est: *Aliquandiu non habuisse mutata*. Delevi voculam non evidentissime Idatio ingestam. Afficta etiam fuit Isidoro in historia Gothorum editionis Labbeanae; at in aliis ita legitur: *Iste* (Euricus) *quodam die congregatis in colloquio Gothis, tela, quae habebant in manibus, a parte ferri, vel acie alia viridi, alia roseo, alia croceo, alia nigro colore naturalem ferri speciem vidit aliquandiu habuisse mutatam.* Ex quo in Idatio *mutatam* reposui, cum antea *mutata* legeretur.

⁴ Deest in vulgatis haec nota XIII.

⁵ Ad Gothos hi Suevorum legati missi videntur, quos ex Aquitanis venientes insecuti dicuntur Gothi.

Ulixippona a Suevis occupatur, cive suo, qui illic praeerat, tradente Lusidio. Hac re cognita, Gothi, qui venerant, et Suevos depraedantur pariter et Romanos ¹ ipsis in Lusitania servientes.

Legati, qui ad imperatorem missi fuerant ², redeunt nunciantes sub praesentia sui ³ magnum valde exercitum ⁴ cum tribus ducibus ⁵ lectis adversum Wandalos a Leone imperatore descendisse, directo Marcellino ⁶ pariter cum magna manu eidem per imperatorem Anthemium sociata: Rechimerum generum Anthemii imperatoris et patricium factum ⁷: As-

¹ *Euricus*, ait D. Isidorus in historia Gothorum, *honore et crimine provectus, statim legatos ad Leonem imperatorem dirigit. Nec mora partes Lusitaniae magno impetu depraedatur. Habes hic legationem Eurici ad Leonem imperatorem, quam supra dixi ab Isidoro commemorari; quod autem addit, nec mora partes Lusitaniae etc., secundo post anno nempe isto contigit. Nam Euricus post regni usurpationem sese continuit, nec bellum ciere ausus est, nisi postquam de infelici exitu expeditionis Romanorum in Wandalos certior factus est. V. not. CIII.*

² Haec rursus dubitare nos faciunt, an supra de legatis ad imperatorem a rege Gothorum, an de missis a rege Suevorum loquatur Idatius; nam ii, qui nunc rediisse dicuntur, Suevi procul dubio erant.

³ Erant igitur legati apud imperatorem anno 468, quo haec acta sunt.

⁴ De ingenti militum naviumque numero totaque expeditione vide Baronium et Pagium ad hunc annum.

⁵ Praeter Basilicum et Heraclium, quos Procopius commemorat, tertium ducem, nisi is Marcellinus sit, non reperio. At alium a Marcellino fuisse, significare videtur Idatius.

⁶ Marcellinus ab ipsis, quibus auxilio in Africam venerat, Romanis in eadem Africa occisus est, si Marcellino comiti fidem habeamus. In Sicilia interfectum narrant Anonymus Cuspinianus et Cassiodorus. Vide notam CIV.

⁷ Rechimer non isto sed secundo retro anno, videlicet 467, Anthemii gener, iterumque patricius factus est. Vide notam CV.

parem ¹ degradatum ad privatam vitam, filium ejus occisum, adversus Romanum imperium, sicut detecti sunt, Wandalis consulentes.

Hilaro defuncto sex sacerdotii sui annis expletis ² XLV ³ romanae ecclesiae Simplicius episcopus ordinatur.

Aunonenses ⁴ pacem cum rege faciunt Suevorum; qui et Lusitaniae et conventus Asturicensis quaedam loca praedantes invadunt.

Gothi circa eundem conventum pari hostilitate desaeviunt, partes etiam Lusitaniae depraedantur ⁵.

Lusidius per Remismundum cum suis ^{II}. hominibus Suevis ad imperatorem in legatione ⁶ dirigitur.

¹ Quae ad Asparem pertinent, postquam absolutum est obhronicon, eidem certissime adjecta sunt sive ab Idatio, sive ab alio. Reliqua omnia Idatii esse videntur. Vide notam CVI.

² Nescio quo pacto Pagius ad annum CCCCLVII, n° 3, oblitus fuit sententiam suam de annis Pontificatus Hilari expresso hoc Idatii auctoris coevi testimonio confirmare; praesertim cum nullum alium, cujus nomen cognitum sit, aetatis tantae, quanta Idatio est, haberet, opinioque sua tot adversarios pateretur. Sed re ipsa vera illa est, si credimus Idatio.

³ Simplicius juxta Pagium laudato loco ordinatus est die XXV februarii, sexta a morte Hilari, anno CCCCLXVIII, Romanus Pontifex XLIX.

⁴ Ubi Aunonenses constituti fuerint, nondum scire potui. Intra conventum Lucensem fuisse vel juxta ipsum opinor.

⁵ Hispanos, qui in Lusitania et Gallaecia libertatem suam tuebantur, saepe alias vidimus a Gothis et Suevis oppugnari.

⁶ Hinc deducitur, Lusidium intra Olisiponis moenia Suevos admisisse, ut eam urbem a Gothis defenderent, qui tunc Romanis infestiores

Durissimus extra solitum hoc eodem tempore annus hiberni, veris, aestatis, autumnus in aëris et omnium fructuum permutatione diffunditur.

Signa etiam aliquanta et prodigia in locis Gallaeciae pervidentur ¹.

In flumine Minio de municipio Lais milliario fere quinto capiuntur pisces quatuor, novi visu et specie, sicut retulere, qui ceperant christiani et religiosi, autem Hebraeis et Graecis literis ², Latinis aerarum numeris insigniti, ita CCCLXV ³ anni circulum continentes, pari mensium intervallo. Haud procul de supradicto municipio in speciem lenticulae viridissimorum, ut herba quaedam, forma

erant quam Suevi. Ideo non veretur cum Suevis ad imperatorem accedere.

¹ Sigebertus in chronico ad annum CCCXCIV, haec aliter narrat; ait enim, in flumine Minio captos fuisse pisces, qui inscriptam habebant aeram Hispanam, quae illum annum referebat, ac proinde aera DXXXII futura erat. Verum Idatius non epochae alicujus certum annum, sed numerum dierum, quo quilibet annus solaris constat expressum prae se tulisse eos pisces affirmat. Vel erga aliud portentum est, quod narrat Sigebertus, vel si unum idemque est, adscita sunt haec Idatio post absolutum chronicon anno XXV aliter narrata hic sunt, ac in scripto illo, unde ea desumpsit Sigebertus. Quid literae Hebraeae, quid Graecae significarent, non prodit chronicon. Neque ego quid sibi illa velint *pari mensium intervallo* capio.

² Aliquid hinc excidisse videtur, ex quo suspensa et hiulca mansit oratio. Id autem fortasse erat, quod Hebraeae atque Graecae literae significabant, vel verba ipsa Hebraea atque Graeca.

³ Tria modo conjungit Idatius, vel si quis ista chronico adjecit aeram, numerum et annum, quae nisi aliquatenus distincta sint, male ipsum locutum fuisse necesse est. Igitur *aerarum* nomine significari hic puto

IMP.

OLYMP. CHRIST.

granorum plena amaritudine defluxit
e coelo. Et multa alia ostenta, memorare
prolixum est.

notas numerales, quales apud Latinos sunt I. V. X. et quales apud nos
sunt, quas cifras dicimus, 1, 5, 10.

FINIS CHRONICI ¹.

¹ Garsonius ad calcem paginae verba, quae sequuntur, hispano idio-
mate adscripsit : « Esta cita de Sigeberto esta tomada de Morales, lib. XI,
cap. 38, en donde por hierro de Imprenta se pone la era 432; mas si era
el año de 494, la era no puede ser otra que la 532 porque esta esta que
corresponde a tal año. »

NOTAE
IN IDATII CHRONICON.

=

NOTAE IN IDATIUM.

Nota I, p. 51.

Caucam, quae Livio Caucia est, inter Vaccaeorum urbes numerant Plinius lib III cap. 3 et Ptolemaeus in II Europae tabula. Eam ibi fuisse, ubi nunc Coca est, affinitas nominis, et situs ipse suadet, nam si Antonini itinerario credimus XXIX miliario Segovia Palantiam tendentibus occurrit. Gallaeciae contributam fuisse Idatius, ut vides, et ex eo explicandus Orosius lib. V cap. 7 testantur. Accinit Claudianus Carm. de laudibus Serenae, Honorii, Theodosii fratris filiae, ubi natale solum in ejus ortu laetitia exultans depingit a versu 70 inquires :

Te nascente ferunt per pingua culta tumentem
Divitiis undasse Tagum, Gallaecia risit
Floribus et roseis formosus Duria ripis
Vellere purpureo passim mutavit ovile.
Cantaber Oceanus vicino littore gemmas
Expuit etc.

Haec Serenam in Gallaecia natam innuunt, Caucae nimirum, ubi familia Theodosii consederat. Alioquin, si Italicae nata fuisset, Baetim atque Baeticam mareque Tartessiacum carmini suo inseruisset Claudianus, non vero Gallaeciam, Durium et Oceanum Cantabricum. Durium inquam; nam si qui ea *roseis formosus Duria ripis* de Turia Edetanorum flumine interpretentur, credet his, qui volet, mihi nunquam imponent. Qui enim fieri poterat, ut poëta neque indiligens neque ineruditus ex Gallaecia, quam floribus ridentem depinxerat, Durio ipsius

provinciae fluvio praetermisso, saltu se proriperet ad Turiae ripas, nulla decori ratione habita. Durium autem Duriam dixit, uti antea Straboni dictus fuerat Dorias. Nec me quidquam movet auctoritas Melae, apud quem Duria legitur cum de Turia illi sermo ibi sit; nam librariorum hic error est, quem Hermolaus, Pincianus, Schottus, et praeter hos Petrus Joannes Oliverius atque etiam Petrus Joannes Hunnesius, uterque patria Valentinus et eruditione clarissimus, jam olim castigaverunt. Scio Claudianum non semel Honorii originem ad gentem Ulpiam referre, quae Italicensis erat. Aurelius etiam Victor Theodosium ipsum a Trajano principe originem ducere affirmat. Esto, sed non propterea Italicae nasci debuit.

Nota II, p. 52.

Theophilus anno CCCLXXXV Alexandrinus creatus est episcopus XXIII non vero XXI, ut ait Idatius, qui Eusebii in numerandis illius ecclesiae praesulibus ordinem secutus non a S. Marco, sed a Marci successore Aniano antistitem Alexandrinorum catalogum, sicut Romanorum a Lino, et Antiochenorum ab Evodio non autem a S. Petro exorsus est. Ad haec ipse Idatius post Petrum, quem ultimum nominaverat Hieronymus, Timotheum praetermisit, qui Petro ante Theophilum successor datus est circa an. CCCLXXX. Sancto itaque Marco atque hoc Timotheo additis Alexandrinorum Patriarcharum numero, recte in eorum chronologia praefixa V tomo Sanctorum mensis Junii Jesuitae Antwerpienses XX III Episcopum numerant Theophilum.

Nota III, p. 52.

Consulatu Syagrii et Eucherii qui nomen fecerunt anno aerae vulgaris CCCLXXXI haec de Athanarico scribit Idatius in Fastis: « Ingressus est Athanaricus rex Gothorum Constantinopolim die III Idus januar. eodem mense diem functus idem Athanaricus VIII kal februar. » Eundem annum ac mensem designat Marcellinus in chronico, diem omittit. Porro pulcherrimum hic de hoste formidabili triumphus praemium fuit ob debellatum anno

superiore Arianismum religiosissimo imperatori Theodosio divinitus destinatum. Ita interpretatur S. Ambrosius in prologo ad lib. I de Spiritu sancto. Sed praestat audire Marcellinum, qui sub Gratiano V et Theodosio Consulibus haec narrat: «Theodosius Magnus postquam de Scyticis gentibus triumphavit, expulsis continuo ab orthodoxorum ecclesia Arianis, qui eam per XL annos tenuerant, nostris Catholicis orthodoxus restituit imperator mense decembri.» Ecclesiam intelligit urbis Constantinopolitanae, ad quam anno elapso directum est a Theodosio celeberrimum illud edictum L. II de fide catholica Cod. Theod. De Constantinopoli et de Athanarico loquens Ambrosius loco laudato inquit: «Postea vero quam fidei exules abdicavit (Constantinopolis) hostem ipsum, quem regnum semper timere consueverat, deditum vidit, supplicem recepit, morientem obruit, sepultum possidet.» Nimirum quamquam Theodosius post initum principatum nondum Constantinopolim ingressus fuerat, eratque in ea haereticorum ingens potentia, par audacia, ille tamen nihil horum veritus statim a suscepto Thessalonicae baptismo bellum haeresi indixit felici adeo exitu, ut dum ipse pro fide ac religione pugnat, Deus illi cunctos imperii hostes subdiderit, tyrannosque Maximum et Eugenium procedente tempore conculcandos subjecerit. Sed ante haec Athanaricum, ut ait Ambrosius, deditum ac supplicem recepit.

Nota IV, p. 52.

Orosius lib. VII cap. 34 de pace inter Romanos et Gothos inita anno IV Theodosii, Christi 382, ita scribit: «Universae Gothorum gentes rege defuncto, aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii, Romano sese imperio dederunt.» Paulus Diac. lib. XI et Marcellinus in chronico Orosium exscribunt. S. Isidorus in hist. Gothor. «Gothi, inquit, proprio rege defuncto.... inito foedere Romano se imperio dediderunt.» Sed et Sinesius in Orat. ad Arcadium de Theodosio et de hac pace loquens inquit: «Gothos una cum uxoribus suis ad pedes ejus

procumbentes supplices excitavit, belli socios ascivit, civitate donavit, honores omnes communicavit et partem agri Romani attribuit. » Nullus praeterea est scriptor vetus, qui de hac pace loquens malae fidei Gothos arguat. Imo D. Ambrosius, quo nemo melius res hoc tempore gestas cognovit, de his agensepist. XXII ait: « Nonne in Macedonia similia (videlicet similia his quae de Eliseo IV Neg. cap. 7 narrantur) Dominus per orationes S. Acholii fecit miracula, aut prope majora? Non enim inanimetu nec superflua suspicione sed saeviente lue et ardenti pestilentia perturbati Gothi ac territi sunt. Denique tunc fugerunt, ut evaderent, egressi postea pacem rogaverunt, ut viverent. » Tangit in his Ambrosius aliquorum annorum gesta. Primo bellum innuit, de quo in chronico Idatius anno CCCLXXI ait: « Inter Romanos et Gothos multa certamina conseruntur. » Et in Fastis eodem anno victorias amborum Augustorum nunciatas fuisse tradit. Has Ambrosius, ut vidimus, non tam armis militum, quam orationibus S. Acholii Thessalonicensium episcopi obtentas refert, cujus precibus lues pestilentiaque Gothos perculit atque fugavit. Deinde pacis, de qua nunc agimus, quaeque ad annum 382 pertinet, meminit Ambrosius, quam profecto neque Acholii meritis partam neque divinitus concessam praedicaret, si mala Gothi fide eam rogassent ac obtinuissent. Quapropter recte, opinor, pro *infida*, quod habent libri editi, reposui *in foedera*; sed si magis arridet, lege ex Isidoro et Jornande *in foedere*. De hac Romanos inter et Gothos pace iterum Idatius scribit in Fastis consulatu Syagrii et Antonii: *Universa gens Gothorum cum rege suo in Romaniam se tradiderunt die V Non. Octobr.* Diem nunc exprimit, quem in chronico praeterierat. Atque inde videtur corrigendus Marcellinus, in quo legitur: *Eodem anno universa gens Gothorum, Athanarico rege suo defuncto, Romano sese imperio dedit. Mense Octobri Damasus, etc.*, legendum est enim: *Romano sese imperio dedit mense Octobr. Damasus, etc.* Ita ut illud *mense Octobri* ad deditionem Gothorum referatur, non autem ad mortem Damasi, quae secundo post mense contigit. Quod Idatius ait, *cum rege suo*, de Fri-

tigerne intelligo ; nam tunc cum Gothis , qui sub ipso erant , de pace actum ; nimirum cum illis , quibuscum post fatale illud praelium , quo Valens ejusque exercitus perierunt , Theodosius bellum gessit annis 379 et 380.

Ad haec Gothi , qui partes Athanarici secuti fuerant , cum illo sublato rege carerent , Theodosio sese submittere decreverunt , a quo et humanissime susceptum et splendidissime habitum regem suum laetantes audierant. Atque ita factum est , ut universa Wisigothorum gens vivo ex suis regibus altero , altero extincto , pacem a Theodosio peteret et acciperet. Quare non est , cur Idatium corrigamus ; et quod ait *cum rege suo* , scilicet Fritigerne , in *cum regno suo* mutemus , quod tentavit Pagius in Critica ad annum Christi CCCLXXXI n° 2.

Nota V, p. 53.

Arcadium in consortium regni adscitum a patre ait Idatius in Fastis die XVI januarii. Sed Pagius in Dissert. Hypat. in Coss. anni 383 inaugurationis hujus diem XIX ejusdem mensis fuisse affirmat. Cujus testes adducit Marcellinum in chronico , Paulum Diaconum et chronicon Alexandrinum. Sed Marcellinus et Paulus Diaconus diem non exprimunt. Chronicon Alexandrinum in his frequenter errat. Quare non est cur illi potius quam Idatio credamus. Praesertim si Idatio Socrates adhaerere testatur ibidem Pagius. Socratis tamen exemplar , quo utor , diem praefert XIX. Quod autem in Critica ad an. 383 n° 12 addit idem Pagius , scilicet electum fuisse diem illum XIV Kal. Febr. ad Arcadii inaugurationem ; quia eodem die Theodosius pater imperator renunciatus est , nullius est momenti ; nam et Honorius ab eodem Theodosio patre et minor Theodosius ab Arcadio Augusti nuncupati sunt alio quam ipsorum parentes die. Idatius insuper in Fastis ad annum 383 , quod de die inaugurationis Arcadii in chronico scripserat , confirmandum ait , quinquennalia ipsius celebrata fuisse XVII kal. Febr. Quod iterum sugillat Pagius in Critica eo anno , inquiens , id esse in errore

perstare. Verum eidem diei initium imperii et quinquennalia adscribere, non quidem erroris sed constantis veritatis indicium est.

Nota VI, p. 53.

De legatione Persarum ad Theodosium Orosius lib. VIII cap. 37 ait : « Persae.... ultro Constantinopolim ad Theodosium misere legatos pacemque supplices poposcerunt; ictumque foedus tunc est, quo universus Oriens ad nunc tranquillissime fruitur. » Pro isto foedere cum Persis feriendo missus est a Theodosio legatus Stilico, uti nos docet Claudian. Paneg. I in ipsius laudem v. 51, ubi inquit :

Vix primaevus eras, pacis cum mitteris anctor
Assyriae. Tanta foedus cum gente ferire
Commissum juveni, etc.

Nota VII, p. 53 et 54.

1. Theodosium de Greothingis triumphasse anno imperii sui VIII aerae Dionysianae 386 nos dubitare non sinit Claudianus, Honorii IV Consul. V. 654, ubi ipsum Honorium alloquens ait :

Tibi debeat orbis
Fata Gothunorum debellatumque tyrannum.
Ister sanguineos egit, te Consule, fluctus.

Nam haec ad primum Honorii consulatum refert, quem gessit eo anno. Non id latuit Idatium; siquidem in Fastis sub eodem consulatu scribit : « His Consulibus victi atque expugnati et in Romaniam captivi adducti gens Greothingorum a nostris Theodosio et Arcadio. Deinde cum victoria et triumpho ingressi sunt Constantinopolim die IV Idus Octobris. » Quapropter triumphum de Greothingis optime et ex auctoritate Idatii ab anno VII Theodosii, cui adscriptus est in editione Sirmondiana, in annum VIII transtulit Florius.

2. Sub eodem anno VII Theodosii consignatus est in chronico Sirmondi § *Priscillianus declinans*, in quo Idatius ea de

Priscilliano narrat, quae ante annum VIII Theodosii aerae communis CCCLXXXVI gesta esse satis certo constat, uti in scholiis per singula notatum est. Proindeque § iste *Priscillianus declinans* sub anno VII Theodosii relinquendus erat, ubi eum ex MS. exhibuit Sirmondus. Neque enim consequens est, ut ad annum VIII pertineat, si ad hunc pertinet § *Greothingorum*, qui ante ipsum descriptus est. Namque hoc vitium in chronicon irrepsit ex librarii oscitantia, qui a § *Legati Persarum* ad § *Greothingorum* transiit, praetermisso § *Priscillianus declinans*. Cumque errorem hunc suum corrigere debuisset, deleto ibi § *Greothingorum*, et in locum suum (ad annum scilicet VIII) translato, emendatione hac contempta, satis illi fuit §^m *Priscillianus declinans* subjicere §^o *Greothingorum*, utrumque anno VII Theodosii consignando, cum hic anno VIII, §^m vero *Priscillianus declinans* anno VII adscribendus esset; quod ex Idatio et ex dictis patere existimo.

3. Cum §^o *Greothingorum* sub eodem anno VIII Theodosii conjunxit Idatius §^m *Priscillianus propter*. At librarius, qui hunc locum dederat §^o *Priscillianus declinans*, coactus est §^m *Priscillianus propter* alio traducere, ne quos et loco et anno sejunxerat Idatius, ipse utroque conjungeret. Hinc post § *Priscillianus declinans*, quem subjecerat anno VII Theodosii, annum adnotavit VIII et Arcadii quinquennalia. Post haec sub anno IX conscripsit §^m *Priscillianus propter*, atque his interpolationibus trium annorum chronologiam penitus evertit. Conanti eam restituere facem mihi praetulit Idatius ipse, dum in Fastis victoriam de Greothingis anno VIII, ut dictum est, adnectit, Arcadiique quinquennalia anno IX aerae vulgaris CCCLXXXVII; quippe sub hujus anni consulibus haec scribit: «Quinquennalia Arcadius Augustus propria cum Theodosio Augusto patre suo editionibus ludisque celebravit XVII kal. febr.» Quapropter ista sic ordinanda sunt, ut sub anno VII consignetur § *Priscillianus declinans*; sub VIII § *Greothingorum* et § *Priscillianus propter*; sub IX § *Arcadii quinquennalia*; quae omnia ex chronico et Fastis Idatii desumuntur. Cujus ope quod

vulnera ipsimet a librariis inflicta curemus, quis reprehendat? Tantum de §° *Priscillianus* propter dubitare quis poterit, an ab Idatio adligatus sit anno Theodosii VIII. Sed praeterquam, quod verosimillimum est quod supra dixi, eum §° a librario ejectum fuisse loco suo, cum in eum intulit §° *Priscillianus declinans*, ea etiam, quae in eo narrantur, illo Theodosii VIII anno certissime contigerunt.

4. Itaque Priscillianus quemadmodum refert Prosper in chronico sub consulibus Arcadio et Bautone, qui anno CCCLXXXV nomen dederunt, damnandum se intelligens in synodo Burdegalensi, ad imperatorem Maximum provocavit. Idatius in chronico a Sirmondo edito haec etiam adligat eidem anno 385, dum ait Priscillianum in Galliis a S. Martino et ab aliis episcopis haereticum iudicatum ad Caesarem appellasse. Cum ex his ergo praecipuum sit supplicium de Priscilliano, post concilium Burdegalense et ante invasam a Maximo Italiam, sumptum fuisse; cogimur anno VIII Theodosii, aerae Dionysianae CCCLXXXVI necem illius illigare. Maxime cum quae Severus lib. II histor. scribit inter synodum et Priscilliani necem intercessisse; ante exitum anni 385 peragi nequaquam potuerint, rursusque quae in eadem historia, et in lib. II Dialog. gesta esse narrat a nece Priscilliani admotum in Italiam Maximi, integrum ut minimum annum requirant. Atqui Maximus anno CCCLXXXVII autumno appetente aut etiam antea bellum in Italiam tulit. Hinc consequens est, ut Priscillianus et socii anno 386 Theodosii VIII plexi fuerint.

Nota VIII, p. 34.

I. Greothingos inter Ostrogothos numerant Jornandes et Am-
 mianus Marcellinus. Nam Jornandes in Geticis n° 46 Hermanari-
 cum Ostrogothorum regem appellat, eundemque Marcellinus
 lib. XXXI regem vocat Greuthingorum. Eisdem Claudianus Go-
 thunos ubique nominat. Quare iidem omnino sunt Greothingi
 Idatii, Ammiani Greuthingi et Claudiani Gothuni; quidquid con-

tradicat Salmasius in notis ad Trebellium pag. 329. An vero hoc nomen in Claudiano depravatum sit? Alia quaestio est.

2. Bellum cum Greothingis per legatum Promotum gessit initio Theodosius; deinde per se ipsum. De illo fuse Zosimus lib. IV et Claudianus de IV consulatu Honorii non parce: haec ex isto accipe v. 623.

Ausi Danubium quodam transire Gothuni
In lintres fregere nemus, ter mille ruebant
Per flumen plenae cuneis immanibus alni.
Dux Odothaeus erat. Tanta molimina classis
Incipiens aetas et primus contudit annus, etc.

Primus annus Claudiano est primus Honorii consulatus, quo haec acta sunt, ut superius observabam. Idatius in Fastis non expugnatos modo, sed et captivos in Romaniam traductos fuisse Greothingos testatur, ubi colendis agris addicti sunt alii, alii in militiam assumpti. Utrumque tradit Claudianus lib. II in Eutropium inquiring: *Ostrogothis colitur, mixtisque Gothunis Phryx ager*. En primum. *Legio pridem Romana Gothum*. Eadem habet Pacatus in Panegyrico ad Theodosium, ubi: *Dicamne, ait, receptos ad servitium Gothos castris militum, terris sufficere cultorem*. En secundum. Ubi licet Gothunos ab Ostrogothis distinguere videatur, reipsa Gothuni sive Greothingi non magis a Gothis distinguebantur, quam Silingi a Wandalis, Gallaeci ab Hispanis.

Nota IX, p. 54.

Una cum Priscilliano, quod Severus et Hieronymus testantur, morte mulctati sunt Felicissimus, Julianus, Asarinus, Aurelius, Armenus, Latronianus atque uxor Delphidii Rhetoris Eucrocia. De quorum filia Procula, ait Severus: *Fuit in sermone hominum Priscilliani stupro gravidam partum sibi gaminibus abegisse*. Utrumque et uxoris Delphidii supplicium et filiae dedecus significat Ausonius, dum epig. V profess. Burdeg.

de eodem Delphidio ait; ut jam olim adnotavit Gisleenius :

Medio quod aevi raptus est :
 Errore quod non deviantis filiae ,
 Poenaeque laesus conjugis.

Alii Priscilliani sectatores mitioribus suppliciis affecti, in exiliumque pulsati sunt. At haeresis extincta non est, sed in majus aucta exinde, ut ait Idatius, in Gallaeciam invasit.

Nota X, p. 55.

Maximum, quem multorum judicio exitus potius quam causa tyrannum fecit, cur plerique Britannum dicant, vix capio. Nam quod de illo canit Claudianus IV consulatu Honorii : *Hunc saevum Britannia fudit*, non patriam significat, sed provinciam, ubi imperium arripuit. Zosimus profecto Hispanum fuisse affirmat lib. IV. Depranius Theodosio ipso coram Theodosianae domus vernam indigitat tanquam in ea ortum. Coaevis his testibus et ferme oculatis quis non credat ? Plura his dabit Pagius in Critica ad annum CCCLXXXIII, n° 4. Maximum non semel nec parce laudat Severus et ejusdem uxoris pietatem atque religionem multis commendat Dialogo II, n° 7. Orosius lib. VII, cap. 34, Maximum virum strenuum, probum atque Augusto dignum vocat. Quin etiam Theodosius ipse (apud Suidam, verbo *Valentianus*) eundem Valentianum alloquens de Maximo ait : *Recte Christum colit, qui te non injuste ejecit : ac perversa fides tua* (Arianis quippe adhaeserat) *Maximo hanc fecit occasionem*. Denique sanctissimus etiam pontifex Leo religionem Maximi commendat, epist. ad Thurib. : Mitto Rufinum lib. II, cap. 16, ubi causas tyrannidis Maximi et rebellionis in Valentinianum, hujus impietatem et haeresin fuisse indicat.

Nota XI, p. 55.

1. De Cynegio Idatius in Fastis consulatu Theodosii II et ipsius Cynegii : *Defunctus est*, ait, *Cynesius praefectus Orientis*

in consulatu suo Constantinopoli. Hic universas provincias longi temporis tabe deceptas in statum pristinum revocavit, et usque ad Egyptum penetravit et simulacra gentium evertit. Unde cum magno fletu totius populi civitatis deductum est corpus ejus ad Apostolos die XIV kal. april. Et post annum transtulit eum matrona ejus Achantia ad Hispanias pedestre. Videsne, lector, in nostratem Cynegium, obitis muneribus illustrissimum, fidei catholicae et justitiae zelus illustriorem reddiderit? Nostratem inquam; nam quo pertinet, ut conjux Achantia ab urbe Constantinopolitana immenso fere itinere in Hispaniam deduceret, nisi ut eum in majorum suorum monumentum inferret? Factum id ipsum est cum Arborio eodem fere tempore, et in eadem urbe Constantinopoli vita functo, qui in patriam sive ea Tolosa fuit sive Burdegala, translatus est. Quod Ausonius ejusdem Arborii sororis filius prodidit laudato loco, epigr. XVII, inquiens :

In patriam sed te sedem ac monumenta tuorum
Principis Augusti restituit pietas.

2. Cynegius igitur Hispanus erat. Sed veterum scriptorum pertinaci silentio vel aliis casibus factum est, ut neque illius neque plurium aliorum Hispanorum, quos secum habuisse Theodosium necesse est, patriam ullibi litteris expressam habeamus. Claudianus profecto Hispanam nobilitatem Honorii lateri adhaesisse in IV ejus consulatus Panegyrico testatur, dum versu 582 ait :

Illustri te prole Tagus, te Gallia doctis
Civibus, et toto stipavit Roma senatu.

Quidni etiam Theodosium patrem plures etiam quam filium Hispani sequerentur? Sed ad Cynegium redi, eum non ultra meritum ab Idatio laudatum fuisse Zosimus lib. IV testis est minime suspectus, utpote qui Christianis viris etiam principibus iniquus frequenter est. Magnus etiam Theodosius lib. XV de

Accusatoribus Cod. Theod. cum Cynegio loquens ait : *Justitia et aequitate, qua notus, etc.* Plura si vis, lege Gothofredum in Prosopog. Cod. Theod. verbo *Cynegius*, ubi accurate de Cynegii muneribus comitiva Socr. Largit. Praefectura praetorii per Orientem pluribus annis et consulatu agit.

3. Quoad locum, quo mortuus est Cynegius, non te fallat Zosimus, diem obiisse eum ait in itinere. Ita quidem ; sed Cynegio ut ex Egypto ad Theodosium, a quo arcessitus erat, in Illyricum veniret, Constantinopoli transeundum erat, ibique, ut ait Idatius, mors illum occupavit. Lex etiam XVI de *haereticis* Cod. Theod. cum inscripta sit Cynegio prof. praetorio die VI augusti hujus anni inducere poterit lectorem, et impellere, ut ea die Cynegium nondum vita functum credat. Verum fallit ea inscriptio, ut probat lex III de *His qui super religione*, eodem Cod., ex qua discimus XVI kal. julias ejusdem anni Tatianum praefecturam illam tenuisse. Quare Cynegius ab humanis excessit prope diem XIX martii, quo secundum Idatium ad Apostolos elatus est.

4. In actis S. Porphyrii apud Surium et Bollandum XXVI febr. praclara fit alterius Cynegii mentio, cui Arcadius Augustus ejusque uxor Eudoxia anno CCCCI excidendi Marnae Gazensis delubrum curam imposuerunt. Cynegii nomen ardensque religionis studium atque eximius in eum aulae favor filium aut cognatum superioris Cynegii indicant. Unde inclyta gens Cynegiorum expugnandis et solo aequandis Idololatriae arcibus nata videri potest. Verum hic Cynegius idem fortasse est ac cui D. Ambrosius epistolam misit LXXII. Pietas atque egregia illius juvenis indoles, tempus etiam, quo illae litterae scriptae sunt, hanc mihi cogitationem indiderunt. Caeterum Cynegii hujus pater Paternus vocabatur, quem Ambrosius a proposito deterret sociandi hunc filium suum cum nepte sua ex filia, atque adeo ex istius Cynegii sorore nata. Horrebat religiosus juvenis has nuptias, quas cum illaesa erga patrem pietate vitare vellet, Ambrosium, qui eas patri dissuaderet, deprecatus est. Quod sanctissimus pontifex praestitit data epis-

tola XLVII ad Paternum lectu dignissima. Uti et a Theodosio legem datam meminit, qua patruelium fratrum et consobrinorum inter se conjugia sub severissima poena vetuit; lege, si vis Emin. Baronium an. 390 in fine. Denique apud Ennodium post epist. 7 lib. IV et alibi epitaphia legitur Cynegiae uxoris Fausti summi viri et supremis honoribus functi, quae alicujus ex his Cynegiis neptis esse potuit.

Nota XII, p. 36.

Eugenianae tyrannidis initium anno CCCXCI perperam adnectunt Prosper, Marcellinus et Incertus Cuspiniani, qui diem illius designat XI kal. Septembris. Porro Marcellinus et Anonymus rem narrant non per se incredibilem; nam Valentiniani caedem, quam Eugenii tyrannis consequuta est, eidem anno CCCXCI adscribunt. At Prosper, qui occisum ait Valentinianum, ut quidem occisus est, anno CCCXCII, sibi ipsi contrarius est et pugnantia scribit. Quod non animadvertens Petavius eidem ac Prosper anno CCCXCI arrepti ab Eugenio imperii exordium illigat.

Nota XIII, p. 36.

Nescio quo pacto fieri potuit, ut Idatius ad annum CCCXCIII Honorium in consortium principatus a patre Theodosio assumptum non meminerit. Socrates lib. V cap. 24 consulatu Theodosii III et Abundatii, qui huic anno CCCXCIII nomen dederunt, Honorium Augustum renunciatum fuisse V idus januarii tradit. Sed cum Theodosium non multo post in Gallias contra Eugenium profectum fuisse scribat, legesque XXXI de *Operibus publicis* et XXIV de *Haereticis* Cod. Theod. nos doceant Theodosium initio Julii insequentis anni nondum Constantinopolim dereliquisse, quis non videt Socratem sibi non constare? Nam quo pacto verum esse potest Theodosium paulo post ascitum in regni societatem Honorium versus Gallias Constantinopoli movisse, si post sesquiannum nondum Constantinopoli egressus erat? Quid quod Prosper et Marcellinus ita loquuntur, ut

eadem die, qua Honorium consortem imperii renunciavit pater, solem defecisse affirmare videantur; hic autem solis defectus anno 393 ex astronomiae regulis cadere non potuit in diem IX januarii. Melius itaque praeclarissimus astronomus Petavius Rationarii Tempor. parte II lib IV. cap. 2 Honorium a patre in regni consortium assumptum fuisse censet die XX novemb. quo illo anno 393 sol eclipsim passus est, quique decem minus menses et amplius distat a Julio consequentis anni 394, quo Theodosius adversus Eugenium ex Oriente profectus est, quam dies IX januarii a Socrate designata. Ptolemeus Silvius in Calendario Natalem Honorii consignat XVIII febr., natalem inquam Purpurae, de quo nunc quaeritur. Quodsi ab opinione Petavii recedendum sit, Silvio potius, quam Socrati assentiar, quia ille in Occidente vel etiam in ipsa Roma vixit ubi quotannis natalis hic dies Honorii sollemnis erat Silvii ipsius tempore. Ab omnibus dissentiens Anonymus Cuspiniani eclipsim adtribuit diei VI Kal. novemb. et inaugurationem Honorii X kal. februarii.

Nota XIV, p. 56.

Cum dormitans nescio quis librarius haec ita prius descripsisset : *in hoc loco tantum praeter regna tantum inserta principum*, vocabulum *tantum* ineptissime iterans, alius postea labem hanc emundare aggressus adverbium *tantum* in prima sede conservavit, in secunda vero illud cum praecedenti verbo *regna* commiscens; ex duobus illis *regna* et *tantum* hoc unum fecit *regnantum*, quod hucusque in libris editis retentum est, ut monui in scholio. Interim tamen manifestum nobis indicium relictum fuit antiquae lectionis, quae adverbium istud *tantum* semel et quidem in ultima sede praeferebat; afficiens, ut ita dicam, verba illa *propter regna*. Neque unquam Idatio mens fuit, ut in hoc tantum loco quinque principatus annos sub una Olympiade legeremus, nam id ipsum aliquoties infra videbimus. Quotiescunque autem id fiet sub uno anno civili imperatorios duos reperies, alterum principis excedentis, alterum principis im-

perium adeuntis; attamen quia neuter completus est, ambo unico civili notantur. Quod autem de Olympiade monuit Idatius, monitum etiam esse debet de decadibus annorum Abrahamiticorum, ne eam undecimi anni principatus turbet adjectio. Quod Bouquetius Pagiusque non animadvertentes ab anno Abrahami II.CCCCX. ad annum II.CCCCXX annos undecim numerant. Exinde Pagius ad annum CCCCXV n° 14 annum II.CCCCXVI Abrahami anno Honorii V non recte adligat, ut ad annum 400 ostendam. Bouquetius (apud Florium n° 116) errat praeterea inquiens annum XVII Theodosii anno Abrahamitico 2410 in Idatii chronico respondere; nam praeterquam quod hic annus Abrahami propius accedit in chronico ad annum XVI Theodosii, reliqui omnes usque ad II.CCCCLX necessario postulunt, ut II.CCCCX Theodosii XVI adligetur. Sed de his plura, si vis, invenies in Dissert. praevia n° XXV et XXVI.

Nota XV, p. 57.

Dum Idatius de Arcadio et Honorio loquens regnasse eos asserit XXX annos ab excessu patris non utrumque eorum sed alterum, Honorium videlicet, annum XXX regni pervenisse significare voluit. Et nec Honorium verum est solidos XXXX annos imperasse. Nam Arcadius XIV imperii anno mense quarto obiit nimirum Kal. Maji anno aerae vulgaris CCCCVIII; Honorius vero XXIX quidem non implevit. At Idatius ejus regno adscribens temporis excurrit a Theodosii patris morte ad imperium Valentiniani III anno 425 vel potius ad initium hujus anni, ubi annum I Theodosii minoris praefixit subductis rationibus, summam confecit annorum XXX. Hinc colligimus perspicuae Idatium aerae communis annum CCCCXIV Honorio adjudicasse. Quod etiam ex ipsa notarum chronologicarum designatione aperte comprobatur.

Nota XVI, p. 58.

In editione Sirmondiana concilium istud Toletanum anno Arcadii et Honorii V Christi vero 399 alligatum est. Cl. Florius

illud primus huic anno VI subjecit; et licet nullo alio Idatii testimonio correctio fulciatur, firmiter tamen tenenda mihi visa est; tum quia epigraphe ipsa concilii consulatum Stiliconis praeferit, qui alius vix ac nec vix quidem esse potest quam quem gessit anno 400; tunc quia facilis fuit librarii lapsus anticipandi hunc §^m *In provincia Carthaginensi* lineola una; maxime cum illa vacaret. Attamen doctissimus Pagius antiquam lectionem retinendam censet, quia Concilium istud alligasse Idatium putat, nec fallitur, anno Abrahami II. CCCXVI, qui (ait Pagius ad annum CCCCV, n° 14) kal. sept. anni Christi 399 inchoatur. Sed primum si annus Abrahami 2416 inchoatus sit kal. septemb. an. 399, necesse est pridie kalendas eadem anno 400 finem accepisse. Atqui concilium his an. 400 kalendis coactum est, si coactum est consulatu I Stiliconis. Non ergo intra annum Abrahami 2416 est celebratum, sed die prima anni 2417, quod nolet Pagius. Deinde annus Arcadii et Honorii V secundum Idatium neque in annum Dionysianum 400, quo primum Stilico consul renunciatus est, neque in Abrahamiticum 2416 incidere potuit, cum annus eorumdem Augustorum I innexus sit ab Idatio anno Abrahamitico 2410, qui cum Dionysiano 395 concurrat. Igitur quisquis Concilium hoc Toletanum celebratum esse affirmet anno aerae communis 400 ac Abrahamitico 2316, nequit non ipsum conjicere in annum Arcadii et Honorii VI. Quod non animadvertisse Pagium vehementer mirarer, nisi non ipse alibi monuisset, periodorum multiplicationem memoriae et animo onerosam esse; a diversa namque annos Idatianos, communesque putandi ratione, quam sequitur Pagius, hunc ipsius lapsum fluxisse minime dubito.

2. Natalem Theodosii junioris, qui in aliis chronici hujus editionibus illigatus est anno IX Arcadii et Honorii in hunc annum VII retraxi, nihil dubitans eidem anno ab Idatio fuisse adscriptum, librariorumque errore in illum annum IX aerae communis CCCIII rejectum fuisse. Siquidem in chronico sub Severi Sulpitii nomine ab eruditissimo Florio promulgato anno VII (Florius correxit VIII sed immerito) ita in Ms. legitur :

Theodosius junior et Augustus factus est. Constat autem fere omnia, quae in eo chronico a Theodosio Magno usque ad Anthemium scripta sunt, ex Idatio desumpta fuisse. Quapropter haudquaquam ego dubitem Idatium in chronico ita scripsisse : *VII Theodosius Arcadii filius nascitur et Augustus factus est.* Etsane in vita S. Porphirii episcopi Gazensis (26 febr.) ita scriptum est : *Theodosius cum primum fuisset natus, fuit renunciatus imperator.* Quod de acclamatione et assumptione purpuræ saltem interpretari possumus ; verum si cui de solemni inauguratione interpretanda esse velit verba Idatii, eamque cum Marcellino et chronico Alexandrino in diem IV Idus januarii anni VIII Arcadii et Honorii referat ; dicam Idatium haec ita distinxisse : *VII Theodosius Arcadii filius nascitur VIII Theodosius factus est Augustus. Solis facta defectio III Idus novemb.* Porro apud Severum post illa verba *Theodosius junior* aliquid deesse manifestum est ; neque melius locum suppleas, quam si legas : *Theodosius junior nascitur et Augustus factus est.* Atque id etiam suadent, quae in eodem Severo sequuntur ; nam addit statim : *Sol eclipsim passus*, quae certe eclipsis anno VIII contigit. Haec omnia satis clare demonstrant Idatium natalem Theodosii anno VII Arcadii et Honorii adnexuisse, librariumque oscitantia in annum ipsorum IX delapsum esse.

8. Praeterea Idatius ad annum Honorii XXX Christi CCCCXXIV de eodem Theodosio ait : *Post obitum Honorii patrum monarchiam tenuit imperii cum esset annorum XXVI.* Quae falsa esse necessarium est, si natus fuerit Theodosius anno 403. Verum si pro XXVI legatur XXIV, anteposita nota I notae V, cui facili lapsu postposita est, ut ego existimo, a librario ; tunc omnia cohaerent, neque pugnantia scribet Idatius ; namque XXIV annos si Theodosius numerabat, dum anno 425 chronico suo eum ingerit Idatius, natum fuisse oportet anno 401 ; et si natus est eo anno, cum ad 426 perventum est, XXIV annorum tunc certe erat. Natus est Theodosius IV Idus aprilis ; ita Socrates lib. VI, cap. 6 et Marcellinus in chronico ante Sirmondum edito, et in Ms. Brugensi, quod habuit Petrus Franciscus

Chiffletius, at in Sirmondiano *III idus* legitur. Bollandus ex actis S. Porphirii episcopi Gazensis deducit natum fuisse die XXIII martii. Sed quae in illis actis narrantur, eum diem non necessario postulant. Et fortasse natus est ejusdem mensis martii die XXIX, atque in Socrate et Marcellino pro *IV kalen.* librariis vitio scriptum est IV idus aprilis.

Nota XVII, p. 59.

Cum Cyrillo, de quo Hieronymus lib. de script. eccles. n° CXXII testatum reliquit, *quod saepe pulsus ecclesia* (Hierosolymitana) *et receptus ad extremum sub Theodosio principe octo annis inconcussum episcopatum tenuit*; Joannes suffectus fuerit circiter annum CCCLXXXVII, nullus praeterquam quod idem Hieronymus in suo chronico commemoraverat, arianus episcopus ante Joannem ecclesiam Hierosolymitanam occupaverat. Imo cum de orthodoxia et sanctitate Cyrilli satis abunde constet, utpote qui sanctorum fastis adscriptus est (vide acta Jesuitarum Antwerpiensium ad diem XXVIII martii) nunquam per ea tempora legitimus fuit Hierosolymorum episcopus arianus; nam Maximo catholico successit Cyrillus, Cyrillo vero defuncto proxime successit Joannes. Quapropter quos anno XI duplici ex Constantini arianos episcopos numerat Hieronymus filiorum causa intrusi et pseudoepiscopi dicendi sunt, et quia haeretici et quia vivente legitimo episcopo Cyrillo, ecclesiam illam occupaverunt.

Nota XVIII, p. 60.

De ingressu barbarorum in Hispanias Idatius consulatu Honorii VIII et Theodosii III haec tantum in Fastis scripsit: *His Consulibus Barbari Hispanias ingressi*; nec plura. Caetera quae haec habet chronicon suspecta mihi esse fassus sum in scholio. Equidem cum ingressus barbarorum in Hispanias inspectante Idatio contigerit, quis ab illo scripta esse credat illa: *alii IV Kal alii III Id. octobr. memorant*? Maxime cum uno eodemque anno dies XXVIII septembris et XIII octobr. in tertiam fe-

riam incidere nequeat, in qua ingressum illum statuit Idatius. Itaque alter eorum dierum subdititius est; cur non et reliqua omnia a verbo illo *ingressi*? Sed qui vulgatam lectionem tueri velit, diem illum *III Idus* octob. corrigat ex chronico Parvo, legatque *IV Id.* vel illum penitus rejiciat ex Excerptis Hispaniae Illustratae, ubi primus tantum dies *IV Kal.* expressus est. Nam cum ab hoc anno ingressus barbarorum in Hispaniam removeri nequeat, quandoquidem illum confirmat Idatius in Fastis, Isidoro, Prospero et Cassidoro ipsi assentientibus; satius est, ut diem illum *III Id.* qui feria *IV* (habuit enim hic annus cyclum solis XXVI lit. D. c), aut mutemus *in IV Id.* qui fuit feria *III*, uti etiam dies *IV Kal.* aut hunc postremum retineamus, illo prorsus abjecto.

Nota XIX, p. 60.

1. Cum Sirmondus ex fide codicis Ms. annum XVI Honorii, qui fuit aerae communis CCCCX post relatam in chronico urbis irruptionem mortemque Alarici ad §^m *Debacchantibus* consignasset, Cl. Florius eas notas loco movit et §^o *Alaricus rex Gothorum* adjecit, ut irruptio urbis, obitusque Alarici sub eo Honorii anno legeretur. Ego autem, quemadmodum facile assentior Idatium mortem Alarici anno CCCCIX non adligasse; notasque illas §^o *Alaricus moritur* adjunxisse, cui idem initium est ac illi alteri *Alaricus rex*, ita etiam existimo ea, quae de Placidiae captivitate atque urbis vastatione scripsit, sub anno Honorii XV, aerae vulgaris CCCCIX adnotasse. Nam licet omnium ferme scriptorum testimonio constet Romam ab Alarico captam fuisse atque direptam anno Honorii XVI, cum tamen contestatum pariter sit Alaricum non unam tantum in urbem fecisse invasionem, ea omnia, quae a §^o *Alani* et Wandali usque ad §^m saltem *Alaricus moritur* narrat Idatius anno Honorii XV, Christi CCCCIX, non inepte illigare potuit; quia pars eorum maxima hoc anno gesta sunt. Plurimae intra et extra urbem caedes, cives vehementer vexati; Alaricus Romam in-

gressus, Placidiam velut obsidem initae cum senatu pacis, et ut ab Honorio confirmaretur, inde adduxit. Haec igitur narrans hoc anno CCCCIX Idatius, cladem urbis, quia cum iis connexa erat, adjecit. Ut ut sit, quia Ven. Beda lib I Histor. Anglor. cap. II, et Ivo Carnotensis in chronico Ms. apud Schelestratum tom. I Dissert. 2, pag. 229, anno CCCCIX, excidium urbis evenisse tradunt, quod novissime Pagius multis asserere aggressus est, transferendum in Idatio non putavi Honorii annum XVI ad §^m *Alaricus rex*, ne hunc sententiae suae patronum eripere ipsi velle videar.

2. Caeterum vastitatem Romae illatam non fuisse ante annum CCCCX ego quoque firmissime assentior. Namque idipsum cuncti historici tradunt praeter Bedam et Ivonem laudatos, de quorum tamen supputatione dubitare possumus, an quam alii observant, ipsi sequantur. Deinde id ipsum rerum, quae a nece Stiliconis ad postremam illam urbis irruptionem gestae sunt, magnitudine demonstratur. Siquidem Alaricus non statim, ac Stilico interfectus est, in urbem movit, sed movit non paulo post, cum etiam Eucherius Stiliconis filius extinctus fuerit. Accedente deinde ad urbem Alarico eamque obsidione cingente, gemina legatio a senatu ad Honorium, qui Ravennae tunc erat, pro pace cum Gotho ferienda missa est. Post haec ipse etiam Alaricus cum exercitu Ravennam accessit. Longae ibi per internuncios de pacis conditionibus inter ipsum et Honorium tractatio habita est. Praetera Attalus semel atque iterum purpura indutus atque exutus fuit, quidquid Pagius ad an. CCCCX n° 10 contra perspicua Orosii et Olympiodori verba reclamet, tyrannidem secundo ab Attalo assumptam anno CCCCXIV contendens. Denique ab eodem Attalo tunc temporis expeditio in Africam instituta fuit, ob eamque, quia male cessit, quod Romano tantum milite, exclusis Gothis, suscepta fuerat, Alaricus Attalo imperium abrogavit. Haec autem omnia longiorem, quam unius anni moram requirunt. Quare cum Stilico occisus sit XXIII die augusti et XXIV augusti etiam mensis urbs a Gothis vastata, Stiliconis caedem mense augusto anni CCCCVIII,

postremam urbis irruptionem eodem mense augusto anni CCCCX cuncti historici consignaverunt.

3. Sed praestat audire Zosimum, qui, referente in sua bibliotheca Photio, ait: « Alaricus Romam iterum obsidens, civibus ad inopiam redactis, obsidionem solvit, eisque imperatorem dedit Attalum, quem tamen deinde rursus abdicavit imperio; atque ad Honorium Augustum Ravennae tunc agentem foedus cum eo initurum misit. Assarus vero (Sarum appellant continuo reliqui) Gothus et ipse Alarici rebus impedimentum injecit. » Atque hunc (addit Photius) sexti historiarum libri finem facit Zosimus. Agnovit id ipsum Pagius ad annum 410 n° 5 dum ait: « Deinde loquitur (Zosimus) de pugna inter Alaricum et Sarum ducem habita; quo praelio ex parte narrato, opus ejus absolvitur, reliquis injuria temporum deperditis. » Hinc liquide constat, Romam ter a Gothis obsessam fuisse, quod diserte tradit Sozomenus lib. IX capp. 6, 8 et 9. Et expresse Zosimus iteratae obsidionis meminit, eamque Alaricum solvisse, deindeque de pace cum Honorio ineunda cogitasse atque serio egisse narrat, cui conciliandae impedimentum objecit Sarus. Plura non legimus in historia Zosimi, quam nunc habemus, vir Pagius ipse agnoscit ad an. 410 n° 5. Et tamen postquam ipse historiae suae finem posuit, et Sarus injuria Alaricum lacessivit, irruptio illa subsequuta est, qua capta Roma atque vastata est. Quare incredibile prorsus fit, tertiam hanc et postremam urbis expugnationem ante annum CCCCX contigisse.

4. Tertulli praeterea consulatus id ipsum, ut ego sentio, clarissime demonstrat, mirorque doctissimum Pagium ad an. CCCCX n° 8 ex eo consulatu urbem ab Alarico vastatam esse anno CCCCIX, collegisse. Tertullusne post Attali abdicationem, post urbis direptionem atque Gothorum inde abitum ausus fuisset Consulis nomen usurpare? At Pagius adducto Zosimo ait: *Attalum postridie* (quam imperator appellatus est) *senatum ingressum Tertullum consulem designasse, quod anno CCCCIX sine dubio factum..... urbemque tunc ab Alarico direptam.* Imprimis haec Tertulli designatio quid ad rem faciat,

nondum capio. E contrario vero consulatus anno CCCCX per aliquot menses, intraque urbis tantum moenia a Tertullo gestus, eam intitus saltem illius anni a Gothis nondum depraedatam fuisse, atque desertam ostendit. Quare appetente illo anno CCCCX turbatis maxime rebus, Gothisque circa urbem omnia occupantibus, licuit in ea Tertullo personatum consulem agere, donec post Romae cladem Gothis inde discedentibus mense Augusto ejusdem anni CCCCX ea consulatus umbra etiam evanuit. Hinc Orosius umbratilem consulem Tertullum appellat lib. VII cap. 42. Prosper et Marcellinus in chron. non modo consulatum ejus praetereunt, verum etiam expresse notant unicum eo anno consulem fuisse orientalium partium Varanem. Idatius quoque ita Tertulli consulatum asserit, ut neganti propior sit. Deinde ubinam legit Pagius urbem captam ac direptam fuisse a Gothis, statim ac Attalus imperator et Tertullus consul designatus fuit? Zosimus tam longe abfuit, ut hoc scripserit, ut disertis verbis contrarium tradat inquiens : *Alaricus Romam iterum obsidens, civibus ad inopiam redactis, obsidionem solvit*, et reliqua supra exhibita. Quidquod tot tantaque ab hoc tempore usque ad excidium urbis gesta sunt, ut hic integer solidusque annus vix sufficiat; quod jam antea satis superque ostendisse me existimo. Ut autem Pagius plura de urbis direptae anno a veritate aliena scriberet, inde natum est, quod ad scribendum accesserit, sibi persuasum habens, bis tantum a Gothis Romam obsessam fuisse. Hinc quod in tertia expugnatione contigit, quodque de illa antiqui scriptores narrant de secunda, quae tertiam anno uno antevertit, interpretatus est. Idatius ergo cum de urbis calamitatibus anno superiori, quando semel et iterum obsessa est, loqui coepisset, postremae illius cladis eodem illo anno meminit ante scenae quidem finem.

§. Tum etiam Placidiam ab Alarico captam in urbe memorat; et reipsa eo anno CCCIX inde a Gothis abducta est. Namque Zosimus, qui historiae ante tertiam urbis irruptionem, ut modo dictum est, finem fecit, haec de Placida lib. VI scribit : *Placidia soror imperatoris apud Alaricum manebat, ricem illa*

quidem obsidii modo quodam implens, ita tamen ut honore omni cultuque regali frueretur. Ex quibus nonnulla, quae supra dicta sunt, confirmantur, et Alarici comitas et magnanimitas ostenditur, qui regiam virginem splendide et, ut cum Plauto loquar, basilice habuit.

Nota XX, p. 60.

1. Consulto ab Idatio scriptum est indultum esse a Gothis in urbis excidio iis, qui ad sanctorum limina confugerunt; non enim basilicae tantum Apostolorum, sed ut testatur D. Augustinus lib. I de civit. cap. 1., *Martyrum etiam loca in illa vastatione urbis ad se confugientes suos alienosque receperunt, ita ut quod in Romanos jure belli fieri licuisset, illicitum sibi esse judicarent Gothi.* Ait ibidem lib. II cap. 2 Augustinus, quin etiam universum militibus suis Alaricum indixisse, *ut in quantum possent, praedae inhiantes, a sanguine temperarent.* Ita Orosius refert lib. VII cap. 39. Parsum quoque est maxima, imo omni fere ex parte, domibus atque aedificiis civitatis. Idem Orosius cap. 40 de hac clade loquens inquit : *Cujus rei quamvis recens memoria sit, tamen si quis populi Romani multitudinem videat, et vocem audiat, nihil factum sicut etiam ipsi fatentur, arbitratum; nisi aliquantis adhuc existentibus ex incendio ruinis doceatur.* Ita a Gothis in Romanos actum est. Quod confirmat Olympiodorus, qui quarto ab irruptione anno, praefecturam urbis gerente Albino, eam ad pristinum rediisse statum tradit. Quincunque autem ista comparet cum iis, quae Romani ipsum in Deum tum in homines impie crudeliterque admiserant, inveniet profecto longe eos mitiora, quam quae fecerant, passos fuisse.

2. Nam praeter enormia, quibus tunc laborabant vitia, quaeque D. Augustinus, Orosius, Salvianus, Sozomenus et alii exhibent, quanto illi atrocius in reliquum pene orbem terrarum grassati sunt? Ut taceam praeclarissimas urbes Carthaginem, Corinthum, Syracusas, Tarentum et virtutis merito clariorem his omnibus Numantiam, innumerasque alias, unus Sempronius

Gracchus CCC oppida intra Hispaniae limites ferro et igne vastavit. Polybius in fragmentis id testatur. Orosius lib. IV cap. 20 excisa fuisse ab hoc Graccho ait oppida CCCL. Sed lege CCCV, nam libri variant et hic numerus propius accedit ad Polybianum. Quid etiam Julius Caesar in Galliis? *Praeter civiles victorias, XI centena et XCII millia hominum ab eo occisa praeliis confessus est ipse.* Verba sunt Plinii Hist. lib. VII cap. 25. Totidem uno Gallico bello victimas insanae ambitioni suae victimarius iste Julius mactavit. Sed non est cur antiquiora quaeramus. Heraclianus comes Africae hoc eodem tempore truculentius quam Gothi saeviit in Romanos suos, qui ex urbis naufragio emergentes crudeliora, ut scribit Hieronymus epist. VIII, invenerunt Africae littora. Denique multa non barbarae aut ferae, imo egregiae indolis exempla dedere tunc Gothi; uti narrant Hieronymus, Augustinus, Orosius, Sozomenus atque alii. Scio duobus non retro seculis a magno viro scriptum fuisse, urbe a Gothis occupata, Titum Diaconum pecuniam pauperibus distribuentem tribuni barbari jussu per Gothos Arianos occisum fuisse. Quid Gothi tantum virum laeserint nescio; at quam immerito ipse Gothos Gothorumque nepotes frequenter traducat, norunt omnes. Porro S. Prosper necis S. Titi testis singularis longe aliter ad consulatum Theodosii XII et Valentiniani II rem narrat, quod jam olim viri in Gallia doctissimi adnotarunt. Verba Prosperi infra nota XLIII exscripta reperies.

Nota XXI, p. 60.

Alaricus, ut narrat Isidorus in historia Gothorum, paulo post cladem urbis vita functus est XXVII regni sui anno, Honorii XVI, aerae vulgaris CCCCX. Cum ergo Isidorus Idatium exscribat, non temere credidi Alarici mortem librariorum vitio anno Honorii XV subditam fuisse, uti in libris editis videmus, attamen adligandam esse anno ejusdem Honorii XVI; atque hanc notam a §° *Debacchantibus* avulsam §° *Alaricus moritur* praeponendam. Itaque tertio non sexto die, ut perperam Marcelli-

nus in chronico tradit, Alaricus sponte sua cum suis egressus et Campaniam Lucaniamque pervagatus, tandem in Brutiis prope Consentiam morbo correptus interiit. Eo ingenti luctu et superbo funere elato, Wisigothi regnum *Ataulfo ejus consanguineo* (certe affini, nam uxoris Alarici frater erat) *et forma et mente conspicuo tradunt*. Ita Jornandes in Geticis n° 54 et 55, ubi alia, si vis, legere poteris. Quo autem die Alaricus mortuus sit, quove rex factus Ataulfus, certo statui non potest, cum nihil horum ab historicis litteris mandatum sit. Sed neutrum ante novembrem anni CCCCX contigisse ex eo colligitur, quod capta Roma est die XXIV Augusti, Paulo Diacono et Theophane testibus. Post triduum, id est, XXVII aut XXVIII die ejusdem mensis eam deseruit Alaricus, et in Campaniam irruens reliquam Italiam usque ad Siculum fretum peragravit, quae duos ut minimum treve menses requirunt.

Nota XXII, p. 62.

1. Dum Idatius Hispanos, quae in castella sese et urbes receperunt, barbarorum se subjecisse servituti ait, non ita illius verba accipias, ut existimes suam eos libertatem amisisse. Namque his in locis cum a barbaris expugnari non possent, ad extremum pax inter utrosque conciliata est, atque Hispani majorem quam antea libertatem quodammodo nacti sunt, cum neque barbaris neque Romanis servire cogerentur. Siquidem a barbaris tutos eos reddebat locorum munitio, a Romanis vero eorumque tum temporis effraeni dominatu barbari ipsi. Caeterum inter Romanos etiam tum numerari avebant Hispani ob imperii, cui diu suberant, majestatem, et ut a Romanis, si fore ferret, adjuvarentur. Quod sane saepius experti sunt Gallaeci, uti pluribus locis scriptum reliquit Idatius. Magistratus etiam ab imperatore accepisse eos puto, quotiescumque ab urbe ipsis mittebantur. Sed raro in Gallaeciam missos crediderim, ubi ab anno CCCC fusi per campestria Suevi omnia itinera commeantibus Roma in Gallaeciam claudebant. Ergo per haec

tempora electum a civibus in unaquaque urbe ac oppido Magistratum rempublicam administrasse, et libertatem suam populos servasse existimo. Quin etiam id aperte testatur Isidorus in histor. Suevor., ubi haec ait : *Gallaeci* (ita leges, non *Galliciae* uti Grotius, neque *Galliae*, uti Labbeus legunt) *in parte provinciae regno suo utebantur*. Attamen Idatius Hispanos sese barbaris submisisse ait, quia passi sunt eos in provincia consistere, atque uberiores et faecundiores agros possidere. Quibus saepe non contenti reliquos etiam, qui ex pacis conditionibus antiquis locorum dominis cesserant, continuo depopulabantur, urbibusque etiam ac castellis assidue imminabant. De hac igitur servitute loquitur Idatius, quae Gallaecos frequentibus et fere quotidianis Suevorum infestationibus obnoxios reddebat.

2. At quatumcunque haec servitus molesta esset Hispanis, longe illos Gallosque graviores his temporibus a Romanis, dum ipsis subjecti erant, sustinuisse testantur Orosius et Salvianus. Orosius quidem de hac re loquens lib. VII cap. 41 ait : *Post hoc* (id est post magnos cruentosque barbarorum incursus in Hispanias, quorum antea meminerat) *continuo barbari execrati gladios suos ad aratra conversi sunt residuosque Romanos* (Hispanos intelligit, qui pars fuerant imperii Romani) *ut socios modo et amicos foverent, ut inveniantur jam inter eos Romani quidam, qui malint inter barbaros pauperem libertatem, quam inter Romanos tributariam servitutem sustinere*. Similia habet Salvianus lib. VI de Gubern. agens de Gallis sponte sua ad Gothos declinantibus : *Ad barbaros, inquit, migrant et commigrasse non poenitet; malunt enim sub specie captivitatis vivere liberi, quam sub specie libertatis esse captivi*.

Nota XXIII, p. 63.

Idatius noster in Fastis, Lucio consule, qui anno CCCCXIII nomen dedit, ait : *Occisi sunt Jovinus, Sebastianus, et Heracilianus abolitus*. Subscribit Prosper. At Marcellinus Jovini et Sebastiani necem anno praecedenti adligat. Potior est Idatii

atque Prosperi auctoritas. De iisdem tyrannis Orosius lib. VII cap. 42. *Jovinus, inquit, vir Galliarum nobilissimus, in tyrannidem mox ut assurrexit, cecidit; Sebastianus frater ejus hoc solum, ut tyrannus moreretur, elegit; nam continuo, ut est erectus, occisus est.* Olympiodorus Jovinum apud Mundiacum (lege Mogunciacum) Germaniae urbem tyrannidem arripuisse tradit studio Goaris Alani et Guntarii (aliis est Gundicarius) Burgundionum praefecti. Addit praeterea Jovinum aegre tulisse Ataulfum sibi appropinquasse, pariterque Ataulfum Jovino succensusse, quod is se invito Sebastianum fratrem imperatorem renunciaverit. Quare utrique Ataulfus infestus, Sebastiano caput abscidit, Jovinum vero ad Honorium vivum remisit. Haec Olympiodorus, qui in Italia, ubi erat Honorius, necem Jovino illatam aperte significat. Prospertamen et Marcellinus Idatio consentiunt, dum utrumque fratrem in Gallia interfectum fuisse narrant.

Nota XXIV, p. 64.

1. De nuptiis Ataulfi et Placidiae Olympiodorus apud Photium haec prodit : *Ataulfo studio ac consilio Candidiani nuptiae cum Placidia conveniunt. Januario mense nuptiis dies dictus Narbone Galliae urbe, in domo Ingenii cujusdam primarii ejus urbis viri. Hic digniore loco residente Placidia in atrio romano more adornato, habituque regio; assedit ipsi et Ataulfus lana indutus, omnique alio amictu romano. Interalia nuptiarum dona donatur Ataulfus (ab Ataulfo legi debet; nam non Ataulfus a Placidia, sed Placidia ab Ataulfo his muneribus donata est) etiam quinquaginta formosis pueris serica veste indutis, ferentibus singulis utraque manu ingentes discos binos, quorum alter auri plenus, alter lapillis pretiosis vel pretii potius inaestimabilis, quae ex Romanae urbis direptione Gothi depraedati sunt. Hinc versus canuntur Epithalamii, Attalo praecinente, dehinc Rusticio atque Phoebadio. Nuptiis finis datus lusu gaudioque ingenti barbarorum simul et Romanorum, qui cum eis erant.*

2. Hinc liquide infertur et tempus et locum harum nuptiarum ignorasse auctorem Miscellae, dum lib. XIII celebratas esse ait Foro-Cornelii, antequam Ataulfus ab Italia discessisset. Patet deinde ex assignato ab Olympiodoro nuptiarum mense Januario doctissimum Pagium hallucinatum esse vehementer, dum persuasissimam eam imbibit opinionem de annis Idatianis ab octobri auspicantibus. Nam si ita esset profecto vindemiae anni CCCCXIII aerae vulgaris et nuptiae Ataulfi et Placidiae mense Januario consequente celebratae eidem anno adligatae essent ab Idatio in chronico, nimirum anno Abrahami II. CCCCXXX, in cujus primum mensem vindemiae, in tertium vero nuptiae incidissent. Atqui non ita ab illo factum est; sed contra vindemias, quarum tempore Gothi ingressi sunt Narbonem, anno XIX Honorii, nuptias vero anno XX adscripsit. Exinde igitur manifestum est, Idatium annum XIX Honorii et Abrahami II. CCCCXXIX finem usque decembris, qui proxime post illas vindemias insecutus est, perduxisse; eoque ibi absoluto, novum a Januario sequenti annum inchoasse, videlicet Honorii XX Abrahami II. CCCCXXX die prima anni Christiani CCCCXIV. Sed hoc ipsum positus notarum chronologicarum chronici evidentissime demonstrat.

3. Denique Philostorgius, mendacissimus alioquin scriptor, Ataulfum duxisse Placidiam tradit, vivente prima ipsius uxore, quod nullus alius prodidit neque quisquam, opinor, crediturus est.

Nota XXV, p. 64.

1. Idatius in Fastis sub Consulibus Honorio X et Theodosio VI, id est, anno aerae communis CCCCXV, postquam inventionem sacrarum exuviarum D. Stephani contigisse narravit VI feria, die III decemb. addit : *Extant ex his gestis epistola S. Luciani presbyteri et S. Aviti presbyteri Bracarensis, qui tunc in Hierosolymis degebant.* Lucianus, cui facta est revelatio, graece historiam hujus inventionis scripsit; Avitus latinam fecit. Extat autem tom. X operum D. Augustini pag. mihi 630.

2. Avitum hunc non nemo forsán eundem illum esse existimabit, cui Hieronymus epistolam misit LIX, in qua de Origenis erroribus sermo est. Porro causa tunc non levis suberat, quamobrem Hispani Hieronymum de Origene consulerent. Ea declarat Orosius in commonitorio quod tom. VI oper. D. Augustini insertum est. Tempus deinde optime congruit, nam ea epistola est circa annum CCCCXIII, quod ex illius exordio constat; ubi Hieronymus ante annos decem de eodem argumento litteras se ad Pammachium dedisse affirmat. Atqui litterae hae ad Pammachium anno circiter CCCCLIII scriptae sunt; in iisdem enim legimus a morte tum Origenis annos numerari CLI. Origenes autem mortuus est anno CCLIII; igitur ex his omnibus annus elicitur CCCCXIII. Si autem non omnes integri atque completi sint, recte eam epistolam ad Pammachium ad annum 408 referemus, et epistolam ad Avitum ad annum 413; si vero integri, altera anno 404, altera 413 scripta erit.

3. Scio doctissimum Pagium eam ad Pammachium epistolam anno CCCXCIX adscribere, ductum testimonio ipsius Hieronymi, qui ante annos XX, quam eas ad Pammachium litteras mitteret, Constantinopoli se cum Gregorio Nazianzeno fuisse significat. At deceptus est Pagius, magnusque etiam Baronius, dum credunt Hieronymum Constantinopoli Gregorium convenisse anno CCCLXXIX. Siquidem Gregorius post synodum Antiochenam eodem anno CCCLXXIX mense octobri habitam ex Syria Constantinopolim profectus est, ad eumque postea Hieronymus accessit. Nihil autem similius vero est, quam quod Hieronymus istud iter non arripuerit, nisi postquam ad Orientem fama pervenit ecclesias Constantinopoli Arianis ereptas fuisse catholicisque restitutas Theodosii Magni edicto, quod Thessalonicae promulgatum sive conditum est III Kal. Martii anni CCCLXXX habeturque L. II de fide cath. cod. Theod. Unde fieri vix potuit ut Hieronymus Constantinopolim advenerit, nisi eodem anno CCCLXXX labente. Substitit etiam in eadem urbe anno insequenti CCCLXXXI dum generale Concilium habebatur; quod testatur idemmet Baronius ad eundem annum, colligi-

turque ex ipso Hieronymo Lib. de Scrip. Eccles. in Gregorio Nisseno. Igitur cum ex his omnibus recte conficiatur, fieri non potuisse, ut annus XX a commoratione Hieronymi in urbe Constantinopolitana completus fuerit ante annum CCCCH Completum autem fuisse tradit idem Hieronymus dum ait : *Habetur liber in manibus ante XX annos editus*, quae sunt verba ejus in laudata epistola ad Pammachium LXV ; multo probabilius est, quod ab incolatu suo in urbe Constantinopolitana ad scriptam ab se epistolam ad Pammachium annos XX et amplius quoque abscripta hac epistola ad scriptas Avito litteras annos X ipse numerat ab anno CCCCH vel ut potius ab anno CCCCH retrorsum numerando putandas esse ; non vero ab anno CCCLXXIX. Maxime cum hic computus atque prior ille, quem supra deduxi ex annis Origenianis, optime inter se cohaereant.

3. Quod si hic Avitus ille etiam sit, qui ex Hierosolymitana peregrinatione Origenis libros in patriam secum advexit, equidem vel sanctorum locorum desiderio vel taedio patriae, quam a barbaris dilacerari cernebat, vel Hieronymum consulturus iterum in Palaestinam post annum CCCCH navigare potuit; cum semel antea eam peregrinationem confecisset, quando ex ea rediens Origenis libros attulit. Si ita est, Orosius profecto Bracarenensis dicendus erit; cum ipse in Commonitorio Avitum illum civem suum appellet. Ego ex Aviti nomine (quod mea Hispaniae ora frequens jam olim fuisse constat ex antiquis inscriptionibus apud Gruterum pag. XXXI n° 8 pag. XCIII n° 2. pag. CCLII n° 5, et apud Barveirum in Itiner. pag. 49), item ex peregrinatione in Palaestinam per ea tempora a Gallaecis frequentata, demum ex Priscilliani erroribus, qui nullibi magis quam in Gallaecia invaluerant, quosque Orosius conjunctim cum Origenianis in eodem Commonitorio Augustino praeposuit, non omnino temere credi posse existimo Avitum, qui libros Origenis in Hispaniam asportavit, Bracarensem, aut saltem Gallaecum fuisse. Sed tamen certum id esse non affirmo, tantummodo nostrae historiae illustrandae desiderio suspicionem hanc meam volui exponere.

1. Ataulfus, ut in scholio adnotatum est, Narbonam anno superiore deseruit et Barcionnam in Hispania occupavit; ubi insequenti anno interfectus est, qui fuit aerae vulgaris CCCCXVI. Morales igitur lib. XI cap. 12 ingressum Gothorum in Hispaniam regnique eorum in illa initium perperam ineundem hunc annum CCCCXVI distulit. Longius aberravit Majansius, dum in Praefat. ad opera chronologiae Marchionis Mondex. n° 80 haec scripsit : *El Reyno de Espana empeso ano 420... quando los Godos sortearon entre si las provincias de Espana de la manera, que escribe Idacio Obispo de Lamega en su chronicon y S. Isidoro copiandale in Wandalorum historia aera 459.* Non recte; nam Gothicum in Hispania regnum ex Idatio anno aerae vulgaris 420 neutiquam auspicatum est, sed 415. Sortitio provinciarum a barbaris facta est ex eodem Idatio anno 411, quo Gothi nondum Italia excesserant Alpesve superarant, ut in Hispaniam venirent. Quare non hi, sed Wandali, Alani, Silingi atque Suevi provincias inter sese sortiti sunt. Eandem provinciarum divisionem Isidorus aerae 449 adnectit non vero 459, ut ait Majansius, qui haec omnia posuit, ut exinde conficeret regni Gothici annum 985 in 1407 Dionysianum incidisse, quod ut eliceret, necesse erat, ut regni Gothici exordium anno aerae vulgaris 423 illigasset. Neque melius doctissimus Pagius Ataulfi mortem retro ad annum CCCCXV (ibi ipsum lege n° 23) auctoritate chronici Alexandrini, in quo sub Consulibus Honorio X atque Theodosio VI haec leguntur : *Mense Goripiaeo VIII Kal. octob. die Veneris nuntius allatus est de caede Ataulfi barbari in partibus superioribus.* Ex quibus elicit Pagius mortem Ataulfi die XXIV sept. anni CCCCXV, in quem incidit ille consulatus, contigisse, et Idatium a Kal. octb. annum exordiri. Verum si Pagius de hoc annorum initio ideo nos nunc monuit, ut Idatio cum auctore chronici Alexandrini de anno necis Ataulfi convenire nobis persuademus, frustra est; nam XXIV illo die

sept. Abrahami annus $\overline{\text{II}}$. CCCXXXII, cui necem Ataulfi adligat Idatius, nondum in cursu erat, sed octavo post die nempe Kalendis insequentis octobris, Pagio affirmante, inchoatus est. Quare dicendum incunctanter, Ataulfum occisum fuisse anno aerae vulgaris CCCCXVI, cui in Idatii chronico ex integro respondet annus Abrahami $\overline{\text{II}}$. CCCXXXII et XXII Honorii. Praesertim cum D. Isidorus in hist. Gothor. sex illi regni annos tribuat, et nequidem quinque regnasset, si XXIV die septembris anni CCCCXV interfectus fuisset. Nam a mense novembri an. CCCCX, quo citius regnum accipere non potuisset Ataulfum, nota 21 ostendi, ad XXIV sept. anni CCCXV, quinque non integri anni numerantur. Quapropter nisi Isidoro atque Idatio, quorum testimonium in rebus praesertim Hispaniae longe potius est quam chronici Alexandrini, refragari velit Pagius, Ataulfi necem adscribat oportet anno CCCCXVI. Hinc etiam illud insuper liquet, desumptum ex Ataulfi caede argumentum nihil facere ad exordium annorum Idatianorum elicendum; nam D. Isidorus, qui annos aerae Hispaniae a Januario auspicatur, caedem Ataulfi adscribit aerae CCCCLIV et anno XXII Honorii, idest, anno aerae vulgaris CCCCXVI. Si quidem huic anno adligat regnum Sigerici; cum ergo ex Olympiodoro constet, Sigericum septem tantum regnasse dies, necesse est mortem Ataulfi demortui mense septembri, et regnum Sigerici in eundem annum Julianum incidisse aerae vulgaris CCCCXVI, ut tradit Isidorus. Itaque de die ac mense caedis Ataulfi fortasse non falsa narrat auctor chronici Alexandrini, tantumque ab eo peccatum erit in anno designando, dum pro Honorio et Palladio, qui consulatum gessere anno 416, Honorium atque Theodosium, et sub eis mortem Ataulfi scripsit. Denique Jornandes in Geticis n° 55, dum de Ataulfo ait: *Tertio anno, postquam Gallias Hispaniasque domuisset, occubuit*, tam ambigue loquitur, ut, si velis, colligere ex eo possis Ataulfum anno 418 aut 419 obiisse.

2. De interfectore Ataulfi de necis loco et causa haec narrat Olympiodorus: *Interficitur Ataulfus, dum equos suos in sta-*

bulo de more contemplatur , a Gotho quodam ejus domestico , Dobbi nomine ; cum hanc veteris odii vindicandi occasionem ille captasset : hujus enim prior dominus , Gothicæ partis rex , fuerat ab Ataulfo e medio sublatus. Exin Dobbium receptum Ataulfus in suam familiam adsciverat , qui in ultionem prioris domini alterum hunc injecta manu violenta sustulit. Et hæc Olympiodorus. At Jornandes de rebus Geticis n° 55 de eadem Ataulfi nece ait : Occubuit gladio ilio perforato Vernulfi , de cujus solitus erat ridere statura. In his Olympiodori et Jornandis verbis interfectoris Ataulfi nomen diversum est. Reliqua neque inter se , neque ab Idatianis valde discrepant , nisi quod Olympiodorus pluribus rem exponit. Qui cum plura etiam alia de Ataulfo tam distincte , singillatimque describat , cum eodem Ataulfo Narbonæ Barcinonæque fuisse videtur.

Nota XXVII , p. 65.

Pagius ad an. CCCCXV n. 25 ex lib. XIV. Cod. Theod. de *Infirmis his , quæ sub Tyrannis* , deduci posse putat ante Kal. Mart. anni CCCCXVI inter Walliam et Honorium de pace conventum fuisse. Sed cum Wallia non ante hunc annum , verum ipso jam labente , Gothorum rex fuerit renunciatus , quod ex supra dictis abunde constat , multo post Kal. Mart. ejusdem anni pacem illam confectam fuisse necesse est. Quidquid lex ea , ut mea quidem sententia fert , non eos respicit , qui alicui ex tyrannis , sed eos , qui prædæ sese latrocinioque dedentes , interurbatis rebus , Bacaudarum factionem a temporibus Diocletiani fere extinctam initio hujus sæculi in Galliis suscitaverunt , duravitque non ibi modo , sed etiam in Hispaniis centum et eo amplius annos. Hos homines , ut ad tecta et oppida redigeret ex saltibus atque inaccessis locis , allicit Honorius melioribus illis verbis ejusdem legis : *Si qua per fugam aut per congregationem infelicium populorum , etc.* Præterea cum lex XI et XII de *Indulg. Crim.* , eod. Cod. datæ fuerint , quando bellum tota Italia fervebat ; cur prædicta lex de *Infirmis*

dari non potuit, antequam pax cum Gothis iceretur? Igitur certius est foedus istud percussum fuisse desinente quam ineunte anno CCCCXVI. Neque enim statim ab electione Walliae iniri potuit; quin imo postquam de hac electione Ravennae auditum est, *Emplutius Magistrianus ad Vallium Gothorum praefectum mittitur* (ab Honorio), *qui pacis foedera iniret, Placidiamque reciperet. Ille vero commodè recepit; missaque frumentatione sexcentorum millium, Placidia Emplutio tradita ad Honorium fratrem remittitur.* Haec scripta reliquit Olympiodorus, quae brevi tempore confici non potuerunt. Quare si Ataulfus vergente anno 416 interfectus est, Walliaque post ipsum accepit regnum (Sigericum non est cur modo numeremus) pax ista eodem anno desinente firmata est. Marcellinus haec anno 414 tribuit.

Nota XXVIII, p. 65.

De Constantii et Placidiae nuptiis Olympiodorus haec narrat: *Honorius imperator Placidiam licet invitam Constantio in manum tradit ipso, quo consulatum iniit, die.* Iniit autem consulatum II (nam de hoc loquitur Olymp.) kal. jan. anni CCCCXVII. Harum nuptiarum Idatius noster, Prosper et Cassiodorus anno 416 ideo meminerunt; quia tum Placidia desponsa est Constantio ab Honorio, licet tradita non sit ante diem primam insequentis anni.

Nota XXIX, p. 66.

1. Duplex in describendo §° *Durante episcopo* contractum est a librariis vitium; nam et de sua illum sede dejecerunt, et notis his chronologicis XXV, quas Idatius eidem certissime indiderat, spoliaverunt, eas rejicientes in §° *Inter Gandericum*, ubi illas nunc profert editio Sirmondiana. Ultimum hoc vitium correxit Florius, praedictasque notas suo loco restituit. Optime id quidem exque auctoritate ipsius Idatii in Fastis, ubi consulatui Monaxii et Plintae, qui in annum aerae vulgaris CCCCXIX et Honorii XXV incidit, terrae motus illos Pa-

lestinae adligat; ibi enim haec habet : *S. Joannes Hierosolymorum episcopus, qui supra epistolam dirigit per ecclesias orbis terrarum, quae habetur de signis terroribusque divinitus perpetratis.* Et ne quis dubitet eundem hic Idatium loqui, qui chronicon scripsit, animadvertat, quaeso, pari utrobique errore haec sub episcopo Joanne contigisse ab auctore affirmari. Quod sane argumentum est utrumque opus ab eodem fonte manasse, ut in Dissert. praevia n°. XXXVII observatum est. Marcellinus quoque in chronico sub iisdem consulibus eos terrae motus Palaestinae consignat.

2. Sane correctione doctissimi Florii praedictus *S. Durante episcopo* anno suo, id est, Honorii XXV restitutus est, verum non suo loco; namque collocari procul dubio debuit post §§^o *Wandali Silingi et Alani qui*, in quibus bella, quae gessit Wallia anno CCCCXVIII, Idatius commemorat. Neque enim eo anno occisus fuit teste Orosio, qui finem suis historiarum libris eodem anno faciens, haec cap. ult. lib. VII scribit : *Nunc quotidie apud Hispanias geri bella gentium et agi strages ex alterutro barbarorum crebris certisque nunciis discimus. Praecipue Walliam Gothorum regem insistere patrandae paci ferunt.* Refragatur tamen Pagius ad annum CCCCXVII n° 28, quo Orosium opus suum in Hispania absolvisse duplici errore affirmat. Nam primum Orosius finem operi imponere se testatur anno mundi Eusebiano (Eusebii enim chronologiam sequutus est, ut constat ex cap. I, lib. I) V.DCXVIII, qui cum anno aerae communis CCCCXVIII concurrit, ut calculos subducenti perspicuum fiet. Siquidem in chronologia Eusebii annus I aerae vulgaris respondet anno mundi V.CCI. Igitur annus aerae vulgaris CCCCXVIII concurrat necesse est cum anno mundi V.DCXVIII. Sed neque unquam fieri potest, ut annorum aerae communis impar numerus, puta CCCCXVII, pari annorum numero sive mundi, sive Abrahami, sive Eusebii chronologia respondeat; cum ab impari earum epocharum numero epocha christiana initium suum sumpserit. Quapropter

ter in chronicon Prosperi ubi annus mundi V.DCXVIII cum Monaxii et Plintae consulatu connectitur, qui nomen dederunt anno aerae christianae 419, mendum irrepsit; nam ibi annus mundi 5619 consignandus certissime fuerat. Verum huiusmodi vitium totum illud chronicon faedavit, ex quo in ejus aditu inscriptus est annus mundi 5580, cum consignandus fuisset 5579, quod jam alibi demonstratum est.

3. Deinde allata modo ex eodem Orosio verba evidenter ostendunt eum, dum illa scriberet, alibi quam in Hispania fuisse; ait enim : *Nunc quotidie apud Hispanias bella geri..... crebris certisque nunciis discimus.* Haecine ab Orosio scribi poterant in Hispania consistente? Ubi vero tum erat? in Africa; quod ipse clarissime prodit lib. V, cap. II. Utrumque praeterea ex epistola Severi in minori Baleari episcopi (apud Baronium anno 418) satis certo colligitur, nam in ea Severus de Orosio loquens ait : *Presbyter quidam sanctitate praecipuus ab Hierosolyma veniens, Magonae non longo tempore moratus est. Qui postquam transvehi ad Hispanias, sicut desideraverat, nequit, remeare ad Africam denuo statuit.* Haec autem contigisse tradit Severus initio Februarii post consulatum Honorii et Constantii iterum, qui consules fuerunt anno CCCCXVII. Porro ab Hierosolyma Orosium venire ait Severus; quia exinde iter in Hispanias exorsus ille est, ibique sacrarum D. Stephani exuviarum reliquias adeptus erat, in quarum honorem Deus ingentia illa prodigia, quae narrat in epistola sua Severus, operatus fuerat. Attamen Orosius priusquam Magonem appulisset, in Africam delatus est, ut constat ex litteris Aurelii Carthaginensis et aliorum episcoporum provinciae proconsularis ad Innocentium pontificem romanum ex synodo habita die XXIII augusti anni CCCCXVI datis. In eadem Africa perstitisse Orosium usque ad initium anni CCCCXVIII fere certum est. Sed tum ex ea solvens cum in minorem ex Balearibus insulam descendisset, ibique infestari omnia a barbaris in Hispania cognovisset, remeare in Africam statuit. Ubi ab Augustino, ut puto, hospitio exceptus, ipsius rogatu libros historiarum

eo anno CCCCXVIII aut a capite ad calcem totos confecit, aut inceptos antea sive anno CCCCXVI sive CCCCXVII tum demum absolvit.

Nota XXX, p. 67.

Prodigia illa, quae Hierosolymis anno Christi 419 evenerunt, a Joanne illius urbis episcopo litteris consignata fuisse Idatius et in Fastis et in Chronico tradit. At ex epistola Zosimi papae secunda ad Aurelium et reliquos episcopos Africae certissime constat, Joanne vita functo, Praylium anno CCCCXVI aut initio sequentis episcopatum Hierosolymitanum obtinuisse. Quin etiam Praylio quoque mortuo, Juvenalis eam ecclesiam regebat anno 418, ut ostendam nota XLVII. Quapropter vel in scripto illo de signis atque prodigiis, quae Hierosolymis visa sunt, expressum non erat episcopi nomen, et Idatius Joannem esse existimavit, vel in exemplari, quod ipse habuit pro Juvenale subditus fuerat Joannes, utut sit, Fasti profecto sic sunt corrigendi : *His consulibus Juvenalis Hierosolymorum episcopus, etc.*, et in Chronico quatuor illa verba *Durante episcopo* quo supra, deleri debent. Attamen nobis nihil mutare licet; quia ab eodem Idatio ita scriptum fuisse videtur, cum in utroque opere Joannis nomen legatur, testatumque ipse reliquerit ad annum 435 se, quo anno obierit Joannes, scire non potuisse. Quae autem fuerint portenta illa atque prodigia, quae tunc Hierosolymis evenerunt, narrant Marcellinus in chronico et D. Augustinus tomo IV editionis Benedict. serm. XIX. Irridet illa omnis pietatis irrisor Pheronius, religiosissimeque Sirmondo imponit, quod in notis ad eum sermonem Augustini priora Marcellini verba prae verecundia reticuerit.

Nota XXXI, p. 67.

Cum D. Isidorus in hist. Gothor. totum exscribat Idatium, mortemque Walliae adnectat aerae Hispanae CCCCLVII, quis dubitet Idatium mortem hanc sub anno Honorii XXV, quem

etiam in Isidoro exhibent editiones Labbei et Grotii consignasse et notas has XXV in §^m *Inter Gundericum* post narratam mortem Walliae non rejecisse? Itaque Wallia interiit anno aerae communis CCCCXIX et quidem, ut ego opinor, non ante autumnum. Nam cum regnum teste Isidoro *tribus annis tenuerit*, illudque adierit desinente anno CCCCXVI ut ex supradictis nota 27 constat, consequens est, ut post septembrem anni CCCCXIX obierit. Jornandes in Geticis per summum errorem Walliam inter vivos numerat anno, quo Wandali in Africam transmiserunt; quem exteri plerique scriptores secuti sunt, Walliae vitam et regnum protrahentes ad annum usque CCCCXXIX. Sed neque verius eidem anno adligat Jornandes naufragium illud, quod in freto Herculeo passos fuisse Gothos anno CCCCXVII, Orosius (anno sequenti historiae suae finem imponens) memoriae tradidit. At vero non ita hallucinatum fuisse Jornandem credo, dum Walliam scribit Tolosae decessisse. Filiam is reliquit, quae viro ex regia Suevorum stirpe nupta, filium edidit Rechimerem. Id nos praecipue docet Sidonius in Paneg. Anthemii vers. 360, ubi haec ait :

Ricimerem

In regnum duo regna vocant; nam patre Suevo
A genetrice Gethes. Simul et reminiscitur illud,
Quod Tartessiacis avus hujus Wallia terris
Wandalicas turmas et juncti Martis Alanos
Stravit, et occiduam texere cadavera Calpen.

Ubi Sidonius bellum innuit, quod Wallia cum Wandalis et Alanis gessit annis 417 et 418, cujus ait : *Gaisericus reminiscitur*; nam de Gaiserico ibi loquitur.

Nota XXXII, p. 67.

Theodorem Gothorum regem, qui Walliae successit, filium, seu potius generum fuisse Alarici significat Apollinaris Sido-

nus, carm. VII versu 801, ubi Theodoricum Theodori hujus filium sistit ita loquentem :

Testor, Roma, tuum nobis venerabile numen
Me pacem servare tibi, vel velle abolere
Quae noster peccavit avus; quem fuscet id unum
Quod te, Roma, capit, etc.

En Theodoricus Theodori hujus filius avum vocat Alaricum; hic enim est, qui Romam expugnavit et cepit. Unde necesse est Theodorem aut Alarici filium fuisse, aut generum. Regni ejus initium anno 419 in exitum vergente consignandum est ex supradictis.

Nota XXXIII, p. 68.

Olympiodorus, qui Placidiam Constantio traditam fuisse scribit kal. jan. an. CCCCXVII Honoriam ex hoc conjugio prius in lucem editam quam Valentinianum memorat. Proinde Valentinianus ante annum 419 nasci non potuit. Marcellinus in chronico a Panvinio edito rursusque in Hildelbergensi editione anni 1588 diem designat et locum natalis Valentiniani, in-quiens natum fuisse Ravennae VI non. jul. Sub eadem die kalendarium Ptolemei Silvii in Actis SS. Antwerpiensibus tom. VI junii haec habet : *Natalis genuinus domini Valentiniani*. Eundem etiam diem designat Prosper in chronico. Quapropter corrigendus est Marcellinus in editione Sirmondiana, quae diem V nonas praefert.

Nota XXXIV, p. 69.

1. Dum librarius ea chronici verba scriberet : *Constantius imperator Ravennae moritur in suo III consulatu*, consulatum audiens, notam novi anni, scilicet XXVII Honorii, iisdem verbis apposuit non aliter ac si chronicon consulare exscriberet. Sed aperte contradicit Idatius, cum dicat Constantium mortuum fuisse *tertio consulatu*, qui in Fastis ejusdem Idatii anno Ho-

norii XXVI aerae communis CCCCXX respondet. Similiter peccatum est a librario infra anno CCCCXLIX, uti ostendam. Igitur Idatius Constantii principis tota Hispania notissimi atque celeberrimi, et sub cujus ditione ipse neque puer neque adulescens, sed pene vir anno CCCCXX degebat, eidem anno mortem adligavit expressis illis verbis : *Moritur in suo tertio consulatu*, quae non facile vitiari queunt; cum e converso notae chronologicae frequentissime a librariis depraventur, eas vel prius vel posterius, quam ab auctoribus inscriptae sunt, describentibus. Panvinius lib. I de Romanis principibus Idatio, quem non viderat, consentit, atque etiam Emin. Baronius dum ad annum 419 num. de Constantio ait : *Quem sequenti anno obiisse scimus*. Prosper et Cassiodorus mortuum esse aiunt Constantium an. CCCCXXI. Denique Theophanes regnum adiisse tradit VIII die febr. anni CCCCXXI, eodemque mensis sept. die II obiisse. Dissentit itaque Theophanes ab omnibus antiquis scriptoribus Occidentis, a Prospero et Cassiodoro de initio, ab Idatio vero de initio et fine imperii Constantii. At fieri potest, ut dum Constantium inquit imperium adiisse VI Id. febr. anni CCCCXXI de die inaugurationis vera scripserit; licet quod narrat de anno, falsum omnino est.

2. Interea doctissimus Pagius ad annum CCCCXX n° 2 Theophani, qui quadringentos fere post annos in Oriente vixit, quique in eadem Constantii narranda morte insigniter deceptus est, fidem praestare maluit, quam Idatio coaevo scriptori, qui ea, quae sub ejus ferme oculis gerebantur, posteritati mandabat, quique Constantii mortem singulari characterismo designavit, inquires : *Moritur in suo tertio consulatu*. Existimat sane Pagius Theophani suffragari praeter Prosperum et Cassiodorum (quos tamen non magis Theophani quam Idatio favere supra vidimus) Leges, quas ex Cod. Theod. post Sigonium et Gothofredum profert. Sed primum animadvertere oportet nullam toto imperii Constantiani tempore (siquidem II die septemb. an. 420 mortuus fuerit) editam fuisse legem, in qua Constantii nomen ullo modo exprimi potuerit, etiamsi eo

anno a mense februario in septembrem imperaverit. Nam in his, quae a Theodosio latae sunt, cum ille Constantium in regni societatem assumere noluerit, procul dubio expressum non fuit. Honorius autem duas eo anno edidit, alteram, quae est VI de *Legitimis haeredit.* V kal. octob., alteram, quae nunc in duas conscissa est, cum unica tantum fuisset, uti constat ex appendice Cod. Theod. n° X apud Sirmondum tom. I, p. 409, eamque Gothofredus monuit in *Aniano optimae notae* subscriptam esse VIII kal. novemb. Igitur utraque edita est post Constantii obitum, si is mortuus est II septemb. an CCCCXX.

3. Deinde ex septem legibus anno 421 editis II de *Repudiis* in Aniano et aliis manuscriptis codicibus data legitur VII Idus novemb., uti testatur Gothofredus. Tum autem juxta Theophanem mortuus erat Constantius, quatuor aliae scilicet unica de *Quinquen. praescript.* XXIII, de *Bonis praescript* et XXXIX et XXX de *Petit. et ult. dat.*, unica tantum ab initio fuit; nunc autem cum in quatuor partita est; prima, secunda et ultima, duae illae in Cod. Theod. haec in Cod. Justin. Constantii nomine carent.

Sexta, quae est XLV de *episcopis*, Constantium non exprimit.

Septima, quae est unica : *si certum petatur de chirographo*, Constantii nomen retinet; sed id non satis est, ut dicamus Constantium tunc temporis nondum obiisse; quandoquidem tam saepe fallunt legum inscriptiones, ut Gratiani nomen post ejus etiam mortem sexagies et ultra nobis obtrudant. Quin etiam lex XXXI de *Petit. et ult. dat.* Cod. Theod. quae lata est anno CCCCXXII, Constantium in fronte refert; et tamen nemini dubium est tum jam Constantium vivere desiisse. Igitur ex hujusmodi inscriptionibus, nisi firmiora argumenta aliunde habeantur, nullo pacto colligi certe potest, quo anno Constantius decesserit, quaque morte mortuus fuerit, non violenta, ut narrat ibidem Theophanes (ex quo fit, ut minor ipsi in his, quae de Constantio tradit, adhibenda sit fides) sed pleuritide correptus interiit. Quod scriptor illius temporis Olympiodorus testatur inquiens : *septimo imperii mense (quemadmodum et in somnium sic indicaverat; sextus abiit, septimus inchoatur)*

pleuritide extinctus est. Neque Idatius, si violenta caede periisset, scriberet : moritur.

4. Cardinalis Baronius ad annum CCCCXX, doctissimus Joannes Garnerius, Dissert. III de Constit. Imperat. adversus Pelagianos, et alii, epistolam allegant Constantii ad Volusianum praefectum Urbis, quam idem Garnerius pluresque alii eruditissimi viri scriptam fuisse opinantur anno CCCCXXI. Igitur Garnerius laudato loco postquam supra verum asserit, Idatium *ubique fere corruptum esse*, contraque veritatem opinatum illum fuisse affirmat : *Constantium jam inde ab anno CCCCXIX imperium suscepisse*, ex praedicta epistola initium Constantiani imperii alligandum prorsus contendit anno CCCCXXI. Sed immerito, tum quia ea epistola nota diei et consulis caret; tum etiam quia titulus illius apud Garnerium *epistola Constantii imperatoris patris Valentiniani Augusti III* (a quo nihil quoad rem nostram differt is, qui legitur apud Salmasium in Eucharistico) argumento est codicem, in quo ea epistola continebatur, longe post Constantii mortem scriptum fuisse. Unde fieri potuit, et ita factum esse nequaquam dubito, ut a librario in inscriptione epistolae imperatoris nomen adderetur; quantumvis illa ante initum a Constantio imperium scripta fuisset. Equidem constat id genus epistolas ad diversos magistratus et epis- copos ante imperium dedisse Constantium.

5. Exemplar quoddam hujusmodi litterarum ad Symmachum P. V. datarum affert Baronius ad annum 419, et paulo antea eodem anno binas exscribit Honorii epistolas, in quarum prima ad Aurelium Carthaginiensem ait Honorius : *et quamvis sufficerent domini germani mei Augusti scripta*. In secunda vero ad Augustinum et alios : *Sed quamvis sacra Domini germani mei Augusti principis ad Italiae synodum evocans auctoritas non negligenda provenierit*. Honorii has esse litteras non autem Placidiae, quod opinatur Em. Norisius lib. I. Hist. Pelag. cap. 16 constat tum ex fide manuscriptorum, quae habuit Em. Baronius, tum ex ipsarum verbis. Perpendat illas lector, invenietque de Honorii Augusti auctoritate non tam humiliter demissequē lo-

cuturam fuisse Placidiam ; maxime cum de se ipsa ita loquatur : *Socianda etiam serenitatis nostrae scripta judicamus*. Quidquid non ad unum tantum Aurelium , sed ad septem alios episcopos scripsisse Placidiam incredibile est. Tandem in Append. Cod. Theod. apud Sirmondum Tom. I pag. 417 Honorio XI et Constantio III Consulibus. Sed vix dubium est, quin legendum sit Constantio II, ut ad annum referatur CCCCXVII, quo cum Honorio XI consul fuit iterum Constantius ; nam si ad annum CCCCXX pertineret epistola , quo tertium consulatum cum Theodosio gessit Constantius, librarius *Theodosio IX in Honorio XI* commutasset, longe autem credibilius est pro *Constantio II* scripsisse *Constantio III*.

6. Ex his omnibus nonnulla nobis datur colligere ; 1° Constantium antequam in imperii consortium adscitus fuisset, decoratum esse ab Honorio *Augusti* titulo, quod alias nulli unquam viro ante solemnem inaugurationem, id est, ante imperium regnumque assumptum contigisse credo, certe non memini. 2° Eundem Constantium postquam in matrimonium Placidiam duxit, auctoritate quadam functum fuisse, quae ipsi supremos etiam magistratus praefectos praetorio et urbi subdebat ; quam imperii vicariatum aut proconsulare imperium non omnino inepte appellare possumus. 3° Constantium hac, qua praepollebat, auctoritate praedictam ad Volusianum epistolam vel ante initum etiam imperium dare potuisse. Quamobrem nisi constet aliunde illam anno CCCCXXI scripsisse, nihil penitus actum fuerit a Garnerio. Atqui neque ex adscriptione, cum illa careat epistola, neque ex titulo *Imperatoris* Constantio ibi attributo id deduci potest, ut supra observatum est. Restat ergo, ut ex persona illius, ad quem mittitur epistola, tempus, quo scripta est, eruamus. Igitur Volusianus urbis praefecturam accepit anno ejusdem urbis ∞ CLXX teste Rutilio Numatiano lib. I. Itiner., ubi Volusianum sibi proxime in ea

praefectura successisse affirmat. Rutilius autem eam administravit anno urbis $\overline{\text{CCLXIX}}$, quod ipse hoc disticho testatur :

Quamvis sedecies denis et mille peractis
Annus praeterea jam tibi nonus eat.

Urbis hunc annum cum aerae Christianae anno CCCCXVII conjungit Panvinius. Quare si anno insequente praefecturam urbis Volusianus, profecto eam gessit anno CCCCXVIII. At inquires, in chronologia Panvinii, qui ipsi annus est Christi CCCCXVII justa Dionysii computum est CCCCXVI, quia Panvinius epocham Christi a consulatu Caesaris et Pauli numerat, atque adeo recte cardinalem Norisium in Adventoria ad Macedum scripsisse concludes : *Gessit Rufus Volusianus urbis praefecturam anno epochae Christianae 417*. Nec vacat, nec juvat examinare, quam de urbis conditu opinionem Numatianus secutus fuerit, neque an in secundo versu legendum sit *nonus eat*, quasi annus is, quem designat, etiam tum flueret; an *nonus erat*, quod in editione Panvinii legitur, quodque annum jam exactum significat. Satis est, ut ex Numatiani auctoritate statuamus proxime post ipsum urbis praefecturam tenuisse Volusianum. Nam cum ex Leg. IV de *Habitu*, *quo uti oportet* Cod. Theod. constet die XII decemb. anni CCCCXVI eam praefecturam Probianum administrasse, praefectura Volusiani nequivit non incidere in annum CCCCXVIII, quando quidem inter ipsum et Probianum medius fuit Numatianus. Itaque deceptus est cardinalis doctissimus, et praefectura Volusiani adliganda est anno aerae vulgaris CCCCXVIII. Cum ergo a die XXX aprilis ejusdem anni constitutiones atque edicta in Pelagium et Caelestium ab Honorio Augusto et a praefecto Praetorio promulgari caepta fuissent, et praefectus urbi Volusianus negligenter nimis sanctiones principis contra fidei perduelles executioni mandaret, Constantius severa eum censuit correctione admonendum, quod fecit missa ad eum epistola, de qua sermo est.

7. Ex quibus liquido consequitur nullum aliud esse fundamentum, ut hujusmodi epistola scripta fuisse dicatur anno CCCCXXI, quam quod in ipsius titulo imperatoris nomen Constantio deferatur. Caeterum ut eam in annum CCCCXVIII referamus, suadet I^o praefectura Volusiani, quam hoc anno administrasse modo demonstratum est; anno autem CCCCXXI, eam gessisse nusquam alias, quod ego sciam, proditum est. II°. Quod insignita non sit epistola nominibus aliorum Augustorum, saltem Honorii, cum in epistola ejusdem Honorii ad Aurelium Carthaginensem episcopum de iisdem, Pelagio et Caelestio scripta Theodosii nomen expressum sit; III°. Id ipsum suadet edictum Volusiani, in quo ista leguntur : *Hactenus Caelestium divinae fidei et quietis publicae turbatorem, judiciis, amica reis, secreta subdulerunt. Jam. leges et jam edicta persequuntur absentem, etc.* Haec Volusianus ediceret anno post quam sententia in Caelestium lata est; IV°. Editum jam, an non potius olim jam in hunc divinae fidei et quietis publicae perturbatorem edicta jaculata fuisse diceret Volusianus, si edictum suum anno CCCCXXI proponeret?

8. Enim vero res, ut ego existimo, ita se habuit. Ab octobri anni CCCCXVII ad Majum insequentis anni CCCCXVIII plurimis gravissimisque *inter apostolicam sedem* (ut refert Augustinus lib. II, ad Bonif. cap. 3) *et Afros episcopos currentibus et recurrentibus scriptis ecclesiasticis*; tandem Zosimus Papa, quantumvis eo usque lenius cum Caelestio se gessisset, rursus in examen vocare, severiusque causam illius dijudicare constituit. *Ergo cum ejus* (addit ibidem Augustinus) *praesentia posceretur, ut certis ac dilucidis responsionibus vel astutia hominis, vel correctio dilucesceret, et nulli ambigua remaneret, se subtraxit et negavit examini.* Haec Augustinus. Eadem Marius Mercator narrat in Commonit., illud expresse adnotans, quod Caelestius huic indictae a Zosimo *audientiae pleniori non solum non adfuit, sed etiam ex Romano urbe profugit.* Dum haec geruntur, devotum est ad diem XXX aprilis anni CCCCXVIII, quo Honorius Augustus constitutionem edidit adversus Pelagium et Caeles-

tium, quos urbe pelli cum caeteris sectatoribus jubet. Constitutionem Imperatoris consecutum est edictum praefecti Praetoris praecipiens, ut *Pelagius atque Caelestius venerabili urbe summoti bonorum concilio mulctarentur*. Aberat tunc Roma Pelagius; attamen quia erroris magister et sacrilegae sectae auctor habebatur, in eum etiam constitutiones principum et edicta praefectorum animadvertabant; et ne illi ad urbem accedere futuris temporibus liceret, ab ea non secus ac si praesens esset, pelli ipsum jubent. At Volusiani edictum Caelestium solum petit, et exinde non temere colligimus editum illud fuisse eodem anno CCCCXVIII aliquod post tempus, quam promulgata fuit Imperatoris constitutio, quia dubium erat an Caelestius urbem reliquisset, Constantiusque aut suspicabatur, aut certe cognoverat Romae delitescere. Porro Garnerius Dissert. de Auctoribus et Defens. haeresis Pelag. cap. 5 disertis verbis scripsit : *Caelestium vel re ipsa non profugisse urbe, cum se judicio subduxit, sed apud potentes praesertim feminas latuisse vel in urbem postquam detonuit tempestas, securum rediisse, connivente urbis Praefecto*. Si ergo Caelestius ab urbe non discessit constitutionis Honorii in eum promulgata metu, vel etiamsi ad tempus aufugit, ubi primum sese dedit occasio, in eam iterum irrepit; quis negat ante annum CCCCXIX id est anno CCCCXVIII desiderare potuisse praefecti urbis in tanta peste ab ea arcenda diligentiam?

9. Sane quae hucusque dicta sunt, quam veri simillima sint, quantoque probabilius anno CCCCXVIII quam CCCCXXI adscribi queant, nemo, qui ea pensiculate consideret, non agnoscet. Ita ut si in epistola adjectum Constantio *Imperatoris* nomen non legeretur, nemo opinor, anno CCCCXXI eam unquam adjudicandam existimasset. At quis non videt *Imperatoris* titulum apponi potuisse a librario, ut sciremus, quisnam esset auctor illius epistolae, sicut eadem de causa in ejus fronte adjecta sunt illa *patris Valentiniani Augusti III*? Porro Photius cum de scriptis principum adversus Pelagianos agit cod. 53. Theodosium et Honorium imperatores appellat,

Constantium vero non ita. Igitur ab ea epistola, ut Constantium usque ad annum CCCCXXI vitam duxisse credamus, dubium admodum, ne dicam futile, argumentum desumitur. Efficacius multo efformare possumus ex consulatu, quem idem Constantius gessit anno CCCCXX, ut eodem anno ad imperii fastigium ascendisse incunctanter asseramus. Id enim alias non semel factum fuisse scimus, et de *alio* vero testatur Spartianus, quod *quia depulatus erat imperio, iterum Consul designatus est.* Itaque cum Honorius Constantium anno CCCCXX, Augustum nuncupare decrevisset, in eundem hunc annum consulem designavit, ut in kal. jan. et consul et imperator procederet. Verum obnitente Theodosio, qui Constantium in regni societatem assumere recusabat, atque euntibus hinc illinc et redeuntibus nunciis res protacta est ad diem usque VI antè Id. Febr. quo omnispe abrupta obtinendi a Theodosio consensus, absque eo Constantius Augustus factus est eo anno CCCCXX. Hinc in Orientem, cui Theodosius imperabat, Constantii irae; hinc in ipsum meditata expeditio. Extat apud Grut. p. 449, n° 7 lapis, in quo legitur, Honorium, Theodosium et Constantium Augustos iussisse statuam Petronio Maximo, praefecto Urbis constitui. Praefecturam autem urbis gessisse Maximum anno 420 opinantur viri doctissimi ipsique directam fuisse autumant legem VI de *legit. haeredit.* quae lata est V kal. octob. eodem anno 420. Nam licet inscripta sit Maximo P. P., at illo anno 420 Palladium non vero Maximum P. P. fuisse constat. Quapropter subscriptionem eam corrigunt leguntque *Maximo P. U.* Ex his ergo concludimus Constantium, si renunciatus fuit Augustus mense febr., ut ait Theophanes, non alio quam febr. anni 420 renunciatum fuisse eodemque anno post 6 imperii menses interiisse.

Nota XXXV, p. 69.

1. Salvianus, lib. VII de Gubern. Dei, agens de praelio quod Castinus cum Wandalis commisit, ait : *Ad Wandalos cum in*

Hispania sitos nostra pars pergeret, tantamque ad debellandos eos praesumptionis fiduciam ferret, quantam proxime ad Gothos (bellum innuit Tolosanum, de quo Idatius anno 439) pari superbiae fastu, pari exitu corruerunt. Haec prima causa infelicitatis illius pugnae, despectus hostium et propriarum virium confidentia. Secundam adnotat Prosper sub Consulibus hujus anni CCCCXII; *Castinus, inquit, Bonifacium virum bellicis artibus praeclarum inepto et injurioso imperio ab expeditionis suae societate avertit; nam ille periculosum atque indignum ratus sequi quem discordem superbientemque expertus esset, celementer se ad portum urbis atque inde ad Africam proripuit.* Ita Castinus dum Bonifacium a se avertit, ab hostibus superatus et victus est. Alter Prosper ad annum VIII Theodosii XX fere millia Romanorum a Wandalis occisa fuisse affirmat.

2. Idatius silentio praeteriit Bonifacium tum temporis in Hispania fuisse ex eaque in Italiam properasse. Attamen ipse cum Prospero ex Italia in Africam Bonifacium contendisse testantur. Nimirum in Africam tandem rediit, unde Honorii jussu ad bellum sub Castino gerendum in Hispaniam venerat. Ita ex epist. D. Aug. (olim 70) colligo; qui praeterea Bonifacium hoc tempore, defunctâ uxore, secundam extra Africam eamque Arianam duxisse refert. At cognatam eam fuisse regis Gaiserici, ut ait Baronius, neque Augustinus innuit, nomenque mulieris renuit, quod fuit Pelagia.

Nota XXXVI, p. 70.

Cum ex Fastis Idatii nostri (quidquid reclamet Pagius) liquido constet eum non ignorasse Honorium ante annum 424 vita functum esse, atque adeo XXX imperii annum non attigisse; cur triginta principatus illi annos tribuit et sub anno CCCCXIV mortem ejus ac Tricennalia consignat? Si vehementer non ego fallor, Idatius cum animadverteret epocham imperatorum mensuram esse aliarum, Abrahamiticae nimirum, et Olympiadicae, quas non singulis, ut Imperatoriam annis,

sed decimo quoque Abrahamiticam, quarto quoque Olympiadicam tantum solitus sit exprimere, nullam putavit faciendam sibi esse in chronico annorum imperatoriorum interruptionem, ne notis hujusmodi annorum deficientibus Abrahamiticorum et Olympiadicorum cunctaeque chronologiae ratio perturbaretur; ut sane turbata est infra ab anno Leonis VIII, postquam Idatius narrationem suam non digessit, nec partitus est adnotato quolibet imperii ineunte anno. Id autem ut praecaveret Idatius, interregnorum tempus his principibus, qui praecesserunt, adscripsit. Quod infra in Avito demonstrabo. Igitur Idatius Honorio adjudicans interregni tempus, quod inter ipsum et Valentinianum III fuit, imperium ejus ad triginta usque annos produxit; et cum ad extremum pervenit, Tricennalia illius mortemque enuntiavit; ne cuiquam absonum videretur exhiberi a se Honorium Tricennalia ante trigesimum regni annum celebrantem et imperium post ipsam etiam mortem administrantem.

Nota XXXVII, p. 70.

Theodosius Arcadii filius anno aerae Christianae CCCCXXV, cui Idatius in chronico imperii ejus annum I adnectit, aetatis procul dubio agebat XXIV, atque hunc non autem XXVI designavit isto loco Idatius. Relege quae dicta sunt nota 16. Utrobique ergo tum hic tum ad annum CCCCI Idatius a librariis depravatus est. Quare non erat cur Pagius ad annum CCCCXVIII, ut nota praecedenti observabam, ex hoc librariorum errato in annis Theodosii describendis et ex morte Honorii ab Idatio sub anno illius XXX, id est, CCCCXXIV aerae vulgaris commemorata, eum quasi parum accuratum in romana historia scribenda illiusque imperitum accusaret. Potiori jure Pagius ipse corrigendus infra veniet; quia ad annum CCCCXLVIII n° 13 sui immemor Idatio imponit auspicatum esse annos regni Theodosii ab Octobri anni CCCCXXIII cum ex annis, quos tribuit Honorio quoque, quod ei tribuat, carpit memorato anno 428

Pagius manifestissime deducatur annum I Theodosii anno aerae vulgaris CCCCXXV eum illigavisse.

Nota XXXVIII, p. 71.

Olympiodorus non Caesaris sed Nobilissimi titulum Constantinopoli accepisse Valentinianum scribit; Caesarem vero Thesalonicae factum ipse Olympiodorus atque etiam Philostorgius tradunt. Porro Valentinianus Nobilissimi Placidia vero Augusti titulis decorati antea fuerant; utrique tamen Theodosius conferre honores istos voluisse videtur; quia in principatus societatem ipse Constantium admittere noluerat, ex quo in uxorem Placidiam et filium Valentinianum haec prius decora promanaverant. Lex XIV de *Muril et Gynaec.* Cod. Theod. die XVI octob. anni 424 lata Valentinianum Caesarem vocat. Sed lex eod. Cod. XXXIII de *Annona et Tributis*, quae sex ante dies edita fuerat, Theodosii solius nomen praefert. Hinc inferre utcumque licet aliquo ex illis sex diebus, qui a X ad XVI octob. ejusdem anni CCCCXXIV excurrerunt, Valentinianum Caesarem renunciatum fuisse.

Nota XXXIX, p. 71.

Joannem tyrannum Aquilejae necatum fuisse affirmat Philostorgius lib. XII. Quod quidem dubitandum non esse asseverat Pagius ad annum CCCCXXV n° 4; quia Idatius, qui Ravennae Joannem supplicio affectum fuisse tradit, *de rebus extra Hispaniam*, inquit Pagius, *parum edoctus fuit*. At Philostorgius nequidem de rebus in Graecia actitatis conscius sese prodit eodem loco; dum ibidem Placidiam scribit et Valentinianum post obitum Honorii ex Italia Byzantium profugisse. *Atqui Placidia Augusta a fratre Honorio pulsa ad Orientem cum Honoria* (sic enim lege, non Honorio, feminae significatu, quod improbabiliter docet alicubi Norisius) *et Valentiniano filiis profecta fuit*, ut narrat Prosper sub Consulibus Mariniano et Asclepiodoto; eademque tradunt Cassiodorus et auctor Miscellae

omniumque fusissime Olympiodorus. Idatio igitur magis quam Philostorgio fidem adhibere oportet; Joannemque neci Ravennae datum credam, quandocunque nullus melior auctor quam Philostorgius Aquilejae occisum testetur.

Nota XL, p. 71.

Valentinianus junior apud Ravennam factus est Imperator: scribit Marcellinus in chronico sub Consulibus anno CCCCXXV. *Romae Augustus appellatur*, ait Idatius, cui Olympiodorus praei-
verat dum in fine historiae suae scripsit: *Caeso Joanne Tyranno, Helion Magister et Patricius Romam invasit, omnibusque eo confluentibus Valentinianum jam septennem vestem induit imperatoria*. Septimum annum inierat Valentinianus secunda die Julii hujus anni. Quapropter septennem eum tunc fuisse non ita intelligas, quasi septimum jam tum explevisset annum. Die VIII octob. hujus anni CCCCXXV nondum Augustum renunciatum fuisse Valentinianum, indicio est lex XLVII de *Episc. Eccl. et Cler.* Cod. Theod. in qua ea die Caesar appellatur. Verumtamen decimo quinto post die, id est, XXIII ejusdem mensis Augustus inauguratus est. Ptolemeus Silvius in calendario supra laudato: *X. Kal. novemb. natale Valentiniani purpurae etc.* Eadem die, qua Romae imperatoriam vestem induit Valentinianus, Constantinopoli Theodosii decreto Augustus nuncupatus est, ut ex Prospero in chronico et ex Socrate lib. VII cap. 25, colligitur; namque in hoc sensu verba Socratis accipienda sunt.

Nota XLI, p. 73.

1. Wandalicum in Africa regnum initium suum sortitum est mense Majo anni CCCXXIX, quod in scholio adnotatum supra. At Cuperus et apud ipsum in vita S. Victoris Vitensis XXIII, Chiffletius atque Ruinartius Wandalarum in Africam irruptionem ex Prosperi testimonio in chronico, quem de more sequitur Cassiodorus, anno CCCCXXVII adnectunt. Verum

nemo erit, qui dubitet potiozem in hac re esse auctoritatem Idatii, qui tum inter Wandalos degebat, et tertio jam anno episcopus creatus fuerat. Quidquod Prosperi chronicon frequentibus scatet chronologicis mendis. Sane Cuperus ipse in chronotaxi gestorum D. Augustini ad diem XXVIII Augusti annumque CCCCXVIII haec ait; *Hoc vel sequenti anno Wandalī Africam ingrediuntur.*

2. Nec fefellit magnos viros, ut Pagius ad annum CCCCXVIII n° 3 conjicit, modus in annis numerandis ab Idatio usurpatus (quod quia saepe inculcat vir hic doctissimus, saepe etiam a me refellendus est), nam in chronologia Idatii Maius anni Abrahamitici II. CCCCLV idem ipsissimus Maius est anni Dionysiani CCCXXIX, sive annum illum Abrahami numeret ab octobri aerae communis CCCCXVIII, sive a Januario insequentis anni CCCXXIX. Quicumque ergo Wandalorum transitum in Africam vel anno Dionysiano CCCXVII vel CCCCXVIII adligant, non ideo decepti sunt, quia methodum non animadverterunt, quam in annis numerandis tenet Idatius; sed quia Idatii testimonium obliti sunt, vel quia despectui habuerunt.

3. Praeterea exinde etiam factum est, ut viri illi doctissimi sibi persuaserint Victorem Vitensem libros suos de persecutione Wandalica scribere aggressum fuisse anno CCCCLXXVII. Cum tamen juxta id, quod scribit Idatius, annus sexagesimus Wandalici in Africa regni, quo se scribere nos monuit Victor, in annum inciderit CCCCLXXIX, nam a CCCXXIX ad CCCCLXXVII non plures quam LVIII numerantur. Sexagesimus ergo, quo scribebat Victor, annus erat Dionysianus 489.

4. Caeterum licet ab anno CCCXXIX regnum Africanum auspicatus sit Gaisericus, attamen a capta Carthagine, id est, ab anno CCCXXIX, numerari vulgo solet ab historicis, atque etiam ad eodem Victore. Nam in fine lib. I Gaisericum regnasse scribit annos XXXVII menses III (Anonymus Augustanus a Canisio editus addit dies VI), quos a capta Carthagine non autem ab ingressu illius in Africam numerat. Itaque cum Carthaginem occupaverit XIV kal. novembris anni CCCXXIX,

ut ad eum annum asserit Idatius; si huic numero addas annos XXXVII menses III, obiisse Gaisericum colliget an. CCCCLXXVII die XIV kal. febr. aut sexto post die juxta Anonymum Augustanum.

5. Hinc corrigendus est Victor Tunensis, qui Gaisericum decessisse ait Olybrio et Rustico consulibus, qui nomen dederunt anno aerae communis CCCCLXIV Africani regni XL anno. Victorem hunc secutus est D. Isidorus, in quo propterea tam Gaisericus, quam successorum ejus cunctae epochae depravatae sunt. Sed haec jam dicere occupavit Florius ad ipsius Isidori Wandalarum historiam.

Nota XLII, p. 74.

1. Prosper consulatu Theodosii XI et Valentiniani, qui eum gesserunt anno CCCCXV, *Arelas*, ait, *nobile oppidum Galliarum a Gothis multa vi oppugnatum est, donec imminente Aëtio, non impuniti recesserunt.* Unum idemque bellum Prosperum hic Idatiumque anno CCCCX narrare res ipsa, verbaque utriusque atque Isidori, quem statim adducam, ostendunt. Et tamen quinque prius annos Prosper quam Idatius illud consignat. Pagius Prospero huic adhaeret, alterumque Prosperum Pithaeum ad Idatii sententiam propius accedentem sugillat; *quia per haec tempora, inquit, chronicon ejus quoad annos imperatorum valde depravatum est.* Sed id verius Aquitano Prospero objici poterat, qui per hos annos bellum hoc Gothicum et transitum Wandalarum in Africam bellum insuper Francicum perturbato nimium ordine describit. Quod ad rem nunc attinet, mirum est virum eruditissimum Pagium non animadvertisse Aëtio eo anno CCCCXV primum fovendae Joannis tyrannidi, deinde Hunnis in Pannoniam deducendis intentum, bellum cum Gothis gerere non potuisse. Itaque bellum istud annos quinque Prosper antevertit. Finitum autem est foedere Romanos inter et Gothos inito, datisque a Gallis regi Theodori obsidibus, inter quos Theodorus erat

Aviti propinquus; cuius meminit Sidonius Carm. VII, v. 218.

Regi Getico tua Gallia pacis
Pignora jussa dare est, inter quae nobilis obses
Tu, Theodore, venis, quem pro pietate propinqui
Expetis in media pelliti principis aula,
Tutus, Avite, fide.

Anno autem CCCCXV tantae apud Gothos auctoritatis fuisse Avitum aetate tum juvenem, utpote qui triginta post annos imperator factus est, non facile credam. Quam ob rem rursus Idatio prae Prospero assentior.

2. De eodem hoc bello Isidorus in hist. Gothor. inquit : *Theodorus regno Aquitanico non contentus pacis Romanae foedus recusat, pleraque municipia Romanorum vicina sedibus suis occupat. Arelas nobilissimum Galliae oppidum multa vi oppugnat; a cujus obsidione imminente virtute Aëtii, Romanae militiae ducis, non impunitus abscedit.* Post quae haec statim subjungit : *Remoto igitur Valentiniani imperatoris jussu a potestate militari Aëtio, etc.* Atqui Aëtius ab exercitu Gallicano amotus est anno CCCXXXII postquam Bonifacio necem intulit. Ex tenore igitur narrationis Isidorianae satis clare deducitur bellum hoc Gothicum Aëtii a Galliis remotionem praecedere non potuisse annis septem, quotquot praecedere debuisset, si actum fuisset anno CCCCXV, cui illud adnectit Prosper.

3. Quae praeterea oppugnaverit Theodorus oppida non explicat Idatius, imo neque Isidorus. Sed ut Arelatem usque penetraret, plura in itinere expugnasse necesse est.

Nota XLIII, p. 74.

Felici necem anno CCCXXX adligat Prosper haec consulatu Theodosii XIII et III Valentiniani scribens : *Aëtius Felicem cum uxore sua Padusia et Gramutium Diaconum eos insidiari sibi cum praesensisset, interemit.* Eundem Felicem nefarium fuisse hominem, prodiderat alias ipse Prosper ad annum CCCXXVI consulibus Theodosio XII et Valentiniano II inquiring : *Patro-*

clus Arelatensis episcopus a Tribuno quodam barbaro multis vulneribus laniatus occiditur. Quod facinus ad occultam jussio- nem Felicis magistri militum referebatur. Cujus impulsu credi- tus est etiam Titus diaconus, vir sanctus Romae pecunias pau- peribus distribuens, interfectus. Vides, lector, quam jure merito flagitiorum scelerumque vindex Deus Aëtii ministerio in Felicem animadverterit! Sed et observa, quae de Titi nece narrat Prosper; creditum fuisse testatur auctorem impiae caedis illius eundem hunc Felicem fuisse, qui non Gothus sed Romanus aut Gallus erat, ut vult Pagius ad annum 428 n° 1. Tribunum autem barbarum Patroclum interfecisse, testatur sane Prosper. De interfectore vero Titi penitus tacet. Et tamen de hac Titi coede ea narrantur (et quidem ubi minime oportebat) quae supra nota XX perstrinxi.

Nota XLIV, p. 74.

1. Expeditionem, quam Idatius egisse ait Aëtium in Galliis adversus Francos anno CCCCXXI, Prosper adscribit anno CCCCXXVII; dein sub consulibus Felice et Tauro ait: *Aëtius, multis Francis caesis, quam occupaverant propinquam Rheno partem recipit Galliarum.* In hoc dissidio satius est, ut Idatio assentiamur, quam Prospero; siquidem Idatius tum cum Aëtio in Galliis erat, nec nisi finito hoc bello anno CCCCXXII ab Aëtio recessit in patriam rediturus. Clarissima Idatii verba exhibet chronicon annis 431 et 432. Quidquod expeditionem hanc Aëtii altero post Wandalorum in Africam transfretationem anno Prosper ipse commemorat. Wandali autem in Africam transmiserunt anno 429. Qui ergo Francicum illud bellum confici anno 428 potuit? Sed ut supra animadverti, et observare quilibet poterit, chronologia in Prospero valde per hos annos depravata est. Franci tum ab Aëtio debellati in genitalem Nicrum retusi sunt. Illinc anno CCCCL aut CCCCLI in Galliam cum Attila irruerunt, Sidonio teste Carm. VII v. 325. Quapropter nescio quid Aegidium Voechtium a Papebrochio

relatum in Appendice II ad Exegesim de episcopis Tungrensi-
bus tom. IV. SS. Maji n° 108 impulerit, ut contra auctoritatem
Prosperi et Sidonii scriptorum ejusdem aevi atque Gallorum
Francos omnes ab anno CCCCVI aut CCCCVII in Taxandriam
vicinamque Tungriam ad gentiles suos Salios transiisse, neque
deinceps trans Rhenum habitasse affirmaret. Neque melius
alii, cum diserte Prosper bellum hoc juxta Rhenum actum
fuisse testetur, huc revocant, quod Sidonius Carm. V v. 212
de Aëtio et Majoriano cum Clojone Franco decertantibus ca-
nit, inquires :

Post tempore parvo

Pugnastis pariter, Francus, qua Clojo patentes
Attrebatum terras pervaserat.

Quid Attrebates ad Rhenum?

2. Praeterea haec de bello cum Clodione non ad annum
CCCCXXVII aut CCCCXXXI, neque ad CCCCXXXVII, ut tolera-
bilis aberravit Valesius, pertinent; sed ad annum circiter
CCCCXLVII spectant. *Nam qui potuit* (inquit Sirmondus ad
hunc Sidonii locum) *Majorianus bello adesse* (anno CCCCXXVIII)
et tam acriter dimicare, qui XXX post annos in suo consulatu
(anno CCCCLVIII) juvenis erat; ut patet ex eodem Sidonio
ibidem v. 524? Accedit auctoritas non omnino contemnenda
chronici Verdunensis quod ad annum 446 haec habet : *In*
Franoorum terra reges regnare coeperunt et primus eorum
regnat Clodio. Interea tamen Francici scriptores ex laudato
Prosperi loco Clodionem anno CCCCXXVIII, et ex Prospero
Pithaeano Pharamundum anno CCCCXVIII vel citius inter
Francos cis et ultra Rhenum regnasse praedicant. Etsi Pagius
ad annum CCCCXVIII n°. 81 de Pharamundo et ad annum
CCCCXXVIII de Clodione sic loquitur, maxime de Pharamundo,
ut satis liquido appareat, non suam sed suorum assertam
vulgo opinionem de initio regni Francici in Galliis exprimere
voluisse. Sed de his alias fortasse plura.

3. Nunc duo ipsius Pagii lapsus in critica ad annum

nº. 9. corrigendi sunt. Alter quod dicat Sirmondum
 um protulisse, quo suam comprobet sententiam
 i tempore. Nimirum evidens argumentum ab
 desumptum et a me ipsius Sirmondi verbis
 ihili Pagio est. Sirmondus itaque bellum
 ut vult Prosper, vel ut rectius observat
 a Clodiano distinguit, quod gestum
 tempora, et post annum 445 ablegat.
 No isto bello loqui existimat non solum Sido-
 nam Gregorium Turonensem, Sigebertum et cum
 Annales Francorum, atque in eadem tempora illud reji-
 cere. Neque est, cur Sirmondo Pagius objiciat, quod Sido-
 nius victos Francos, Sigebertus vero et Annales patriae victores
 fuisse praedicent; nam quando Franci apud domesticos histo-
 ricos non victores? quando non triumphos agunt?

4. Alter Pagii error est, quod dicat *Idatium hoc loco non
 significare eo Abrahami anno (2448, Christi 432) Francos victos
 esse, sed tantum pacem eos cum Aëtio pepigisse*. Et post pauca :
*Ibi Idatius loquitur de pristina dignitate ab Aëtio recuperata ;
 quod tamen non nisi post aliquot annos contigisse videbimus*.
 Haec Pagius, quem Idatius evidentissime refellit; dum anno
 CCCCXXXI inquit : *Idatius Episcopus ad Aëtium ducem, qui
 expeditionem agebat in Galliis, suscepit legationem*. Statimque
 anno CCCCXXXII subjungit : *Superatis per Aëtium in certa-
 mine Francis, et in pace susceptis, Censorius comes legatus
 mittitur ad Suevos, supradicto secum Idatio redeunte*. Quam-
 nam ergo agebat Aëtius expeditionem in Galliis anno CCCCXXXI
 nisi quae insequenti anno finita est, superatis per ipsum
 Francis et in pace susceptis? Sed taedet in his diutius immo-
 rari. Tantum in fine duo moneo. Alterum Idatium harum
 rerum testem fuisse oculatum et ideo periculum nullum est,
 nec suspicio quidem, quod eas extra locum et tempus referat.
 Alterum de pristina dignitate ab Aëtio recuperata nullum per
 eos annos Idatium verbum facere.

De Bonifacio, commentarii vice, haec in nonnulla Idatii loca ex Augustino, Prospero, Olympiodoro et aliis summatim excerpta accipe. Bonifacius, Thrax genere, belli pacisque artibus insignis, a Castino male habitus ex bello Hispaniensi contra Wandalos anno CCCCXXII in aulam Honorii Augusti, et inde in Africam transiit. Post Honorii mortem provinciam banc contra Joannis tyrannidem tribunus tunc militum defendit, Placidiaeque et Valentiniano filio servavit. Exinde Placidia, quia sibi fidissimum Bonifacium ubique experta fuerat, comitiva domesticorum atque Africae honestatum eidem provinciae praefecit, quod Aëtius tulit aegerrime. Itaque ut Placidiae suspectum redderet Bonifacium, eum apud ipsam coepit criminari, regno inhiare dictitans; et siquidem ab Africa revocaretur, non pariturum. Simulque ad Bonifacium scribit, Placidiam ipsi insidias struere, quarum hoc ei erit indicium, fore ut absque ulla causa subito ad palatium acciretur. His artibus Placidia et Bonifacio circumventis, illa Bonifacium ex Africa venire ad se jubet; Bonifacius vero venire abnuat. Quare perduellionis damnatus, cum bellum in publico nomine indicetur, Wandalos ex Hispania, ut sibi auxilio essent, advocavit. Verum detectis postea Aëtii dolis abstersisque suspicionibus, quae Placidiam a Bonifacio, et Bonifacium a Placidia averterant, Bonifacius quidem nihil non egit, ut Wandalos ab Africa removeret (quamquam omnia frustra fuerunt), Placidiae, vero jussu in aemulationem Aëtii et *totius orbis* (ut ait Prosper ad annum CCCCXXXII) *pace et confessione* (an consensione?) *mirabili Bonifacius ab Africa ad Italiam in urbem venit, accepta Magistri militum dignitate*. Aëtius acrioribus propterea invidiae stimulis agitatus, Bonifacium breviori telo instructum longiore ipse aggreditur vulneratque. Hinc tertio post mense Bonifacius ex vulnere moriens uxorem suam valde locupletem, ut nulli nisi Aëtio nubat, monet. Ubi observa Aëtium tunc sine uxore fuisse; namque alias importuna esset et inofficiosa

Bonifacii de nuptiis cum Aëtio contrahendis ad uxorem adnominatio. Si tamen Aëtio nupsit, atque illa Gaudentii mater est, de qua loquitur Sidonius Carm. V versu 205, ex Gothica profecto gente fuit, non ex Wandalica. Quamquam Pelagiae nomen (quod Bonifacii uxorem habuisse prodidit Marcellinus) neutrum sonat, et extra Gothos et Wandalos Arianam, quam duceret, invenire potuit Bonifacius. Id autem ex Prisco et Cassiodoro constat Aëtium alium habuisse filium nomine Carpilionem, qui major Gaudentio erat; nam hic apud Sidonium *parvus Gaudentius* a matre dicitur eo tempore, quo Carpilio legationem jam obierat ad Attilam. Quare si Carpilio nondum mortuus erat, quando Gaudentio minori ejus fratri imperium quaerebatur; quid causae esse potuit, nisi quod Aëtii uxor, quae apud Sidonium loquitur, mater erat Gaudentii et Carpilionis noverca. Plura de Bonifacio collegit Stiltingus commentario praevio ad vitam S. Augustini § 52.

Nota XLVI, p. 76.

De Aëtio post interfectum ab eo Bonifacium Prosper sub Consulibus Aëtio ipso et Valerio, id est anno CCCCXX, haec tradit: *Aëtius cum, deposita potestate, in agro suo degeret, ibique cum quidam inimicus ejus repentino eum incursu opprimere tentasset, profugus ad urbem atque illinc ad Dalmatiam, deinde Pannoniam ad Hunnos pervenit, quorum amicitia auxilioque pacem principum et jus interpolatae potestatis obtinuit.* In libro Prosperi, quo utor, pro *et jus* quod hic exhibeo, scriptum est *Aëtius*. Sed orae libri adscriptae ex fide manuscriptorum sunt, exque aliis auctoribus optimae pluresque correctiones et notae, quas esse suspicor ab studio magni Antonii Augustini. Ex illis una haec est, quae expuncto illo verbo *Aëtius* ea restituit *et jus*. Igitur ex descriptis Prosperi verbis nemo non videt Aëtium, interfecto Bonifacio iram principum metuentem palatium reliquisse. Ubi Sebastianus Bonifacio succedens, tamdiu ibidem permansit quamdiu abfuit

Aëtius. At hic anno CCCCXXXIII ad aulam reversus, Patriciusque renunciatus, Sebastianum paulo post aula expulit et ad Orientem navigare coëgit. Quare quae Prosper de secessu Aëtii in agrum fugaque in Dalmatiam et Pannoniam narrat, maxima ex parte ad annum CCCCXXXIII pertinent.

Nota XLVII, p. 77.

1. Praylium anno CCCCXVI aut initio anni CCCCXVII Joanni in episcopatu Hierosolymitano successisse, decessisse vero ante annum CCCCXIX, ejusque in locum suffectum fuisse Juvenalem nota XXX paucis exposui. Igitur doctissimus, cui ego assentior, Papebrochius in hist. chronolog. Episcop. Hierosol. Praylii mortem anno 418 adnectit. Clar. vero Pagius in critica ad annum 429 n°. 27, mortuum asserit Praylium anno CCCCXXV. Verum neuter quemquam veterum scriptorum producit, qui suae sententiae presse clareque suffragetur. Quinimo Pagius ex XX Episcopatus annis, quos Praylio Nicephorum et Theophanem tribuere fatetur, novem et ultra, necesse est, ut detrahat, et nec sic quidem computus illius constat. Papebrochius similiter in Cyrillo scriptore vitae S. Euthymii (XX januarii) qui Juvenalem successorem Praylii anno XLVI Episcopatus obiisse tradit, pro XLIV legendum esse ait XL; namque ita chronologiam, quam astruit, requirere existimat. Nimirum tam Pagius quam Papebrochius, dum suam quisque sententiam comprobare conatur, scripta veterum vel refellit vel corrigit; quia uterque opinioni suae contraria esse cernit. Attamen Papebrochii correctio Cyrillo adhibita non tam enormis est, ut per sese patet, ac illa, quam Pagius Nicephoro et Theophani adhibet, ut eos in suam sententiam trahat. Quamquam hi, ut verum fatear, severiorem longe merentur, quia longissime a veritate aberrant. Praeterea ut ad Papebrochium redeam, facillimum fuit auctori vitae Euthymii Cyrillo Episcopatum Juvenalis numerare a morte Joannis, praetermisso ex oblivione Praylio. Quem cum in *brevi*, id est, brevi tempore

Episcopatum tenuisse Idatius affirmet, illius testimonio efficere potuisset Papebrochius, ut ejus opinio, sin minus certa, valde tamen probabilis lectoribus videretur. Porro Episcopatus decem annorum, quantum Praylio tribuit Pagius, brevis dici non potest. Si autem brevis fuit, ut tradidit Idatius, secundo a morte Joannis anno, id est, CCCCXVIII obiit; Juvenalisque post ipsum electus est eodem anno.

2. Emin. Card. Norisius Praylium non ante annum CCCCXI obiisse existimare se indicat, dum, in hist. Pelag. lib. II cap. 4 scribit ab eo anno (421), qui acceptae a Theodoto sedis (Antiochenae) primus numeratur, contigisse, ut Pelagius de sanctis Hierosolymorum locis ejiceretur. Duo hic adstruit vir doctissimus; alterum, electionem Theodoti evenisse anno CCCCXI, alterum, Pelagium post Theodoti electionem abactum fuisse Hierosolymis. Caeterum Eusebius Cremonensis (ita conjicit magnus Baronius ad annum 417 n° 18, vel si Cremonensis non est, certe ille videtur esse, cujus meminit Hieronymus epistola nunc inter Augustinianas CCLII) Cyrillo Alexandrino scribens (apud Baron. ibidem) haec inquit : *Quomodo nunc, cum beatae memoriae Innocentius Pelagium, Caeslestiumque cum suis capitibus condemnavit, cunctis eos abjicientibus Orientalibus, Alexandrina Ecclesia in communionem receperit, quae sola et prima inter provinciales suos tales refutare debuerat?* Si nunc id est quando Innocentius, qui initio anni CCCCXVII decessit, Pelagium damnavit; Orientales hunc abjecerunt Syri et Palestini, annon sero nimis, scilicet post quatuor aut quinque annos abactus dicitur a Norisio? Quidquod de hac Pelagii e sanctis locis ejectione sub Catilinae nomine locutus fuisse videtur Hieronymus ep. LV ad Riparium. At Hieronymus ante annum CCCCXI mortuus est. Fortasse etiam clarius de ejectione Pelagii e sacris locis locutus est alias Hieronymus, scriptumque, ubi haec narrat, deperiit. Plura enim opera S. doctoris injuriâ temporum perdita sunt.

3. Itaque Praylius Pelagium Hierosolymis expulit post synodum Antiochenam, quae serius quam anno CCCCXVII cogi

non potuit. Nam cum Pelagius ex synodo Diospolitana indē-
natus evasisset annō 415 desinente, orthodoxi, qui ipsius
condemnationem flagrantissime concupiscebant, confestim hanc
causam ad Antiochenum Patriarcham, cui suberant episcopi
Palaestini, detulerunt. Sed importune in eo rerum articulo eve-
nit, ut Alexander episcopus Antiochiae moreretur, unde causa
procrastinata est usque ad electionem Theodoti in annum
CCCCXVII. Garnerius Dissert. II de Synodis in causa Pelagiana
habitis, Synodo X Theodotum anno 411 Alexandro successisse
existimat sed immerito. Marius Mercator cap. 3 Commonit.
postquam Pelagium Patres Diospolitanos delusisse narravit,
continuo quid Antiochiae de eo actum sit commemorat, in-
quiens : *Postmodum evidenter deprehensus (Pelagius) insistentibus*
accusatoribus a posteriore Synodo, cui sanctae memoriae
Theodotus Antiochiae praesedit Episcopus, atque detectus a
sanctis quoque et venerabilibus Hierosolymorum locis est detur-
batus. Ergo si *postmodum*, si *insistentibus* *accusatoribus* sci-
licet iisdem, qui in Diospolitana Synodo eum accusaverant,
damnatus est a Theodoto; quis aut cum Norisio anno ab ea
Synodo quinto, aut cum Pagio anno octavo, uti opinatur is
ad annum CCCCXXIV n°. 8, nimirum multos etiam post annos,
quam celeberrimum Zosimi decretum totum orbem percurreret,
factum id fuisse credat? Imo neque Norisium neque Pagium
credituros id fuisse existimo, nisi viri doctissimi in eam ivis-
sent opinionem, quod Theodotus longe post annum CCCCXVII
Antiochenam obtinuerit sedem.

4. Verum aliter omnino res se habet; namque Theodotus
anno isto CCCCXVII Antiochiae factus est episcopus, ut in hist.
Patriarch. Antioch. praefixa Tomo IV SS. Julii, satis liquido
deducit eruditissimus Jesuita Boschius; ejusque opinio lau-
dato Mercatoris testimonio adjunctisque Eusebii verbis supra
descriptis maxime comprobatur. Cum enim Eusebius solius
Innocentii rescriptum meminerit, nulla recentioris alicujus
decreti (puta Zosimi) facta commemoratione, profecto gravis-
simum nobis praebet fundamentum, ut credamus epistolam

illam missam ad Cyrillum fuisse eodem anno CCCCXVII. At quid ego moror? Idem Emin. Norisius ac Pagius (lege hunc ad eum annum n° 9) hoc ipsum fatentur, scilicet eas Eusebii litteras scriptas fuisse initio pontificatus Zosimi, quem eodem anno 417. die XVIII Martii consecratum fuisse tradit ibidem Pagius n° 12. Cum ergo Pelagius ex sacris Hierosolymorum locis exturbatus fuerit auctoritate synodi Antiochenae, in qua sederunt Theodotus et Praylius; namque id etiam de Praylio testari videtur Mercator, qui post laudata ipsius supra verba haec statim adjicit: *Quod* (ejectionem Pelagii a sanctis locis Hierosolymorum) *ejusdem S. Theodoti ad reverendissimum urbis Romae Episcopum et sanctae memoriae Praylii Hierosolymitani Episcopi missa scripta testantur*; annon ex his omnibus liquido colligitur 1° Synodum Antiochenam habitam fuisse anno CCCCXVII, non autem post annum CCCCXXI. 2° Theodotum jam tum Antiochiae Episcopum factum fuisse, uti contra quam opinantur Norisius et Pagius, propugnat Boschius. 3° Pelagium, etiam si post electionem Theodoti Hierosolymis expulsus fuerit a Praylio, Prayliusque e vivis excesserit vel in fine anni CCCCXVIII vel initio insequentis, ab eo prorsus expelli potuisse, et re ipsa expulsus fuisse anno CCCCXVII, non autem post annum CCCCXXI, uti contendunt Norisius et Pagius, existimantes Praylium eo anno nondum obisse.

5. At constat, inquit, Praylium propensiore in Pelagium animo fuisse initio Episcopatus, et pro eo tum ad Innocentium Papam litteras dedisse. Quo itaque pacto fieri potuit, ut tam cito, nempe in ipso episcopatus anno primo Pelagium abjiceret et a Palaestina expelleret? Simili ratiocinatione asserere qui poterit Tractoriam Zosimi post annum 418 editam fuisse; quia Zosimus usque ad diem XXI Martii ejusdem anni Pelagium Caelestiumque excusare conatus est, eorum accusatoribus acerrime sugillatis. Praylius utique litteras pro Pelagio ad Innocentium scripsit, illaeque perlatae sunt eotempore, quod inter primas et secundas litteras Zosimi (qui Innocentio successerat) ad Africanos Episcopos excurrit. Id ex eo colligitur,

quod cum Zosimus nullam Praylii epistolae mentionem in primis suis ad Afros litteris fecisset, facturus procul dubio, si eam jam tum accepisset; in secundis, quae datae sunt XXII die septemb. anno CCCCXVII, acceptam a se meminit. Caeterum dum Praylii litterae ad Innocentium perferuntur, delatum est ad Orientem decretum ejusdem Innocentii, quo Pelagius damnabatur. Hoc decreto excitus Theodotus, et insistentibus Pelagii accusatoribus, Synodum statim coëgit, ubi praesente Praylio Pelagius damnatus est, et ut aiebat supra Eusebius a cunctis Orientalibus abjectus. Siquidem opportune tunc, id est, pontificatus Innocentii tempore, legatio Romam missa fuerat ab Episcopis Orientalibus, de qua Bonifacius Papa in epistolis ad quosdam Macedoniae Episcopos tom. 4 Concil. Collectionis Labbeanae col. 1708 haec habet : *Ante breve tempus, id est, subpraedecessore meo beatae memoriae Innocentio Orientalium ecclesiarum Pontifices, dolentes se a B. Petri communione sejunctos, per legatos pacem, si charitas vestra retinet, poposcerunt.* Nimirum sejunxerunt sese Orientales, Constantinopolitani et Aegyptii a communione Romanae Sedis, recusantes nomen S. Joannis Chrysostomi dyptichis inserere, quod Innocentius urgebat. Orientalium autem legationis auctorem Alexandrum fuisse praedecessorem Theodoti, ipse Innocentius testatur epistola ad Maximianum Episcopum tom. 2 Conciliorum Col. 1266; in qua haec scribit : *Antiochenae ecclesiae frater et coëpiscopus noster Alexander digna legatione et prosecutus est et probavit :* negotium scilicet reconciliationis Orientalium cum Ecclesia Romana. Igitur ex Italia Antiochiam redeuntibus Alexandri legatis, desinente anno 416 vel ineunte potius 417, ad alia, quae ab ipso Innocentio tradita sunt, rescripta decretum contra Pelagium recens tum editum adjunxisse tam est credibile, quam quod maxime. His ergo Innocentii litteris a Theodoto acceptis, namque interim Alexander decesserat, ut se Romano Pontifici magis probaret, Synodum statim coëgit, Pelagium damnavit et ab Oriente rejiciendum decrevit.

6. Sed ecce nunc Norisius Lib. 1. hist. Pelag. cap. 11 nullum

ab Innocentio adversus Pelagium conditum decretum contendit. Tum quia hujusmodi decreti, ait, nullibi D. Augustinus meminit; tum quia illud Zosimus Pontifex Caelestio non objecit; cum tamen ab eo requisiverit, *ut Sedis Apostolicae litteris, quae a sanctae memoriae suo praedecessore manaverant, praeberet assensum*; uti refert idem Augustinus lib. II de peccato origin. cap. 3. In Norisii sententiam pedibus, ut solet, ivit Pagius ad annum 416 n° 15 et 16. Sed imprimis esto quod illius decreti Innocentiani nullam S. Augustinus mentionem fecisset, non satis hoc erat, ut illud extitisse umquam negemus. Atqui id expresse tradit Gennadius, cujus testimonium tanti aliquando facit Norisius, quanti infra videbimus nota LXIII a n° 3, ubi de epistola Leonis ad Flavianum de Incarnationis mysterio dicendum est. Testatur id ipsum etiam liber Pontificalis; ut Eusebius antea laudatus non obscure indicat. Utquid enim cum Pelagianos ab Orientalibus abjectos esse ait, factum id significanter adnotat, *cum beatas memorias Innocentius Pelagium Caelestiumque cum suis capitibus condemnavit*?

7. Deinde nego Augustinum non meminisse decreti Innocentiani, neque illud Caelestio Zosimum objecisse. An quia Augustinus *litterarum* non vero *decreti* nomine utitur ideo epistolam, aut epistolas aliquas non autem decretum significare voluisse dicendus est? At enim vel consulto, vel casu potuit *decreti* nomen non usurpare. Annon Possidius in vita ejusdem Augustini cap. XVIII de Innocentio et Zosimo loquens inquit: *At illi tantas sedis antistites suis diversis temporibus eosdem (Pelagianos) notantes.... datis litteris et ad Africanas Occidentis et ad Orientis partes ecclesias eos anathematizandos et devitandos ab omnibus catholicis censuerunt. Et hoc tale de illis Ecclesiae Dei catholicae prolatum iudicium, etc.* En Possidius litteras appellat tam Zosimi quam Innocentii adversus Pelagium constituta; eaque non a solo Zosimo, sed etiam ab Innocentio ad Orientis partis ecclesias missas esse testatur. Ipse etiam Augustinus epist. 190 alias 157 ad Optatum de constitutis ab Innocentio et Zosimo eodem tenore loquens

ait : *Pelagius et Caelestius duobus venerabilibus antistitibus Apostolicae sedis Papa Innocentio et Papa Zosimo toto christiano orbe damnati sunt. De quibus exempla recentium litterarum sive quae universaliter ad omnes Episcopos de memorata sede manarunt, etc.* At dubium non est, quin Zosimus decretum contra Pelagianos ediderit. Denique Emin. Baronius, Garnierius et alii assensi sunt Gennadio lib. de vir. illustr. de Innocentio juxta lectionem Pagii dicenti : *Scriptis decretum Occidentalium et Orientalium ecclesiis adversus Pelagium datum. Post quem successor ejus Papa Zosimus latius promulgavit.*

8. Et sane si quo scripta sua contra Pelagium mittere debuisse et misisse Innocentium credendum est, Orientis diocesis fuit; ubi quot et quanta perpetraverit Pelagius, tum per se Episcopos deludens in synodis tum per suae factionis homines Hieronymum et sanctas virgines Eustochiam et Paulam juniorem immaniter vexans, mature cognoverat, ut patet ex ipsius Innocentii epistola inter Augustinianas olim XCV nunc CXCLIII, exque alia, quam ad Joannem Episcopum Hierosolymitanum scripsit, habesque apud Baronium ad annum 416. Sed jam nimis multa de nomine disputavimus; praesertim cum uno verbo lis dirimi possit, si dixerimus latuisse Augustinum decretum Innocentii contra Pelagium missum in Orientem; sicuti latuit ipsum Concilium in eodem Oriente, in eadem causa et eodem anno habitum a Theodoto; neque enim illius Synodi meminit usquam S. Doctor: si ergo ex ejus de hac Synodo silentio nemo nisi temere falsitatis arguet Mercatorem, quod et habitam dicat, et in ea damnatum fuisse Pelagium scribat; cur quia Decreti Innocentiani sub expresso nomine *Decreti* non meminit Augustinus, falsitatis arguendi sunt Gennadius, liber Pontificalis vel etiam laudatus supra Eusebius? Ego equidem cum haec et plura his similia lego in historia Pelagianorum et Vindictis Augustini ejusdem auctoris; illud uno commutato verbo repetere soleo: *Honor regis judicium diligit.* Verumtamen sive decretum contra Pelagianos ediderit Innocentius,

quod ad cunctas ecclesias miserit, sive epistolarum ad Afros scriptarum exemplar in Palaestinam et Orientem transmitti curaverit; id ex Eusebii et Mercatoris testimoniis certissime constat Orientales Pelagium abjecisse, quia illum ab Innocentio, nondum autem a Zosimo damnatum didicerant. Quod cum anno 417 vel ut serius initio 418 factum fuerit sedente Hierosolymis Praylio, Joannes, qui hunc in Episcopatu illo praecessit, tenere eum non poterat anno 419, quo terrae motus ab Idatio commemorati contigerunt. Quin etiam Praylio brevi vita functo, Juvenalis tunc temporis Hierosolymitanam sedem occupabat.

Nota XLVIII, p. 78.

1. Inter epistolas S. Cyrilli Alexandrini octava, quae incipit: *Nugantur quidam*, ad Nestorium directa est. De ea autem S. Leo epist. (mihi) 38 ad Theodosium Augustum ait: *Qua (epistola Cyrillus) Nestorium corrigere et sanare voluit, pravas praedicationes ipsius arguens et evidentius fidem Nicaenae definitionis exponens; quamque ab eo missam Apostolicae sedis scrinia susceperunt.* Ejusdem Cyrilli epistolae meminit S. Flavianus in primis et secundis ad S. Leonem missis a se litteris, quae in antiquis Leonis editionibus post epistolam octavam reperiuntur. Ergo in primis testatur Flavianus ei Cyrilli epistolae omnes Synodi Ephesinae Patres assensisse. In secundis verba quaedam adducit, quae cum ex eadem illa Cyrilli epistola desumpta sint, aperte demonstrant de ea, et non de alia Cyrilli epistola loquutum fuisse Flavianum in primis suis litteris et de eadem locutos Leonem in litteris ad Theodosium, et Idatium in chronico, dum Cyrilli epistolae unius meminit ad Nestorium missae, ejus *haeresim destruentis et regulam fidei exponentis.*

2. Quapropter immerito Quesnellus praeter hanc Cyrilli epistolam, *Nugantur quidam*, quae in Tomo I concilii Ephesini cap. 12 initium aliud habet, scilicet: *Intelligo quosdam*; illam etiam, quae de pace est ad Orientales incipitque: *Lae-*

tentur coeli, significatam esse vult a Flaviano. Nam quod hic Idatius alia cum hac epistola missa esse testatur, interpretari possumus, et quidem consultius, de alio Cyrilli scripto, quod laudato loco designat Leo inquamens : *Ephesinae etiam Synodi gesta recenseat, quibus contra Nestorii impietatem a sanctae memoriae Cyrillo inserta et allegata sunt de Incarnatione Catholicorum testimonia sacerdotum*. Quamquam nihil nos cogit, ut ea alia, quae allata fuisse ait Idatius, Cyrilli esse dicamus.

3. Porro contra Nestorianae haeresis venenum, quod has quoque Occidentis partes afflaverat, praesentissimum scripta haec antidotum attulerunt. Nam, ut omittam Leporium monachum Massiliensem, quem in emendationis suae libello (scripto ut opinatur Tillemontius an. 427) apud Sirmondum Tom. I. opuscul. confitentem legimus : *De sancta Maria non Deum ipsum natum, sed perfectum cum Deo natum hominem dicebamus* : ex Hispania datis ad Capreolum Carthaginensem in Africa Episcopum litteris Vitalis et Constantius scripserunt : *Sunt hic quidam, qui dicunt non debere dici Deum natum. Nam et haec est fides (haeresis potius) eorum, hominem purum natum fuisse de Maria Virgine, et post haec Deum habitasse in eo*. Ita a religiosis his viris Vitale et Constantio scripta fuisse post Ephesinam Synodum litterae Capreoli ad ipsos demonstrant, quae Tom. I. Operum Sirmondi pag. 215 legi poterunt. Cum autem scripta non fuerint post occupatam a Gaiserico Carthaginem die XIX novemb. anno CCCCXXXIX; nam ab eo tempore cuncta in illa urbe perturbatissima fuerunt; puto Vitalem et Constantium eas litteras ad Capreolum misisse aliquo ex his annis, qui inter CCCCXXXII et CCCCXXXIX decurrerunt. Quod si scriptas fuisse eas dicamus, antequam ad Hispanias anno 436 allata fuerint scripta, quae hoc anno memorat Idatius, nihil fortasse a veritate aberrabimus.

Nota XLIX, p. 78.

Semel et iterum Idatius Burgundiones contra Romanos re-

(195)

bellasse tradit annis CCCCXXXVI et CCCCXXXVII, atque in hoc ultimo bello caesa eorum XX millia testatur. De quo intelligenda sunt illa, quae Sidonius Carm. VII vers. 324 scribit :

..... Belgam, Burgundio quem trux
Presserat, absolvit junctus tibi.

Videlicet Aëtius junctus Avito. Addit insuper Sidonius :

Vincitur illic
Cursu Herulus, Chunus jaculis, Francusque natatu,
Sauromata clypeo, Salius pede, etc.

Ubi utrosque Francos Atthurios, qui ad Nicrum, et Salios, qui ad Salam aut Isalam flumina considebant, Burgundionibus adhaesisse significat. Caeterum unicus belli dux et auctor Gundiacus fuit, Burgundionum rex; reliquae vero gentes Burgundionis ductum fortunamque sequebantur. Et tamen Marianus Scotus sexto post natus saeculo sub hujus anni Consulibus haec scribit : *Batavos, Tungros, Menapios, Tervanos, Morinos, Ambiones, Cameracenses, Tornacenses, Attrebates, Belvacenses et quidquid his regionibus interjacet, utraque Sequanam et Ligerim Clodius Francorum regno adjecit.* Haec cum Sidonianis contulisse refutasse est. Sirmondus ad hunc Sidonii locum Gothos Burgundionibus auxilio accurrisse eorumque VIII Burgundionum vero XX millia eodem tempore et loco occisa fuisse refert. Sed fallitur vir doctissimus; Gothi enim alio anno, quam Burgundiones perierunt, ut constat ex Idatio; et loco etiam diverso bellum gessisse videntur, scilicet in provincia Narbonensi, cum Burgundiones in Belgica bellarent.

Nota L, p. 79.

Narraturus Idatius acta anni CCCCXXXIX, nihil peccavit, si Carthaginis celeberrimae urbis excidium ante omnia praemisit, ante ea etiam, quae eodem illo anno prius contigerunt.

Pagius tamen illum peccasse vult, imo peccare eum facit; dum sibi fingit Abrahami annum II. CCCCLV, cui ad diem XIX octobris eversionem Carthaginis adligat Idatius, numerandum esse a die prima octobris anni Dionysiani CCCCXXXVIII. Quod si ita esset, certe eversionem Carthaginis adscripsisset Idatius anno eidem 438. At numeret Pagius anno hujus chronici a Januario, et incidet illud excidium in annum CCCCXXXIX, in quem cum dubitari nequeat Idatium illud retulisse, agnoscat tandem Pagius errorem suum, desinatque inculcare toties annos Idatianos ab octobri numerandos esse.

Nota LI, p. 79.

De bello Tolosano, de quo Idatius anno CCCCXXXIX, Prosper sub ejusdem anni Consulibus haec scribit : *Litorius, qui secundae ab Aëtio Patricio potestati Hunnis auxiliantibus praecerat, dum Aëtii gloriam superare appetit, dumque Haruspicum responsis et daemonum significationibus fidit, pugnam cum Gothis imprudenter conseruit. Merito ergo victus, captus, occisus est, qui vanitate tumidus et sacrilega impietate contaminatus pugnam conseruit. Comparat hunc Catholici imperatoris ducem Salvianus Lib. VII de Gubern. cum Theodore Gothorum rege Ariano, pieque sapienterque philosophatur, dicens: Cum Gothi metuerent, praesumpsimus nos in Hunnis spem ponere, illi in Deo; pax ab illis postularetur, a nobis negaretur, illi episcopos mitterent, nos repelleremus, illi etiam in alienis sacerdotibus (erant enim, quos pacis internuncios et sequestres ad Romanos mittebant Gothi, Episcopi catholici) Deum honorarent, nos in nostris contemneremus. Prout actus utriusque partis, ita et rerum terminus fuit. Itaque ille dux nostrae partis Litorius eandem urbem hostium (Tolosam) quam eodem die victorem se intraturum esse praesumpsit, captivus intravit. Vincla, quae aliis paravit, ipse sustinuit. Ut qui maximum habuerat supercilium fortis viri, mortem subiret ignavi, longo tempore et diuturna in ergastulo barbarorum tabe*

consumptus. Ipse rex hostium, quantum res prodidit, ac probavit, usque ad diem pugnae stratus cilicio preces fudit; ante bellum in oratione jacuit; ad bellum de oratione surrexit. Priusquam pugnam manu capesseret, supplicatione pugnavit; et ideo fidens processit ad pugnam, quia jam meruerat in oratione victoriam. Haec carptim, quia lectu illa dignissima, et quae egregiam Theodori Gothorumque nostrorum indolem ostendunt, ex Salviano descripsi. Interim observa Idatium post dies paucos, quam captus est Litorius, occisum fuisse affirmare. Salvianus vero longo tempore et diuturna in ergastulo barbarorum tabe consumptum ait. Salvianus et loco et tempore rebus his propior erat; nam per hos dies aut paulo post haec in Gallia scribebat.

Nota LII, p. 79.

Pacis inter Romanos et Gothos eodem anno CCCCXXXIX confectae laudem Avito tribuit Sidonius Carm. VII v. 299, ubi Aëtii totiusque Galliae trepidationem post devictum a Theodore Litorium his carminibus depingit :

Gallia..... Getica pallebat ab ira :
 Nil prece, nil pretio nil milite fractus agebat
 Aëtius : capto terrarum damna patebant
 Litorio. In Rhodanum proprios producere fines
 Theodoridae fixum ; nec erat pugnare necesse
 Sed migrare Getis. — Postquam undique nullum
 Praesidium ducibusque tuis nil , Roma , relictum
 Foedus, Avite, novas, etc.

Praelicenter ista a Sidonio scripta videri poterunt, si Prospero creditur, qui de eadem hac pace loquens inquit : *Pax cum Gothis facta, cum eam post ancipitis pugnae lacrymabile experimentum humiliter, quam unquam ante poposcissent.* Sed hunc Prosperi locum luxatum esse dubitare non possumus ; tum propter Salviani testimonium, quo Sidonianum confirmatur ; tum praecipue, quia Paulus Diaconus, qui Prosperum exscribere manifeste videtur, haec lib. XIV tradit : *Pax cum Gothis*

facta est, cum eam Romani post hujus lacrimabilis belli perniciem humilius, quam unquam antea poposcissent. Quare in Prospero vox Romani, quae librariorum negligentia inde ex-cidit, reponenda est.

Nota LIII, p. 80.

De Gaiserici irruptionibus, quibus maritimas utriusque imperii regiones per singulos annos vastare solitus est, Victor Vitensis in fine lib. I haec scribit : *Quae vero in Hispania Italia, Dalmatia, Calabria, Apulia, Sicilia, Sardinia, Brutiis, Lucania, Epyro, vel Hellade (Gaisericus) gesserit, melius ibi ipsi, qui passi sunt, miserabiliter lugenda narrabunt.* Hinc apud Cassiodorum lib. I Variar. ep. 4 : *Saevus et repentinus hostis dicitur*, a quo avus ipsius Senatoris *Siciliam Brutiosque liberavit.* Quod fortassis nunc accidit. Ab hac Sicula expeditione narrat Prosper sub Coss. hujus anni revocatum fuisse Gaisericum metu Sebastiani, qui ab Hispania in Africam transfretaverat, adjungitque ab eodem tandem Gaiserico Sebastianum interfectum fuisse. Vid. not. 87.

Nota LIV, p. 81.

Extat tomo IV Oper. D. Augustini editionis Theol. Lovaniensium Disputatio inter ipsum Augustinum et Maximum Episcopum Arianum, qui teste Possidio in vita S. Augustini cap. 17 cum Gothis in Africam venerat. Ipse autem Maximinus initio Disputationis Carthagine se missum Hipponem ait *a comite regis*; sed lege *a comite Sigisvulto*, quomodo legendum esse monuit Sirmondus; cujus animadversionem nescio, cur ex quadam ejusdem Sirmondi nota ad sermonem 140 D. Augustini resciderunt Benedictini. Sigisvultus ergo natione Gothus bellum pro Valentiniano in Africa contra Bonifacium administravit; ipsoque ab ea recedente, recessisse etiam cum eo gentilem suum Maximum existimo. Saltem nemo inficias dabit post devictos a Gaiserico Asparem et Bonifacium hujusque

in aulam regressum anno CCCCXXXII, quo eum consignat Idatius, Marcellinum ab Africa discessisse. Hinc irrumpenti hoc anno CCCCLXI in Siciliam Gaiserico occurrere et Ariani regis Arianus Episcopus gratiam aucupari potuit. Maximinum autem ab Episcopis damnatum ideo dixit Idatius, quia S. Augustinus praeter commemoratam supra disputationem, quae nunc primus est ex libris, quos habemus ab Augustino contra Maximinum, duobus insuper aliis II et III cum S. Doctor validissime refutavit.

Nota LV, p. 81.

Bacauda non gentis sed factionis nomen est latrocinii deditae. Quae Diocletiani tempore in Galliis ita invaluit, ut contra Bacaudas mittendus fuerit Maximianus, qui eos non tam extinxit, quam frenavit. Post irruptiones vero Barbarorum in Hispanias Galliasque immaniter coaluere, praeterque plurima alia loca, Pyrenaeos saltus omnes a mediterraneo ad oceanum mare occupaverunt. Hinc Aracillitani, inde Tarraconenses Bacaudae erumpentes oppida, urbes atque integras provincias vastabant. Mentio etiam eorum fit in chronico pluribus in locis. Lege, si vis, in fine hujus operis dissertationunculam de Bacaudis ¹.

Nota LVI, p. 82.

Merobaudem, quem eximie laudat Idatius ad annum CCCCLXIII, eundem illum poetam esse existimat Sirmondus, de quo Apollinaris Sidonius Carm. IX vers. 293 canit :

Sed nec tertius ille nunc legatur.
 Baetim, qui patrium semel relinquens
 Undosae petiit sitim Ravennae.
 Plosores cui fulgidam Quirites,
 Et carus popularitate princeps
 Trajano statuam foro locavit.

¹ Hanc dissertationem ab auctore elucubratam non fuisse, dictum est in praefatione.

Patriam quidem Merbaudis tacet Idatius, Sidonius nomen ;
catera tamen, quae seorsim unusquisque exprimit, satis sunt,
ut utrumque de eo viro loqui credamus. Merobaudis poemata
aut perierunt, aut hucusque latent praeter unum de Christo
epigramma, cujus hoc est initium :

Proles vera Dei, cunctisque antiquior annis
Nunc genitus, qui semper eras, lucisque repertor.
Ante tuae matrisque parens, quem misit ab astris
Aequaevus genitor, verbique semina fusum
Virgineos habitare sinus et corporis artus
Jussit inire vias parvaque in sede morari.

Reliqua in Bibliotheca VV. PP. invenies. An Merobaudes
hic filius neposve fuerit alterius Merobaudis, qui semel et
iterum Consulatum gessit annis CCCLXXVII et CCCLXXXIII,
an nullam cum eo cognationem habuerit? Horum neutrum sine
auctore sine ullo teste statuere valemus. Raritas quidem ac in-
solentia nominis intra unam familiam retentum id fuisse sua-
dent. Nam quem Ammianus Marcellinus lib. XXX et Prosper sub
Consulibus Clearcho et Richemere regem Gallorum et Magis-
trum militum meminerunt non Merobaudes, quod apud hos
auctores legitur, sed Mallobaudes dicebatur. Merobaudes ille
consularis sub Maximo Tyranno periit, ut narrat Latinus
Paccatus in Panegyrico Theodosio dicto.

Nota LVII, p. 83.

Idatius anno CCCXXXIV in Orientis palatium ex Ravenna-
tensi Sebastianum aufugisse ait. Ex Oriente in Aquitaniam
profugum hoc anno CCCXLIV venisse affirmat et anno insequenti
CCCXLV transitum illius ad Wandalos in Africam con-
signat. Prosper vero sub Consulibus Valentiniano Augusto V
et Anatolio, id est anno CCCXL Sebastianum in Africam na-
vigasse significat. At Idatium melius quam Prosperum res
Sebastiani cognitas habuisse existimo. Quod si quis istius
testimonio assentiendum sibi esse judicaverit, duplicem Sebas-

tiani transitum in Africam statuatur, primum anno CCCCXL, post quem regressus in Orientem, ibique aliquot annos commoratus in Aquitaniam nunc ad Theodorem venerit, Barcinonemque postmodum occupaverit; unde iterum anno CCCCXLV, quod Idatius testatur, in Africam convolarit. Sed ut verum fatear, cum satis frequenter res gestas praemature consignet et aliquando integro quinquennio praevertat, mirum non erit, si nunc etiam annos totidem Sebastiani transitum ad Wandalos anticipaverit. Verum nihil ego definio, sed lectoris iudicio relinquo.

Nota LVIII, p. 83.

Idem Prosper sub Consulibus anni CCCCXLIII diligentiam S. Leonis Papae laudat, qui latentes in urbe Manichaeos e latibris suis eruit, eosque totius ecclesiae oculis exposuit, additque: *Multi Orientalium partium sacerdotes industriam Apostolici rectoris imitati sunt.* Imitatus est etiam Turibius Asturicensis Episcopus, qui Idatium nostrum in laboris ac sollicitudinis suae societatem adsciscens, Manichaeos Asturicae latentes detexit,isque diem dixit. Gesta autem episcopalia contra hos haereticos confecta ad Antonium Emeritensem Episcopum a Turibio et Idatio missa fuisse puto, quomodo ab Adigino Episcopo Cordubensi circa annum CCCCLXXX ad Idatium ejusdem Emeritensis ecclesiae Episcopum de Priscilliano relatum est, quod Severus hist. lib. II prope finem testatum reliquit. Non quod Emeritensi Metropoli aut Corduba aut Asturica subicerentur, quod nec tunc, neque unquam postea contigit, sed vel ob illius urbis dignitatem vel ob Episcoporum Antonii et Idatii famam. Ita etiam a nostratibus Hispanis saepe alias factum est, ut etiam extra provinciam celeberrimarum urbium Antistites Cuprianum et Capreolum Carthaginenses Ambrosium et Simplicianum Mediolani de rebus gravioribus consulerent. Omnia constant ex epistola LXVIII Cypriani, ex epistola Capreoli supra nota 48 laudata, atque ex actis Concilii I Toletani.

1. Turibius Asturicensis Episcopus, ut grassantibus per Hispanias Priscillianistis obviam iret, primum commonitorium ad Orthodoxos, puto, scripsit. Deinde libellum composuit, in quo sexdecim capitulis damnatas Priscilliani opiniones perstrinxit. *Sexdecim*, inquam; nam XVI ultimum vocat S. Leo, et XVII non in hoc de Priscilliani erroribus libello sed in epistola familiari Turibii ad se missa expressum fuisse declarat. Haec autem Turibius ad Leonem Pontificem Romam misit, ut ex epistola XCIII nunc XV ipsius Leonis discimus. Qui praeter hanc ad Turibium epistolam litteras simul misit ad cunctos Hispaniae Episcopos, quod haec ipsius verba declarant: *De-
dimus, inquit, litteras ad fratres et coëpiscopos nostros Tarra-
conenses, Carthaginenses, Lusitanos atque Gallaicos* (Baeticos addit Concilium I Bracarense, neque ulla suberat causa, cur eos praeteriret Leo), *eisque concilium Synodi generalis indisi-
mus*. Quae omnia cum a Leone per Pervincum ejusdem Turibii Diaconum missa fuisse oculatus testis Idatius diserte affirmet; nescio, quae illa scripta sint, quae Leo, eodem Concilio Bracarense testante, per Turibium notarium sedis suae ad Synodum Gallaciae direxit. Maxime cum ibidem subjecerit Leo: *Si
autem aliquid, quod absit, obstiterit, quominus possit celebrari
generale concilium, Gallaciae saltem in unum convenient sa-
cerdotes, quibus congregatis fratres nostri Idatius et Ceponius
imminebunt, conjuncta cum eis instantia tua, quo citius vel
provinciali contentu remedium tantis vulneribus offeratur*. Post haec igitur neque opus erat, ut quidquam aliud ad Synodum Gallaciae scriberet Leo: neque si quid scripsit, fieri potuisse videtur, ut Idatius ejusdem provinciae Episcopus, et illius pars magna Synodi posterioris hujus Leonis scripti nusquam meminerit.

2. Neque suspicari fas est vitium irrepsisse in Concilium illud Bracarense, et in eo a collectore addita esse illa verba *nota-*

rium sedis suae ; nam ea repetit Innocentius III, lib. II epist. 133, ubi ait : *Dicitur in I concilio Bracarense, quod Theoribius, Notarius a Papa Leone ad Synodum Gallaeciae* (quam Gallaeciae Synodum jam tum periisse affirmat ibidem Innocentius) *missus fuit*. Quod interea tamen simile valde vero puto hoc sane est Turibium illum, de quo loquitur Concilium Bracarense, diversum non esse a Turibio Asturicensi, quem impropria satis significatione, neque quinto seculo usitata Notarium appellarit Concilium vel ejus potius Collector. Indistinctum etiam existimat Florius Tom. VI Hisp. sacrae. Dissert. I ad n° 200, ubi Pagium Quesnellumque refellit, qui Turibium Leonis notarium a Turibio Episcopo Asturicensi distinguunt. Verum enimvero sive alter ab altero diversus, sive non diversus sit, confundendus non est Turibius Leonis Notarius cum Turibio sive Theoribio illo, ad quem octogesimo post anno epistolam scripsit Montanus Toleti Episcopus, quae edita est post Concilium Toletanum II, quaeque in addita ibi ad oram nota scripta dicitur ad Turibium Asturicensem. Qui potuit post annos octoginta? Ibi etiam epistola alia legitur ejusdem Montani ad Palentinus, in qua scripta Turibii nostri impense commendantur.

Nota LX, p. 85.

1. Nunc quoque Pagius Idatium errare facit, illi imponens eclipsim, quam decembri anni Abrahamitici II. CCCCLXIII adscribit, aerae vulgaris CCCCLXVI adligare. Et quidem ita consequitur, si Idatius annos, quibus chronicon suum insinavit, ab octobri auspiciatur; nam annus Abrahami II. CCCCLIII ab octobri aerae communis CCCCLXVI inchoatus, eundem cum anno isto Dionysiano Decembrem habet. At aequum erat, ut Pagius Idatium toties et tam sœde in errores impigisse non crederet; sed potius annos illum a januario numerare sibi persuaderet; quo pacto tot errores antiquo huic et accurato scriptori nulla esset objiciendi causa nullumque fundamentum. Idatius ergo eclipsim illam mense decembri

anni Dionysiani 441 adnectit, quocum a prima ad ultimam diem annus Abrahamiticus II. CCCCLIII concurrat. Dies tamen perperam in chronico designatus est; nam feria tertia, qua contigisse dicitur eclipsis, dies erat X non autem IX *Kal. Jan.* Sed hoc adnotatum supra fuit in scholio.

2. Pergit insuper Pagius et ad eundem annum CCCCLVII n° 13 suum et Calvisii errorem prodit, asserentium Theodosiani principatus annos ab anno aerae communis CCCCLIII Idatium exordiri. Falsum id evidentissime demonstrat series annorum in chronico observata. Item numerus annorum XXX, quos Idatius Honorio tribuit a morte Theodosii patris, et suo ordine digessit ab anno aerae vulgaris 495, quo Honorii regno initium fecit. Si ergo huic primo anno XXIX adjicias, ut XXX compleas, in annum devenies ejusdem aerae CCCCLIV. Ergo insequens annus, cui exordium Theodosii junioris et Placidi Valentiniani principatus adnexuit Idatius, annus fuit aerae vulgaris CCCCLV, annusque ipsorum XXIII, annus ejusdem aerae CCCCLVII. Porro cum ex ipso chronico evidenter constet, Idatium designato anno L Theodosii eidem subjecisse initium imperii Valentiniani, et eadem chronologica nota deinceps utriusque regni annos designare continuasse, quis non videat eos annos ab aerae Dionysianae CCCCLV auspicatum fuisse, siquidem hoc anno desinente Valentinianus Augustus renunciatus est? Praeterea cum Idatius annum XXX Honorii cum anno Abrahamitico II. CCCCL conjunxerit, ut ipsius chronicon demonstrat, annum Theodosii et Valentiniani I cum Abrahamitico II. CCCCLII alligasse necesse est. Igitur annus XXIII eorumdem non potuit non concurrere cum anno Abrahami II. CCCCLIII, atque aerae vulgaris CCCCLVII, cujus die XXIII decemb. eclipsis contigit. Non ergo erravit Idatius consignans hanc eclipsim anno XXIII Theodosii et Abrahami II. CCCCLIII. Sed potius Calvisius Pagiusque aberrant, quorum ille sesqui anno citius Theodosii regni annos numerare Idatium coepisse, hic autem annos Abrahami ab octobri auspiciari falso affirmat.

1. Asterium Protogenis in consulatu collegam anno CCCCXLIX Hispanis valde acceptum ipsique pariter acceptam fuisse gentem nostram, argumento sunt diuturna illius in Hispania commoratio et filia Hispano Meraubaudi in matrimonium collocata. Cujus pietatem commendant Sedulii Christiani ac religiosi poëtae carmina ab ipso collecta et divulgata. Namque huic nostro Asterio eam carminum Sedulii edendorum curam tribuit Sirmondus ad epist. 24 lib. I Ennodii: ubi epigramma quoddam Asturii ex codice Rhemensi protulit, cui praemissa erat haec adnotatio : *Hoc opus Sedulius inter chartulas dispersum reliquit; quod recollectum adornatumque ad omnem elegantiam divulgatum est a Turcio Rufio Asterio V. C. Consule ordinario atque Patricio.* Sequitur Asterii epigramma ad eundem Macedonium, ad quem per epistolam opus suum Sedulius direxit. Ita illud ex emendatione Gasparis Barthii descriptum accipe :

Sume sacer meritis veracis dicta poëtae
 Quae sine figmenti condita sunt vitio ;
 Quo caret alma fides, qua sancti gratia Christi,
 Per quam justus ait talia Sedulius.
 Asterique tui semper meminisse jubeto,
 Cujus ope et cura dedita sunt populis ,
 Quem quamvis summi celebrent per saecula Fasti;
 Plus tamen ad meritum est, si viget ore tuo.

2. Cardinalis Norisius in Cenothaphiis Pisanis Dissert. VI hanc Sirmondi opinionem suis despicabilem lectoribus facere voluisse videtur, dum eam tanto contemptui habitam fuisse ab Usserio et Pearsonio ait, ut nequidem in ea commemoranda voluerint immorari. Quasi id solemne non sit plerisque acatholicis, ut ejusmodi professionis viros, cujus fuit magnus Sirmondus, nihili se facere videri velint. At Norisius contra virum agens eximiae probitatis, doctrinae atque modestiae, eun-

demque sacerdotem summisque ecclesiae viris atque etiam christianissimis Galliae regibus magno in pretio habitum non his profecto armis certare debuit. Argumentum, quod habuit Sirmondus, ut collecti et adornati operis Seduliani laudem Asterio huic nostro tribueret, desumptum est ex Gennadio, *ex cujus integris exemplaribus*, ait Sirmondus, *Sedulium Theodosio juniore, cui opus suum dedicavit, et Valentiniano regnantibus vita functum didicimus*. Extat etiam nunc earmen, ubi Sedulius eundem juniorem Theodosium alloquens haec inter alia scribit :

Haec relegas servesque diu tradasque minori
Arcadio; haec ille suo generi. Haec tua semper
Accipiat, doceatque suos Augusta propago.

Neque insertum carmini Arcadii nomen cogit nos, ut Theodosio Magno inscriptos hos versus credamus; namque hic *minor Arcadius* Theodosii minoris filius est, non qui jam ipsi natus esset, aut quem unquam nasci contigerit, sed quem Theodosio blandiens nasciturum ominatur poëta, sicut et ipsi Arcadio sobolem filiosque vaticinatur cum addit : *Haec ille suo generi*. At *minorem Arcadium* vocat; quia ex more illius aevi mascula prima Theodosii proles de avi nomine appellanda erat, quod fuit Arcadius. A quo ut distingueretur secundus hic Arcadius *minor* dicendus erat, ut ipse Theodosius *junior* dictus est, ut ab avo Theodosio Magno distingueretur. Ne autem id de Arcadio Theodosii junioris patre dictum existimemus, ratio temporum suadet, multoque minus de Arcadia ejusdem Theodosii sorore interpretari possumus, nam praeterquam quod in ipso carmine *Arcadio* legitur non *Arcadiae*; cur Arcadium potius, quam Pulcheriam aut Mariam appellaret poëta?

3. Secundum argumentum, quod habuit Sirmondus, ut Asterio huic Protogenis in consulatu collegae concinnationem Seduliani operis adjudicaret, desumpsit ex epigrammate supra adducto ipsius Asterii ad abbatem illum Macedonium, cui idem-

met Sedulius opus suum mittere decreverat, et cui inscripta est epistola, quae Rhemensi in codice carmen praecedat. Nam cum Sedulius, Gennadio teste, ante annum CCCCL obierit; eo enim anno obiit Theodosius, Seduliusque regnante Theodosio fato functus est juxta Gennadium (ut omittam, quod si vera esset Cardinalis Norisii conjectura, qui in laudato supra carmine pro *Arcadio* legi vellet Arcadiae, quae mortua est, ut tradit Marcellinus in chronico anno CCCCLIV, ante hunc annum opus suum absolvisset) oppido incredibile est Macedonium inter viros egisse quinquagesimo ferme ab obitu Sedulii anno. Atqui hoc opus erat, ut ipsi epigramma illud misisset Astutus, is qui consulatum gessit cum Praesidio anno CCCXCIV, quemque Pearsonius, Usserius, Norisius et Pagius affirmant Sedulii opus collegisse et evulgasse. Ad haec carmina tot annos inter chartulas schedasque neglecta atque dispersa facilius, quam Sibyllina oracula foliis inscripta, periissent. Demum nemo hucusque evicit ea omnia nomina, quae in Rhemensis codicis adnotatione expressa sunt, Asterio nostro non congruere. E contrario aliena ab eo non esse existimavit Sirmondus, qui de nominibus mediae aetatis erudite scripsit, cujusque de hac re judicium non est, cur aliorum opinamentis non praeferramus.

4. Sed esto. Asterius hic noster *Flavius Asterius* vocatus sit, non vero *Turcius Rufus Asterius*, quid inde? Enim vero haec dico *Turcius Rufus* affinxisse illi dicam librarios. Annon id facilius fecit, quam Sedulio affinxisse epistolam ad Macedonium et carmen ad Theodosium, quod ut suam opinionem tueantur, factum esse dicunt, qui Sirmondi sententiam contemnunt aut rejiciunt? Et carmen quidem Probae Falconiae adjudicant, quia praefixum aliquando fuit Centoni hujus poetriae; quasi non potuerit ab opere Sedulii in Centonem Falconiae transferri, sicut a carmine Falconiae in opus Sedulii translatum esse dicitur. Porro si in carmine Sedulii ad Theodosium de Arcadio jam nato sciulus aliquis sermonem esse putavit, satis hoc ipsi erat, ut carmen illud Falconiae adscriberet,

quam sciret Theodosii Magni, qui filium habuit Arcadium, tempore vixisse. Epistolam autem ad Macedonium cur Asturio adscribendam esse velint, nescio. Nisi quod, ut dictum est, si Sedulio tribuatur, et is mortuus fuerit ante annum CCCCL, carmen quod ad eundem Macedonium scribit Asturius, Seduliani operis concinnator et editor, nemo unquam credet scriptum esse ab eo, qui anno CCCXCIV consulatum gessit. Sane utrumque scriptum, epistolam, inquam, ad Macedonium et carmen ad Theodosium sub Sedulii nomine ipsiusque operi praefixum frequenter invenimus. Vide Bibliothecae VV. PP. editae Lugduni anno 1677. tom. 6. In eadem tom. 5 reperies Centonem Falconiae sine eo ad Theodosium carmine.

Nota LXII, p. 86.

Sebastiani inclyti bello viri *Gaissericus* (ait Victor Vitensis lib. I) *sicut consilia necessaria habebat, ita et praesentiam formidabat. Cupiens autem illum extinguere, occasionem mortis de religione quaesivit*: Nimirum ad Arianismum trahere illum pertentavit. Sed cum Gaiserici suggestionem acuta pulcherrimae responsione retudisset Sebastianus, obmutuit quidem tum Gaisericus; *verumtamen* (addit Victor) *alio generis argumento postea bellicosum virum occidit*. Quodnam autem fuerit illud argumentum, non prodidit Victor. At si unica tantum religio apud impium regem reum fecerat Sebastianum, quocumque alio praetextu eum occiderit, ipsius nomen coeli tabula (ait Emin. Baronius ad annum 446) et liber vitae indelebili nota scriptum retinet.

Nota LXIII, p. 87.

Qui legat epistolam Leonis ad Ravennium Arelatensem Episcopum, quae CX est in antiquis editionibus, intelliget profecto de illis scriptis agere hic Idatium, quae sanctissimus Pontifex Ravennis indixit, *ut sollicitudine vigilantiae suae faveret universis fratribus innotescere*; fratribus scilicet non Hispanus

modo sed etiam Gallis. Et ad Hispanos quidem transmittendi haec scripta cura Ravennio demandatur, quia, sic provinciarum positu exigente, per Gallias ad Hispanias mitti solebant, uti constat ex epist. (mihi) LII ipsius Leonis ad eundem Ravennium. Quare mirari satis nequeo Paschasii Quesnelli levitatem, qui ex iis occasionem arripuit in notis ad epistolam Leonis (apud ipsum) XV, n° 9 ista effutiendi: *Cum Hispaniarum ecclesia in magna tunc ignorantia versaretur, plurimis earum Episcopis vel errore infectis vel de ecclesiae doctrina non satis instructis, admodum conveniens erat, ut earum Synodus ex Gallicanorum Antistitum fide ac doctrina robur accederet.* Ita Quesnellus honestiore nullo fine, quam ut vanissimam Gallis suis laudem quaerat, Episcopos Hispaniae dehonestat. Verum id tolerabilius, illud gravius est, quod cum ab Episcopis Galliae nulla doctrinae capita, scripta nulla, nisi quae Ravennio missa sunt a S. Leone, in Hispanias transmissae fuissent, nullo pacto fieri potuit, ut ex Gallicorum antistitum fide ac doctrina Synodus Hispaniae robur accederet, nisi si dixerit Quesnellus scriptis S. Cyrilli a Synodo generali Ephesina approbatis eidemque Synodo insertis, atque epistolae dogmaticae Pontificis summi Leonis novum a Ravennio et collegis robur accessisse, quod eadem scripta secum in Hispaniam tulerint, hujus provinciae Synodis inserenda.

2. At quam longe fuerint ab hac vanitate Ravennius et quadraginta tres alii Episcopi Galliarum cum Ravennio in Synodo congregati, ipsorum litterae ad Leonem ostendunt, quibus pro tanto munere sibi ipsis misso gratias ei agunt, profitentes Galliam totumque orbem epistolae hujusmodi radiis fuisse illustratum. Sed ipsos audiamus: *Perlata ad nos, inquit, epistola Beatitudinis vestrae, quam ad Orientem pro catholicae fidei assertionem misistis..... Quis Apostolatus vestro pro hoc tanto munere, quod non solum Gallias, sed totum mundum velut quibusdam gemmis ornavit, dignas aestimet gratias posse persolvere?* Et rursus; *quae Apostolatus vestri scripta, ita ut*

symbolum fidei, quisquis redemptionis sacramenta non negligit, tabulis cordis adscripsit. Audin Quesnelle ! Scripta Sedis Apostolicae de re dogmatica, qualis est bulla *Unigenitus*, ut *symbolum fidei tabulis cordis nostri adscribenda sunt.* Quod si e converso ea praefracte Redemptoria gratiam magnificis verbis extollere videri velis, *redemptionis Sacramenta* factis re ipsa negligis, spernis, conculcas. Sed ad inceptum redeamus. Ex Episcoporum Galliae allatis verbis, etsi caetera deessent, si clausis non erat Quesnellus oculis, videre clarissime potuit scripta illa a Leone missa fuisse in Gallias, non ut illic ab Episcopis Gallicanis nova luce ac robore donarentur, antequam deferrentur in Hispanias, sed quia ad Hispanias, ad quas sicut ad reliquas orbis provincias mittebantur, iter erat per Gallias.

3. Quesnellus vim auctoritatemque epistolae Leonis obscuris ambiguisque verbis extenuare voluisse visus est. At Norisius dum etiam inter suos concellitas privatam vitam ageret aperte nimis atque intrepide dictatae ejusdem epistolae laudem Leoni adeptam in Prosperum transferre conatus est. Sed praestat ipsum audire lib. II cap. 13 histor. Pelag., ad quam nihilo plus faciebat sermo de hac Leonis epistola, quam prolixa illa de Levinensibus, Agaunensibus et Jurensibus monachis dissertatio atque sexcenta alia. Ergo Norisius, adducto Gennadii testimonio, ubi de Prospero inquit: *Epistolas quoque Papae Leonis adversus Eutychem de verâ Christi Incarnatione ad diversos datae et ab ipso (Prospero) dictatae creduntur;* haec addit ex Baronio in notis ad Martyrologium Romanum die XXV junii: *Ado Kiennensis et alii tradunt Prosperum fuisse ab epistolis S. Leonis Papae ab eoque scripta fertur famosissima illa epistola S. Leonis ad Flavianum de Incarnatione Verbi. Quod non tantum Gennadius, Honorius et alii, sed et Marcellinus comes testatur in chonico.* Ex his concludit Emin. Norisius, conelamatque: *In tantâ antiquorum consensione viz Bellarmino haec de re jure dubitandi locus superest.*

4. Sed imprimis cum ignorare non posset Norisius, certe non deberet, eadem Baronium de auctore hujus epistolae,

quam Bellarminum sentire, qua fide eos quasi inter se dissidentes lectoribus suis objecit? Porro Baronius in Annalibus ad annum CCCCXLIX haec de ea epistola scribit: *Cacterum non nisi S. Leonis esse dixerim; etenim eandem dictionem, quae est in epistola, utique recognosco in ejusdem S. Leonis sermonibus.* Bellarminus vero lib. de Script. Eccl. in Prospero, ait.: *Si ulla, epistola S. Leonis est, illa omnino est, sive stylum, sive doctrinam Leonis attendas.* En duo eminentissimae sanctitatis ac sapientiae viri, cum vix dubitare jure possent, si Norisio credimus, eam epistolam Prosperi esse, ipsam Leoni indubitanter adjudicant.

5. Ad haec illa Adonis, Marcellini atque Honorii cum Gennadio consensio non tam antiquorum quam antiquiorum aliena scripta exscribentium consensio est. Nam ut ipse Norisius fateatur sequenti cap. 14, Marcellinus *unius Gennadii verbis loquitur*; Honorius *omnia ad verbum transcribit ex Gennadio.* Sed et Adonis haec verba sunt: *a quo (a Prospero) dictatae creduntur esse epistolae adversus Eutychem de vera Christi Incarnatione.* Eadem profecto, quae supra ex Gennadio protuli. Ergo unus Gennadius tantam illam antiquorum turbam conficit, ex quorum consensione vix Bellarmino locus superest divinam illam epistolam S. Leonis jure adjudicandi. E contrario vero ex obscuro insertoque quolibet ramusculo jus sibi assumere licere existimant hesterni nonnulli critici, ut contra omnis retro antiquitatis consensum (Gallicanorum Antistitum supra vidi-mus) contra fidem caelestium signorum, quae laudato loco refert Emin. Baronius, Prosperum celeberrimae illius epistolae auctorem praedicent, hominem doctum oppido atque pium et de gratia Dei contra Pelagianos et Semipelagianos optime meritum, sed tamen laicum caeteraque ignotum. A quo proinde nemo non videt S. Leonem sine aliquo sui ipsius totiusque ordinis episcopalis dedecore emendicare non potuisse scriptum illud in quo, quidquid de oeconomia sacratissimi mysterii fide tenendum erat, universo orbi sexcentorumque et amplius Episcoporum generali Concilio propositum fuit. Verum o te felicem

Gennadium! qui *Galla credulitate* (liceat cum Valerio Martiale loqui quandoquidem Gennadius ipse ait : *epistolae dictatae creduntur*) sapientissimo maximoque Pontifici detraxisti, quod Prospero adjudicares; nam si quem ex his, quos amat Norisius tetigisses, acceptus ab eo procul dubio fuisses, sicut missellus ille acceptus est Prosper Pithaeus, quia ad annum Honorii XXIII haeresis Praedestinatianorum mentionem fecit. vid. infra not. LXVIII. n° 6.

6. Epistola Leonis ad Ravennium scripta est III Non. Maji Valentiniano Aug. VII et Avieno Consulibus, anno scilicet aerae christianae CCCCL. Unde dubitare non possumus scripta illa, quae ibi iungit Leo Ravennio, ut nota faciat fratribus, ad Hispanias non pervenisse ante hunc annum. Quod cum Idatius non ignoraret, erat enim de illorum numero, ad quos eadem illa scripta mittebantur, de eorum acceptione meminisse non potuit ante annum XXVI Valentiniani, quocum concurrat annus ille vulgaris aerae CCCCL. Igitur has notas XXVI, quae vigesimum sextum annum imperii Valentiniani significant, consignare non debuit, et certo non consignavit Idatius post § *De Gallis epistolae*, alioquin asportationem in Hispanias eorum scriptorum alligasset anno XXV Valentiniani aerae communis CCCCLXIX, videlicet uno citius anno, quam a Leone missa fuerunt. Itaque annum Valentiniani XXVI adscripsit Idatius § *Sebastianus*; unde ad § *Asturius* extulit librarius has notas, cum ibi nomen *Consulis* legeret, quod novi anni signum sibi visum est, uti supra etiam Honorii annum XXVII ad § *Constantius* simili ductus errore transtulit.

Nota LXIV, p. 88.

Consignatum ad § *Theodosius imperator moritur* annum XXVII Valentiniani delevi, nihil dubitans eam istic notam non ab Idatio sed a librariis impressam fuisse. Ex quo non unus tantum sed plures errores in chronicon irrepserunt, quos singulatim mox recensebo. Igitur Theodosii mors illigari non potuit anno Valentiniani XXVII, qui in annum aerae vulgaris

incidit CCCCLI. Hunc enim annum non attigit Theodosius, cum CCCCL obiisset die, si Theodoro Lectori lib. II Collectan. credimus, XXVIII Julii. Vixit Theodosius annos XLIX, menses circiter III. Quare in Idatio pro quadragesimo octavo legendum est XLIX; namque hunc numerum retinet Fragmentum I Hispaniae Illust., et in Chronico Parvo annus legitur XLIV, quod vehemens indicium est germanam antiquitus lectionem fuisse XLIX atque ex ea natam fuisse illam Chronici Parvi XLIV, mutata X in V. Ex his liquido consequitur non ideo notarum chronologicarum seriem in Idatio per hos annos perturbatam fuisse; qui ante hunc §^m *Theodosius imperator moritur* Valentiniani annus XXVI inscriptus est; sed quia nota anni XXVII ejusdem Valentiniani eidem §^o adjecta est, cum rejicienda esset ad §^m *Gens Hunnorum*, ubi eam consignavit Idatius, ut mox ostendam.

Nota LXV, p. 89.

1. Mortem Placidiae Augustae adnotavit Tyro Prosper sub Consulibus Valentiniano VII et Avieno, qui Consules fuere anno aerae vulgaris CCCCL. Alter Prosper mortis diem V. Kal. decemb. quem etiam praefert Sepulchralis inscriptio, quae Ravennae in ecclesia SS. Martyrum Nazarii et Celsi visitur, quamque apud Emin. Baronium invenies ad annum 449 n° 167. Pseudo-Severus, qui acta hujus temporis ex Idatio describit, eidem anno obitum Theodosii et Placidiae adnectit, ut minime dubitare liceat Idatium utriusque mortem eidem notae chronologicae subjecisse, huic nimirum XXVI, quae adscripta §^o *Sebastianus*, annum designat aerae communis CCCCL, quocum, ut dictum est, connectitur annus vigesimus sextus Valentiniani. Quapropter in reliquis chronici Idatiani editionibus, in quibus legitur: XXVIII *Valentiniani imperatoris mater Placidia moritur apud Romam*, triplici laborat vitio locus iste, 1°, quod notam praeferat chronologicam XXVIII, cum Idatius sub modo dicta nota XXVI a §^o *Sebastianus exul* ad §^m *Gens Hunnorum* decurrat, 2° quod ex duabus numeralibus

notis altera XXVII altera I una conflata sit XXVIII; 3° quod verba illa *Valentiniani imperatoris mater*, quae Idatii non sunt, huic loco ingesta sint.

2. Idatius itaque ab anno aerae Dionysianae CCCCLI, quo Valentiniani XXVII numerabatur, utriusque imperatoris tam Occidentis quam Orientis principatus annos chronico suo inseruit. Occidentis, quia Idatius ipse sub illo; Orientis (opinor) quia legitime et diutius imperare ibi soliti principes. Cum ergo ad ea narranda, quae anno illo CCCCLI gesta sunt, devenit, quod exequitur a §^o *Gens Hunnorum*; has notas XXVII. I. illi §^o apposuit, quibus significabat annum vigesimum septimum Valentiniani et primum Marciani. Verum enim vero cum has notas plures legerent, atque exscriberent, unus nescio quis rei novitate perculsus, neque quid hoc erat intelligens (anni enim Honorii et Arcadii, rursusque anni Theodosii et Valentiniani cum ab initio aequaliter fluerent, utrorumque eorum simplici et indiscreta nota ab Idatio consignati fuerant) ex his duobus numeris XXVII et I unicum confecit XXVIII. Deinde cum quae retro scripta erant, relegeret, et notam anni XXVII Valentiniani nullibi inveniret, eam adscripsit §^o *Theodosius imperator moritur*; totamque Idatii chronologiam interturbavit.

3. Alius vero notas illas relegens XXVII. I. earumque significatum capiens, claritatis gratia hoc modo distinxit XXVII V. I. M., quae sic exponi debuissent: *vigesimo septimo Valentiniani, primo Marciani anno*. Sed inventus est, qui posteriores illas notas V. I. M. ita interpretaretur: *Valentiniani imperatoris mater*; atque ex hoc commento et ex primo illo errore, quo duae duorum principum epochae scilicet XXVII et I in hanc unam coaluere XXVIII, nata est illa lectio XXVIII *Valentiniani Imperatoris mater Placidia* etc, quam cuncti libri praeferunt, et qua chronologia Idatii penitus turbata est. Nam qui hanc interpretationem sive a se inventam sive ab alio excogitatum inhaerere non posse vidit §^o illi *Gens Hunnorum* (quem enim sensum haberent ista XXVIII *Valentiniani imperatoris mater. Gens Hunnorum*?) notam chronologicam et tria

priora verba nimirum haec *XXVIII Valentiniani imperatoris mater a §o Gens Hunnorum* avulsit, et cum his *Placidia moritur apud Romam*, quae aliquanto antea praecesserant, conjunxit, hanc periodum conficiens: *XXVIII Valentiniani Imperatoris mater Placidia moritur apud Romam*. Haec autem cum sensum non ineptum redderent, ablata est legentibus occasio hujus observandae labis, quae chronicon deturbabat. At ea nunc detecta, lectionem, quam hic exhibeo, germanam esse eam et ab Idatii calamo judicaturum te, lector, confido. Nam licet quae de ratione et causa eversae per hos annos in Idatio chronologiae dicta a me modo sunt, merae conjecturae sint; at praeterquam quod illae probabiles admodum sunt maxime si conferantur cum his, quae dicturus sum ad annum VII Marciani nota LXXXII n° 1. ubi aliam chronici depravationem superiori omnino similem detegam, correctiones, quas adhibui, ex ipso Idatio vel ex iis, qui eum exscribunt desumptae sunt.

Nota LXVI, p. 89.

1. §o *Gens Hunnorum* adscribendas esse has notas XXVII. I. quae annum vigesimum septimum Valentiniani, et I. Marciani designent, argumenta, quae supra adduxi, convincunt. Et de Valentiniani anno XXVII nemo erit, qui neget. Ad de I Marciani vereor, ne quis adnectendum fuisse contendat anno Valentiniani XXVI, aerae communis CCCCL. Nam ab hoc anno plurimi scriptores imperium Marciani deducunt. Enim vero deducunt historici, quia reipsa Marcianus imperator renunciatus est mense Augusto anni CCCCL. Attamen chronicorum et Faetorum consularium scriptores adnotato principis ad imperium aditu eo anno, quo evenit, principatus annum I sequenti consulatui subjecerunt. Porro Marcellinus et Cassiodorus consulatui ejusdem Marciani et Adelphii illius annum I adligant, qui incidit in annum CCCCLI. Apud Panvinium vero non solum consulatus designatione sed apposita etiam margini hac nota I, exin annos Marciani auspicari apertissime signifi-

catur. Et sane Idatium annum I Marciani cum anno XXVII Valentiniani ab januario anni Dionysiani CCCCLI inchoato, ex aequo comparasse, perspicue constat ex ordine, quem in caeteris ejusdem Marciani annis designandis observat. Potuisset profecto Idatius imperii Marciani exordium ejusque annum I anno CCCCL jam inchoato adnectere, et ineunti postea anno CCCCLI annum II Marciani cum anno XXVII Valentiniani adligare; namque ita eum observasse in Avito et aliis infra videbimus; cur autem non id ipsum in Marciano praestitit, divinare non possumus.

2. Sed juvat hic animadvertere ex scriptorum in annis Marciani numerandis diversitate natum esse, ut de anno et Consulibus, sub quibus habita fuit IV Synodus, diversa atque pugnantia litteris consignata inveniantur. Cum enim in eadem Synodo annus II Marciani ejusdemque consulatus, quem cum Adelphio gessit anno CCCCLI adscripti sint, auctor chronici Alexandrini in annum II Marciani, quem designat Synodus, animum intendens Fastosque deinde consulatus, dum in his annum II Marciani ex integro collatum videt cum anno aerae communis 452, seu quod idem est cum anno, qui Sporadium et Herculaneum Consules habuit, haec de ea Synodo scripsit : *Marciani anno II, Sphoratio et Herculano Consulibus, acta est IV Synodus Chalcedonensis.* At Synodus annum II Marciani non a prima die januarii anni Dionysiani CCCCLII numerat; sed a die XXIV aut XXV augusti anni CCCCLI, quando Marcianus annum I ab inito imperio explevit. Cum ergo anno CCCCLI Consules fuerint Marcianus et Adelphius, et eodem anno mense octobri coacta sit IV Synodus, recte in ipsa Marciano et Adelphio, in chronico vero Alexandrino perperam Sporatio et Herculano Consulibus habita esse dicitur. Non minori, licet dispari, vitio laborat Panvinus de eadem Synodo agens in chronico, nam dum in Consules, qui in ea adscribuntur, oculos conjicit, habitam esse ait anno I Marciani, Consulibus eodem Marciano et Adelphio. Itaque Consules eosdem ac Concilium praefert; annum vero imperii Marciani diversum. Caeterum Panvinus dum

ita scribit, ab instituta a se imperii Marciani epocha non discedit.

3. Interea Alexandrini, Onuphriani, aliorumque chronicorum exempla fidem faciunt non modo Idatium, sed plures etiam alios scriptores Marciani I annum consulatui ejusdem et Adelphii, id est anno CCCCLI annumque II consulatui Sporatii et Herculani vulgaris aerae anno CCCCLII solitos fuisse adnectere. Denique in hist. Gothor. Isidori annus I Marciani et Turismundi (is Idatio Thorismo est) illigatur Hispanae aerae CCCCXC, id est, anno aerae communis CCCCLII. Sed cum idem Isidorus in chronico annum eundem Marciani I adnectat anno mundi V. DCXLIX, cui juxta ipsum Isidorum respondet annus aerae Hispanae CCCCLXXXIX, christianae vero annus CCCCLI, utrumque nec simul verum, neque ab eodem Isidoro esse potest. Quin etiam in fine chronici annum mundi V. DCCCXLV componit Isidorus cum aera Hispana 654. Si ergo ab eo anno mundi in annum V. DCXLIX, cui Isidorus, ut dictum est, annum I Marciani adligat, retrorsum numerando ascendere velis, subducendi tibi sunt anni CLXV. Igitur eosdem subtrahe ex illa aera DCLIV, reliqui erunt CCCCLXXXIX, non autem CCCCXC. Hinc in historia illa Gothorum corrigendus est locus, ubi Marciani et Turismundi annus I adscriptus est aerae 490 et reponenda aera 489.

Nota LXFII, p. 89.

Catalaunicos Campos, ubi Romani et Gothi cum Attila acie decertarunt, a Catalauno, Campaniae Gallicanae ad Matronam urbe, vulgo *Chalons*, nomen accepisse communis est eruditorum sententia. Sed quid si a Cabillono Aeduorum oppido ita appellati sunt? Sane Cabillonum istud ad Ararim Catalaunum etiam olim vocatum fuisse indicio est, quod nunc etiam *Chalons*, sicut illud prius Catalaunum ad Matronam vulgo nominatur. Deinde Eumenius in Panegyrico Constantini Augusti, ubi quid egerint, quid passi fuerint Aedui pro Romanis di-

cendum sibi unice proposuerat, cujusdam cladis Catalaunicae meminit. Atqui Cabilloni ad Matronam nihil Cabilloni vero ad Ararim clades plurimum ad institutum suum faciebat. Praeterea planitiem circa istud Aeduarum Cabillonum oculis nostris videmus, et ipsius idem Eumenius ibidem meminit. Denique Rodericus Toletanus Euphronium Augustoduni, quae primaria Aeduarum civitas est, episcopum innumera in ea pugna occisorum millia sepelivisse narrat lib. II. cap. 8. Qui quidem Rodericus licet multo posterior fuerit, et auctorem longe se antiquiorem hujusce rei testem habuisse videtur. Nam Pseudo-Severus a doctissimo Florio editus ad annum I. Marciani haec scribit : *Cadavera innumera* (ex occisis in pugna Catalaunica) *Euphronius Episcopus Augustoduno sepelitur*; ubi procul dubio legendum est : *Episcopus Augustoduni sepelivit*. Verum non dissimulo, in hoc Severi loco haec etiam adduntur : *Attilius contra Attilam Tricasis pugnare loco Mauriacos*. Tricasses autem longius distant a Cabillono ad Ararim, quam a Catalauno ad Matronam : quo pietate duce ac comite accurrere potuit Euphronius, etiamsi pugnae tempore longe a loco abesset; ingens enim occisorum ille numerus terrae mandari nisi pluribus diebus non potuit.

Nota LXXIII, p. 90.

1. Cum Aëtio adversus Attilam non tantum Gothos sed etiam Francos fuisse narrant locis in scholiis laudatis Jornandes, Gregorius Turonicus et auctor Miscellae. Quorum Jornandes omnium antiquissimus integro post haec tempora saeculo scripsit. At scriptores illius aevi Idatius et Prosper de Francis penitus silent; solos Gothos Romanis junctos contra Attilam pugnasse expresse tradunt. Idatii verba supra habes. Prosper vero consulatu Marciani et Adelphii haec ait : *Cito et nostris et Gothis placuit, ut furori superbiorum hostium consociatis viribus repugnaretur*. Tacet etiam de Francis, Gothosque tantum cum Aëtio conjungit, auctor vitae S. Genovefae (III januarii)

quem, opinio est, prope annum D scripsisse, quemque nihil Francorum laudibus gloriaeque detractum aut dissimulatum de illis quidquam ire voluisse credendum est, cum jam tum hi Parisiis dominarentur. Quod autem maximi momenti est, Sidonius, qui historiam hujus belli conscribere se coepisse prodit lib. VIII cap. 15, tam longe abest, ut Francos cum Romanis conjungat, ut contra Romanos pro Attila eos stetisse disertis verbis testetur carm. VII vers. 325. Cum Hunno enim ait :

Ulvosa, quem vel Nicer abluit unda
Prorumpit Francus.

Itaque tacentibus vel etiam contradicentibus viris gravissimis Prospero, Idatio, atque Sidonio, qui, quae suo tempore et suos ante oculos gerebantur, posteritati mandabant; quis non miretur oculatissimum Pagium ista ad annum CCCCLI n° 22 scripsisse? *Ex Turonensis*, inquit, *et Prisci inter se collatione aliqua alias magna caligine involuta in manifestam lucem proferuntur; liquetque I° Clodionem Francorum regem ante quadriennium demortuum duos filios reliquisse, II° inter eosdem post ejus mortem de regni successione controversiam notam, III° eorum unum in bello Attiliano pro Romanis pugnas-
se, IV° hunc fuisse Meroveum.*

2. Sed Turonensis imprimis lib. II cap. 7 nihil amplius, quam quod Franci Aëtio adhaeserint, scribit. Id quod si aut de tota gente, aut de tanta ejusdem multitudine, quae regnum constitueret, regemque super se haberet, interpretetur Pagius, et non potius de his Francis ita existimet, sicut de Sarmatis, Ripariolis, Ibrionibus et aliis populis, quos etiam socios adjungit Aëtio Jornandes, Idatii Prosperique silentio et expresso Sidonii testimonio ita retunditur, ut quae narrat, non in manifestam lucem prodiisse, sed ea potius densis adhuc in tenebris delitescere fatendum sit. Maxime cum idem S. Gregorius cap. deinde 9 Francorum reges inter vulgi ramusculos (nam quae ex antiquis scriptoribus desumpsit, nominatim eos appellando exprimit) quaeritans tradat : *De*

hujus (Clogionis seu Clojonis vel Clodionis) *stirpe quidam Meroveum regem fuisse adserunt, cujus fuit filius Childericus. Haecce verba sunt hominis, qui Francos sub Meroveo filio Clodionis pro Romanis militasse et agnoverit ipse et posteris testatum esse voluerit?*

3. Sed et Priscum audiamus, qui ab ipso Pagio ibidem n° 20 productus ait : *At Francos bello lacessendi illi* (Attilae) *causa fuit regum ipsorum obitus, et de regno inter liberos controversiae. Seniori Attilas studebat, juniorum Aëtius tuebatur; quem Romae vidimus legationem obeuntem nondum lanugine efflorescere incipiente, flava coma et capillis propter densitatem et magnitudinem super humerum effusis.* Pagius itaque defunctum regem, etsi nomen non exprimat Priscus, Clodionem, quasi liquido constaret, interpretatur. Hujus filium, cujus nomen silet etiam Priscus, Meroveum esse divinando asserit; nam Gregorius non filium Clodionis, sed de ejus stirpe fuisse Moroveum dictitari testatur. Ad haec si objicias Meroveum post patris Clojonis obitum (quem alias anno CCCCXLVII alligat Pagius) imberbem, uti eum depingit Priscus, esse nequivisse, cum ipsius filius Childericus anno post haec XI nimirum CCCCLVIII luxuriae immodicus arguatur a Turonensi cap. 12, respondet Pagius Priscum nullatenus Romae vidisse Meroveum anno CCCCXLVIII aut quod rerum series, quas narrat Priscus, videtur postulare anno CCCCXLVIII vel serius; sed anno CCCCLXXXII cum legatus a patre Clodione missus esset ad Aëtium vel ad Augustum. Sed praeterquam quod acriores aliae curae distinebant eo tempore Aëtium perdendi scilicet Bonifacium, quem in palatium a Placidia accitum aegerrime ferebat, quemque tandem eodem anno de medio sustulit; ex quo ipsi in Pannoniam fugiendum fuit; idemmet Priscus non modo istud non adstruit, sed ipsum aperte destruit. Nam postquam horum meminerat patris mortem filiique legationem declaraturus quid oratum, et a quo missus ille Francus Romam ad Imperatorem venisset, subdit: *Hunc etiam Aëtius in filium adoptaverat et plurimis donis ornatum ad imperatorem, ut ami-*

citiam et societatem cum eo faceret, miserat. Potuitne Priscus clarius exprimere Francum illum, quem ipse legationem obeuntem Romae yidit, Aëtii consiliis instructum et muneribus ornatum illuc ab eodem Aëtio missum fuisse, non ut patri sed ut sibi amicitiam et societatem cum Valentiniano conciliaret? Potuit Aëtius praedicto anno CCCCXXXII, dum iram Valentiniani fugiens secessit in Pannoniam, ista praestare? Quapropter licet Pagius, dum has explicat tricas, in manifestam se lucem protulisse dicat Meroveum jam tum Francis imperantem pro Romanis contra Attilam pugnasse anno CCCCL, ut ego quidem puto (idemque fortasse judicabunt prudentissimi quique Galli, qui de Pharamundo quo modo alias loquatur, observarunt) non aliter melius ostendere ille potuit, pleraque ex his, quae de eo rege Annales Francici jactant, incerta prorsus, atque obscura esse; utpote quae non alia luce clareant, nisi quam ab hujusmodi caliginosis conjectionibus mutuuntur.

4. At inter omnes historiae Francicae scriptores convenit Meroveum post Clodionem regnasse. Esto. Sed ubinam gentium regnavit? Nam si eidem Pagio credimus, frater Merovei natu major utramque Rheni ripam tenebat. De tempore, quo regnum inivit etiam obscurum. Patre enim mortuo anno circiter CCCXLVIII, ut tradit Pagius ad annum 432 n° 19, dissidium ortum est inter fratres. Et Meroveus postquam fratri cedere coactus est, ad Aëtium confugit, apud quem diutius moratum fuisse necesse est, neque enim uno die illius amicitiam adoptionemque promereri poterat. Post haec illi Romam proficiscendum fuit deprecatum imperatorem, ut Romanorum armis in paternum se regnum restitui vellet, atque praeciperet. Haec omnia non modicum tempus requirunt. Et tamen neque tunc regnum obtinuisse Meroveum, neque ad illud obtinendum adjutum fuisse a Romanis usquam legimus. Quin imo quisquis altum scriptorum illius temporis silentium, ingentes Attilae motus, Romanorumque trepidationem consideret, profecto intelligit nullum ab eis bellum pro Meroveo Pagiano

ante annum CCCCLIII fuisse susceptum, neque suscipi potuisse.

8. Verum itaque Meroveum patrem Childerici, Clodionis vero aut filium aut cognatum aut generum nihil fortasse a veritate aberret, qui dicat post bellum Attilianum vel etiam post Aëtii mortem ex Francia transrhenana in Gallias irrupisse, atque huc referendum esse, quod in Sidonio Carm. VII vers. 372 legitur :

Francus Germanum primum Belgamque secundum
Sternebat.

Porro Henschenius in Exegesi de Episcopis Tungron. praefixa tom. IV Maji n° 2, Tungrorum urbem, postquam ab Attila vastata fuit, a Francis occupatam fuisse se opinari significat. Dicamus ergo Meroveum annum circiter CCCCLV sedem in Gallia propinqua Rheno fixisse, primumque omnium Francici regni jecisse fundamentum. Quod suadet etiam prima regum Francorum in Gallia stirps a Meroveo Merovingae nomen sortita. At regnum Clodionis (ne de Pharamundo loquar) in termino *Tungrorum* regnantis valde dubium est, vel potius falsum. Codices historiae Turonensis Gregorii fere omnes non *Tungrorum* sed *Thoringorum* legunt, horumquesaepe in eadem historia mentio occurrit. Deinde de Tungris, immaniter ab Hannis hoc bello vexatis, dum historici loquuntur, nullius aut regis aut regni aut gentis Francorum meminere. Laciniam ex Sigeberto scriptore saeculi noni Actis S. Lupi assutam, in qua mentio fit Merovei, nihil ego moror. Itaque Clodionem in Gallias aliquando irrupisse certum est. In ea substituisse incertum quam quod maxime. Id non ignorant Galli, atque adeo non ignorant, ut Hadrianus Valesius in historia Francorum stomachi plenus invehi saepe soleat in S. Gregorium Turonensem Francicae Historiae patrem, quia nihil de Pharamundo, de Clodione vero et Meroveo jejune admodum locutus est. Quasi ille quidquid post ipsum ex Prospero Pithaeano ineptissime interpolato rerum Francicarum scriptores de his regibus, neque

de his tantum sed de Priamo quoque et Trojana Francorum origine narrant, legere potuerit; aut etiam, si nunc redivivus legeret, aliquo pacto probaturus esset. Laudandus tamen est idem Valesius, quod in notitia Galliarum ingenue fatetur Pharamundum nihil terrarum in Gallia, Clodionem et Meroveum pleraque trans Rhenum pauca eis illum obtinuisse.

6. Interpolatum dico hujus Prosperi chronicon, quod ex fide duorum vetustissimorum codicum ostendit Henschenius loco supra laudato cap. X ubi de altero illorum anno 623 exarato, vel saltem ex alio tanti aevi descripto haec ait: *In hoc vetustissimo Prosperi chronico vel saltem tam velusti exemplaris apographe nulla prorsus fit mentio Priami, Pharamundi, Clodii, Merovei.* Interpolatum tamen negat Pagius anno 418 n° 31, contenditque in exemplaribus Henschenianis haec omnia omissa fuisse non vero aliis inserta. Attamen quibus argumentis probat hoc Pagius? Habuitne codicem ante annum 623 scriptum, aut aliquem alium, qui ex tantae aetatis codice descriptus fideliter fuerit, qualem habuit allegavitque Henschenius? Quamquam perinde etiam est sive a librariis sive ab auctore ipso ea de Priamo Pharamundo et Clodione conficta sint. Annon jure conficta esse dicuntur, quando illius temporis scriptores etiam cum ferebat occasio resque ipsa postulabat, eorum nunquam meminerunt. Atqui non meminisse fatetur ibidem idemmet Pagius inquires: *Unus Pseudo-Prosper in chronico imperiali monarchiae Francicae initii meminit.* Neque doctissimum virum latuisse opinor censuram, quam de eo scriptore protulit Cardinalis Norisius lib. II cap. 18. hist. Pelag. ubi haec scripsit: *Mirari soleo homines eruditos Prospero Tyroni adeo fidenter fidem praestitisse, cum idem non Tyro, sed puer in chronologia appareat totus in historia hospes, ac omnium, quae litteris prodidit imperitissimus.* Recenset deinde plures foedosque illius lapsus finitque: *Mallet Augias stabulum purgare, quam Tyronis hujus errores ex indice recitare.* Quantis igitur sordibus foetere hunc Prosperum credimus qui censuram hanc meruit a viro cujus ea vox est: *acerbiora dicta procul esse volumus ac*

mitissime semper loqui. Hist. de Synodo V, cap. 22. In his itaque faecibus clarissimi gloriosissimique Francorum regni initia inquirere vanum et indecorum est.

Nota LXIX, p. 90.

S. Isidorus in hist. Gothor. semel et iterum Romanos et Gothos cum Attila dimicasse significat, et Theodorum in prima congressione occisum atque a Thurismundo filio altero proelio egregie vindicatum narrat. Jornandes n° 66, equo dejectum, dum suos Gothos ad pugnam hortatur et ab iisdem conculcatum interiisse affirmat additque: *Alii dicunt eum interfectum telo Andagis de parte Ostrogothorum, qui tunc Attilanum sequebantur regimen.* Obiit rex vero magnus annum auspicatus regni XXXIII. Atque ita intelligendus est Isidorus, dum XXXIII annos principatus illi tribuit; nisi mavis Isidorum ideo XXXIII annos Theodori adscribere, quia uno post anno, quam mortuus est, ejus obitum consignat, nimirum 452. Et re vera Theodori annum regni XXXIII vix attigit; nam regnare coepit anno CCCCXIX circiter auctumnus, ut dictum est nota 31; obiitque eodem fere tempore anno CCCCLI. Regnum Gothicum sub hoc principe ingens incrementum accepit; nam angustis finibus initio circumclusum ad Ligerim usque et Rhodanum ab eo delitatum est sex filios masculos superstites reliquit, quorum nomina ex Jornande in scholio descripsi. Filiam insuper unam, quam Rechiaro Suevo matrimonio junxit anno CCCCLXIX. Nam de altera, quam Hunnerico Gaiserici filio in Africa nuptam socer deprehensam necem sibi machinari ad patrem hunc Theodorum abscissis naribus remisisse narrat Jornandes, non satis constat atque haec fabulae similia sunt.

Nota LXX, p. 92.

Prosper consulatu Sporatii et Herculani Attilam mira S. Leonis virtute ultra Danubium abactum narrat. Exinde vero

nunquam alias in has Occidentis partes rediit. Quare audiendus non est Jornandes, qui iterum contra Visigothos movisse et a Thurismundo pene simili tenore, ut prius in campis Catalaunicis fugatum affirmat. Attilae post hunc annum mors accidit, consultoque scripsit Idatius: *mox* interiit. Prosper et Cassiodorus obitum illius illigant anno CCCCLIII, Marcellinus vero anno consequenti. Jornandes multa de Attila refert in Geticis, numero autem 82 singularia de mortis genere et de ejus funere narrat, quae ibi legi poterunt. Inter caetera Attilae mortem Marciano optimo et cumprimis religioso principi divinitus praenunciatam testatur inquiring: *Id accessit mirabile, ut Marciano principi Orientis de tam feroci hoste sollicito in somnis divinitus assistens arcum Attilae in eadem nocte (nimirum qua Attila periit) fractum ostenderet.*

Nota LXXI, p. 92.

Licet Prosper Thurismundi necem adscribat anno CCCCLIII eidemque assentiri videatur Isidorus, dum initium regni ejus sub aera Hispana CCCXC consignat, unumque tantum annum regnasse affirmat; at cum ibidem Thurismundum ad regnum provectum fuisse asserat anno primo Marciani, qui fuit aerae vulgaris CCCCLI, ut supra ostensum est, si Thurismundus post unum annum occisus est, necem ejus in annum CCCCLII incidisse necessario consequitur. Et reipsa Isidorus cum Idatio sentire dicendus est secundum ea, quae de eo Isidori loco dicta sunt nota. LXVI n° 3; cum utroque ergo Thurismundi caedem anno CCCCLII adscribamus. Jornandes in Geticis n° 72 triennio regnavisse tradit, sed audiendus non est; etiamsi Rodericus Toletanus lib. II cap. 8, ut hoc dissidium componat, scripsisse videatur: *Thorismundus regnavit anno uno, cum patre duobus, qui patri annumerantur*; nam Thurismundum cum patre regnasse falsum est. Interemptum fuisse notat Jornandes, *dum sanguinem tollit de vena.*

Pagius ad annum CCCGLII n° 3. asserere non dubitavit Emin. Norisium ex chronico Alexandrino demonstrasse S. Pulcheriam obiisse XII Kal. Mart. Attamen eruditissimus Joannes Stillingus in vita ejusdem S. Pulcheriae X septembris clarius demonstrat Norisium verba chronici Alexandrini male intellexisse. Quapropter idem Stillingus et apud ipsum Tillemontius et Cangius Idatio subscribunt et quidem jure merito. Nam chronicon illud inventionem capitis S. Joannis Baptistae et Pulcheriae mortem uno tenore narrans, non mortem Pulcheriae, sed inventionem capitis S. Joannis in diem illum XII Kal. Martias refert, uti ex graecis ejusdem chronici verbis, si exacte fideliterque reddantur, perspicuum fit. Ea vide in Actis SS. Antwerpiensibus loco antelaudato. Utrumque pariter Marcellinus in chronico tradit, ejusque haec verba sunt : *Hoc venerabile caput (Joannis Baptistae) sub Uranio memoratae civitatis (Emisena) Episcopo per praefatum Marcellum presbyterum constat inventum Vincomalo et Opilione Consulibus, mense februario die 24 media jejuniorum Paschaliū septimana, imperatoribus vero Valentiniano et Marciano regnantibus. Pulcheria Augusta Marciani principis uxor beati Laurentii atrium inimitabili opere consummavit, beatumque vivendi finem fecit.* Haec Marcellinus, diem inventionis capitis S. Joannis adnotans, tacensque obitus diem S. Pulcheriae. Idemque chronicon Alexandrinum exequitur. Quare silentibus cunctis et Idatio diserte testante Pulcheriam obiisse mense Julio, aequum est illi assentiri. Inventionem capitis S. Joannis Marcellinus diei XXIV februarii, Alexandrinum vero chronicon XVIII tribuit. Ita quidem non tamen audeo, utri credendum sit, statuere. Laudes augustae hujus et admirandae virginis patre avis atavisque Hispanis editae, quaque nihil sanctius majus nihil tulit illud aevum etiam in his dotibus quae sunt supra sequiorem sexum, praedicat saepissime S. Leo, praedicat Concilium Chal-

cedonense et innumeri alii. Plura de ea invenies in Annalibus ecclesiasticis.

Nota LXXIII, p. 93.

1. Ad oram §ⁱ *Aëtius dux* omissas esse a librariis has notas XXX et IV, trigesimum Valentiniani et quartum Marciani annum significantes, quas ibi Idatius impresserat, duobus argumentis comprobatur in hoc genere maxime efficacibus. Primum est: Idatius post haec continuo ait Valentinianum XXX regni anno interfectum fuisse. Atqui necesse est, ut XXX occisus sit, si inter §^m *Tertio regni anno* novus non sit adscriptus numerus. Nam quod Idatius ad §^m *Tertio regni anno* Valentiniani annum XXIX consignaverit, supra affatim demonstratum est. Alterum argumentum est: Idatius de annis, quos imperavit Marcianus, agens ait infra: *In Orientis partibus VII anno imperii sui moritur Marcianus.* Rogo ergo te, lector, a §^o *Tertio regni anno* usque ad Marciani obitum quatuor annos reliquos quaerere. Nusquam invenies; namque haec nota I §^o *Romanorum XLIII* adjuncta numerum annorum Marciani non auget, ut ibi ostendam; imo et ipsum chronicon Sirmondianum, quantumcunque depravatum, per sese ostendit; namque ibi annum quartum Marciani etiam tum fluere adnotat; cum tamen praecedenti notae annorum Valentiniani nimirum XXXI hunc eundem Marciani annum quartum adligaverit. A §^o ergo *Tertio anno* ad obitum Marciani tres tantum regni ejus anni in editis libris numerantur. Itaque annus quartus ex §^o *Aëtius dux* aut ex altero e duobus, qui hunc praecedunt, abscissus est. Caeterum ego §^o *Aëtius dux* hos numeros XXX et IV apposui, quia Aëtii mors certissime ad annum IV Marciani et XXX Valentiniani pertinet; incertum autem est, an ad eum annum pertineant illa, quae narrat Idatius de Friderici bello adversum Bacaudes et de Gallaeciae terrae motu. Denique Aëtio occiso Valentinianus legatos suos, qui hanc mortem nunciarent, ad cunctas provincias misit, etiam ad Suevos, ut testatur Idatius. Cum ergo inter

Suevos ageret, credibile est tempus illius mortis ignorasse et anno Christi CCCCLIII, Marciani III innexuisse? Similiter de nece Valentiniani ratiocinari possumus, quam in vulgatis hujus chronici editionibus collatam videmus cum IV anno Marciani, qui fuit aerae vulgaris 454. Haecine scripsisse Idatium, erit qui sibi persuadeat?

2. Sed lubet hic deletarum e regione §ⁱ *Aëtius dux* illarum notarum XXX.IV. occasionem lectori aperire. Res, nisi ego maxime fallor, ita se habet. Anni Valentiniani XXX et Marciani IV iisdem prorsus notis exprimuntur, ac anni Valentiniani XXXI et V Marciani his nimirum XXXIV, ita ut uno tantum puncto hic aut illic inscripto distinguantur. Si punctum imprimas ante I ita videlicet XXX.IV, designabis annum trigesimum Valentiniani, et quartum Marciani. Si autem punctum post I affingas, ita scribens XXXI.V, denotabis annum Valentiniani trigesimum primum, Marciani quintum. Tantilla res aut in codice praetermissa, aut a librario non animadversa plagam hanc, de qua agimus, Idatio fecit. Exinde enim natum est, ut existimaret nescio quis unum eundemque numerum notis illis significari, perque errorem bis in chronico scriptas esse. Hoc autem errore imbutus, eas a primo loco ejecit nimirum a §^o *Aëtius dux*, servavit vero secundo loco ad §^m *Per duos Barbaros*, ubi deinceps necesse fuit, ut IV annus Marciani legeretur, cum retro proxime III consignatus esset. Atque hoc demum pacto V et VI annus Marciani ex manuscriptis chronici exemplaribus evanuit.

Nota LXXIV, p. 94.

Si vera sunt, quae Nicephorus lib. XV cap. II et alii narrant, Placidiam Valentiniani filiam, antequam Roma a Gaisericō caperetur, Olybrio desponsam fuisse, oportet, Eudociam sororem filio Palladio a Maximo datam fuisse. Ni malit quis a Maximo Placidiam Olybrio ablatam fuisse, aut Olybrium, interfectis Maximo et filio Palladio, Placidiam sibi despondisse triduo illo,

quod a morte Maximi ad ingressum Gaiserici in urbem defluxit, teste Victore Tunensi. Utrumque autem satis incredibile. At cum Evagrius lib. II cap. 7, atque etiam Priscus, contraquam alii scriptores frequenter narrant, Eudociam majorem natu Placidia fuisse tradant, veri cuique simillimum videri poterit Valentinianum, qui mascula prole carebat, quique non ignorabat se patremque suum Constantium per matrem Placidiam ad imperii fastigium ascendisse nuptias majoris filiae Eudociae retardasse, ne dum ipse vegeta adhuc et florenti erat aetate, successorem sibi in genero ascisceret; atque Maximum ob eandem rationem Palladio filio Eudociam potius quam Placidiam conjungere voluisse.

Nota LXXV, p. 95.

De interfectorebus Flavii Anicii Petronii Maximi, qui occiso Placido Valentiniano imperium arripuit, non convenit inter scriptores. Prosper ab Augustae Eudoxiae famulis dilaniatum, Cassiodorus a militibus extinctum, Jornandes ab Urso milite romano necatum, Theophanes a suis interemptum fuisse mirae varietate tradiderunt. Prosper deinde breviter sed dilucide, quae ad necem Valentiniani et Maximi attinent, perstringit. Occisus est Maximus teste Anonymo Cuspiniano pridie Idus Junias. Marcellinus in chronico tertio tyrannidis mense, chronicon Severo afflictum septuagesimo imperii die necatum fuisse narrant. A Severo nihil differt Sidonius, qui imperium Maximo paulo amplius quam bimestre tribuit lib. II epist. 13. Verum Idatius more suo eidem etiam interregni adscribit, quod ad diem X julii, quo Avitus imperator factus est, duravit. A die autem X julii, si retro numerando adscendas ad diem XVII Martii, qua Maximus imperium usurpavit, quatuor menses, septem minus dies, reperiēs. Quare Idatius vere exacte locutus est, dum Maximum vix quatuor regni sui menses explevisse dixit. Neque minus recte Emin. Baronius interregnum a Maximi caede ad Aviti nuncupationem dierum XXVIII fuisse

asseruit; ideoque perperam eum corrigit Pagius anno 455 n° 10.

Nota LXXVI, p. 95.

Nihil profuit Idatio ad Arcadii et Honorii annum I haec edixisse: *ne Olympiadum quinque annorum turbet adjectio, propter regna tantum inserta principum*. Nihil inquam profuit; turbavit librarios in Aviti ad imperium aditu quinque annorum numeranda Olympias, propterea quod consignari debuit primus illius annus, qui civiles annos non auget, sicut eos non auxit I annus Arcadii et Honorii. Enim vero clamat toto ore Idatius se ejusdem anni res gestas persequi a §° *Per duos barbaros* ad §^m (ut minimum) *Suevi Carthaginenses regiones*; nam primum id clarissime significat inquires: *Ipsa anno Avitus*; deinde dum ait: *Marcianus quinto jam regni sui anno* eundem annum Marciani retinens, quem supra designaverat. Atque simile quid evenit in aliis editionibus, in quibus per errorem non *quinto* sed *quarto anno* legitur; perinde enim est sive *quarto* sive *quinto* legas, si eundem annum utrobique retineas. Atqui si nota illa I. §° *Romanorum XLIII* adscripta, quae I annum Aviti significat, novum annum civilem indicaret, annorum Marciani numerum augere debuisset atque VI illius annorum cum I Aviti conjunxisset, et deinceps VII cum II et VIII cum III, quod non facit; imo expressis dilucidisque verbis septem tantum annos imperii ei tribuit. Tandem Idatius infra Gaiserici ingressum et irruptionem in urbem narrat, quam factam fuisse ait, *priusquam Avitus Augustus fieret*. Quid itaque? Nimis vecordem oportebat esse, qui ad annum post initum ab Avito imperium referre id, quod ipse evenisse affirmat ante illius inaugurationem. Quid autem intra illius anni CCCCLV gesta, renunciationem Aviti, quae posterior fuit vastatione urbis, ante hanc commemoravit; ideo ab ipso factum est, ut successorem Maximi, cujus caedes ante Gaiserici irruptionem, et perpetrata fuerat et in chronico narrata, uno

tenore denunciaret. Idatius itaque ad §^m *Romanorum XLIII* annum primum Aviti consignavit, sicut consignaverat supra ad §^m *Romanorum XL* annum I Arcadii et Honorii, et ut infra ad §^m *Romanorum XLIV* consignaturus est annum I Majorani atque Leonis, nullam per hoc in annos civiles innovationem inducendo. Quapropter annum V Marciani aerae vulgaris CCCCLV nunc etiam in hoc §^o *Romanorum XLIII* Idatius decurrit, decurretque usque dum ad §^m *Per Augustum Avitum* perveniet; ubi numerandus erit annus Aviti II Marciani VI, Abraham II. CCCCLXXII, Christi CCCCLVI.

Nota LXXVII, p. 97.

Animadverterat olim Sirmondus a § *Per Augustum Avitum* excidisse notas chronologicas, cumque Idatium in lucem proferret, orae chronici hujus apposuit *V annus Marciani*, quae in sua editione omisit doctissimus Florius. Et quidem merito, nam ea verba Sirmondi sunt, non vero Idatii. At locum, quo novus designandus erat numerus, recte observavit Sirmondus, non item numerum ipsum; neque enim Marciani V sed VI annus illic conscribendus erat. Utrumque videre licet in Chronico Parvo; quippe in eo statim post illa verba: *Marcianus et Avitus concordēs principatu utuntur imperiis*, haec subjunguntur *VI anno Marciani*, nisi quod in manuscripto legebatur *annis*, quod recte correxit cl. Florius. Ita etiam legisse Isidorum ostendunt ea, quae scribit tum in historia Gothorum, ubi Theudoricum ingressum ait in Hispanias V regni sui anno, pauloque antea de eodem Theodorico dixerat regnare coepisse anno II Marciani, tum in chronico ubi expressis verbis ait: *Hujus (Marciani) VI imperii anno Theodoricus rex Gothorum cum ingenti exercitu in Hispaniam ingreditur*. Itaque librarii pessime annum VI Marciani ubique omiserunt et II Aviti, quem cum VI Marciani certissime conjunxit Idatius, in §^m *Rechiaris ad locum* a propria sede quam longissime rejecerunt.

Nota LXXVIII, p. 97.

De Erulis Jornandes in Geticis n° 43 ad Maeotidem sites et pedestri militia insignes fuisse ex Ablavio describit. Mamerlinus in Panegyrico Maximiano Augusto dicto, cum *Eruli*, inquit, *viribus primi barbarorum loca ultimi in has provincias (Galliae) irruissent etc.*, victos deinde eos excisosque ibidem ait. Ex quo intelligimus a Galliae finibus ejectos juxta Amasium seu Amisium flumen ad Oceanum Germanicum aut consedisse tunc aut cum jam antea loca illa tenerent, ad ea rediisse, finitimos Batavis fuisse, animisque conjunctos ex eo apparet, quod inter Romanos milites Eruli Batavis mixti saepe memorantur. Ex iis ergo locis piraticam sicut vicini Saxones exercentes, Belgii, Galliae ac Hispaniae oras assiduis plurimos per annos irruptionibus vexaverunt. Sidonius de Erulis lib. VIII epist. 9 inquit :

Hic glaucis Erulus genis vagatur
Imos Oceani colens recessus,
Algoso prope concolor profundo.

De Saxonum maritimis irruptionibus, quibus Erulorum similes omnino erant, loquitur idem Sidonius eod. lib. epist. 6.

Nota LXXIX, p. 100.

Nihil opus hic verbis est. Scriptionis et rerum gestarum ordinem tute ipse, lector, in chronico dispice. Profecto liquido elicies, quod multis jam argumentis demonstratum est, perperam a librariis annum II Aviti §° *Rechiarus ad locum* adscriptum fuisse, cum is consignari debuisset §° *Per Augustum Avitum*; qui etiamsi ad §° *Rechiarus* pertineret, sejungendus non erat ab anno VI Marciani; sed uterque simul inscribendus eodem loco fuerat. Itaque cuncta, quae sequuntur usque ad §° *Avitus posteaquam*, ipso nos docente Idatio discimus ad

annum, qui caedem Valentiniani consecutus est, id est vulgaris aerae CCCCLVI pertinere. Neque ad excusandum librarium errorem prodesse quidquam potest sententia Pagii, quod Idatius auspicetur annos a mense octobri; nam Octobrem recto jam reliquit a §o *Mox Hispanis*, quod ex ipso chronico evidentissime constat. Imo vix alius est toto chronico locus, ex quo opinio Pagii manifestius falsitatis arguatur.

LXXX, p. 101.

1. Postquam id, quod gestum fuerat die XXVIII Octobris anni II Aviti et VI Marciani, vulgaris aerae CCCCLVI narravit Idatius subjungit Hesychium Tribunum in Gallaeciam advenisse legatum ab Avito, qui eundem Avitum *de Italia ad Gallias Arelate successisse* nuntiavit. Deinde necem Rechiarri commemorat, quem occisum fuisse ait mense Decembri. Ex quibus non temere colligimus Hesychium eodem anno, mense novembri ad Gallaeciam pervenisse. Quisquis enim attente legat Idatium, dubitare vix poterit, ipsum illius anni gesta non alio, quam quo evenere, ordine narrare. Hesychium autem postulatū venisse a Theodorico auxilia, quae hic Avito promiserat, et res ipsa suadet, innuitque infra Idatius, dum de Avito scribit: *Gothorum promisso destitutus auxilio caret et vita*. Atqui credere oportet Avitum, statim ac se imperio spoliatum sensit, opem auxiliumque a Theodorico postulasse. Si ergo Hesychius Theodoricum in Gallaecia convenit mense novembri, consequens est ut Avitus a Ricimere imperio depositus fuerit mense octobri; neque enim longiore tempore opus erat, ut Hesychius ex Italia ad Gallaeciam perveniret. Verum enim vero clarissimum habemus testimonium Anonymi Cuspiniani, qui Avitum imperii fastigio dejectum fuisse tradit XVI Kal. novemb. Verba illius consulatu Varanis et Joannis sunt: *Captus est imperator (Avitus) Placentia a magistro militum Ricimere et occisus est Messianus Patricius ejus XIV Kal. novemb.* Ita in eo chronico legitur, quod Viennae in Austria descripsit anno 1683

Joannes Baptista Solerius (seu potius Conradus Janingus) Societatis Jesu, posteaque tom. VI. Sanctorum junii imprimi curavit. Huic editioni a viro adornatae harum rerum experientissimo, quique per sese manuscriptum Cuspinianum recens descripserat, aequius est, ut credamus, plenamque adhibeamus fidem, quam antiquae editioni Panvinii, in qua pro *XVI Kal. novemb.* legitur *XVI Kal. Junias*. Maxime cum in ipsa Panvinii editione ista praecedant: *Occisus est Remiscus in palatio Classis XV Kal. octob.*, quibus proxime succedunt illa: *Captus est imperator Avitus etc.* quae si ad XVI Kal. Jun. pertinerent, profecto auctor illius chronici ante caedem Remisci commemorasset.

2. Fere nihil discrepat ab Anonymo Pseudo-Severus, siquidem regnasse Avitum asserit annum I mensis III, id est septem minus dies tantum, quam quos numerat Anonymus, quosque ille fortasse omisit, annum et menses rotunde designare contentus. Favet etiam inscriptio Romana apud Arhingum in Roma subterranea et Sirmondum in carmen VI Sidonii, in qua legitur: *DEP. THIMOTHEA. IN. PACE. D. KAL. NOV. CONS. D. N. AVITI*. Si enim tanto antea, videlicet XVI Kal. Jun. purpura exutus esset Avitus, utique *Dominus* non appellaretur intra Urbem a Romano cive. Quare in illa die inscriptione, quae ab iisdem Sirmondo et Arhingo adducitur: *LOCUS. GERONTI. PRAESB. DEPOSITUS. XIV KAL. JUL. CONS. EPARCHI. AVITI*. Avitus iste Consul unus aliquis est ex suffectis, non vero Avitus Augustus, cui non Eparchus, sed Fl. Maecilius Avitus nomen erat, ut constat ex nummo apud Mediobarbum, et jam olim observaverat Morales lib. XI cap. 28 magnusque etiam Augustinus.

3. Avitus itaque imperium tenuit a die X julii anni CCCCLV ad XVII octob. insequentis anni; ideoque imperavit annum I menses III dies VII. Quapropter corrigendi sunt Evagrius, qui lib. II cap. 7 octo tantum menses; Pagius qui in critica ad annum CCCCLVI n° 6 pravam Anonymi Cuspiniani lectionem secutus menses X et dies VII; Valesius qui in notis ad Evagrium VII dumtaxat aut VIII menses Avitum imperasse traderunt.

4. Quo autem loco aut tempore , quove mortis genere obie-
rit , valde incertum est. Nam quod Idatius mortem ejus inserat
anno CCCCLVII, non satis est, ut illam ante hunc annum non
obiisse dicamus. Quippe Honorii mortem sub anno CCCCXXIV
adnotavit ; et tamen diem ille extremum obiit ante hunc annum
scilicet anno CCCGXXIII. Quod quidem non ignoravit Idatius ,
ut ipse in Fastis suis indicavit. Verum quia interregni tempus ,
quod tunc fuit (excluso ab imperatorum numero Joanne , uti
eum excludit Idatius), Honorio adscripsit, ideo mortem ejus in
chronico siluit usque ad annum CCCCXXIV. Id ipsum in Avito
praestitisse potuit Idatius , ipsi adjudicans interregni tempus ,
quod renunciationem Majorani praecessit. Ex Idatio igitur
eruere certo non possumus, an Avitus ex hac vita decesserit
anno CCCCLVI exeunte an CCCCLVII incipiente. Aliquantulum
temporis inter ejus abdicationem et mortem cessisse Idatius
non semel significat; nam et de *Italia ad Gallias Arelate suc-
cessisse*, imperio utique spoliatum hic affirmat, et postmodum
hanc spoliationem illiusque mortem gradatim commemorat
inquiens: *Avitus posteaquam a Gallis et a Gothis factus fuerat
imperator, caret imperio, Gothorum promisso destitutus auxi-
lio caret et vita*; quin etiam supra clare id expressit, dum
Hesychium narrasse ait Avitum de Italia ad Gallias successisse.
Ex his sane non temere deduces Avitum Placentiae ab imperio
dejectum die XVII octob. uti narrat Anonymus, ex ea urbe in
Gallias, cum primum se dedit occasio, aufugisse et ad Theodo-
ricum in Hispanias Hesychium Tribunum auxilia petitem
legasse. Hesychius Theodoricum convenit in Gallaecia, ubi
Idatius agebat, desinente novembri aut initio decembris anno
CCCCLVI, nullisque a Theodorico impetratis auxilii ad Avi-
tum rediit, appetente anno CCCCLVII. Tum Avitus aut rerum
desperatione aut necis metu , ad quam a Ricimere quaereba-
tur, aut utroque in morbum incidit, mortemque oppetiit, ut
indicat Turonensis, cujus verba statim dabo.

5. Locum et genus mortis, utcumque nos docet laudatus
Gregorius Turon. lib. II, hist. cap. XI, ubi haec scribit: *Avi-*

tus.... a Senatoribus ejectus apud Placentiam urbem Episcopus ordinatur. Comperto autem quo adhuc indignans Senatus vitam privare vellet, Basilicam S. Juliani Averni martyris cum multis muneribus expetivit, sed impleto in itinere vitae cursu obiit, delatusque ad Brivatensem vicum ad pedes antedicti martyris est sepultus. Haec Gregorius. Ubi quod de Episcopatu Placentino Avito collato narrat (id etiam ante scripserat Victor Tunensis) verum fortasse est, certe a moribus illius aevi non abhorret. Attamen verius puto, quod cum Ricimer ad illius civitatis Episcopatum suscipiendum Avitum cogere vellet, ipse in Gallias nondum initiatus aufugit, ibique de imperio potius recuperando, quam de episcopatu capessendo cogitavit.

6. Sed quoniam inoliti martyris Juliani Brivatensis incidit mentio, juvat obiter adnotare, quod idem Gregorius Turonicus lib. II de gloria martyrum cap. VIII refert, scilicet Hispanam feminam primam omnium huic sancto martyri templum seu sacellum dedicasse. Nam cum Brivate transiret, Treviros appropinquans, ubi vir ejus jamjam a Tyranno Maximo neci adjudicandus erat, auditis Juliani miraculis promisit aediculam se illi constructuram, si maritus tanto periculo eriperetur. Igitur voti compos facta pollicitationem, quam promiserat cum immensis muneribus adimplevit.

Nota LXXXI, p. 101.

Theodorus Lector lib. I Collectan., post irruptionem Gaisericus in urbem adductasque inde in Africam Eudoxiam Augustam ejusque filias, Marcianum bellum Gaisericus inferre decrevisse his verbis testatur: *Marcianus agnitis quae contra Romanam civitatem et imperatrices ab Afris fierent, pro majestate imperii commotus ad bellum se paravit.* Hinc jure merito ambigas, an verum sit, quod Procopius lib. I de bello Wandalorum, et ex eo alii scribunt, nimirum Marcianum aliquando in Africa a Gaisericus captus fidem huic suam obstrinxisse nunquam se Wandalis molestum fore. Sed ad rem nostram. Expeditio, de

qua Theodorus loquitur, Marciani contra Afros neque alio tempore, quam isto, neque alia quam navalis esse potuit. Unde Idatium, dum ait : *Orientalium naves Hispalim venientes pro Marciano exercitum caesum nunciant*, sic interpretor, ut quas Orientales naves appellat, classis sit a Marciano ad fretum Herculeum et Hispalim missa, quae auxiliis ab Avito aucta in Africam irrumperet. Constat enim Prisci testimonio utrumque Augustum pro libertate Eudoxiae et filiarum liberasse. Ergo classis haec Hispalim appulsa caedem exercitus Wandalici in Corsica a Ricimere factam, quam Avitus antea per Hesychium Theodorico retulerat, iterum nunciavit. *Pro Marciano* autem dixit Idatius, quia ex parte Marciani naves illae Orientales venerant. Lectio haec ac interpretatio satis congrua, et aliquin necessaria videtur; namque ea, quam vulgati libri praeferunt, sine sensu ac nullius rei est.

Nota LXXXII, p. 102.

1. Quemadmodum ad annum I, Marciani notas, quas ibi inscripserat Idatius, primum interpolatione ista XXVII V. I. M. deinde hoc commento *XXVIII Valentiniani imperatoris mater*, depravaverunt librarii, ita etiam ad ipsius Marciani annum ultimum, quas consignavit : Idatius notas has III, VII, quibusque significare voluit tertium annum Aviti et septimum Marciani; interpolavit primum nescio quis, ita scribens : III A. VII M. posteaque alius sic illas interpretatus est : *tertio anno Avitus septimo mense*; monstrum lectionis, quod huc usque omnes, qui haec legerunt, turbavit. Et erat quidem cognitu difficilis depravatio illa : *Valentiniani imperatoris mater*, postquam notae illae *V. I. M.* translatae sunt a §° *Gens Hunnorum* ad §° *Placidia moritur*; nam sensum reddebant non undequaque ineptum. Ideo nemo, quod sciam de ea lectione, quantumvis nota, aliquando dubitavit. Verum hanc nostram, qua illud *VII M.* in *septimum mensem*, aut *septem menses* commutatum est, adeo suspectam, aut etiam falsam

habuit Sirmondus, ut in sua editione duo illa verba *septimo mense* expunxerit. Henricus Valesius, qui de hac correctione Sirmondi nos docuit, ut dictum est in scholio, nihilo ipso meliorem exhibet; ait enim: *Sirmondus has duas voces septimo mense in editione sua omisit, melius factururus si duas illas tertio anno expunxisset.* Florius nota. XIV in Idatium n° 6. Valesio subscribit, nisi quod pro *septimo mense* scripsisse fortasse ait Idatium *decimo*.

2. Equidem tres hi clarissimi viri Idatii textui aliquid detractum volunt. At Sirmondus illud rejicit, quod mea sententia nunquam scripsit Idatius, sed neque id locorum scribere potuit; nam exinde narrationem eorum exorditur, quae acta sunt anno CCCCLVII; quando autem hic annus advenit, non septem aut decem menses, sed octodecim ferme ab inauguratione Aviti effluerant. Verum Valesius atque Florius id detrachere vellent, quod scripsit certissime Idatius. Praestantissimus criticus Pagius Dissert. Hypat. cap. 14, dum de Consulibus anni CCCCLVI agit, utramque lectionem consistere posse asserit; ipse tamen ne conatus quidem est ista componere aut ibi aut in critica, ubi iterum hunc Idatii locum retractat. Ino n° 7 anno eodem CCCCLVI ita concludit: *Verba itaque illa, de quibus quaestio est (nimirum haec duo tertio anno) in Idatium videntur infarta.*

3. Pace tamen tantorum virorum dicam notam illam III, quae annum tertium Aviti imperii significat, eradendam non esse a chronico; ab Idatii namque calamo absque ullo dubio scripta est. Idatius igitur hunc morem ubique in chronico servat, ut postquam cujusque principis annum primum consignavit, tot deinceps illi tribuat, quot ipse imperando civiles annos attigit, etiam si ultimum non solum non expleverit, sed nec vix quidem inchoaverit. Ita ab illo factum est in Theodosio Magno, cui annum CCCXCV addixit, et tamen Thodosius XVII illius anni die extremum vitae suae obiit. Similiter Valentiniani et Marciani numeravit. Nam quidquid sit de loco, de quo nunc quaerimus, expressis statim verbis septem illi regni annos adscribit iniquens: *In Orientis partibus septimo imperii sui*

anno moritur Marcianus. Ex dictis autem liquido constat, septimum hunc annum Marciani cum CCCCLVII aerae vulgaris Idatium connectere; et tamen vix illius mensem primum vivens explevit Marcianus; nam successor ejus Leo VII Febr. die eodem anno electus est juxta chronicon Alexandrinum.

4. Praeterea ejusque interregni tempus, siquando intervenisse contigit, ei imperatori attribui, qui proxime praecessit. Exemplum habemus in Honorio, qui anno CCCCLXIII obiit, et tamen imperium ipsius protrahit ad annum CCCCLXV, quo Theodosium juniorem primo, deinde Valentinianum inserit chronico. Ergo juxta morem suum Idatius cum Aviti principatus et quod secutum est post ipsum interregnum tres annos civiles contigissent, videlicet CCCCLV, CCCCLVI et CCCCLVII, tres ei annos imperii adscripsit; quos hac nota *III* designavit, cui adjunxit hanc aliam *VII* Marciani annum septimum indicantem. Has autem notas sciolus aliquis interpolavit, ut dictum est supra; et inde nata est lectio *Tertio anno Avitus septimo mense*. Neque propter tres annos Avito adscriptos inducta fuisset in chronicon ulla perturbatio, si lectoris ac librarii meminisset regulae ab Idatio traditae anno XVII Theodosii Magni; ex ea enim intellexissent I Aviti annum eundem esse cum anno V Marciani et I Majorani eundem cum III Aviti; proptereaque annos civiles in chronico augendos non esse, neque ubi I Aviti, neque ubi I Majorani annus inscriptus est. Hoc pacto constat omnino chronologia Idatii, patetque cunctis nihil ab eo peccatum fuisse, quamvis Avito tres imperii annos adjudicaverit; nam numerandi sunt sicuti ab eodem Idatio numerantur anni XVII Majoris Theodosii et XXXI Placidi Valentiniani.

Nota LXXXIII, p. 102.

Quisquis Idatium credidit ad §^m *Theudoricus adversus* novum annum civilem inchoasse, nae ille non modo regulae oblitus est, quam anno primo Arcadii et Honorii Idatius idem

praescripsit, sed et clausos penitus habuisse oculos oportuit. Tam evidens namque est, Idatium eo §° *Theudoricus aversis* narrationem continuare, quam §° *Theudoricus Emeritam* instituerat, ut si modo quis oscitanter ista non legat, nequeat id non manifesto percipere. Quippe res ipsa moram rejicit se-
decim mensium, quos ut minimum decurrisset oportet a prae-
concepta per Theudoricum Emeritae depraedatione ad egres-
sum illius ab ea urbe, si §° *Theudoricus adversus* novus annus
communis numeretur. Porro S. Isidorus in hist. Gothor. haec
eadem narrans, *Theudoricus*, ait, *dum Emeritam urbem de-*
praedari moliretur, sanctae martyris Eulaliae ostensis perter-
ritus cum omni protinus exercitu discedit et Gallias repetit.
Theudoricum Emerita *protinus* discessisse dicturus erat Isido-
rus, si dum haec ex Idatio describebat, existimavit notam illam
I §° *Theudoricus adversis* annexam non modo novum principa-
tum, sed novum etiam annum significare? Sed rursus infra ad
annum CCCCLX ostendam, Isidorum novum hoc loco civilem
annum non computasse. Igitur Idatius a §° *III. VII. Avitus*
posteaquam novum annum inchoans, eidem epocham imperii
Leonis et Majorani, quae post januarium initium suum habuit,
infra innectit consignata ad §° *Theudoricus adversis* hac nota
I, quae proinde novum principatum, non autem novum civi-
lem annum significat.

Nota LXXXIV, p. 104.

Cum Avitum ab imperio dejectum ex Tribuno Hesychio di-
dicisset Theudoricus aut ira percitus, aut subitanea correptus
cupiditate regno suo adjiciendi, quidquid in Gallaecia et in aliis
Hispaniae provinciis juris erat Romanorum (nam hucusque
fidum imperio fuisse Idatius et Sidonius non semel testantur)
illa, quae ab Idatio narrantur ad annum 457, a suis Gothis per-
petrari passus est vel etiam jussit. Atrocia quidem ea atque
saeva et a moribus Theudorici, quos describit idem Sidonius
lib. I epist. 2, nimis aliena. Postea tamen antiquis Gallaeciae

possessoribus tam indignis, quam Suevis cunctam provinciam concessit, Suevisque pro ingenita magnanimitate, ut regem e sua gente sibi asciscerent, indulisit. Rem fusius narrat Jornandes in Geticis n° 74 inquit : *Suevi rectoris sui (regis Rechiarrii) interitum contuentes, locorum sacerdotes ad Theodoricum supplices direxerunt. Quos ille pontificali reverentia suscipiens non solum impunitatem Suevis indulisit; sed ut sibi de suo genere principem constituerent, flexus pietate concessit.* Sacerdotes hi episcopi erant catholici; neque enim alii id temporis in Gallaecia erant. Eos tamen reveritus est Theudoricus, propterque illos indulgentius, quam pro jure bellicum Suevis egit. Gothorum hanc in episcopos observantiam, saepe alias ab scriptoribus testatam animadverti, verbaque Salviani de hac eadem re supra nota LI adduxi.

Nota LXXXV, p. 105.

Florio religioni fuit ex §° *Gothicus exercitus*, qui post hunc *Frantanes* sequitur, annum II Majorani et Leonis isthuc revocare; etiam si isthuc pertinere optime noverat. Equidem nihil amplius opus est, ut quilibet ita ab Idatio scriptum fuisse cognoscat, quam eundem Idatium legere. Nam supra §° *Theudoricus adversis* unius Paschatis meminit, aliusque meminit hoc §° *Frantanes*. Alius, inquam, quod nemo inficias ibit, si narrationis Idatianaë seriem diligenter perpendat. Igitur primum Pascha ad annum aerae communis CCCCLVII et I Majorani spectat, secundum vero ad annum CCCCLVIII et II Majorani, quem ad hunc §° *Frantanes* designasse Idatium manifesto apparet.

Nota LXXXVI, p. 106.

Portucale sub potestate Romanorum, id est Gallaecorum, qui immunes a jugo Suevorum remanserant, fuisse existimo; quando illuc Rechiarus vi tempestatis actus, ut narrat Jornandes, appulit. Eisdem Theudoricus illud castrum reliquit,

simulque quidquid juris eorum erat ante bellum contra Rechiarum susceptum, quod ex ipsa Idatii narratione perspicue colligitur. Unicum tunc fuisse castrum *Portucale* nomine ad annum 456 in scholio littera P adnotatum est. Postea novum ejusdem nominis castrum conditum fuit, quod in praeclaram civitatem mox evasit, nomenque suum Portugaliae dedit ab eo tempore, quo catholici nostri reges ex Gallaecia contra Saracenos ad Austrum moventes civitatem illam sibi subjecerunt, et ex ea suburbanam regionem, et quidquid postmodum continenter in ea ora occupaverunt, Portucale dixerunt. Hinc liquet non recte *Portugallia* duplici l a nonnullis scribi.

Nota LXXXVII, p. 107.

1. Idatius de firmissima pace inter Majoranum et Theodorici cum inita meminit ad annum CCCCLIX. De eadem Sidonius Carm. V, vers. 871 laudes praedicans Petri, qui ab epistolis erat Majorano, haec ait :

.... Attamen hic nuper placidissime Caesar
Obside percepto, nostras de moenibus urbis
Visceribus miseris insertum depulit hostem,
Et quia lassatis nimium spes unica rebus
Venisti, nostris primum succurre ruinis,
Lugdunumque tuum dum praeteris, aspice, victor
Otia post nimios poscit te fracta labores.
Cui pacem das, redde animos.

Hic hostis qui tam misere lugere Lugdunum coëgit, et cum quo nunc, datis obsidibus pax composita est, non externus miles, si doctissimo Sirmundo credimus, sed miles praesidiarius erat Lugdunensibus impositus, ut eos in officio contineret. At vero Sigonius de Occidentali imperio lib. XIV de Gothis, qui Lugdunum occupaverant, hunc Sidonii locum interpretatur. Cui sane ego quoque assentior. Quisquis enim Idatium attento legat animo, nequibit non intelligere Theodoricum statim ac de Aviti abjectione certior factus est per Hesychium

tribunum, bellum, quod adversus Suevos instituerat, in Romanos vertisse. Et in Baetica quidem per legatos illud gessit, in Gallaecia per se ipsum. Quo relicta Hispania properasse Theudoricum post Pascha anni CCCCLVII narrat idem Idatius.

2. Porro simile valde vero est, Gallos, qui Avito sumendi imperii auctores fuerant, aegre illius dejectionem tulisse, Sidoniumque Aviti generum atque alios maxime ex Avernis cum Theudorico egisse, ut Ricimeri, et ab ipso creato imperatori Majorano bellum indiceret, injuriamque Avito Gallorum Gothorumque communi consilio imperatori facto illatam vindicaret. Sidonius sane non praesidii sed hostis, neque rebellionis sed belli nomina ibi usurpat, seseque illi immiscuisse in praefatione fatetur inquiens :

Ut tibi, Flacce, acies Bruti Cassique secuto
Carminis est auctor, qui fuit et veniae,
Sic mihi diverso nuper sub Marte cadenti,
Jussisti placido victor ut essem animo.

Quin et ipse Sirmondus ad epist. 13 lib. VII ejusdem Sidonii Gothos hoc tempore Arelatem oppugnasse, et ab Aegidio comite Dei auxilio et D. Martini precibus percussos atque fugatos ex Paulino in vita S. Martini observarat. Carmina Paulini dabo nota XCIII, ex quibus ista novam lucem accipient. In hoc tandem bello, quod in fine anni CCCCLIX, gestum est, prostrati aliquando Gothi pacem cum Majorano icerunt. Quod Suniericus et Nepotianus Gallaecis renunciari curarunt, ut narrat Idatius eodem anno 459. Aderat tunc in Galliis Majoranus et Arelate die XVII Maji edidit *Novellas de adulteriis*.

Nota LXXXVIII, p. 107.

Cum in Hist. Suevor. totidem fere ac Idatius verbis ingressum Maldrae in regnum et egressum e vita referat Isidorus, ejusque obitum aerae CCCXCVIII adliget, satis certo colligitur numeros chronici aetate Isidori nondum in hac parte vitia-

tos fuisse, eosque, ubi Maldrae mors consignata fuit ab Idatio, annum CCCCLX aerae vulgaris, cui aera Hispana respondet, reddidisse. Praeterea cum idem Isidorus jugulatum a suis dicat Maldram tertio regni sui anno (sprevit pauculos dies, quos ultra regnavit) profecto a §° *Sueti, qui remanserant*, ubi regni illius consignatum est initium, ad hunc §^m *Maldras in fine* tres tantum annos Julianos ab Idatio inscriptos invenisse se ostendit. Atqui designatos reperisset non tres tantum sed quatuor si ad §^m *Theudoricus adversis* civilium annorum numerus augeatur; nam quinquies ab uno ad alium locum numerales notas multiplicat; igitur illa nota I §° *Theudoricus adversis* impressa, annum Majorani et Leonis primum, non autem annum civilem designat.

Nota LXXXIX, p. 111.

De hoc defectu lunae scribit Petavius Ration. p.^o 2, lib. IV cap. 13 : *Hec anno 462 ineunte feria VI, hoc est paulo post mediam noctem diei secundae Martii obscurata est luna ad dextrantem*. Itaque verti nequit in dubium Idatium, quae nunc de defectu lunae narrat ad eum Abrahami et Leonis annum retulisse, qui anno CCCCLXII aerae Dionysianae respondet. Quod etiam Hispana aera D isthic inscripta evidenter demonstrat. Et licet ab Idatio ea non sit, ab antiquo scriptore, qui hoc loco in Idatio illum Christi annum numeravit, certo inscripta est. Chronicon Parvum alterum ex his prodigiis meminit inquiring : *In conventu Bracarensi duorum natorum portentum visum*; id est, duo infantes carne invicem solidata adhaerentes. Ita ex fragmentis Hispaniae Illustratae discimus; ubi tamen pro *infantes* legitur *albescente*.

Nota XC, p. 111.

1. Duplici mendo, quo laborat chronicon §° *Antiochia*, correctionem adhibui in scholio. Et primum legendum esse dixi *Antiochiae majoris Syriae*, non vero *Antiochia major Isau-*

riae, quod ferunt vulgati libri; nam in Isauria nulla est major nec minor Antiochia. At *majoris Syriae* mentio fit in lapide Tarraconensi apud Gruterum pag. MXCI, nec mirum est librarium ex *majoris Syriae* fecisse *major Isauriae*, ex priori voce *majoris* duabus postremis litteris *is* sequenti *Syriae* ascitis, ex quibus vocem *Issyriae* confectam postea in *Isauriae* mutavit. Deinde ubi vulgati libri *eum* exhibent, legendum monui *ea*, ut referatur ad *salutaria* monita, quod praecessit. Aliter neque sensus neque Grammatica constat.

2. Baronius, qui ex Evagrio hanc Antiochiae cladem describit ad annum CCCCLVIII n° 27, eam Antiochenos propter haereses, quas fovebant, passos fuisse affirmat. Verum in vita S. Simeonis Stylitae (V janu. apud Bollandum) Antiochenses tunc ab eo sanctissimo viro reprehensos maxime fuisse dicitur ob luxum, intemperantiam aliaque id genus flagitia, Neque enim solius haeresis crimen, sed alia quoque innumera coelestem iram provocant et vindictam Dei in homines accersunt.

3. Quod attinet ad tempus, quo ille Antiochiae terrae motus contigit, fatendum est Idatium res Orientis, eas praesertim, quae ad statum publicum non pertinebant, aliquando non satis cognitae habuisse. Quod supra jam vidimus, imo Idatius ipse nonnunquam confessus est. Alterum nunc etiam occurrit exemplum istud de terraemotu, nam certius est contigisse anno CCCCLVIII quam CCCCLXII cui illum Idatius adligat. Verum ab Orientalibus decipi ille potuit; quippe eorum unus scripsit (et quod scripsit Evagrius, alii prius scribere potuerunt) terrae motum illum evenisse elapsis 347 annis ab eo alio terrae motu, qui Trajani temporibus contigit. Atqui is alligatur ab Eusebio Abrahami anno II. CXXX. Si ergo his addas annos CCCXLVIII, nimirum 347, qui juxta Evagrium elapsi jam fuerant, annumque praeterea, qui tunc dum hic alius terrae motus evenit, fluebat, profecto ad annum Abrahami devenies II. CCCCLXXVIII. Hunc ergo ipsum annum decurrit Idatius, dum terraemotum hunc commemorat. Lege, si lubet, doctis-

simum Pagium ad annum 458 n.º 6, ubi non unum errorem Evagrii in hac re detegit atque redarguit.

Nota XCI, p. 111.

1. Pagius ad annum CCCCLVII nº 14 adducto Theophanis testimonio Eudoxiam Augustam cum filia Placidia eodem illo anno 457 ex Africa in Orientem advenisse affirmat. At ut Idatio discessum illum Eudoxiae ex Africa anno CCCCLXII adliganti potius assentiar, quam Theophani, movet me primo, quod in vita S. Danielis Stylitae die XI dec. apud Surium n.º 22 de eadem Augusta legitur. Siquidem haec ibi scripta sunt: *Cum fama sanctum (Danielem) ubique praedicaret, ad eum (in columna degentem) venit imperatrix Eudoxia, quae nuper servata ex Africa, etc.* Atqui constat Danielem columnam ascendisse post mortem Simeonis, qui vivere desiit die Parasceves, aut quod magis arridet Pagio kal. septemb anno CCCCLX. Qui ergo fama Danielem ubique praedicare potuit, ante annum CCCCLXII. Quod si re ipsa id fieri non potuit, neque Eudoxia ad Danielem venit ante hunc annum; quomodo *servata nuper ex Africa* dicitur, siquidem quinque ante annos ex Africa in Orientem advenerat, anno scilicet CCCCVII, ut vult Pagius.

2. Deinde Eudocia Augusta hujus Eudoxiae mater obiit die XX octob. anno CCCCLX. Ita legitur in vita S. Euthymii teste Pagio ad eum annum n.º 7, cum apud Bollandum (XX januarii) dies emortualis Eudociae non exprimatur. Incredibile autem est Eudoxiam, ubi primum in Orientem pervenit, ad matrem non advolasse, si haec inter vivos etiam tum agebat. Pariter incredibile etiam est, si ad matrem accurrit, scriptores omnes de hoc occurso penitus tacuisse, maxime Cyrillum, qui illam vitam Euthymii scribens, silentio non praeteriit, Eudociam corde sauciatam fuisse, cum de generi Valentiniani nece et de filiae atque neptum captivitate audivit. Porro Theophanes ad annum juxta Alexandrinos 464 non siluit neptem Eudociam statim ac ex Africa rediit, Hierosolymam properasse

exuvias avlae veneratum. Quapropter verisimilius mihi videtur, quod narrat Idatius auctor coaevus, quique proximior erat Africae et cum Gaisericum vixerat in Gallaecia. Ubi etiam ipsius legatos videre potuit anno CCCCLVIII, deque ipsis quid praecedenti anno gestum erat apud Wandalos certo cognoscere, praesertim de Eudoxia ejusque filiabus, de quarum sorte magna tunc Oriens atque Occidens in expectatione erat.

3. Immerito praeterea Pagius in suam sententiam trahit Priscum, quasi is Gaisericum liberas misisse Eudoxiam filiamque Placidiam anno 487 ullo modo significet. Nam praeterquam quod Prisci narrationes nullis chronologicis characteribus distinguuntur, quibus discerni certo possit, quid cui anno singulatum ipse adscribat, hanc de assertis in libertatem Eudoxia ejusque filia sic exorditur: *Gensericus cum non amplius foederibus cum Majorano pactis stare constituisset, etc.* Deinde addit: *Missa est ad Gensericum legatio a Richimero, ne foedera violaret;* et post iste Eudoxiae narrat et Placidiae liberationem. Ex his autem liquido deducitur Priscum earum ex Africa reditum non nisi post pacem inter Gaisericum et Majoranum initam, imo et postquam Wandalum hujusmodi pacis taedium ceperat, Majoranoque interfecto, Severus regnabat, statuuisse. Quapropter vix juxta Priscum fieri potest, ut Eudoxia et Placidia ante annum 462 a Gaisericum in Orientem missae sint.

Nota XCII, p. 111.

Quisnam fuerit Gaisericum filius, cui a patre nuptui data est Eudoxia et Valentiniiani filia Eudocia, non una est scriptorum sententia. Idatius Gentonem, Paulus Diaconus et Golfridus Viterbiensis Trasamundum, Priscus Procopius, Victor Tunensis, Evagrius, S. Isidorus, Theophanes, Zonaras et alii Hunnericum Eudoxiam duxisse affirmant. De Trasamundo non est cur disputemus cum ex Cassiodoro lib. V Var. epist. 43, et lib. IX epist. I constet Amalafridam sororem Theodorici Italiae

regem habuisse uxorem. Ex his autem, qui Eudociam matrimonio junctam fuisse Hunnerico asserunt, si Priscum excipias, qui tamen foede errat Eudociae nomen in Honoriam commutando, reliqui centum et amplius annos, postquam haec gerebantur, scripserunt, atque alius ex alio, quod litteris mandabat, excipiebat. Insuper Procopius praecipuae inter hos scriptores auctoritatis multa de Gaiserici filiis et nepotibus ignorasse visus est, dum Theodoricum Hunnerici fratrem mortuum fuisse narrat, vivente Gaiserico, nullaque relicta prole; quae falsissima esse ex Victore teste oculato certo constat. At Idatius sexagenario major tunc erat, cum Eudocia ducta est in Africam, et quindecim ut *minimum* annos insuper vixit. Praeterea res Gaiserici, quem factus jam Episcopus ex Gallaecia in Africam transfretantem viderat, fere nihil dubito, quin ad unam omnes cognitatas habuerit; ut etiamsi tot alii scriptores eecus ac ipse narrent, nihilominus illius testimonium contemnendum non sit. Porro unus Victor Vitensis, qui rebus tunc praesens aderat, his non dubietatibus atque haesitationibus eximere potuisset; verum nequidem Eudociae nomen tota unquam historia sua meminit. Et licet lib. III Hunnericum filium habuisse tradat Hildericum nomine; attamen qua ex uxore illum suscepit nullatenus prodit.

2. Ut autem Eudociam eam fuisse non continuo assextiar, praeter Idatii auctoritatem movet me tum hoc ipsum Victoris silentium, qui cum sororis ejus Placidiae meminerit, Eudociam non videtur taciturus, siquidem uxor Hunnerici et hujus filii Hilderici mater extitisset. Tum quod de Eudociae in Orientem fuga Hunnericum questum aliquando fuisse nullibi legitur. Quin imo Placidiae sororis rogatu ordinari Episcopum permisit in ecclesia Carthaginiensi, quae sine Episcopo erat annis XXIV, eidemque Placidiae possessiones, quas habebat in Africa, servavit, et per Alexandrum illius procuratorem a Xenone Augusto comitem creatum rerum privatarum administrare concessit. Quae sane Hunnericum exacerbato non fuisse animo in Eudociam, ejusque ad quos confugerat, cognatos ostendunt.

At si per hujus fugam non modo uxore sed etiam filiis viduatus fuit, nemo illum credet aequo animo tantam orbitatem laturum fuisse. Nam Eudociam filios secum abduxisse, morientemque Episcopo Hierosolymorum commendasse testatur Theophanes his verbis : *Eudocia Curco cujus opera, et auxiliis velut sibi fidissimi, dum Honoricum conjugem fugeret, usa fuerat, cum, liberis Archiepiscopo Hierosolymorum commendato, in pace animam efflavit.* Ut autem illud cum liberis non de Curci sed de ipsius Eudociae liberis, inter quos fuerit Hildericus, qui in Africa post Trasamundum regnavit, intelligamus, id quod Procopius lib. I de bello Wandal. scribit, facit; ait enim : *Erat Hildericus arctissimae amicitiae vinculo atque hospitio junctus Justiniano nondum quidem adepto imperium, id tamen ad arbitrium moderanti.*

3. Ergo ista de Hilderico ab Eudocia secum in Orientem ex Africa ducto, ibique post matris obitum apud materteram Placidiam et consobrinam Anciam Julianam, Arcobindi uxorem, longo tempore commorante, non imprudenter interpretamur capimusque. Quae e converso de Hilderico Hunnerici filio vix intelligi queunt; hic enim Carthagine erat, quando aliquot post annos ab Eudociae fuga Hunnericus pater Episcopis catholicis edici jussit : *Jurate si post obitum Domini nostri regis ejus filium Hildericum desideratis esse regem, vel si nullus vestrum ad regiones transmarinas epistolas diriget?* Haec Victor loco supra laudato. Ex quibus novum pro Idatii narratione argumentum desumitur, non illud quidem efficacissimum, attamen non penitus exile. Nam ad quos trans mare auxilium aerumnis suis imploraturi scriberent catholici Episcopi, cum, Occidentali imperio abolito, Hispanias, Gallias, Italiam barbari tenerent? Ab Oriente vero timendum non erat Hunnerico, ne communi ipsius Eudociaeque filio bellum inferretur, cum cognati illius Constantinopoli potentes ad modum essent atque gratiosi. Verum quod Hunnericus timet, quod reformidat hoc ipsum est. Nimirum Hildericus, quem Eudocia genuerat, non Hunnerici sed Gentonis filius erat. Is, Gentone

patre mortuo, cum matre Eudocia in Orientem elapsus in metu ponebat Hunnericum, ne pro eo Oriens contra Hildericum filium arma susciperet. Ideo urget Episcopos, ut iurati promittant se nihil contra hunc suum Hildericum cum transmari- nis simul machinatu- ros.

4. Itaque Victor Vitensis de crudelitate Hunnerici, postquam is regnum adeptus est, sermonem instituens haec lib. II inter alia scribit : *Theodoricum fratrem filiosque ejus Gentonis fratris filios crudeliter coepit insequi. Quorum nullum dimisisset, nisi ei mors desiderii sui voluntatem auferret.* Rursus de Gentonis filio : *Gentonis majorem filium nomine Godagisum cum uxore atque solatio servuli aut ancillae crudeli exilio delegavit.* Ex his exque aliis supra expositis, si in re penitus obscure locus est conjecturis, quatuor haec colligo. I. Gentonem, cum regnum assumpsit Hunnericus, fato jam suo functum fuisse; nam si inter vivos tum ageret, quis dubitet Hunnericum sicut filios sic etiam patrem insectaturum? II. Eundem Gentonem bis uxorem duxisse, et ex prima Godagisum, qui anno CCCCLXXVII matrimonio junctus erat, et alios fortasse filios suscepisse, ex secunda vero eaque Eudocia, quam anno CCCCLXII, ut tradit Idatius, accepit uxorem, Hildericum et quidem non unicum genuisse. III. Eudociam post XVI annum a nuptiis cum Gentone contractis anno circiter CCCCLXXVIII, cum sibi suisque filiis ab Hunnerico timeret, quem in agnatos suos omnes tam immaniter desaevire cernebat, Carthagine in Orientem aufugisse. IV. id causae fuisse, quamobrem Hunnericus nihil de Eudociae fuga conquestus sit; nam neque uxor illius erat, neque ipse Gentonis fratris filios amabat, imo eos a se abigere satagebat, ut de Godagiso dictum est. Sed tamen quod Eudocia cum filiis suis ad cognatos confugisset, nullus dubito, quin ipsi vehementer displicuerit; neque enim non videre poterat exinde sibi, filioque suo Hilderico aliquod belli periculum imminere. Quod ut averteret Xenoni et Placidiae ea, quae refert Victor, gratificatus esse videtur. Denique Eudociam, viro suo Gentone soceroque Gaiserico viventibus elabi ex Africa non potuisse

perspicuum est. Ideo post utriusque obitum, cum non ita continuo observaretur, ut antea, fugam capere potuisse existimo. Sed hae conjecturae sunt, quibus liberum erit lectoribus vel assentiri vel dissentiri. Tantum ne Idatium, dum Gentoni matrimonio junctam Eudociam narrat, manifestae falsitatis teneri asseveranter pronuncient.

Nota XCIII, p. 111.

1. Agrippinus comes, quem Idatius ad annum CCCCLXII ob inimicitias, quas cum Aegidio comite et magistro militum gerebat, Narbonam Gothis tradidisse narrat, ab eodem Aegidio perduellionis falso accusatus dicitur in vita S. Lupicini, quam ad diem XXI Martii exhibent Acta Sanctorum Antwerpiensia. Ex ea pauca haec, plurimis praetermissis, accipe. Vir quondam illustris Agrippinus per Aegidium comitem tum magistrum militum callida malitiosaque apud imperatorem arte fuerat obfuscatus, eo quod Romanis fascibus lucens, barbaris procul dubio favere, et subreptione clandestina provincias a publica niteretur ditione dejecisse. Evocatum propterea Romam Agrippinum indiscussum atque inauditum capitalem subire sententiam, atque interim in carcerem detrudi jussit imperator. Ex quo ad Basilicam S. Petri insigni miraculo elapsus Agrippinus moxque Augusto praesentatus, ac suspicione deteresa ad Gallias repedavit aditoque S. Lupicino, cujus precibus tanto discrimine ereptus fuerat, gratias illi pro tanto beneficio coram omnibus retulit. Haec iisdem fere verbis ibi, quae quomodocunque vera sint, ad annum tamen 462 referenda non sunt, neque ab Aegidio prodicionis accusatus fuisse Agrippinus coram Augusto dicendus, postquam hic Narbonam Gothis contradidit. Namque rhetore Prisco teste, cujus verba sequenti annotatione exhibebo, Aegidius post Majorani necem Romanis infestus, eorum sese atque Severi imperio subtraxit, et dominatu quodam sibi in media Gallia comparato, autoritate sua, atque auspiciis bella gerere, deque rebus omnibus disponere con-

suevit. Quod Idatius noster annis 463 et 464 diserte prodidit. Quare si cui imperatori Aegidius delationem contra Agrippinum dedit, is Majoranus fuit, nequaquam vero Severus.

2. Ergo post duos aut tres annos, quam Agrippinus apud imperatorem perduellionis accusatus est, Gothis Narbonam prodidit. Atqui hoc ipsum et si caetera deessent, satis est, ut narrationem, supra ex vita S. Lupicini adductam, suspectam habeamus. Nam cum semel Agrippinus proditionis manifestus teneatur, quis credat callida et malitiosa arte de hoc apud imperatorem crimine accusatum fuisse ab Aegidio, quem, ut ait Idatius, *fama commendat virum esse Deo bonis operibus placentem*, quemque non modo Idatius, sed etiam Paulinus, qui vitam S. Gregorii Turonensis eodem tempore scribebat, summis laudibus celebrat, ita de eo lib. VI canens.

Illustram virtute virum sed moribus almis
Plus clarum magnumque fide, qua clarior extat,
Aegidium hostilis vallaverat agmine multo.
Obsidio objectis quae moenia sepebat armis.

Elogia haec Aegidii perspicua sunt. Pergit deinde Paulinus ea enarrare, quae obsidionis tempore actitata sunt, et illius finem perstringens inquit :

Verum praesidio Domini dejecta fugantur
Millia et egressum portis bipatentibus agmen
Restaurat solidas securo principe vires.

Ergo hoste fugato atque depulso, ait Paulinus, milites, qui civitatem defenderant, de salute Majorani (de Majorano enim intelligi illud debet *seculo principe*) solliciti obviam illi procedunt, eumque salvum et securum offendentes, ingenti alacritate ac laetitia gestiunt. Ex his autem facile intelligitur periculosum fuisse hoc bellum, quod cum Gothis gestum fuisse ostendi nota 77. Post haec redit Paulinus ad Aegidium, et quis de eo populorum esset sensus, declarat, dum cunctos

pavidos , moestos , et de salute illius perquam sollicitos atque anxios depingit. Sed praestat Paulinum ipsum audire, cujus haec verba sunt :

Interea trepido vicina moesta pavore
Pallebat tanti proceris (Aegidii) discrimine, et omnis
Anxia pendeat populorum cura paventum ,
Dum se quisque putat similem perferre procellam
Inque uno nutat, quidquid consistit in uno.

Denique quod prius dixerat Dei ope atque auxilio civitatem ab hostibus liberatam et in ea Aegidium ipsum, id S. Martini precibus adscribit, inquit :

Obsidione urbem Martino orante solutam
Atque ipsi donasse Deum populumque ducemque.

Urbs autem, sub cujus moenia tam insigni prodigio Gothi prostrati sunt, eam fuisse ait :

Praecipitem Rhodanum molli quae ponte subegit
Et junxit geminas connexo tramite ripas.

Quae Arelatensem civitatem clare significant, ut ad epist. 13 lib. VII Apollinaris Sidonii observavit olim doctissimus Sirmondus. Haec igitur, quae historica proprietate cecinit Paulinus vera esse confirmant illa, quae poetice Sidonius ipse scripsit Carm. V v. 555, ubi de Aegidio nostro, magistro tunc militum, inquit :

Dignus cui cederet uni
Sylla acie, genio Fabius, pietate Metellus,
Appius eloquio, vi Fulvius, arte Camillus.

Quare non erat, cur Pagius hujus viri gloriae, Idatiique de eo testimonio detractum ire voluerit auctoritate inductus scriptoris vitae S. Lupicini. Nam praeterquam quod quisnam ille fuerit, et quonam praecise tempore scripserit, ignoratur,

unde comparandus non est coaevis et magnae certaeque fidei viris, Idatiæ, Paulino atque Sidonio, scriptiuncula ipsa non ab omnibus probatur; imo aliquibus supposititia aut saltem interpolata visa est. Lege Papebrochium, tom. II Maji pag. 805 Venetae editionis.

Nota XCIV, p. 112.

Post mortem Majorani acre inter Romanos, qui sub Aegidio militabant, et Gothos bellum exarsit. Narbona a Gothis occupata est, tradente Agrippino, et Fredericus Gothus ab Aegidianis in proelio occisus. Meminit hujus belli Priscus, cujus in Excerptis legationum ad historiam hujus temporis facientia haec verba accipe: *Occidentalibus Romanis Marcellini incrementa timorem injiciebant, ne is tantis viribus auctus bellum ipsis inferret. Prorsus enim tunc temporis res illorum variis modis perturbatae erant hinc Vandalis imminentibus, illinc Aegidio viro ex Gallia oriundo, qui Majoranum in bellis committatus fuerat, magnasque circa se copias habebat, et ob Majorani imperatoris caedem erat infensus. Sed eum a bello Italiam inferendo avocaverat ortum ipsi cum Gothis in Gallia dissidium. De contermina enim regione cum illis certans fortiter bellum gerebat, simulque viri strenui in bello facinora edidit.* Hinc discimus I. Aegidium origine fuisse Gallum; II. eundem Majorani optimi principis necem pertaesum, proptereaque Romanis vehementer iratum exercitus Gallicos atque provincias (quantum ex illius temporis monumentis elicere possumus) Lugdunensem, Senoniam, Belgicam secundam et conterminarum aliquam partem sub se retinuisse. Quin etiam Annales Francici ex Gregorio Turonense regem eum frequenter appellant, et Francos, abjecto expulsoque Childerico rege suo gentili, sese Aegidio submisisse affirmant. Quod immerito vertere in dubium voluit Calmetus in chronico. III. docet nos Priscus bellum cum Gothis gessisse Aegidium et quidem diuturnum. Quae si cum his, quae narrat Idatius, conferantur,

nihil videri poterit vero propius, quam quod Agrippinus invidia percitus, tradita Gothis Narbona, eos in Aegidium stimulaverit, et ad bellum ipsi indicendum accenderit. Haec autem rursum suspectam valde reddunt historiam de Aggripino a S. Lupicino mire servato, de qua supra. Interim vero animadvertite, lector, quam misere Occidentale imperium undique dilacerabatur, dum imperatoribus umbratilem tantum principatus speciem gerentibus, cuncta ad se Recimer traheretur. Unde in sola Gallia Aegidius, Agrippinus et Arvandus ad aliquam dominationis partem comparandam diversis licet artibus excitati sunt.

Nota XCV, p. 113.

Notam hanc VIII indicem anni octavi Leonis praeponendam esse illis chronici verbis : *Nepotianus recedi te corpore*, docui in scholio. Quonam autem pacto fieri potuit, ut Cardinalis Norisius retinuerit eo loco anni VII Leonis notam, nulla ego ratione assequi potui. Maxime cum quae ipse ex Idatio assumit, librarii lapsum tam evidenter redarguant, ut nihil clarius in confirmationem correctionis a me nunc adhibitae adduci queat. En lector verba eminentissimi viri ex historia Pelag. lib. II. cap. 3 : *Aegidii et Agrippini tempus pluribus chronologicis notis Idatius in chronico illustrat, annum (quo Aggrippinus prodidit Narbonam Gothis) ait fuisse VI Leonis, aera Hispana D. quo anno sexto Nonas Martias ab occasu solis luna defecit feria VI*. Alligavit ergo Idatius fatente Norisio annum VI Leonis anno aerae vulgaris CCCCLXII. Addit deinde : *Scribit Marius Aventicensis Basilio et Viviano*. His Consulibus pugna facta est inter Aegidium et Gothos, etc. *Fuit annus CCCCLXIII* atque ideo VII Leonis. Pergit iterum vir doctissimus : *Anno insequenti (videlicet CCCCLXIII) Aegidium obisse Idatius illius temporis scriptor affirmat, nobilibus etiam characteribus eundem annum demonstrans; quod esset VII Leonis, quando XIII Kal. Aug. feria II solis eclipsis accidit ab hora III ad*

horam sextam. Et quidem anno CCCCLXIV Leonis VII die XX julii etc. Idatius ne annum CCCCLXIV demonstravit eo characterismo, *quod esset VII Leonis annus?* Porro si aera D, id est anno CCCCLXII ante diem VI Nonas Martias numerabat annum Leonis VI post annos duos et quinque fere menses, qui ab eo lunae defectu, qui VI Non. mart. anni memorati CCCCLXII contigit, ad diem XXI julii anni CCCCLXIV, quando eclipsis illa solis accidit, defluerant, nisi penitus caecutiret Idatius, annum Leonis VIII numerare debuit. At inquires: chronicon, quod ante oculos habuit Norisius, annum VII eo in loco exhibebat. Ita sane. Verum tamen quis non miretur potuisse tantum chronologum et criticum non animadvertere a librario, non vero ab Idatii manu annum ibi Leonis VII pro anno VIII scriptum fuisse? Equidem potuisse cernimus. Nos autem librariorum errorem agnoscamus, et Idatio ipso nos docente annum VIII §° *Nepotianus recedit* restituamus.

Nota XCVI, p. 115.

In dissertatione praevia n.° XXX ex Isidori verbis praefatus sum ab anno VIII Leonis ad finem usque chronici praetermissas in eo fuisse notas, quae acta quinque saltem annorum, quos ulterius decurrit Idatius, in annales digererent ac partirentur; proindeque laboris id nobis relictum fuisse, ut annorum Leonis IX, X, XI, XII et XIII notas propriis in locis statuamus. Caeterum cum tres Anthemii I, II, et III cum XI, XII et XIII Leonis concurrerint et hi Anthemii anni jam olim adnotati in chronico fuerint sive ab ipso Idatio, sive ab alio Leonis XII et XIII cum II et III ex integro conferemus, XI paulo ante I Anthemii consignabimus, eo quod ex eadem Idatii narratione constat labente jam anno CCCCLXVII, qui fuit Leonis annus is XI, Anthemium imperii sui annum I auspiciatum fuisse. Igitur reducta in sedem suam, aqua remota fuit anni VIII Leonis, nota, ejusdem annus IX et Severi IV, qui connexi fuerunt cum anno aerae vulgaris CCCCLXV, nullibi

melius quam §° *Aegidius moritur* consignabuntur. Nam legationes, quas Idatius commemorat §° *Legatos Remismundus* et §° *Legati eodem anno* ad diversos annos pertinere liquidissime constat; cum autem priores illae, de quibus §° *Legatos Remismundus*, ad annum Leonis VIII Severi III et aerae communis CCCCLXIV spectent, posteriores profecto legationes anno Leonis IX, Severi IV aerae communis 465 Idatium adligasse dubitari minime potest. Si autem quaeras, cur has notas §° *Aegidius moritur* potius quam alteri e duobus sequentibus apposuerim? Ingenue fateor argumentum modo propositum id solum probare sub his notis conscribendum esse §° *Legati eodem anno*. Attamen quia chronicon Viridunense Aegidii mortem anno ab Incarnatione CCCCXVI illigat, verisimilius mihi visum est eum post annum a Christi nativitate CCCCLXIV obiisse. Ideo §° *Aegidius moritur*, ubi ejus obitum narrat Idatius, notas has IX, IV, annum nonum Leonis et quartum Severi significantes, apposui, quia is annus fuit aerae vulgaris annus CCCCLXV.

Nota XCVII, p. 115.

1. De anno mortis Aegidii quid chronicon Viridunense narrat, jam vidimus. Addit deinde interfectum fuisse a Childerico Merovei filio, qui regnum ejus invasit. Idatius contra Gothos eam Galliae partem, quam Aegidius tuebatur, hoc mortuo, invasisse diserte affirmat, nullam de Francis mentionem faciens. Eodem tempore, Severo decedente, interregnum subsecutum est atque rerum ingens perturbatio. Quae Arvando praefecto Galliarum animos fecerunt, ut provinciam misere vastaret, et ut in rempublicam hostile nescio quid moliretur. Hujusmodi criminis testes a provincialibus productae sunt literae ab Arvando dictatae, et ad regem Gothorum missae, foedus cum graeco imperatore (Leonem intelligeret an Anthemium, incertum) ne feriat suadentes, Britannos super Ligerim sitos expugnari oportere suadentes, cum Burgundionibus jure gentium Gallias dividi debere confirmantes. Haec Sidonius lib. I epist. 7 judi-

cium expensens, quo Arvandus secundo posthac anno majestatis damnatus est. Ubi cum nullam ab Arvando mentionem de Francis fieri neque inter illos, quibuscum pugnare neque quibuscum Galliam dividere deberent Gothi, videamus, profecto non imprudenter existimabimus Francorum res in Gallia aut nullas aut nimium tum exiles fuisse, et Childericum neque cum Aegidio pugnare, neque Aegidium in pugna cadere potuisse.

2. Itaque in re satis obscura et a nullo scriptorum illius aevi literis clare ac distincte tradita liceat, quod probabilius puto, verbis etiam exprimere. Aegidius igitur anno CCCCLXV extremum diem obiit. Post ejus mortem hi, qui inter Francos (exiguam sane manum et a Sidonio propterea nunquam per hos annos commemoratam) Childerico favebant, ut is e Thorin-gia revocaretur, effecerunt. Childericus ergo circa annum CCCCLXVI, octavo postquam a suis Francis abjectus erat et in ipsius locum Aegidius ab iisdem rex appellatus est, ut testatur Turonensis lib. II cap. 12, in Galliam rediit, et cum Syagrio Aegidii filio et aliis bellum annis insequentibus gessit. Sane de bellis ipsius nihil aliud quisquam ex laudato loco Turonensis eliciet. Nam quod ibi ait, regnantibus Aegidio et Childerico, *Basina, relicto viro suo, ad Childericum venit*, non opus est, ut de Childerico in interiori Gallia regnante intelligamus; sed intelligere possumus de eo ad Rhenum et Treviros bellum administrante, quando, ut narrat Rorico lib. I, Coloniam occupavit; cujusque belli meminit auctor de Gestis Francorum cap. 8, insuper adnotans tum temporis Aegidium obiisse. At Childericum tunc nondum regnum suum firmasse, neque radices in interiori Gallia egisse, ostendunt ea, quae Sidonius lib. VIII cap. 3 de Eurico Gothorum rege longe post Francis ad Vahalin pacem concedente prodidit.

3. Judicium de Arvando habitum fuisse dixi anno CCCCLXVII (exeunte scilicet), quia ex eadem Sidonii epist. 7 lib. I supra laudata fere certo constat judicium illud habitum fuisse tum cum Sidonius praefecturam urbis nondum adeptus fuerat; alioquin Arvandus non illi exprobrasset indignum esse *Praefectorio*

patri, quod exprobrasse sibi narrat ibi Sidonius, sed potius objiceret indignum esse praefectura. Hanc autem Sidonius administravit anno CCCCLXVIII. Dixi iterum Childericum in Galliam rediisse anno CCCCLXVI. Pagius anno CCCCLXIV rediisse affirmat ad eum annum n° 6. Sed contradicit Turonensis laudato loco, ubi vocatum e Thoringia asserit Childericum, *cum octavo anno regnaret Aegidius*. Cum autem Aegidius clarescere inceperit sub Majorano imperatore, neque ante annum CCCCLVIII regnare (ut loquitur Turonensis) potuerit inter Francos, consequens est, ut annus hujusmodi regni Aegidii VIII coeperit anno Christi 465 finieritque anno 466.

Nota XCVIII, p. 116.

De Severi Augusti morte Marcellinus comes sub Consulibus Hermenerico et Basilisco, qui nomen dederunt anno Dionysiano CCCCLV, *Severus*, ait, *qui Occidentis arripuit principatum, Romae interiit*. Anonymus laudatus a Sirmondo in carmen II Sidonii vers. 317 inquit : *Severus Romae imperavit annis IV, ibique religiose vivens obiit*. Denique Anonymus Cuspinianus eodem anno : *Defunctus est Severus imperator Romae XV III Kal. sept.* At inter Novellas constitutio quaedam est Severi, quae data dicitur VII Kal. octobr. sub iisdem Consulibus. Habes annum, diem et locum mortis Severi. De veneno, quo addit Cassiodorus, non credo, quando tres laudati scriptores simul et Idatius naturali ipsum morte interiisse significant.

Nota XCIX, p. 117.

Anthemio Augusto Procopius pater fuit, quem egregie laudat Sidonius carm. II a vers. 68 inquiens :

Procopio genitore micās, cui prisca propago
Augustus venit a proavis : quem dicere digno
Non datur eloquio.

Lege, si vis, reliqua in Sidonio et in notis Sirmondi ad eum locum. A patre igitur adeo illustri merito Idatius Anthemium

commendat. At commendare ipsum voluisse a fratre, quem Procopium nomine nequidem habuisse uspiam legitur, quis sibi persuadeat?

Nota C, p. 117.

Si ad §^m *Expediitio in Africam* notam hanc I, quam ubique consignare solitus est Idatius, postquam alicujus novi imperatoris nuncupationem enuntiavit, Idatius ipse apposuit; non eam novum annum civilem significare certum esse debet, sed annum I Anthemii principatus; alias inauguratio illius diverso, quam quo venit in Italiam, anno consignata esset ab Idatio. Quod de tanto viro, et qui ea, quae hoc tempore gerebantur, in diem scripsisse videtur (nam paulo post defunctus est) credere nobis non licet. Quapropter nota illa I, ad §^m *Expediitio in Africam* apposita, nullum incrementum affert annis Olympiadiceis neque Abrahamiticis, uti neque similis nota consignata in aditu ad imperium Honorii, Aviti et Majorani augmentum ullum annis civilibus in chronico fecerunt. Idatius itaque contra §^o *De Constantinopoli*, unde narrationem eorum, quae gesta sunt anno CCCCLXVII exorsus est, Leonis annum XI statuit, nunciataque deinde Anthemii inauguratione, quae eodem anno mense aprili vel augusto celebrata est, primum illius annum §^o *Expediitio in Africam* adscripsit, quin Olympiadis *quinque annorum adjectione* annos chronologicos multiplicare vellet. Nam et Anthemii inauguratio et quaecunque alia ad §^m usque *Conimbrica in pace* habentur in chronico, ad eundem annum 467 spectant, ut ex Olympiade 312 insequenti §^o *Legati de Gothico* consignata clarissime patet.

Nota CI, p. 117.

Nisi si duplex expediitio in Africam suscepta est, atque utraque navalis, altera anno CCCCLXVII, altera CCCCLXVIII, quod non credo, praemature eam isthic commemoravit Idatius. Nam ex Marcellino in chronico et ex Sidonio, cujus verba mox describam, certissime constat classem, quae conjunctis utriusque

imperii viribus apparata fuit per haec tempora in Wandalos, non nisi anno CCCCLXVIII sub praefecto Basilisco in Africam movisse. Verum tamen quia anno CCCCLVII praeparari et instrui coepta est, vulgatumque quaqua versum fuit eodem anno in Africam excensuram (quod tamen factum non est aut reflantium ventorum importunitate, aut quod verius existimo, quia non omnia in tempore disposita atque parata fuerant), ideo expeditionem istam sub anno I Anthemii aerae Dionysianae CCCCLXVII adligavit Idatius, seu quisquis in hac chronici postrema parte numeros chronologicos inscripsit. Nam quod recens ecclesiasticae historiae scriptor lib. XXXV n° 12 narrat, a Ricimere anno CCCCLXVI instructam fuisse hanc classem dum interregnum, Severo mortuo, in Occidente durabat, sine ullo antiquo teste dictum existimo. Igitur expeditio in Africam anno CCCCLXVIII peracta est ingenti militum naviumque instructa classe. Sidonius panegyrico, Anthemio dicto, anno eodem Kal. januar. de hac expeditione v. 540 inquit :

Attamen, o princeps, quae nunc tibi classis et arma
Tractantur, quam magna geras, quam tempore parvo.

Quae sane perspicue demonstrant Anthemium, ex quo in Occidentem venit praecedenti anno, apparando in Wandalos bello curas suas omnes intendisse. Illud eodem anno inferendum fuisse, et timuit in Africa Gaisericus et tota Europa creditum est, ut indicat chronicon §° *Gothi, qui ad Wandalos.*

Nota CII, p. 118.

1. Isidorus in historia Gothorum Theudorici necem et Eurici in regnum aditum VIII Leonis anno adscribit. At cum haec ibidem adliget aerae Hispanae DIV pugnantia profecto scribit; nam aera DIV cum anno Leonis X Christi vero 466 concurrat. Hujusce rei testem habemus ipsum Isidorum in chronico, in quo imperii Leonis initium abno mundi 5670 innectit, quocum connexa est aera CCCXCXV. Ab hac autem aera ad DIV, si

utrinque extremum annum in summam conferas non VIII tantum annos sed prorsus X invenies. Deinde in ipsa historia Gothorum paulo ante scribebat Isidorus Theudoricum annos XIII regnasse, ejusque regni initium aerae CCCCLXI illigavit. Haec sane vera esse non possunt, si Theudoricus anno Leonis VIII interfectus est. Si enim 491 addas 13, efficies 504. Haec autem aera annum Dionysianum CCCCLXVI refert, et Leonis X, ut dictum est. Isidorus dum Euricum ait Theudorico successisse anno VIII Leonis, aut depravatus est a librario aut in codicem ipse Idatii vel vitiatum vel notis chronologicis carentem incidit; indeque factum est, ut cuncta quae ab eo loco, ubi notam VIII anni Leonis invenit, ad finem usque chronici ex eodem desumpsit, eidem anno Leonis VIII adjudicaverit.

2. Caeterum neque Isidorus concors cum Idatio erit, etiamsi Theudorici mortem et exordium Eurici anno Leonis X atque aerae Hispanae DIV adscribat. Nam Idatius utrumque adnectit anno, quo Anthemius Augustus renunciatus est, ut ex ipso chronico patet. Anthemius vero imperium inivit anno Leonis XI, Christi CCCCLXVII, aera Hispana DV. Idatio adhaeret Marius Aventicensis, qui licet Velsero auctor sit parvi pretii, cum consentientem habeat Idatium scriptorem coevum, harumque rerum pene oculatum testem, amborum testimonium non exigui meriti est. Quare occiso Thorismondo anni CCCCLII, cum ab eodem anno Theudoricus ad CCCCLXVII regnaverit, ipsum XIV et amplius annos regnum tenuisse non autem XIII tantum, ut plerique omnes numerant, atque Euricum eodem anno CCCCLXVII regnum arripuisse dicendum est. Diligentissimus Morales haec de fine Theudorici et exordio Eurici acute vidit, et in hunc annum retulit. At tam ipse quam Mariana, cum Idatium nunquam integrum vidissent, Theudorici regno initium cum Isidori anno CCCCLIV fecerunt. Hos secuti sunt posterius, et exinde invaluit error eorum, qui Theudorico XIII tantum annos regni tribuunt. Denique Sidonius amplissimum Theudorico elogium confecit lib. I epist. 2, ubi ejus virtutes magno quolibet rege dignas egregie laudat.

1. Eurici bella hoc ordine recenset Isidorus in historia Gothorum : *Partes Lusitaniae magno impetu depraedatur, Inde Pamplonam et CaesarAugustam misso exercitu capit, Superiorem quoque Hispaniam in potestate sua mittit, Tarraconensis etiam provinciae nobilitatem, quas ei repugnaverat, exercitus irruptione evertit. In Gallias autem reversus, Arelatum urbem et Massiliam bellando obtinuit, suoque regno utramque adjecit. Iste quodam die congregatis in colloquio Gothis, etc.*, quae in scholio exhibui. Nimirum Euricus cum dominatui universae Hispaniae, qua Romanis parebat, inhiaret, postquam hos a Gaisericō in Africa victos anno CCCCLXVIII intellexit, anno insequenti CCCCLXIX arma movit in Hispaniam, et a Lusitania, in cuius fines ab anno CCCCCLVI pedem intulerant Gothi ibique militare, ut opinor, praesidium constituerant, bellum inchoavit, suorumque manum Emeritam, quod narrat Idatius, primum misit. Ibi autem Gothi audientes, Olisiponem (sic hujus civitatis nomen scribendum est, namque ita perpetuo lapidibus incisum est, non autem *Ulisipo*, quidquid deceptus a Clusio dicat Ortelius) a Lusidio traditam Suevis, quos extra Gallaeciam dominationem proferre volebant, eosdem Suevos Lusitanosque his subjectos aggrediuntur, expugnant, depraedantur. Mox in Austrum et Eurum arma vertentes totam fere Hispaniam sibi subjiciunt, Romanumque in ea nomen tantum non penitus delent imperiumque evertunt. Sed haec postea. Bello huic Hispaniensi Gallicum successit, in quo Euricus Arelatem et Massiliam suo regno adjecit circa annum 473, Anthemio et Olybrio Augustis fato functis. Ita ex Jornande discimus, qui in Geticis n° 75 scribit : *Euricus Vesigothorum rex crebram mutationem Romanorum principum cernens, Gallias suo jure niscus occupare.* Et n° 76 : *Euricus Avernam Gallias civitatem occupavit, Anthemio principe jam defuncto.* Occupavit quidem non vi, sed eam ipsi cedente Nepote Augusto. Plura de his Sidorius et ad epist. ejusdem I, lib. III, Sirmondus.

2. Verum caeteris omissis, quae nunc ad institutum nostrum

faciunt, duo haec sunt; 1° Idatium anno CCCCLXIX chronico finem imposuisse; ut pote qui nullum Eurici bellum meminerit, praeterquam quod in Lusitania gessit, quod ultra eum annum differre non possumus juxta ea, quae dicta sunt in scholio; 2° portentum illud de telis Gothorum in varios colores permutatis anno CCCCLXVIII contigisse, cui adligat Idatius, atque adeo aliquot ante annos quam Euricus trans Rhodanum arma tulerit et Arelatē occupaverit.

Nota CIV, p. 121.

Incertus Cuspiniani anno CCCCLXVIII *Marcellinus* inquit, *occisus est in Sicilia mense augusto*. De anno et loco caedis assentitur Anonymo Cassiodorus. Marcellinus comes in chronico eodem anno haec habet: *Marcellinus Occidentis patricius, idemque paganus, dum Romanis contra Wandalos apud Carthaginem pugnantis opem auxiliumque fert, ab iisdem dolo confoditur, pro quibus palam venerat pugnaturus*. Ubi Marcellinum non in Sicilia sed in Africa interfectum fuisse significat. At praestat anonymo coaevo scriptori atque Cassiodoro credere quam Marcellino. Damasius apud Photium cod. CCLXII, pag. 370 narrat, Gaisericum audita Marcellini caede dixisse: *Romani sinistra manu dexteram amputarunt*.

Nota CV, p. 121.

Anthemius Augustus apud Ennodium in vita Epiphaniī episcopi Ticinensis aiebat: *Quis veterum retro principum fecit unquam, ut inter munera, quae pellito Getae (Ricimeri) dare necesse erat pro quiete communi, filia poneretur?* Invitus ergo Anthemius filiam Ricimeri nuptui collocavit. Sed nuptiae anno CCCCLXVII desinente, non vero CCCCLXIX, quando earum meminit Idatius, conjunctae sunt, uti ex Sidonio lib. I, epist. 5 et carm. II, vers. 543 manifeste colligitur. De patriciatu etiam dubium ingerit Anonymus saepe laudatus, dum consulatu Constantini et Rufi, hoc est anno CCCCLVII aerae Dionysianae, haec scribit: *His consulibus Ricimer magister militum patricius factus est pridie kal. mart.* Ergo ante Anthemium Ricimer pa-

triciatus honore decoratus fuerat. Quamquam id verum sit, duplici ex causa novos patriciatus codicillos ab Anthemio expectere potuit Ricimer. Nam priores illos interregni tempore, dum turbatae nimium res erant, accepit, aut ipse sibi confecit et foedis postea in Majoranum et Severum criminibus ab eo honore excidisse videri poterat. Deinde, cum patricius ex leg. I, instit. Tit. XII in patrem imperatoris eligatur, sanctius putavit Ricimer Anthemio futurum sui patriciatus nomen, quod idem Anthemius ipsi praestitisset. Namque is, quem ipse sibi princeps patricium elegerat, singularis ejus patricius habebatur. Quod indicat Anonymus Cuspinianus, dum consulatu Joannis et Varannis Messianum Aviti patricium vocat.

Nota CVI, p. 122.

1. Marcellinus in chronico consulatu Leonis IV et Probiani anno aerae vulgaris CCCCLXXI haec de Aspare ejusque filiis tradit: *Aspar primus patriciorum cum Ardabur et Patriciolo filiis, illo quidem olim Patricio, hoc autem Caesare, generoque Leonis principis appellato, Arianus cum Ariana prole, spadonum ensibus in palatio vulneratus interiit.* Haec Marcellinus breviter quidem sed dilucidius atque etiam verius, quam Idatius, vel quisquis illius chronicon hoc addimento auxit, de Aspare et filiis narrat. Caeterum Candidus apud Photium cod. LXXIX scribit Patriciolum Caesarem excepta plaga saluum evasisse.

Cassiodorus eidem ac Marcellinus anno haec adscribit, eoque jam desinente contigisse necesse est; siquidem Theophanes id ad annum incarnationis secundum Alexandrinos CCCCLXIV refert, qui kal. septemb. anni Dionysiani 471 inceptus fuit.

2. Igitur de Asparis filiorumque casu Idatius in Gallaecia ante annum CCCCLXXII vix ac ne vix quidem scire potuit. Quapropter si haec, ubi de Aspare agitur, ipse scripsit, consequens est, ut ante eum annum non excesserit. Quod si non ab Idatio scripta, sed ab alio assuta sunt chronico, caetera quae sequuntur cuinam anno, cujusnam etiam calamo tribuamus? Ego quidem ita judico, Idatium omnia scripsisse, et ad annum CCCCLXIX pertinere cuncta praeter ista, quae de Aspare et filio

narrantur. Haec enim a legatis, quorum paulo ante meminerat, non accepit Idatius, sed aliquot ab eorum reditu annis nunciata sunt et addita chronico. Alioquin si haec, quae anno CCCCLXXI acta sunt, Idatio legati retulere, cur de exitu expeditionis in Africam nihil, sed tantum bellicum apparatus immissamque in Wandalos classem nunciarunt? Nam quis credat, finem illius belli scivisse Idatium, eumque silentio praeteriisse? Quidquod minus etiam credibile est, legatos ab anno CCCCLXVII, quo filiam Anthemius in uxorem dedit Ricimeri, usque ad finem CCCCLXXI, quo de Aspare et filiis supplicium sumptum est, apud imperatorem substituisse? Itaque legati Roma discedentes, postquam nunciatum est, classem versus Africam vela fecisse, ad Gallaeciam pervenerunt, aut exeunte anno 468 aut 469 ineunte, ibique ea narraverunt, quae Idatius chronico inseruit, expressitque ab initio illius § *Legati qui ad imperatorem ad ea usque Patricium factum*. Caetera vero ad finem ejusdem § vel ab Idatio vel ab alio margini, ut puto, primum inscripta, postmodum a librario aliquo cum iis, quae ibidem conscripsit certo Idatius (non quod cuncta ad annum CCCCLXIX pertinerent, sed quia tunc, ut ipse ait, a legatis nunciata sunt) eodem tenore ac reliqua in interius chronicon relata fuerunt. Atque haec ita interpretatus sum auctoritate Marcellini, Cassiodori et Theophanis. Si quis tamen malit adhibere fidem chronico Alexandrino, dicet Idatium optime quod de Aspare et filio narrat audire potuisse anno 469, cum chronicon istud, sub consulibus Joanne et Pusaeo, anno 467 id accidisse affirmet.

3. Quod autem de Aspare et filiis additum est, nimirum animadversum in eos fuisse, quia inventum est Wandalis ipsos favere, Theophanes confirmat, inquiens: *Aspar et Ardaburius, Arian sectatores, Basilisco (illius Africanae expeditionis duci et praefecto) imperium se pollicebantur tradere, si modo classem cum toto exercitu Gaiseric, qui una cum ipsis Arianas opiniones sequebatur, proderet. Qua de causa Basiliscum ad exercitum proferendum inclinasse dicunt.*

DISSERTATIONES

=

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

DISSERTATIO PRIMA¹.

DE JOBELAEI VII AB ASCENSIONE DOMINI.

1. In ora Chronici Idatiani ad annum IV Theodosii Magni, qui cum anno aerae Dionysianae CCCCLXXXII concurrir, haec consignata sunt : *CCCCXX. VII Jobelasus, ex quo Dominus ascendit.* Quae si scripta fuissent ab Idatio, ipse procul dubio et cum Dionysio de anno mortis Christi et cum omnibus plerisque scriptoribus hujus temporis de exordio aerae Hispanae, quae expressa est ea nota CCCCXX. consentiret. Nam juxta Dionysium a morte seu ascensione Christi, si ineunte aetatis 33 anno passus est, ad IV Theodosii annum CCCL siue septies quinquaginta anni numerantur, per quos ad VII Jobelaeum devenitur; eodemque anno aera Hispana CCCCXX putanda est, si haec anno ante Natalem Christi Dionysianum XXXVIII, ut communis fert opinio, initium habuit. Ast ego longe aliter judico, eaque verba post Idatii aevum chronico infarta fuisse semper existimavi. Argumenta vero,

¹ In codice Garzonii haec dissertatio inscribitur *secunda*, et quae sequitur de aerae Hispanae initio *tertia* dicitur; praevia enim dissertatio de vita et scriptis Idatii ordine *prima* est. *Secundam* et *tertiam* auctor in unam dissertationem conflaverat, sed propter argumenti diversitatem duae factae sunt. Desiderantur aliae dissertationes de Priscillianistis, de Gothis, etc., quas auctor morte praeventus elucubrare non potuit.

quae in hanc me opinionem induxerunt, hac Dissertatione expendere statui. Et primo quidem de Jobelaeo agam, deinde vero de aera Hispana. Hac aera Idatium neque Chronicon neque Fastos insignivisse, abunde, nisi valde deceptus sum, demonstravi dissertatione praevia num. IX. Sed nunc praecipue de ejus exordio dicam, quod dici non potest, quam sit obscurum, quamque inter se pugnancia sint, quae de eo deducuntur ex dictis veterum scriptorum, quorum auctoritate ducti posterius in Consulatum Pulchri et Flacci, et in annum periodi Julianae 4676, mundi vero (juxta Eusebium) $\overline{\text{VCLXIII}}$, id est, in annum XXXVIII ante Natalem Christi Dionysianum referendum esse sibi persuaserunt. Caeterum quidquid dicam, non eo tendit, ut usitatum aerae computum dissuadeam, nam a communi scriptorum sententia sine certis atque evidentibus argumentis dissentire non licet cordato ac modesto viro. Imo nunc temporis etiamsi certo constaret, natam fuisse aeram vel ante vel post XXXVIII annum, quam Christus Dominus natus est, nihil prorsus in usu hujus epochae innovandum esset, eademque, quae nunc ejus putandae ratio servatur, retinenda foret, siquidem mille et amplius annos ubicumque ea adhibita est, sive in historiis sive in conciliis, sive in aliis monumentis XXXVIII praecise annis aeram vulgarem antevertit; ita ut nisi cuncta refigantur, corrigi nequeat error, si quis in tali supputatione admissus est. Igitur, quod in hac dissertatione de aerae Hispanae initio demonstrare intendo, id tantum est, nimirum illud incertum penitus esse et neque ex hoc Idatii loco, neque ex ullis antiquitatis monumentis hucusque liquido constare anno ante aeram communem XXXVIII illigandum fuisse. Id autem si lectoribus probaverim, fortassis exinde fiet, ut in tam erudito saeculo viri docti aliqua ex rude-

ribus antiquitatis effodiant, quibus vulgaris de aerae nostro exordio opinio melius firmitusque stabiliatur.

§ I. *Quod ea verba : VII Jobelaeus, etc., afficta sint Chronico, probat veterum scriptorum de hujusmodi Jobelaeo silentium.*

2. Jobelaeus primum apud Hebraeos¹ institutus est. Qui, ut ait D. Gregorius Nazianzenus², *septennarium numerum ex legis Mosaicæ praescripto in honore habent. Porro hic honos apud eos non in diebus tantum est, sed ad annos quoque porrigitur; nec in hebdomadis solum sed etiam in hebdomadarum hebdomadis, in diebus juxta utque annis. Enimvero dierum hebdomades Pentecostes pariunt, annorum autem septimanae Jobelaeum annum.* Jobelati hoc genus ad quinquagesimum quemque annum ab Ascensione in coelos Christi Domini recensendo, solemne aliquando fuisse atque speciali aliquo in ecclesia ritu celebratum nunquam legi. Isidorus Hispal³ eum in usu non fuisse satis aperte indicat, dum postquam de Jobelaeo apud Hebraeos quinquagesimo quoque anno celebrato mentionem fecisset, ait : *Hunc numerum etiam in diebus Pentecostes et ipsi celebramus post Domini resurrectionem;* siletque pehitus de Jobelaeo quinquagesimi cujusque anni ab Ascensione Christi aut centesimi.

3. Praeterea si hujusmodi Jobelaeus institutus fuisset in ecclesia ante Idatii tempora, non essent nunc tot lites totque opiniones de anno saeculi, quo Christus Dominus

¹ Levit., cap. XXV.

² Orat., XLIV.

³ Lib. V, Orig., cap. XXXI.

mortuus est; nam ex publica solemnique hac institutione constitisset apud omnes, Christum passum fuisse sub Consulibus Persico et Vitellio, a quorum consulatu ad IV Theodosii annum VII Jobelaei seu CCCL anni numerantur. Neque passum fuisse Christum sub duobus Geminis tradidissent tot antiqui scriptores, quos infra recensebo, interque eos idemmet Idatius. Nec me latet a Venerabili Beda ¹ memoriae posterorum traditum fuisse : *Fratres, qui Romae fuerunt anno juxta Dionysium DCCCL, in Natali Domini in cereis sanctae Martae scriptum vidisse, et inde descripsisse hoc modo : a passione Domini nostri Jesu Christi anni sunt DCLXVIII.* At ista longe post Idatii aevum, post inductam videlicet a Dionysio rationem annos numerandi ab Incarnatione actitata Romae testatur expresse Beda, quae proinde argumentum nostrum non modo non elidunt, sed potius egregie confirmant. Nam si a tempore, quo consuetudo inducta est edicendi quotannis populo, quis a morte Christi annus juxta Dionysii computum hic et nunc decurrit, nunquam in hac epocha quidquam turbatum est, neque dubitatum, an nunc numerandus sit hic an alius a Christi morte annus; igitur si a primis Ecclesiae temporibus mos obtinisset celebrandi Jobelaeum quinquagesimo quoque aut centesimo anno ab Ascensione Domini nullum inter scriptores esset nunc dissidium de anno, qui hodie numerandus est ab eadem Ascensione. Quod si in aliquibus ecclesiis etiam ante quintum seculum et in Alexandrina multo antea atque a tempore D. Marci, si vera est conjectura Papebrochii ², indicebatur quotannis populo, quo

¹ De ratione temporum, cap. LXV.

² In conatu chronol., pag. 33, n° 11.

die agendum erat Pascha; attamen annus, qui a morte Christi tunc fluere, non enunciabatur; ut constat ex formula, qua in Ecclesia Mediolanensi Diaconus Pascha promulgabat, inquit¹: *Noverit caritas vestra, fratres carissimi, quod annuente Dei et Domini nostri Jesu Christi misericordia, tali die Pascha cum gaudio celebrabimus.* Hinc non imprudenter quis eliciat, notam hanc de VII Jobelaeo ab Ascensione Domini additam fuisse chronico Idatii post Bonifacii VIII et Clementis VI tempora, quando Hebraei Jobelaei instar Jobelaeus Christianus statis temporibus primum centesimo deinde quinquagesimo quoque anno, ut celebraretur, sancitum est. Nisi mavis post Bonifacium, antequam a Clemente ad quinquagesimum quemque annum Jobelaeus contractus fuisset, eam chronico notam infartam esse. De Jobelaeo curiosa quaedam recenset liber non minus egregius, quam ab aemulis arrosus, qui inscribitur: *Imago primi seculi societatis Jesu in prolegom. Dissert. V.*

§ II. *Eadem verba afficta fuisse Chronico ex Fastis ipsius Idatii ostenditur.*

4. Sub consulibus Octaviano Augusto XIII et Silvano Idatius in Fastis haec habet: *His consulibus natus est Christus die VIII kal. Januarii.* Silvanus autem cum Augusto consul fuit duobus ante aeram Dionysianam annis. Sive ergo Idatius communem inter scriptores sui aevi de anno mortis Christi sententiam secutus fuerit, quod ego vix dubito, ut mox dicam, sive cum Eusebio, quem ante oculos habebat, senserit Christum passum fuisse quarto post expletum XXXII aetatis annum mense,

¹ Ibidem.

consulatu Tiberii Augusti V atque Aelii Sejani, necesse est in annum Jobelaei VII, vel quod idem est, in annum CCCL ab Ascensione ejus ante IV annum Theodosii devenit. Cum enim annus emortualis Christi primus sit annus primi Jobelaei, sicut dies Resurrectionis illius primus dies est Pentecostes, annus CCCL ab Ascensione Domini septimusque ab ea Jobelaus cum consulatu concurret Gratiani V et Theodosii, qui nomen dederunt anno CCCLXXX aerae vulgaris, Theodosii Magni anno II, uti numeratis consulibus perspicuum fiet.

5. Sed est longe probabilius Idatium mortuum credidisse Christum sub duobus Geminis Rubellio et Fusco consulibus; nam id expresse tradit ipse in Fastis ad eundem consulatum inquiring: *His consulibus passus est Christus dominus*. Quod si quis ista neget scripta fuisse ab Idatio, Fastisque ejus ingesta esse contendat ab aliena manu, at inficiari non poterit hanc eandem fuisse totius ferme antiquitatis a tempore Tertulliani opinionem maxime eorum, qui Idatii aetate scripserunt. Id nos docet Auclarium chronici Tyronis Prosperi editionis Labbeanae et scriptores ipsi per se aperte testantur. Sulpitius Severus ¹, S. Augustinus ², Victorius Aquitanus ³, Anonymi duo Cuspiniani, quos a Cl. Janingo descriptos, alterum idem Janingus ⁴, alterum Cl. Schelstratus ⁵ edidit. In eadem sententia fuisse puto Quintum Julium Hilarionem et Prosperum Pithaeum. Nam ille ⁶ scripta haec reliquit: *A passione*

¹ Lib. II, hist.

² Lib. XVIII de civit., cap. LIV.

³ In canone Paschali.

⁴ Tom. VI, SS. Junii.

⁵ In appendice ad op. chronol.

⁶ Lib. de hebdom. Danielis.

Domini in consulatum Caesaris (lego Caesaris) et Attici die X kal. april. anni transierunt CCCLXIX. Consulatus autem Caesaris et Attici incidit in annum aerae vulgaris CCCXCVII. Ex quibus si annos subducas XIX, qui in CCCLXIX sunt, supra VII Jobelaeos, sive supra annos ab Ascensione Domini CCCL, reliqui fient CCCLXXVIII. Isto ergo anno juxta Hilarionem Jobelaus VII a morte Christi recensendus erit. Praeterea Prosper a passione Christi ad consulatum Valentiniani Junioris tertium annos numerat CCCLX. Cum ergo consulatus ille cum anno aerae communis CCCLXXXVII concurrerit, si ex his annos X tollas, qui subtrahendi sunt ex CCCLX, ut fient CCCL sive septem Jobelaci, ad ann. regredieris CCCLXXVII, in quem VII Jobelaus incidit. Igitur ex supputatione Hilarionis et Prosperi, qui aliquanto prius quam Idatius scripsere, Jobelaus VII ab Ascensione Domini quatuor aut quinque annos Theodosiani imperii annum IV praecessit, ita ut Jobelaus primus numerandus sit a consulatu duorum Geminorum, vel juxta Prosperum, si mendum in ejus chronicon non irrepsit, ab uno altius anno. Itaque a tot tantisque viris eodem illi aevo recessisse Idatium, aut ipsum, qui Fastos consulares scripsit, ignorasse, quot anni a consulatu duorum Geminorum ad consulatum Antonii et Syagrii, annumque IV Magni Theodosii effluerint, quis prudens affirmet?

6. Si ergo horum sententiam secutus est Idatius, quod vix in dubium verti potest, juxta ipsum Jobelaus VII mense Majo anno CCCLXXIX finem accepit. Cum autem Theodosius eodem illo anno die XIX Januarii renunciatus fuisset imperator, primus regni sui annus quatuor fere menses cum hoc Jobelaeo communes habuit. Unde existimare quis poterit, Idatium, dum in Chronico suo verba

illa *VII Jobelaeus*, ex quo *Dominus ascendit* consignavit, ea eidem anno CCCLXXIX adscripsisse, ut hac nota quasi futurae felicitatis omine, initium Theodosiani principatus insigniret. Nam cum nusquam alias hujusmodi Jobelaei mentio occurrat, quod unus Idatius illius meminerit, in commendationem Theodosii imperium tum aduentis factum id ab eo aliquis suspicabatur. Cui ista placeant, suo ut fruatur iudicio, per me licet. At ego neque ad annum I Theodosii neque ad IV ea verba Idatium adscripsisse, sed a librariis illius chronico afficta fuisse, puto.

DISSERTATIO SECUNDA.

DE AERAE HISPANAE INITIO.

§ I. *Quantum sibi in notis chronologicis sive formandis sive reformandis indulserint librarii, dum antiqua monumenta exscribunt. Locus Augustini corrigitur.*

1. Cum aera Hispana nullo in usu fuerit apud exteras gentes, neque chronologiae deducendae causa a quoquam extra Hispaniam adhibita unquam sit, quis librariorum audaciam non miretur, qui hanc epocham epistolis S. Leonis Magni non semel adscripserunt? Quin etiam praefixa ab ipsis est plerisque conciliis, videlicet Nicaeano I, Sardicensi, Constantinopolitano I, Chalcedonensi, Carthaginensi IV et V atque sexcentis aliis. Qui autem in synodis

extra Hispaniam habitis ista sibi licere arbitrati sunt, quid non in Hispanis conciliis describendis sibi permiserint? Quare imbelle prorsus est argumentum, quod Florius ¹ urget, dum contra Majansium ex laudatis ibi conciliis, Tarraconensi, Gerundensi atque Herdensi demonstrare nititur ante seculum X in usu fuisse aerae epocham in provincia Tarraconensi; namque in titulis tantum horum conciliorum aera expressa est, ubi non a notariis tempore conciliorum, sed a librariis inscripta postea est, uti ab ipso certissime factum fuit in synodis oecumenicis et Africanis, quas supra recensui. Atqui nullum conciliorum codicem habemus, quem scriptum fuisse constat ante seculum X. Caeterum in Caesar-Augustano III fortassis aera consignata est eo tempore, quo concilium celebratum est, scilicet anno aerae communis 691, nam verba illa, quae ibi leguntur : *In nomine Domini incipiunt gesta synodalia in urbe Caesar-Augusta sub die kal. novemb. aera DCCXXIX anno IV Orthodoxi atque Serenissimi Domini nostri Egicanis Regis*, non penitus absimile est, scripta fuisse ab ejusdem concilii Notario. Verumtamen non erat, cur argumentis non omnino certis, aut etiam falsis ageret contra Majansium Florius, cum efficacissimum desumere posset ex constitutione Fisci Barcinonensis ² ubi haec habentur: *In quo consensu subter qui consensimus, manibus nostris subscripsimus; Factum consensum sub die pridie non. nov. aera DCXXX anno VII regni Dni nostri* nimirum Reccaredi. De hac aera nemini dubium esse potest, quin adhibita fuerit ab eo, qui instrumentum illud Barcinone confecit. Cumque confectum sit anno DXCII

¹ Tom. II, *Hisp. sac.*, pte 2, cap. ult.

² In collectione Loisiae, page 269.

aerae vulgaris, liquet longè ante seculum X usitatum fuisse aerae computum in provincia Tarraconensi. Sed ista doctissimis Florio atque Majansio relinquamus; nos vero ad aeras consignatas in Conciliis Hispaniae redeamus.

2. Ergo de his ita ego judicò : eas omnes , quae in ple-
risque Synodorum inscriptionibus reperiuntur, quales sunt
illae : *Concilium Eliberitanum aera CCCLXII, Conci-*
lium Caesar-Augustanum aere CCCCVIII, Constitu-
tio Concilii episcoporum Toleti Ardadii et Honorii tem-
poribus aere CCCCVIII, Concilium Tarraconense
aere DLIV, Concilium Gerundense aera DLV. Concilium
Ilerdense aera DLXXXIII, subdititias esse et ab antiqua-
riis vel collectoribus ipsorum Conciliorum, non autem a No-
tariis, qui decreta Patrum excipiebant, eaque diei et anni
nota munire debebant, consignatas esse. Nimirum qui olim
ea Concilia aut collegerunt, aut descripserunt, quamvis nul-
lam in eis adnotatam aeram invenirent, eum ipsi abdide-
runt. Sicut postmodum Loaisa aliquibus Synodis, in quibus
suo tempore aerae nota desiderabatur, illam ipse adjecit.
Quod in chronologia Conciliorum, quam suae collectioni
praeposuit, ingenue fatetur. Rem ita, ut a me dictum est,
contigisse codices ipsi, ex quibus concilia a typographis
expressa sunt, manifesto demonstrant. Namque aliquando
omnes aeram omittunt, aliquando unusquisque diversam
ab aliis praefert. Codex Emilianensis (alias Hispalensis)
omnium antiquissimus in nullo eorum Conciliorum, quae
ante seculum sextum habita sunt, aeram consignatam
habet. Quod testatum reliquit Cl. et illustrissimus Peres in
chronologia Conciliorum Hispaniae, quam in collectione
Loisae et alibi reperies. Atqui incredibile est Notarios
diem et annum, quibus habitae sunt Synodi, adnotare
oblitos fuisse? Sane nunc etiam in aliquibus eorum extant

diligentiae notariorum in hac re indicia. Nam in Concilio Toletano I consulatus Stiliconis exprimitur, in Tarracoenensi consulatus Petri et annus VI Theodorici, in Gerundensi consulatus Agapiti et annus Theodorici VII. Casterum librarii in multis aliis compendii ergo ista resecantes, uno verbo tempus, quo Concilia coacta sunt, significarunt, ita scribentes: Concilium Caesar-Augustanum aera CCCCXVIII, Concilium Eliberitanum aera CCCLXII. An vero, ubi pro consulatu annoque principis aeram subrogarunt, id sine errore praestiterint? an e contrario annum, qui per illas notas significabatur falso per suffectam aeram reddiderint? scire haudquaquam possumus; id enim non nisi ex iisdem notis colligendum erat, quas ipsi e libris cum eraserint, nulla adipiscendae veritatis via nobis relicta est.

3. Quin tamen numerales notas putandique rationem, quam in libris, quos describebant, reppererunt, ad arbitrium sensumque suum saepe contorserint, dubitare nos non sinunt variantes codicum lectiones atque nonnulla etiam exempla, quorum unum idemque valde perspicuum occurrit in Augustino ¹, apud quem de anno mortis Christi, de quo modo agebamus, haec leguntur : *Mortuus est Christus, duobus Geminis Consulibus, VIII kalend. april.*; et aliquanto post: *Missus est Spiritus Sanctus per idus Majas. Numeratis proinde Consulibus CCCLXV anni reperiuntur expleti per easdem idus consulatu Honorii et Eutychiani.* Quod apertissime refragatur menti verbisque Augustini; nam cum ibidem mortem Domini duobus Geminis Consulibus contigisse affirmet, qui nomen dederunt anno aerae vulgaris XXIX, ab hoc ad consulatum Honorii IV et Eutychiani numerare non potest

¹ Lib. XVIII de civit. cap. LIV.

pauciores, quam CCCLXIX annos. Siquidem consulatum hi gesserunt anno communis aerae CCCXCVIII. Quis igitur nunc temeritatem librariorum non agnoscat et damnet, qui hoc Augustini loco et saepe fortassis alias, quaecumque annorum summam aut a natali aut a morte Christi deductam contra mentem atque auctorum, quos describebant, verba ad Epochae Dionysianae calculos reformare ausi sunt. Quamquam hunc Augustini locum corrumpendo, id modo assecuti non sunt, nam ab anno emortuali Christi, si mortuum dicas Dominum post XXXIII aetatis expletum annum, ad eum Honorii consulatum, juxta Dionysium CCCLXIV tantum anni, non autem CCCLXV elapsi sunt. Coquaeus de primis ex supra scriptis Augustini verbis : *Mortuus est Christus Dominus duobus Geminis Consulibus*, non dubitavit asserere¹ : *Augustinus fortasse, non examinatis Fastis consularibus..... sub duobus Geminis consulibus Christi passionem collocavit*. Quod salva reverentia, quae Augustino debetur, de postremis saltem verbis dici non potest ; cum sanctus doctor disertis verbis dixerit : *Numeratis proinde consulibus anni reperiuntur*. Quot ? non utique CCCLXV, quod librarius Augustini chronologiam ad Dionysianam contorquere volens ausus est confingere, sed CCCLXIX, quos Augustinus a consulatu Geminorum ad consulatum Honorii IV numeravit, scriptoque suo tradidit. Ex his utique omnibus apparet, quid nos de librariis timere possumus, cum aeram nostram cum aera Christiana, sive Dionysiana sive Eusebiana sive alia quacumque comparant, additis super hanc annis XXXVIII, ut illam eliciant.

¹ In laudatum Augustini locum.

§ II. *Quo tempore, quave occasione publicus aerae usus in Hispania coeperit?*

4. Omnium monumentorum, quae aeram Hispanam praeferunt illud et antiquissimum est et dignissimum, cui fidem adhibeamus, quod in dissertatione praevia ex Morale ¹ descripsi, inveniturque etiam apud Gruterum ², ubi illud reperiet lector. Cumque in eo aera DIII insculpta sit, quisquis eam ante seculum quintum in publico et communi usu apud Hispanos fuisse, suadere voluerit, is nisi vetustiora monumenta effoderit, testesque suscitaverit, quibus prudenter credi possit, profecto a nemine assensum extorquebit. *In publico*, inquam, et *communi usu*; nam ab officio rationalis, et apud procuratorem summae rei per Hispanias usurpatam fuisse plurimos ante annos, et ab ipsius aerae exordio nequaquam dubitari potest. Alioquin quomodo in eo lapide aera DIII consignata esset, si totidem ante annos orta atque usitata ab aliquibus non fuisset?

5. Verum enim vero, cum ante aerae exordium Romani, qui Hispanis dominabantur, in publicis monumentis annum, quo ea conficiebantur, per consules designare consuescerent, cautumque aliquando fuerit lege ³, nullum ut instrumentum, quod consule careret, ullius esset robo-

¹ Lib. XI, cap. XXXI.

² Pag. 1049. — Vid. supra, pag. 20.

³ Leg. I *De const. princip.* Cod. Theod., quae data est ad Lusitanos, transit hoc etiam ad Gesta eccles. uti constat ex Aug. tom. IX edit. Benedict. in Brevic. Collat. diei 3, n° 27 et can. 69 Concil. Milevit. habiti an. 401.

ris, computus ille aerae in officio rationalis, inter scribas quaestorios, et in ore vulgi, quod aera census solvere quotannis cogebatur, retentus est, neque in alia publica instrumenta transiit, donec Romano labente imperio, Gothisque Suevisque magnam partem Hispanias occupantibus, nequidem quis Romae consulatum gereret sciri poterat in his partibus. Exinde ergo necessitate duce ac magistra, tempora atque annos Hispani exorsi sunt per *Aeras* designare, moremque istum initio, ut assolet, unus aut alter secutus est, mox in omnem gentem transiit, et in omnia instrumenta, in chartas, in lapides, in reliqua. Consequenti vero tempore notarii etiam in solemnioribus maxime actis annos principum, et Theodorici Italiae regis aetate consules exprimere consueverunt. De annis principum exempla passim occurrunt. Consulatum Petri in concilio Tarracoenensi, et consulatum Agapiti in Gerundensi supra laudatis inscriptos reperies. Nimirum Theodoricus cum in Occidente consules designaret, non modo Italiae sed etiam Hispaniae, quam pro nepote suo Amalarico administrabat, quis ab eo unoquoque anno consul renunciatus fuerat, notum fieri jubebat, placebatque, opinor, Theodorico, ut sicut olim, ita etiam tum nomen consulis, qui ab eo creabatur, actis insereretur.

6. Itaque invecdae in publica monumenta aerae epocham deducendam esse statuo ab eo circiter tempore, quo Theodoricus Visigothorum rex Aviti imperatoris consensu, deinde suum dilatandi regnum desiderio Hispanias ingenti cum exercitu aggressus est, Gallaeciamque, Lusitaniā et Baeticae partem occupavit. Quod ex Idatio, Isidoro et aliis anno CCCCLVI evenisse constat. Ex eo autem tempore omnia in Hispania turbari, resque Romanorum in praeceptis ruere visa sunt, ita ut in Gallaecia, cum Fastos con-

sulares scriberet Idatius, scire non potuerit, quinam post annum CCCCLXIV consules fuerint. Ad sequentem vero annum secundum communem de exordio aerae opinionem spectat elogium illud Alexandriae, quod aeram DIII praefert. Post haec increbuit usus aerae publicus, eamque frequenter exhibent inscriptiones sepulcrales. Duas ad initium seculi VI pertinentes refert Morales ¹, earumque alteram Gruterus ², posteriorisque aevi plures aliae passim occurrunt. Concilium Bracaraense I aera DXCVIII consignatam est, neque de ejus inscriptione dubitari potest, eum genius tenorque illius certam nobis fidem faciant; ita enim habet : *Synodus Bracarensis regnante Domino nostro Jesu Christo currente aera DXCVIII, anno III Ariamiri regis die kal. Majas* ³. De Toletano I e contrario vix dubium esse potest, quin in eo aera CCCCXXXVIII a librariis adjecta sit. Licet enim in contextu Synodi haec legantur : *Aera qua supra*, tamen ea verba collectoris sunt, qui acta illius Synodi interpolavit, multos post habitum concilium annos. Quod clarissime ex eo constat, quod ibidem concilii alterius meminit, quod S. Leo papa, ut ex omnibus Hispaniae partibus cogeretur, injunxit anno CCCCXLVII sive aerae 485. Ita ex epistola ipsius Leonis ⁴ et ex Idatii chronico ⁵ colligitur. In concilio Toletano II quamvis aera expressa sit in fine inscriptionis post annotatum Amalarici annum V, tamen adscribi potuit a librario, et adscripsisse suadent tria concilia, quae usque ad Bracaraense I sequuntur, quaeque aeram non nisi in

¹ Lib. XI, cap. XII.

² Pag. 1054.

³ Editio Loaisae, pag. 115, Aquirrii editio novissima, pag. 177.

⁴ Epist. olim 93.

⁵ Anno Domini 447. — Vide. supra, p. 84.

titulis a concinnatoribus collectionis conciliorum adjectis habent. Ideo ea concilii Toletani II aera DLXV dubia, imo subdititia mihi semper visa est. Quare his insuper habitis, ex certioribus aliis monumentis argumentisque supra adductis dicamus, publicum aerae usum labente V seculo invectum fuisse paulatimque per omnem Hispaniam increbuisse.

7. De tempore vero, quo audacia librariorum hanc aerae epocham scriptis codicibus, qui illa carebant, affinxit, mirum est, quod Loaisa ¹ magnum Hispaniae ornamentum ex Hincmaro, ut ait, Remensi narrat. Nimirum Hincmarum producit in libro de conciliis, quem MS. apud se habere testatur, asserentem aeram nostram in Synodo I Constantinopolitana et in universali Ephesina reperiri. Atqui Hincmarus Rhemensis obiit anno 882; oportet ergo aerae computum ante annos ferme nonagentos in aliarum extra Hispaniam gentium monumenta illatum fuisse. Profecto fieri potuisse non inficior; at locus a Loaisa productus nihil convincit, neque enim liber ille de conciliis Hincmari Rhemensis esse potest, cum in eo mentio fiat *Domini Hermani*, id est Hermani Contracti, qui duobus ferme seculis Hincmaro posterior fuit.

8. Haec de initio et progressu publici usus aerae verosimiliora mihi videntur; neque Florio et Majansio assentiri in omnibus valeo. Disputant ergo viri hi doctissimi de invectae in communem usum aerae initio, et Florius ² ante Gothos, Majansius vero a Gothis hujusmodi supputationem inductam fuisse indiscriminatim affirmant. At oportebat duplicem aerae usum distinguere, alium publi-

¹ In notis ad conc. Eliber. § *quid sit Era*.

² *Hisp. sacrae*, tom. II, part. 1, cap. VII.

cum et ubique adhibitum, privatum alium, qui non ubique sed ab his tantum, qui vectigalia et tributa exigebant, usurpatus fuerit. Ergo de publico, quod asserit Florius, nego ante invasam a Visigotho Theodorico Hispaniam anno CCCCLVI usurpatum unquam fuisse; quandoquidem nullum hujus rei indicium ullibi extat. Nam elogium cujusdam Udellae, quod affert vir Cl.¹ et si qua sunt alia huic affinia, quo loco habenda sint, docuerunt ante me plerique viri eruditissimi. Incredibile autem est in tanta inscriptionum segete, quae passim in libris prostant, quaeque non tantum a Romanis magistratibus, sed etiam a municipiis, civitatibus et privatis quibusque indigenis in Hispania dedicatae sunt, nunquam ante Theodoricum atque annum CCCCLXV inveniendam fuisse aeram, si publicus illius usus quatuor et amplius ante Theodoricum seculis invaluerat inter nostrates. Maxime cum in iisdem elogiis sive inscriptionibus consulatus nonnunquam annotati sint etiam apud Hispanos, apud exterarum vero gentes vel in lapidibus sepulcralibus saepissime.

9. Imbelle vocat hoc argumentum Florius contendens ex defectu monumentorum ante seculum quintum aeram proferentium non recte deduci eam ante hoc tempus in usu non fuisse; quasi ut aliquid extitisse negemus, non satis sit nullum de eo indicium reperiri. Porro nihil apud ipsum Florium frequentius est, quam hujusmodi argumentum; passimque eorum scriptorum, qui de rebus vetustioribus agunt, opiniones rejicit, causatus auctorum ejusdem aevi testimoniis eas destitui. Quapropter verissime auctor chronici Burgensis diligens, ut apparet, scriptor DXLV retro annis haec tradidit : *Ex quo Gothi His-*

¹ *Hisp. sacrae*, tom. II, parte 1, cap. VII, pag. 123.

panias intraverunt, consuetudo obtinuit, ut per Eras tempora supputarent. Ab eo itaque tempore ea consuetudo invaluit, ab Hispanis, ut supra dictum est, necessitate cogente ex vulgi ore et rationalis officio desumpta, non autem, ut vult Majansius, a Gothis inducta, quibus neque usitata, imo neque cognita fuisse videtur, dum in Aquitania et ultra Pireneos montes se tenuerunt.

§ III. *De anno primo seu initio aerae.*

10. Ante inventum a Dionysio Exiguo aerae christianae computum nullibi allegatum reperimus aerae Hispanae exordium, cuiquam ex antiquioribus epochis aut Olympiadis aut urbis Romae aut alii. Caeterum cum anno ante Christum XXXVIII eam exortam fuisse antiqua et pervulgata gentis nostrae opinio sit, ex anno, quo natum Christum scriptorum quisque teneat, quo item anno aeram incepisse senserit, deducemus. Et quia de anno natali Christi diversae sunt sententiae, diversae pariter futurae sunt opiniones de aerae initio. Quapropter, ut quaestionem istam clarius et expeditius agitemus, operae pretium erit nobilis alicujus scriptoris chronologiam in exemplum assumere, juxtaque ipsam pro varietate sententiarum diversos natalis Christi atque aerae annos statuere. Cumque satis diligens vetusque auctor Isidorus Pacensis in fine chronici sui ¹ scripserit : *Anno Octaviani XLII Christum natum secundum historiam ecclesiasticam Domini Eusebii Caesariensis episcopi in lib. I aetate VI, et nunc secun-*

¹ N° 80.

dum chronicum Domini Isidori..... utique omnes scripturae denunciant; profecto ex hoc testimonio et ex Orosio, Idatio, Joanneque Biclariensi certissime colligimus chronologos nostrates Eusebium Caesariensem ejusdemque computum in annis mundi deducendis maxime secutos fuisse; atque adeo nihil melius securiusque a nobis nunc agetur, quam si ad ejusdem Eusebii calculos varias scriptorum sententias de aerae initio exigamus, et cum illius chronologia comparemus. Itaque ordine nunc ostendam, cui scriptorum nostrorum quisque tum aerae tum Christi Natalem chronici Eusebiani anno adliget; additis etiam consulatibus annisque periodi Julianae et Augusti, qui Eusebians respondet, ut ex certis his characterismis, quo anno unaquaeque opinio ex quinque, quas (praeter vulgarem) in scriptis veterum Hispanorum invenio, aerae initium aut adnectat aut adnectere debuerit, lectoribus perspicuum fiat. Incipiam vero ab ea, quae minus recedit a communi usuque nunc recepta aerae epocha, quae ab anno mundi Eusebiano $\bar{\text{V}}$. CLXIII, periodi Julianae III . DCLXXVI, Augusti VI, consulatu Pulchri et Flacci auspicatur. Annos autem Augusti a kalendis januarii numero illius anni, quo consules renunciati sunt C. Livius Pansa et Aulus Hirtius. Hunc enim annum designat et quidem a prima die januarii chronicon Eusebio-Hieronymianum, dum I Augusti annum mundi anno illigat $\bar{\text{V}}$. CLVIII. Eusebium vero secutos fuisse nostrates chronologos praeter illum, qui chronicon Burgense scripsit, mihi dubium non est.

11. Prima igitur sententia Christi natalem anno mundi Eusebiano $\bar{\text{V}}$. CC adscribit, anno uno aeram Dionysianam praevertens, qui anno mundi $\bar{\text{V}}$. CCI, periodi Julianae III . DCCXIV, Augusti XLIV consulatu Caesaris et Pauli

natum fuisse Christum docet. Eruditus Majansius in praefatione ad opera chronologica Exc^{ml} Marchionis Mondejar-
rensis n° 53 hujus primae sententiae auctorem facit sive assertorem Julianum Toletanum. Porro in Juliani opere de sex aetatibus seculi aliquando Natalem Christi anno Mundi $\overline{\text{V}}$. CC adligatum legimus. Sed cum alias anno $\overline{\text{IV}}$. DXXV, alias etiam anno $\overline{\text{V}}$. CCCXXV in eodem opere adnectatur, nihil certi ex his locis, qui a librariis evidenter depravati sunt, de sensu Juliani definire possumus. Maxime cum ex sincerioribus aliis, quos infra exhibebo, appareat in alia illum longe diversa opinione fuisse. Quisquis autem primam hanc sententiam aut tenuerit aut teneat, aerae exordium trahere ipse retro debet in annum mundi $\overline{\text{V}}$. CLXII, periodi Julianae $\overline{\text{III}}$. DCLXXV, Augusti V, consulatu Censorini et Sabini.

12. Secundam sententiam tribuere possumus antiquioribus Hispaniae historiae parentibus Idatio, Joanni Biclariensi, et alicubi etiam S. Isidoro. Sane Idatius in praefatione ad chronicon, ubi magnopere oportuit, aerae non meminit. Unde aerarum notae eidem chronico Fastisque Idatii adscriptae, mihi, ut alias dictum est, suspectae et sublestae fidei semper visae sunt. Verumtamen esto Idatius de aera omnino taceat, at in Fastis Natalem Christi adnectit consulatu Augusti XIII et Silvani, id est, anno mundi Eusebiano $\overline{\text{V}}$. CXCIX, periodi Julianae $\overline{\text{III}}$. DCCXII, Augusti XLII. Ex quibus si, ut aeram nostram elicias, illiusque natale, annos subducas XXXVIII, in consulatum devenies Calvinii et Pollionis, et in annum mundi Eusebianum $\overline{\text{V}}$. CLXI, periodi Julianae $\overline{\text{IV}}$. DCLXXVI, Augusti IV. Pariter Joannes Biclariensis aeram nunquam usurpat, sed cum in fine chronici ab Abraham usque ad Christum eosdem cum Eusebio annos $\overline{\text{II}}$. XV numerat

(concludit in his ipsum Christi natalem annum, sicut fecit olim Orosius et deinceps alii) eidem ac Idatius annum Christi tum etiam aerae ortum adscribit. Denique Isidorus in chronico Natale Christi anno Augusti XLII cum Idatio, Biclariensi Joanne et aliis diserte illigat. Attamen, quod dissimulandum non est, sed potius pro his, quae infra dicemus, diligenter est observandum, annum I Augusti cum anno mundi $\overline{\text{V}}$. CLVI conjungit. Hunc Isidori locum cum obliter legisset Majansius, foedum ipsi errorem imposuit, dum in praefatione ad opera chronologica Marchionis Mondejarensis scribit, Isidorum Natale Christi anno mundi $\overline{\text{V}}$. CLV tribuere. In Isidori computo, si per annos mundi, quomodo ille in fine quintae aetatis hos annos numerat, natalem Christi quaeras, in annum inde venies $\overline{\text{V}}$. CXC VII. Si autem per annos Augusti ab eodem Isidoro ibidem expressos, non tamen ab anno mundi 5156 cum eodem Isidoro sed a 5158 cum Eusebio putatos, rationem ineas, in annum incurres $\overline{\text{V}}$. CXCIX, nunquam vero in annum $\overline{\text{V}}$. CLV, quod Isidorum affirmare Majansius ait. Eandem cum laudatis chronologis sententiam amplexi sunt Lucas Tudensis et auctor chronici Albeldensis, qui de Natali Christi haec scribit : *Colligitur omne tempus ad Adam usque ad Christum $\overline{\text{V}}$. CXCIX.* Item auctor Annalium Compostellanorum, cujus haec verba sunt. *Augusti XLII anno imperii sub I Era (post) XXXVIII Jesus in Bethlem natus est.* Exciderat haec vocula *post*, verborumque sensus perierat; nunc vero manifestissimus est mentemque scriptoris exprimit, qui Christum natum esse vult aera XXXIX, quae prima est post XXXVIII. Saltem hic est illius loci genuinus sensus.

13. Chronici Burgensis auctor, cujus mentio supra facta est, postquam aliorum scriptorum errores ac vitia sugil-

lavit, diligentiamque suam in temporibus digerendis exposuit, in initium aerae anno Augusti IV adligans, inquit : *Quia scriptorum diligentia in numeris errat saepe, oritur lectoribus in annorum serie contrarietas. Concordare volentibus difficultas est, eo quod alii codices imperatoribus vel regibus attribuunt plures annos ; alii pauciores. Ego imperatorum et regum tempora ex variis exemplaribus a primae aerae principio imperatorum tempora per annos, quibus imperabant, computavi, et aeras assumpsi, ita quod imperatorum temporibus computatio a principio IV anni Octaviani Augusti, a quo Era legitur incepisse, etc.* Ita legendum est, non autem a principio quorum, quod alias inepte legitur. Haec scripta reliquit auctor illius chronici, qui cum finem operi suo imponat anno CCXII, eo tempore floruisse videri poterit. Sed animadvertere oportet eum annos Augusti a morte Julii Caesaris putare atque ad eo quartus apud ipsum Augusti annus ejusdem Augusti annus tertius est apud alios, qui a kalendis januarii anni Juliani V auspicatus est, et cum consulatu Antonii et Isaurici decurrit. Hinc initium aerae nunc anno III Augusti juxta aliorum sententiam, nunc IV, juxta propriam illigat. Seu potius annum III exclusive, IV vero inclusive, uti dici vulgo solet, computat. Igitur scriptor is plura, ut ipse testatur, antiquorum codicum exemplaria contulit, quae aut archetypa erant, aut saltem emendatiora, quam quae aliquibus postea seculis editionibus typographicis obstetricandis deservierunt. His omnibus recensitis Hispanam aeram tribus antiquiorem annis, quam quod vulgo putatur, deprehendit, ipsiusque initium in primam diem januarii anni V Juliani, mundi juxta Eusebium V. CLX, periodi Julianae IV. DCLXXIII, quo consulatum gessere L. Antonius et

Isauricus retulit. Huic tertiae sententiae adhaesisse videtur S. Julianus Toleti episcopus, quando lib. I de sextae ætatis comprobatione scribit: *Octavianus Caesar regnat annis LVI. Hujus XLI anno, secundum quod Tertullianus Hieronymusque testantur, Christus Dei Filius de Maria virgine nascitur.* Namque verosimillimum est, Julianum Augusti annos cum Eusebio ab anno mundi V. CLVIII putare.

14. Quarta de initio aerae sententia deducitur ex his, quae D. Isidorus Hispal. narrat in chronico. Ibi enim cum Augusti anno XLII natum fuisse Christum tradat, Augusti annum I adligat anno mundi V. CLVI, uti superius adnotatum est. Exinde autem fit natalem Christi in annum mundi V. CXCVII incidisse dicendum esse. Atqui si ex his XXXVIII subducas, ut ad aerae exordium revertaris, tantum V. CLIX reliqui fient. Hoc ergo mundi anno, periodi vero Julianae III. DCLXXII, consulatu M. Lepidi II et L. Munatii Planci juxta hunc Isidori locum aerae inchoata est. Non unius Isidori Hispalensis hanc fuisse opinionem (si tamen illius fuit, et non potius depravatum est ejus chronicon) indicat Isidorus alius dictus Pacensis in chronico n° 79, ubi haec leguntur: *Quia completo V anno Julii Caesaris fiunt anno seculi V. CLIV additis XLII Octaviani fiunt ab Adam usque in nativitatem Christi V. CXCVI, subtractis IV, quos superius diximus ab anni seculi V. CC quosdam subtrahere; quibus V. CXCVI superius memoratis, si addantur anni Incarnationis Dñi DCCLIV, qui in Era DCCXCII veridice computantur, reperiuntur anni V. DCCCCL, oblitis quatuor diminutisque effectis. Oblitis legendum est ex MS. Marianae non obitis, ab obliño non ab obo.* Multum in his verbis Isidori extricandis laborat Cl. Flo-

rius, quem vide tom. VIII Hispaniae sacrae, ubi Marianae lectionem nobis offert. Nunc satis est, ut ex adductis Isidori verbis perspicue colligatur reperiri nonnullos, qui natalem Christi alligarunt anno mundi V. CXCVII. Cum enim dicat Isidorus : *V. CXCVI superius memoratis si addantur anni Incarnationis Domini DCCLIV, qui in Era DCCXCII veridice computantur, reperiuntur anni V. DCCCL.* Verum id esse non potest nisi I Christi annus connectatur cum anno mundi V. CXCVII initiumque aerae cum anno V. CLIX, quatuor praevertendo annis communem aerae christianae atque Hispanae computum.

Hucusque quatuor sententias protuli, cunctasque comuni vulgoque receptae de initio aerae repugnantes. Nunc quinta, in qua diutius immorabimur, exponenda est.

§ IV. *S. Juliani Archiepiscopi Toletani locus, ubi Aeram DCCXXIV cum anno II regis Ervigii comparat, expenditur.*

15. Sanctissimus pariter ac sapientissimus Toletanus Episcopus Julianus ¹ haec de aera tradidit : *Aera inventa est ante XXXVIII annos, quam Christus nasceretur.* Est quidem Julianus inter eos, qui de hoc aerae initio testimonium tulere, et auctoritate praecipuus et tempore primus. Atque ille, ut quod verbo docuerat, aliquo exemplo confirmaret, haec addidit : *Nunc acclamatur aera esse DCCXXIV. Detractis igitur XXXVIII, ex quo aera inventa est, usque ad Nativitatem Christi, residui sunt DCCCLXXXVI.* Corrigendus est manifestus

¹ Lib. III de sextus Aetatis comprobatione, in Bibl. VV. PP. editionis Parisi. an. 1610, Tom. IV, col. 261, et multis in aliis, quas vidi.

error typographiae, reponendumque DCLXXXVI, uti paulo post errore sublato legitur. Nunc vero computum ineamus, si prius Julianum ipsum audimus, qui se ista scribere testatur: *quando serenissimus Ervigius princeps imperii sui videtur habere annum*. Nimirum libros hos absolvit Julianus et Ervigio obtulit, recurrente annali inaugurationis ipsius in regem die, quae incidit in XII Kal. Novemb. Siquidem fatetur hoc opus se confecisse, ejusdem Ervigii, utique jam regis, rogatu; estque ita spissum elaboratumque, ut brevi tempore perfici non potuerit. Ad haec initio regni Ervigii pluribus distentus fuit Julianus curis, scilicet inaugurandi regis, Concilii XII Metani celebrandi, et aliis. Quapropter eo die, quo Ervigius annum principatus exegerat aut circiter, hos libros absolvit Julianus, eodemque illo tempore ea scripsit, quae in fine operis sui legimus: *Nunc acclamatur aera esse DCCXXIV*. Ergo octobri illo, in quo desiit I Ervigii annus, et initium habuit ejusdem annus II, numerabat Julianus DCLXXXVI Christi, atque aerae Hispanae DCCXXIV. At in aliis Hispaniae nostrae monumentis et chronicis hic idem Ervigii annus Christi est DCLXXXI aeraeque DCCXIX. Quinque ergo superius annis, quam vulgaris fert opinio, Natalem tum Christi tum aerae repetit Julianus. Quapropter si I Christi annus secundum receptam vulgo chronologiam in consulatum incidit Caesaris et Pauli, atque I aera Hispana in consulatum Pulchri et Flacci in Juliani computo I aera Hispana inciderit in consulatum Hirtii et et Pansae et in annum mundi V. CLVIII periodi Julianae IV. DCLXXI Aug. I.

16. Et sane cum fere id ipsum sit, quod plurimi atque eruditissimi viri jam olim demonstrandum susceperunt, videlicet Natalem Christi a Dionysio quinquieserius annis,

quam quo evenit, consignatum fuisse, mirum cuique videri potest, quod neque in illo tam grandi de hac re Scheltrati volumine tanti Doctoris testimonium in huiusce opinionis confirmationem adducatur. Scio Excell^m Marchionem Mondejarensem ¹ laudatum Juliani locum ita legendum esse existimasse : *Quando serenissimus Ervigius princeps imperii sui videtur habere annum IV.* Sed primum, quicumque aeram annis tantum XXXVIII Natalem Christi anteire sentiunt, correctionem hanc rejicient, contenduntque V legendum esse, non IV quod intrudit, inquit, Marchio ut sententiam suam de excessu aerae ad Christum XXXIX annorum confirmet. Deinde utrosque refutant cuncti libri, in quibus neque IV neque V uspiam legitur. Denique *annus* sine ulla adjecta, nota *primus*, *secundus*, *tertius*, etc. adhibetur in sermone a probatis quibusque auctoribus, uti a Plauto ², qui ait : *Ist-hano.emi anno* ; et dum sic absolute effertur annum unum aut primum significat. Quare non est, cur ulla in Juliano correctio fiat, nisi eum, quantumvis repugnantem ad se sensumque suum trahere quisquam velit. Neque quod Natalem Christi XLI anno Augusti adscripsisse eum supra vidimus, quidquam refert, cum scire nequeamus, unde Augusti annos numerare exorsus fuerit. Credibile est cum Isidoro Hispalensi anno mundi V. CLVI Augusti annum I illigare, ipsiusque XLI, quo natum affirmat Christum anno mundi V. CXCVI periodi Julianae III. DCCIX Consulibus eodem Augusto XII et Sulla adnectere. Quod si ita est, utrobique hanc quintam sententiam tenere dicemus, tertiam vero nullibi.

¹ De aera Hisp. Disso. III, § XIV.

² Men scen. 2, a. 1.

§. V. *Hispana aera nata videri potuit triumviratu
Lepidi, Antonii et Octavii.*

17. Si vera est S. Juliani commemorata sententia, oportet Hispanam aeram initium habuisse eo ipso anno, quo M. Lepidus, M. Antonius et Octavius Caesar triumviratum sibi vindicaverunt. Id non erit creditu difficile iis, qui, cum eam opinionem imbiberint, quod aera nomen suum ab aere sortita est, sciunt ab eo statim tempore Antonium et Octavium pecunias corrogare, vectigalia cupidissime exigere coepisse. Quod abunde testantur Appianus Alexandrinus, Dio Cassius, nec abnuat Tranquillus. *Vectigalia*, inquit Dio¹, *partim prius abrogata tum renovabantur, partim nova constituebantur*. Quae licet narret Dio, postquam consulatus a Lepido et Planco initi anno urbis DCCXII (mundi V. CLIX) meminerat, tamen neque praecedentem annum immunem triumviros tributo fecisse vix dubium est. Praeterea Appianus² edictorum triumviratum formulam nobis conservavit, quae triumvirorum nomina praeferebat hoc ordine: *M. Lepidus, M. Antonius, Octavius Caesar* etc: Et licet de Lepido loquens adjungat Antonium et Caesarem *statuisse eum ob utrosque Iberiae praesidere*; at in Hispania sicut in reliquis provinciis edicta sub ea formula promulgabantur. Itaque pecuniae, quae primum Caesaris nomine, licet non solius, dein abolito Triumviratu, sub ejusdem solius nomine plurimos annos indictae Hispanis sunt; *aerae Caesaris* et nomen et initium facere in Hispania quam belle potuerunt. Sed initium a Caesare et sociis acceperit; nomen vero

¹ Lib. XXXVII.

² Lib. IV.

a solo Caesare propter diuturnam imperii illius durationem, et quia deinceps hoc Caesaris nomen reliqui imperatores sibi retinuerunt.

18. Verum si consulatu Hirtii et Pansae V kal. decemb. erectus fuit Triumviratus, ab Hispania, inquires, non nisi anno consequente tributum exigi ullo modo potuit. Ita sane est. Sed tamen anno urbis DCCXII ante Philippense bellum duorum annorum vectigalia exigi potuerunt ab Hispanis, alterum, quod ad ipsius anni DCCXII; alterum quod ad praecedentis DCCXI, quo Consules fuerunt Hirtius et Pansa, rationes pertineret. Scitum non minus est atque facetum, quod Triumviro Antonio eodem illo anno Urbis DCCXII duplicatum ab Asiaticis tributum exigenti Hybraeus quidem objecit: *Si potes, inquit, Antoni, eodem anno bis vectigal exigere, illud etiam efficere te decet, ut bis aestatem habeamus bisque autumnum*¹. Eusebius in chronico anno altero a morte Ciceronis, qui Hirtio et Pansa Consulibus occisus est, refert Curtium Talassum cum quatuor cohortibus vivum combustum esse in Insula Arado, quod gravius tributa exigeret. Quod de eadem exactione, de qua Hybraeus ab Antonio imperata intelligendum est, sive is in Asiam jam advenisset, sive tum etiam in Graecia subsisteret. Tum ergo Triumviris bellum adversus Brutum et Cassium apparantibus immensa vis auri atque argenti opus esset, non prorsus absimile vero est eos, sicut Asianis post confectum bellum, sic ante ipsum anno urbis DXII duplum, id est, duorum annorum tributum atque I et II aes Hispaniae indixisse, III vero anno urbis conditae DXIII et ita deinceps IV, V, VI, etc., quoloquoque anno scriptum.

¹ Plutarch. in vita Antonii.

19. An Lepidi, an Antonii an Caesaris nomine, seu quod magis arridet, solemni illa ab Appiano memorata formula aera ista, seu tributa jussa fuerint, definire non possumus. Verum si ab initio ea Caesari pendere se Hispani putarunt, indeque nomen aerae Caesaris derivatum est atque inventum, id propterea factum fuisse crediderim; quod Antonio saepius longe agente et Lepido cuncta Caesari assentante, hujus nomen et auctoritas praevalebat. Quod de tempore consulatus Hirtii et Pansae testatur Xiphilinus¹ inquiens : *Potestas omnis penes Caesarem fuit*. Et versus isti, quos alicubi legi, et de Triumviris sunt intelligendi in eandem rem :

Onus non probat hic duos sodales,
Laudatur tamen a duobus unus.
Aut est Maximus, aut duo nihil sunt.

Quapropter si consulatu Hirtii et Pansae anno urbis DCCXI Augusti I, periodi Julianae III. DCLXXI mundi V. CXCVIII, aut pro eo, ut dictum est, consequenti anno DCCXII urbis conditae, novum tributum imperatum est Hispanis et ab illis exactum, Triumviris pecunias insatiabili cupiditate undequaue everrentibus, nescio cur aera Hispana ab eodem illo anno ortum suum exordiumque non deducat.

20. Porro mirari satis nequeo, quosdam utique magnos viros Hispanae aerae initium in consulatum Pulchri et Flacci sibi visos fuisse ex Dionis auctoritate² referre certo posse. Narrat quidem Dio statim a Philippensi bello Antonium Caesari Hispaniam cecsisse Lepido ereptam, et

¹ Lib. XLVI.

² Lib. XLVIII.

secundo post anno, videlicet DCCXIV urbis in potestatem Caesaris venisse. Deinde ad annum U. C. DCCXV ait Senatum rata esse jussisse omnia, quae Triumviri ab inito eo magistratu egissent. Demum novorum vectigalium meminit, quae Triumviri *jam ante instituissent*. Ex his autem quo pacto elici possit, Hispanam aeram initium habuisse anno DCCXVI U. C. consulatu Pulchri et Flacci ego plane non video. Nam Senatus-consultum illud tam nihil ad rem facit, quam nihili Senatum faciebant Triumviri, de quibus ipse Dio ¹ *omnia ex animi sui sententia agebant, etsi neque ad Senatum neque ad populum de his retulissent*. Quid ergo? etiamsi non statim ac Triumviratum inierunt Lepidus, Antonius et Octavius, nova vectigalia provinciis omnibus, quas sub se habebant, indixissent, credibile est Caesarem Hispaniam auri ditissimam ab anno DCCXIV U. C. pleno jure et dominatu obtinentem uno et altero anno usque ad DCCXVI immunem eam tributo voluisse, bellis circumquaque strepentibus et militibus non solum stipendia petentibus sed donativa insuper largissime promissa minaciter expostulantibus? Sed neque Dio, quod maxime ad rem pertinet, ullius vectigalis, quod anno urbis DCCXVI institutum sit, meminit; meminit vero vectigalium *jam ante institutorum*.

21. Verum enim vero si quod viri doctissimi opinati sunt, scilicet Hispanae aerae exordium consulatui Pulchri et Flacci ex Dionis auctoritate affigi posse, incertum maxime esse dixi, non propterea existimare quisquam debet, me ea, quae attuli, tanquam certiora vindicare. Profecto quidquid ex Romana historia de hac re deducatur, certum nihil, sed meras oportet esse conjecturas,

¹ Lib. XLVI.

cum de aera nostra ibi altum sit silentium. Verum si ab aere Hispanis imperato dicta sit aera, huiusque initium ad primam illius tributi seu vectigalis institutionem referendum esse dicamus, quisquis Appianum, Dionem, Plutarchum legat, fortasse, quae a me exhibita atque disputata sunt, verisimiliora iudicabit. Ad haec monitum hic volo, nullam me nunc litem his intendere, qui XXXVIII non amplius annos aeram nostram praecedere natalem Christi existimant, nam neque de hoc ipse quidquam dubito, quin verum sit totius gentis hic sensus est. Quid ego pervicaciter frustra obnitar? Caeterum argumenta supra exposita dubitare nos faciunt, de quo natali Christi anno intelligendum id sit, quemve illorum aera Hispana XXXVIII annos antevertat, Dionysianum me an alium quemquam illorum quinque, quos ex scriptoribus nostratibus antiquioribus recensui, quorumque unaquaque opinio etiamnum patronos suos viros eruditissimos habet? Quare quae hucusque a me dicta sunt de aera nostrae initio eo tendunt, ut ostendam XXXVIII illos annos, quibus ea dicitur natalem Christi superare, non adeo certis argumentis constare, computandos esse ab anno I aerae Dionysianae sursum, ut piaculum sit hoc in dubium vertere et in quaestionem vocare.

§ VI. *Aerae initium, dum de eo certiora non appareant argumenta, dubium erit. Tenenda tamen est communis et usitata illius putandas ratio.*

22. S. Julianus centum abhinc supra mille et amplius annos ea scripsit, quae supra retuli : *Aera inventa est ante XXXVIII annos quam Christus nasceretur.* Sexagesimo post Julianum anno eadem Isidorus Pacensis tra-

didit inquit : *In aera DCCXCII anni DCCLIV Incarnationis Domini veridice computantur.* Ex quibus duo perspicue colligimus : 1° ab antiquis Hispaniae scriptoribus, dum chronologos agunt in eadem significatione sumi incarnationis ac nativitatis Christi verbum; nimirum utrumque pro natali Christi accipiunt, quod statim de Isidoro, qui incarnationis voce utitur, demonstrabo; 2° totius antiquitatis sensum fuisse, Hispanam aera XXXVIII annis ante natale Christi incepisse. Addo insuper Isidorum excessum hunc aerae Hispaniae ad Christianam, qualem hanc Dionysius Exiguus commentus est, metiri; ait namque ¹ : *Fiunt igitur ab exordio mundi usque in Eram coeptam DCCXCII, imperii Constantiniani (Copronymi) X..... anni V.DCCCCLIV.* Annus iste mundi, ne de aliis aeris, quas ibi congerit Isidorus, disputemus, annum designat Dionysianum DCCLIV ad quem, ut ex aera DCCXCII descendas, quam cum eodem anno fluere Isidorus affirmat, subtrahendi tibi sunt neque plures, neque pauciores quam XXXVIII anni. Isidorus ergo mille ante annos expresse diserteque communem hujus temporis opinionem de exordio aerae nostrae XXXVIII praecise annis ante Dionysianam, quae a nativitate Christi non vero ab Incarnatione deducitur, tenuit et amplexus est. Neque enim an. mundi V.DCCCCLIV numerare potest Isidorus Christianae aerae DCCLIV, nisi hos ab anno mundi V.CCI cum Dionysio auspicetur, uti subdictis rationibus quilibet deprehendit.

23. Vera equidem ista sunt. At cum paulo antea ex aliorum opinione ea non refutata eandem aera annumque Christi illiget Isidorus anno mundi V.DCCCCL, uti supra

¹ In Chronic. n° 79.

num. 20 annotatum est, profecto ex eo discimus, non unam eandemque fuisse suo tempore scriptorum omnium de hac re sententiam. Imo neque ipse secum convenit, dum anno mundi $\overline{\text{V}}$. DCCCCLIV aeram DCCXII annumque Christi DCCLIV innectit: namque, ut supra num. XII vidimus, Natale Christi cum Eusebio Isidoro omnibusque scripturis (sic loquitur) anno XLII Augusti adnectit, qui cum anno mundi $\overline{\text{V}}$. CXCIX concurrat. Atqui ab hoc mundi anno ad $\overline{\text{V}}$. DCCCCLIV numerantur anni DCCLVI non vero DCCLIV. Et si aera Hispana XXXVIII ante Christum annis exorta est, numerari debet DCCXCIV non autem DCCXCII. Igitur Isidorus sibi ipsicontrarius est et pugnantia scribit.

Porro mirabile valde est intellectuque difficile, quod fieri potuit, ut qui aeram nostram XXXVIII neque plus neque minus annos Natalem Christi diem praecessisse crediderunt istudque alii anno XXXIX, alii XL, alii XLI, alii XLII, alii XLIII Augusti illigarunt; omnes ferme eandem aeram XXXVIII illis annis priorem faciant uno tantum Natali Christi Dionysiano, quod cum nullo ex eis Augusti annis, nisi cum XLIV connexum est. Haec ut quam male inter se cohaereant oculis lectorum subjiciam, duplicem hic annorum Augusti laterculum proponam, quorum primus sex annos a I illius ad VI, quibus initium aerae, secundus vero sex alios a XXXIX ad XLIV, quibus Nativitas Christi secundum sex diversas opiniones respondet, antiquitatis ordine servato exhibebit. Nimirum in utroque laterculo primam lineam ducet ea opinio, quae antiquius reliquis initium uniuscujusque aerae statuit, Hispanae anno Augusti I, Christianae anno XXXIX; secundam, quae aeram Hispanam alligat, anno Augusti II, Christianam anno XL et sic deinceps. Annis autem Augusti consulatus annosque mundi et periodi Julianae, quibuscum

concurrunt adjiciam , ut ex his characteribus illarum opinionum varietas et contrarietas facilius clariusque dignoscatur. Si quis autem in Historia tyro tot de anno natali Christi esse sententias nunc primum legit et stupet, consulat doctissimum Lamy ¹ qui eas , et quae unaquaeque habuerit assensores recenset.

Laterculus aerae Hispanae.

I. Aug. an. Coss. Hirtio et Pansa.	M. 5153, p. J. 4671, 1
II. Aug. an. Coss. Lepido II et Planco.	M. 5159, p. J. 4672, 2
III. Aug. an. Coss. Antonio et Jsaurico.	M. 5160, p. J. 4673, 3
IV. Aug. an. Coss. Calvino et Pollione.	M. 5199, p. J. 4713, 4
V. Aug. an. Coss. Censorino et Sabino.	M. 5162, p. J. 4675, 5
VI. Aug. an. Coss. Pulchro et Flacco.	M. 5163, p. J. 4676, 6

Laterculus aerae Christianae.

XXXIX. Aug. an. Coss. Aug. XII et Sulla.	M. 5196, p. J. 4709, 1
XL. Aug. an. Coss. Sabino et Rufo.	M. 5197, p. J. 4710, 2
XLI. Aug. an. Coss. Lentulo et Messal.	M. 5198, p. J. 4711, 3
XLII. Aug. an. Coss. Aug. XIII et Sylvano.	M. 5197, p. J. 4712, 4
XLIII. Aug. an. Coss. Lentulo et Pisone.	M. 5200, p. J. 4713, 5
XLIV. Aug. an. Coss. Caesare et Paulo.	M. 5201, p. J. 4714, 6

Inspectis his laterculis non potest lector non intelligere, quoto ex sex supra memoratis opinionibus anno Hispanam aeram aut reipsa innectat, aut saltem innectere debeat.

24. Nimirum quisquis natum Christum existimaverit anno Augusti XXX, seu quod idem est, anno mundi Eusebiano V. CXCVI Hispanae aerae annum primum alligare debet anno ejusdem Augusti I et mundi anno V. CLVIII.

Qui Natalem Christi connectat cum anno Augusti XL Hispanam aeram ejusque exordium illigare debet ejusdem Augusti anno II et mundi V. CLIX et sic de caeteris. Loqui-

¹ In Appar. chronol. ad concord., p. I., cap. VII, § 4.

mur autem de his , qui XXXVIII annos Hispanam aeram prius quam Christianam initium suum sortitam fuisse sentiant et e converso. Hi nunquam, nisi sibi ipsi contrarii esse velint, aerae Hispanae exordium in postremum primi laterculi annum conjicient, si Natalem Christi addicant alicui ex quinque primis annis secundi laterculi. Neque si Hispanam aeram natam fuisse asserant aliquo ex quinque prioribus annis primi laterculi consignare poterunt, Natale Christi anno secundi laterculi postremo. Sed quod fieri non posse dicimus factum videmus. Quo tamen casu factum ignoramus. Caeterum ab inducto in usum ecclesiarum Paschali Dionysii cyclo natum id fuisse verosimillimum conjectamur. Antiqua monumenta omnia a clericis et monachis vel scripta vel exscripta ad nos pervenisse nullus non scit. Dionysii cyclus statim ac confectus fuit, quin omnibus Occidentis ecclesiis a Romano Pontifice sit missus, nemo inficias ibit, qui antiquum Alexandrinae et Romanae ecclesiae morem in Paschate denuntiando noverit. Igitur in eo cyclo ecclesiastici illi viri Natale Christi relatum offendentes in annum postremum secundi laterculi, fidem incunctanter Dionysio adhibent, non intelligentes diversam illum chronologiam sequi, quam quae ab ipsis aut ab his, quos describebant usurpata hactenus fuerat. Inde itaque factum est, ut dum sive suum ipsorum sive eorum, quos describebant, computum modo retinent, modo ab eo desciscunt, ut Dionysiano adhaereant, omnem in libris chronologiam inextricabilibus nodis implicarint, dubiumque fecerint, quonam quisque Hispanam aeram, quonam Christianam consignaverit anno.

25. Interea tamen cum in dubium revocare nequeat Hispanos, si apud eos in rationario saltem fisci aut in officio procuratoris summae rei aerae computus perpetuo in

usu. fuit, tam in eodesignando falli non potuisse, quam nos nunc falli nequimus in aera vulgari assignanda illius annum **MDCCLVIII** numerando, hic enim, dum haec scribo, agitur : quodcumque certis et ineluctabilibus argumentis demonstraretur scriptores nostrates hunc a majoribus aeram sine interruptione acceptam ita semper putasse, ut **XXXVIII** anni, neque plures neque pauciores inter eam vulgaremque Dionysii Exigui intercedant : profecto exordium aerae nostrae in consulatum Pulchri et Flacci, in Augusti annum **VI**, periodi Julianae **IV**. **DCLXXVI**, mundi vero **V**. **CLXIII** incidisse, comprobabitur ; exempli gratia in lapide Toletano, quem adducit Cl. Florius ¹ ista teguntur :

IN NOMINE DNI CONSECRATA
ECCLESIA SCTE MARIE
IN CATOLICO DIE PRIMO
IDUS APRILIS ANNO FELICITER
PRIMO REGNI DNI
NOSTRI GLORIOSISSIMI FL.
RECCAREDI REGIS ERA
DCXXY.

Haec inscriptio rem conficeret, siquidem duo constarent : Primum aeram sine errore consignatam fuisse, eo quod haec epocha ab ipsius ortu usque ad eum annum semper apud Hispanos in usu fuerit ; Secundum notas illas **DCXXY** aeram 625 non vero 630 significare ; nam si haec certa sint, ex reliquis characteribus elicitur annus 587 aerae vulgaris, in quo primo idus seu idibus Aprilis dies

¹ *Hispaniae sacrae*, tom. II, pag. 23 et alibi.

catholicus , hoc est , universo populo colendus , et I feria fuit. Annis autem 587 si addas 38 efficies aeram Hispanam 625.

26. Caeterum testimonium S. Juliani supra exhibitum formaque ipsa ultimae notae Y dubitationem mihi ingerunt, et timere me faciunt, ne propter litterarum Gothicarum difficultatem, vel etiam quia sinistrorsum exesa est inferne nota illa Y, accepta ea sit pro V ab scriptoribus, cum re ipsa X futura sit. Id quod maxime verendum est, si eum, qui primus exscripsit illud elogium (idem putem de his, qui etiam nunc legant) praëjudicium sententiae communis urgebat, ut exinde aeram Hispanam DCXXV eliceret. Sed neque ex die Dominico ibi consignato argumentum ullum desumere possumus, quod dubium istud dirimat, cum tam aera Juliani (juxta memoratam ipsius auctoritatem) 630, quam aliorum 625 cum anno Christi 587 concurrerit. Quin etiam anno Christi 592, quocum juxta communem sententiam aera Hispana 630 conjungitur, idibus Aprilis dies Dominica fuit. Quodsi nota illa Y non V sed X est, lapis hic ipsissimam D. Juliani epocham exprimet, nimirum aeram DCXXX, et hoc novo argumento comprobabitur aeram nostram integro quinquennio prius, quam vulgo nunc creditur, incepisse. Quapropter maximi refert, ut de hujus inscriptionis germana lectione publice liquidoque constet.

27. Sed neque id satis est, ut aerae computus certus sit et indubitatus. Postquam enim demonstratum fuerit, in eo lapide Toletano vel DCXXV vel DCXXX scriptum fuisse, illud praeterea necesse est, ut qui eas notas insculpsit, hujus epochae ortum exacte noverit, ita ut neque plures neque pauciores anni transierint, ex quo aera nata est, quam quot ille designavit. Id autem valde affirmare ego non ausim,

neque alius fortasse quisquam; quandoquidem in monumentis, quae apud nos sunt, non nisi post quingentesimum ab aerae exordio annum illius mentio fit. Atqui Dionysium Exiguum, dum sexto seculo communem Christi aerae commentus est, quinquennio toto a vero, ut nunc fert plurimorum eruditissimorumque hominum opinio, aberrare videmus. Ergo si quid simile de aerae nostrae putandae ratione vereri se quisquam dicat, non est, cur illi succenseamus et temeritatis illum damnemus. Nam si Dionysius, cui praefulserat infallibile D. Lucae testimonium illud, ubi ea enarrans, quae gesta sunt anno quinto decimo imperii Tiberii Caesaris ait: *Et ipse Jesus erat incipiens quasi annorum triginta*¹, immaniter hallucinatus est, si credimus chronologis omnium doctissimis, nonne similiter hallucinari potuit is, qui saeculo sexto aerae Hispanae inscriptionem eam Toletanam exaravit? Falli utique potuit tantoque facilius quam Dionysius, quanto rariora, ut apparet, exstitero semper indicia de exordio aerae nostrae, quam de anno Incarnationis Christi Domini; huic enim inveniendae praeter scriptores ecclesiasticos Fasti etiam totaque Romanorum historia usui esse poterant Dionysio ex assignato ibi a D. Luca Tiberii decimo quinto anno.

28. Ergo ut finem imponam prolixae disputationi, quaecumque hactenus dicta sunt, nos plane, opinor, docent non satis certo constare epocham aerae Hispanae a consulatu Pulchri et Flacci atque ab anno Augusti VI mundi V. CLXIII, periodi Julianae IV. DCLXXVI descendere. Quare manifestioribus id argumentis comprobari oportet. Id quod cum ex antiquis tantum inscriptionibus

¹ Cap. III.

ac monumentis erui valeat, profecto antiquitatum Hispanarum studiosi eruditique viri intelligent interesse quam plurimi, ut si quae adhuc sunt, quae in tenebris delitescant, publica ac communi luce donentur.

29. Interea autem, quia unius veritatis amore haec scribere aggressus sum, diuque mecum cogitavi, si qua ratione pervulgata de aerae initio sententia sustineri possit nihil obstantibus, quae adversus eam superius allata sunt, lectorem meum non celabo argumentis supra expositis occurrere non improbabiler posse, si dicatur, laudatos antea scriptores illorumque antiquissimos aerae ab anno ante consulatum Caesaris et Pauli seu, quod idem est, ab anno ante Natalem Christi Dionysianum XXXVIII deduxisse, accepta ex ore vulgi et ex rationario fisci huiusmodi supputatione. Quae proinde, ut observabam num. 22, incerta esse non potest; etiamsi posterius Natalem Christi per annos Augusti designantes, illum tribus quatuorve aut pluribus annis antevertisse videantur. Namque ipsi quocumque anno Augusti aut mundi Nativitatem Domini adligent, eidem ac Dionysius anno se illam adligare opinabantur. Hoc de Isidoro Pacensi manifestum est, quem supra n° 16 vidimus Natalem Christi anno Augusti XLII asseverantissime adnectere; et tamen annos ab exordio mundi usque in aerae DCCXCII (in qua ait, anni incarnationis Domini DCCLIV veridice computantur) colligens, summam conficit annorum V.DCCCCLIV. Si ergo hoc mundi anno numerabat Isidorus annum DCCLIV Christi, non potuit Christianae aerae initium non adligare anno mundi Eusebiano V. CCI, eidem scilicet, cui adligavit Dionysius Exiguus. Atqui cum anno mundi Eusebiano V. CCI connexus fuit annus Augusti XLIV. Igitur Isidorus Natalem Christi anno Augusti LXII verbo innexuit, at re ipsa cum

anno XLIV conjunxit communemque de aerae nostrae exordio sententiam tenuit. Relege quae n° 28 scripta sunt. Si cui haec responsio placet, videat perpendatque, an reliquis adductis supra testimoniis adhiberi possit fides. Ego sane S. Juliani auctoritatem allatam n° 21 dilui non posse existimo hujusmodi interpretatione, quam etiam respuere videntur verba chronici Burgensis, quae n° 19 protuli. Et quod silentio praeterire nolo, clarissimus eruditissimusque vir Joannes Vergara Canonicus Toletanus ante ducentos annos ex historiis, chronologis, fastisque consularibus exordium aerae nostrae cum eruere tentasset, illud consulatui Cn. Domitii Calvini et C. Asinii Pollionis innoxuit, Natalemque Christi, quem XXXVIII annis aeram praevertisse, cum communi sententia affirmat, in annum Augusti XLII verbo atque re conjecit.

30. Denique si forte aliquis invenisse se certo crediderit, aeram non eo, quo vulgo putatur, anno natam fuisse, non propterea aliter ejus computo utendum licere sibi existimet, ac quo nunc ab omnibus usurpatur. Equidem postquam de Christianae aerae initio a doctissimis viris disputari coeptum est, atque alii tres, alii quatuor, alii quinque aut plures annos serius, quam par erat, auspiciatum eam fuisse Dionysium demonstrasse sibi visi sunt; non propterea in ea alleganda quidquam praeter communem usum licere sibi arbitrati sunt; sciteque a non nemine, dum de hac re ageret, dictum est: scientiam tibi serva, consuetudinem et antiquum usum vulgo relinque. Praeterea cum historias, chronica caeteraque monumenta scriptorum nostratium legeris, aeram juxta vulgarem supputationem sume; nam juxta eam ab ipsis scriptoribus sive a librariis ubique fere adhibita est.

INDEX.

MONITUM EDITORIS.	v
GARZONII MONITUM AD LECTOREM	1
DISSERTATIO DE VITA ET SCRIPTIS IDATII.	9
I. Idatii patria.	<i>ibid.</i>
II. Ortus Idatii, peregrinatio in Palaestinam atque inde in Hispaniam reditus.	11
III. Deo se devovet, episcopus fit; reliqua usque ad mortem .	13
IV. Idatii scripta	17
V. De epochis chronico inscriptis et primum de aera Hispana.	18
VI. De aera Abrahami.	20
VII. De annis olympiadicis	28
VIII. Quoto Abrahami anno Idatius chronicon inchoaverit . .	30
IX. De anno olympiastico, quo Idatius exorsus est chronicon.	35
X. Quoto Abrahami atque olympiadis anno finem chronico fecerit Idatius	38
XI. De Fastis et quod sint Idatii opus	41
IDATII EPISCOPI CHRONICON, cum notis	48
NOTAE fusiores in Idatii chronicon	125
DISSERTATIO DE JOBELAEIO VII AB ASCENSIONE DOMINI	269
I. Quod ea verba : <i>VIII Jobelaeus, etc.</i> afficta sint Chronico,	

	probat veterum scriptorum de hujusmodi Jobelaeo silentium	271
II.	Eadem verba afficta fuisse Chronico ex Fastis ipsius Idatii ostenditur	273
	DISSERTATIO DE AERAE HISPANAE INITIO	276
I.	Quantum sibi in notis chronologicis sive formandis sive re-formandis indulserint librarii, dum antiqua monumenta exscribunt. Locus Angustini corrigitur	<i>ibid.</i>
II.	Quo tempore, quave occasione publicus aerae usus in Hispania coeperit	281
III.	De anno primo seu initio aerae.	286
IV.	S. Juliani archiepiscopi Toletani locus, ubi aeram DCCXXIV cum anno II regis Ervigii comparat, expenditur	292
V.	Hispana aera nata videri potuit sub trium-viratu Lepidi, Antonii et Octavii	295
VI.	Ærae initium, dum eo certiora non appareant argumenta, dubium erit. Tenenda tamen est communis et usitata illius putandae ratio	299

